

KUTATÁSI RÉSZLEG

Munkadokumentum-sorozat

Egy gazdasági superhatalom kialakulása - Kína gyors iparosításának titkának megfejtése

Yi Wen

Working Paper 2015-006B
<https://doi.org/10.20955/wp.2015.006>

2015. augusztus

FEDERAL RESERVE BANK OF ST. LOUIS
Kutatási osztály
Postafiók 442
St. Louis, MO 63166

A kifejtett nézetek az egyes szerzők sajátjai, és nem feltétlenül tükrözik a Federal Reserve Bank of St. Louis, a Federal Reserve System vagy a Kormányzótanács hivatalos álláspontját.

A Federal Reserve Bank of St. Louis munkadokumentumai előzetes anyagok, amelyeket vita és kritikai észrevételek megfogalmazása céljából terjesztünk. A Federal Reserve Bank of St. Louis munkadokumentumaira való hivatkozásokat (kivéve annak elismerését, hogy az író hozzáférhetett a még nem publikált anyagokhoz) a szerzővel vagy szerzőkkel kell egyeztetni.

Egy gazdasági szuperhatalom kialakulása

-Kína gyors iparosításának titkának feltárása¹

Yi Wen

Federal Reserve Bank of St. Louis

&

Tsinghua Egyetem

(Ez a verzió: 2015. június 15.)

Absztrakt

Kína felemelkedése kétségtelenül a világ gazdaság történetének egyik legfontosabb eseménye az ipari forradalom óta. A mainstream közgazdaságtan, különösen a gazdasági fejlődés intézményi elmélete, amely az extraktív vs. inkluzív politikai intézmények kettősségén alapul, rendkívül alkalmatlan Kína felemelkedésének magyarázatára. Ez a cikk amellet érvel, hogy csak az ipari forradalom és a Nyugat felemelkedése történetének radikális újraértelmezése (ahogyan azt az intézményi elmélet helytelenül ábrázolja) magyarázhatja meg teljes mértékben Kína növekedési csodáját, és azt, hogy Kína határozott felemelkedése miért megállíthatatlan a jelenlegi "elmaradott" pénzügyi rendszere és politikai intézményei ellenére. Ezzel szemben Kína látványos és gyors átalakulása egy elszegényedett agrártársadalomból egy félelmetes ipari szuperhatalommá jelentős fényt vet az intézményelmélet és a mainstream "táblás" gazdasági modellek alapvető hiányosságaira, és pontosabban átértékeli az olyan történelmi epizódokat, mint Afrika tartós szegénységi csapdája a radikális politikai és gazdasági reformok ellenére, Latin-Amerika elveszett évtizedei és gyakori adósságválságai, a 19. századi Európa nagy menekülése a malthusi csapdából és maga az ipari forradalom.

Kulcsszavak: Az ipari forradalom, Kína felemelkedése, a Nagy Divergencia, piaci fundamentalizmus, neoliberalizmus, Big Push, importhelyettesítő iparosítás, sokkterápia, washingtoni konszenzus, új strukturalizmus, új szakaszelmélet.

---

¹ Ez a cikk az azonos című (készülő) könyvemem alapul. Szeretnék köszönetet mondani Costas Azariadisnak, Ping Chennek és Bill Gavinnak a határozott bátorításért és az értő megjegyzésekért a projekt egy korábbi változatával kapcsolatban. Köszönet illeti továbbá Jess Benhabibot, Belton Fleishert, Nancy Stokey-t, Yong Wangot, Yang Yaót, Xiaobo Zhangot és Tian Zhu-t a kedves megjegyzésekért és kritikákért, valamint Maria Ariast és Jinfeng Luót a hozzáértő kutatási segítségért. Legnagyobb hálámat George Fortier-nek köszönhetem, aki gondosan szerkesztette az egész kéziratot, és számos javaslattal járult hozzá az itt bemutatott gondolatok kifejtésének javításához. Az ebben a tanulmányban bemutatott számos gondolat a kapcsolódó szakirodalomban is megtalálható,

és minden általam ismert, korábban publikált tartalom esetében idéztem az eredeti forrásokat. A szakirodalom ismeretében és áttekintésében mutatkozó korlátok azonban nem szándékos kihagyásokat okozhattak. Ezért örömmel fogadom és értékelem az olvasók visszajelzéseit, akik azonosítani tudják a kihagyott vagy helytelen hivatkozásokat.

Tartalomjegyzék

"A szegénység vagy az elmaradottság vagy az iparosodás hiánya mindig és mindenütt társadalmi koordinációs-hibás probléma. A probléma a piac megteremtésének hatalmas költségei és annak alappillére - a társadalmi bizalom - miatt merül fel."

"A "szabad" piac nem szabad. Ez egy alapvető közjó, amelynek létrehozása rendkívül költséges. A Kínában zajló ipari forradalmat nem önmagában a technológia átvétele hajtotta, hanem a folyamatos piacteremtés, amelyet egy hozzáértő merkantilista kormány vezetett."

"A dicsőséges forradalom nem tette a brit kormányt "befogadóbbá" abban az értelemben, hogy megosztotta volna a politikai hatalmat a munkásosztállyal (ahogy Acemoglu és Robinson (2012, 1-5. o.) dicsőíti az arab tavasz mozgalmának értékelésében). Egyszerűen csak tekintélyelvűbbé és erősebbé tette a kormányt az adók kivetésében, a piacok és kereskedelmi hálózatok létrehozásában, a gyártás és a merkantilista kereskedelem előmozdításában, valamint a brit gazdaság visszaszorításában".

"A tömeggyártott ipari termékek piaca nem hozható létre egyetlen "nagy lökessel" az importhelyettesítés vagy a "sokkterápia" keretében. Csak lépésről lépésre, a megfelelő sorrendben (szekvenciában) lehet létrehozni. Kína felemelkedése a globális gazdasági fölénybe azért volt megállíthatatlan, mert megtalálta és követte a piacteremtés helyes receptjét (sorrendjét), ellentétben a korábbi három sikertelen iparosítási kísérlettel, amelyek 1860 és 1978 között, különböző politikai rendszerek alatt történtek."

"Az iparosítás mértékét a piac kiterjedése korlátozza. Az alapvető ok, amiért Hollandia helyett az Egyesült Királyság indította el az első ipari forradalmat, az az volt, hogy a 18. században sikeresen létrehozta a világ legnagyobb textilpiacát és a gyapotellátási láncokat, ami a fonógép és a gyári rendszer országos bevezetését nyereségessé és elkerülhetetlenné tette. Hasonlóképpen, az Egyesült Államok alapvető oka annak, hogy Franciaország vagy Németország helyett az Egyesült Királyságot megelőzve az Egyesült Államok lett a következő gazdasági szuperhatalom, az volt, hogy az amerikai kormány segítette a 19. században egy még nagyobb feldolgozóipari piac létrehozásában, amely a világ legnagyobb feltalálóit, például Thomas Edisont és olyan ipari óriásokat nevelt, mint Andrew Carnegie, Henry Ford, J.P. Morgan, John D. Rockefeller és Cornelius Vanderbilt. Ma Kína (India helyett) jó helyzetben van ahhoz, hogy a 21. században megelőzze az Egyesült Államokat a gyártás és a technológiai innovációk terén, mert a kínai kormány segítette létrehozni egy gigantikus piacot, amely többszöröse az amerikai piacnak."

"A demokrácia nem működhet iparosítás nélkül. Az iparosítás lehetetlen erős állam nélkül."

Yi Wen (Egy gazdasági szuperhatalom kialakulása)

Absztrakt1

1. Bevezetés4

2. A Kína által az ipari forradalom elindítása érdekében tett legfontosabb lépések18

- i. Élelmezésbiztonság és a malthusi csapda18
- ii. A ..... primitív mezőgazdasági forradalom25
- iii. Proto-iparosodás a vidéki területeken28
- iv. Ideológiai .....elmozdulás a kereskedelem és a kommercializmus felé35
- v. A merkantilista kormányok mint piacteremtők40
- vi. Korrupció, ... kínai stílus48
- vii. Tanulságok és a ..... fejlődésközponti kérdései53

3. Az ipari forradalom természetének és okainak megvilágítása66

- i. A ..... cég természete66
- ii. Az indiai textilszindróma68
- iii. A textilipar felemelkedése és az angol ipari .....forradalom logikája76
- iv. *Az ipari szentháromság* és az ipari .....forradalom"természete és oka"87

4. Miért megállíthatatlan Kína felemelkedése? 95

- i. Helyes ..... fejlesztési stratégiák100
- ii. "Learning by Doing" - A ..... technológiai innovációvégső forrása107
- iii. A képes merkantilista kormány mint piacteremtő115

5. Mi a baj a washingtoni konszenzussal és az intézményelmélettel? 127

- i. Egy kis elmélet: A ..... jóléti közgazdaságtan alaptételei127
- ii. A ..... washingtoni konszenzus mint az ISI ellenpólusa135
- iii. Az ilyen .....elméletek gazdaságilag félrevezetőek140
- iv. Az ilyen elméletek politikailag naivak142

6. Következtetés: A gazdasági fejlődés új szakasz-elmélete154

Hivatkozások171

1. Bevezetés

Kína hirtelen gazdasági szuperhatalommá válása megdöbbenetette a világot. Még 15 évvel ezelőtt (mondjuk az 1997-es ázsiai pénzügyi válság környékén) is kevesen jósták volna meg, hogy Kína regionális ipari hatalom, nemhogy globális szuperhatalom lesz. Valójában sokan Kína összeomlására fogadtak, a Tiananmen téri incidensre, a Szovjetunió és a kelet-európai kommunizmus összeomlására, az ázsiai pénzügyi válságra és a 2008-as globális recesszióra hivatkozva (amely szinte véglegesen, több mint 40%-kal a trend alá csökkentette Kína teljes exportját). A valóság azonban többször is rácăfolt ezekre a pesszimista előrejelzésekre: Kína 35 éves hipernövekedési sorozatával jött, látott és gyarapodott - mindössze egy generáció alatt Kína nagyobb és hatalmasabb termelőerőt hozott létre, mint az összes megelőző 5000 éves dinasztia együttvéve, és egy rendkívül elszegényedett agrárnemzetből (ahol az egy főre jutó jövedelem mindössze egyharmada az átlagos szubszaharai afrikai szintnek) a világ legnagyobb és legerőteljesebb termelőerőművévé vált.

Kína például ma a világ vízkészleteinek kevesebb mint 6%-ával és a világ szántóterületének mindössze 9%-ával képes egy év alatt 50 milliárd pólót (a világ népességének több mint hétszeresét), 10 milliárd pár cipőt, 800 millió tonna nyersacélt (a globális kínálat 50%-a és az USA szintjének 800%-a), 2. A világ összes nyersacéltermelésének 50%-át és az USA szintjének 800%-át előállítani. 4 gigatonna cement (a világ termelésének közel 60%-a), közel 4 billió tonna szén (majdnem annyi szenet égetnek el, mint a világ többi részén együttvéve), több mint 23 millió jármű (a globális kínálat több mint egynegyede), és 62 ezer ipari szabadalmi bejelentés (az Egyesült Államoké 150%-a, és több, mint az USA és Japán együttes mennyisége). Kína a világ legnagyobb gyártója továbbá hajóknak, gyorsvonatoknak, robotoknak, alagutaknak, hidaknak, autópályáknak, villamos energiának, vegyi rostoknak, szerszámgépeknek, mobiltelefonoknak, számítógépeknek, kerékpároknak, motorkerékpároknak, légkondicionálóknak, hűtőszekrényeknek, mosógépeknek, bútoroknak, textíliáknak, ruházatnak, lábbeliknek, játékoknak, műtrágyának, mezőgazdasági terményeknek, sertéshúsnak, halaknak, tojásnak, gyapotnak, réznek, alumíniumnak, könyveknek, magazinoknak, televíziós műsoroknak, valamint egyetemistáknak.

Röviden, Kína a világ mezőgazdasági termékeinek egyharmadát állítja elő, és a világ ipari termékeinek közel 50 százalékát szállítja.

Kína reál-GDP-jének 1978 óta bekövetkezett bámulatos, 30-szoros növekedése nem csupán az évszázados zűrzavar és gazdasági visszafejlődés után elterjedt elmaradottsága miatt volt váratlan, hanem a tartósan "kitermelő" és tekintélyelvű politikai intézményei miatt is - amelyek a gazdasági fejlődés intézményi elméletei szerint nem jósolhattak mást, mint a kínai iparosítás lehangoló kudarcát.²

Ezek az elméletek túlságosan dicsőítik a modern nyugati politikai intézményeket, amelyek Kínából hiányoznak, de figyelmen kívül hagyják azokat a nem túl dicsőséges történelmi utakat, amelyeket a nyugati hatalmak egykor maguk is bejártak. Azzal, hogy azt állítják, hogy a politikai intézmények és a jogállamiság a gazdasági fejlődés előfeltételei, az ilyen elméletek figyelmen kívül hagyják az intézmények endogén és evolúciós jellegét, valamint a retorika és a gyakorlat, a jogállamiság és annak tényleges érvényesítése, illetve a politikai intézmények és a gazdaságpolitika közötti gyakori szakadékot. Így ezek az elméletek végül összekeverik a következményt az okkal, a korrelációt az okozattal, a politikai felépítményeket a gazdasági alapokkal, és a politikai hatalomhoz való nyílt hozzáférést a gazdasági jogokhoz való nyílt hozzáféréssel. Konkrétan, az általános választójog az ipari forradalom *következménye* volt, nem pedig *oka*, és a modern, kifinomult nyugati jogrendszerek és az ezek érvényesítésére való képesség a gyarmatosítás, az imperializmus, a merkantilizmus, a rabszolga-kereskedelem és a fájdalmas primitív felhalmozás évszázados gazdasági fejlődésének *eredménye*.³

---

² Lásd pl. D. Acemoglu és J. Robinson, 2012. "Why Nations Fail-The Origins of Power, Prosperity, and Poverty" (Miért buknak el a nemzetek - A hatalom, a jólét és a szegénység eredete).

³ Acemoglu és Robinson (2012) a demokrácia hiányát (vagy az abszolút "befogadó" politikai intézmények hiányát) tekintik a szegénység és a stagnálás alapvető okának világszerte. Például nemcsak abban értenek egyet az egyiptomi jázminos forradalom idején a Tahrir téren tüntetőkkel, hogy "Egyiptom pontosan azért szegény, mert egy szűk elit irányította, amely a saját hasznára szervezte a társadalmat az emberek nagy tömegének kárára", hanem azzal is érvelnek, hogy "az egyiptomi szegénységnek ez az értelmezése [a Tahrir téren lévők által] ... általános magyarázatot ad[hat] arra, hogy miért szegények a szegény országok". A "Miért buknak el a nemzetek" című népszerű könyvük teljes tézise tehát az, hogy "megmutassák, hogy a szegény országok ugyanazon okból szegények, amiért Egyiptom is szegény". (Acemoglu és Robinson, 2012, 3. o.) Így aztán nem meglepő, hogy az ilyen elméletek rendkívül alkalmatlanok arra, hogy megmagyarázzák Oroszország gazdasági reformjának siralmas kudarcát a sokkterápia alatt az 1990-es években, Kína 1978 óta tartó csodás növekedését egy autoriter politikai rendszer alatt, valamint Japán gyors iparosítását a Meidzsi-restauráció idején, Dél-Korea gazdasági fellendülését az 1960-80-as években és Szingapúr függetlenség utáni gazdasági csodáját. Az ilyen elméletek még azt sem tudják megmagyarázni, hogy azonos politikai intézmények mellett miért vannak az amerikai városokban, például Chicagóban vagy St. Louisban egyszerre a szélsőséges szegénység és a szélsőséges gazdagság, az erőszakos bűnözés és a jogállamiság iránti engedelmesség zónái; és azt sem, hogy Dél-Olaszország miért szegényebb jelentősen Észak-Olaszországnál; vagy

hogyan a Holland Köztársaságnak miért nem sikerült ipari forradalmat indítania a 17. században annak ellenére, hogy Angliánál liberálisabb politikai és gazdasági intézményekkel rendelkezett. Nem meglepő tehát, hogy Boldrin, Levine és Modica (2014) az intézményi elméletet a

Ez a zűrzavar a gyökere annak a nyugati lelkesedésnek, hogy a nyugati típusú demokráciát az elmaradott, fejlődő országokban a kezdeti gazdasági-társadalmi-politikai körülményektől függetlenül is terjeszteni akarják. A gazdasági fejlődés ilyen felülről lefelé irányuló politikai megközelítésének következménye egyértelmű: nézzük meg a gazdasági stagnálást és a folyamatos politikai zűrzavart Afganisztánban, Egyiptomban, Irakban és Líbiában, valamint az ukrajnai és más kelet-európai helyzetet, ahol a demokrácia csak azért fejlődik, hogy összeomoljon, az életszínvonal csak azért fejlődik, hogy visszafejlődjön, és a jólét reménye csak azért nő, hogy szétrobbanjon.⁴

Így annak ellenére, hogy "A nemzetek gazdagsága" című könyv megjelenése óta csaknem 250 év telt el, és a gazdasági növekedés általános egyensúlyi modelljeire annyi tinta folyt ki, a közgazdászok még mindig a sötétben tapogatóznak a gazdasági fejlődés kulcsát - a "kettős spirált" - keresve.

Adam Smith talán közelebb állt ennek megtalálásához, mint modern neoliberális követői. Ő a nemzetek gazdagságát a piac méretén alapuló munkamegosztással magyarázta, a 18. század eleji tűgyárakból vett példákkal, modern neoliberális tanítványai azonban a demokráciát összekeverik a szabad piacokkal, a szabad piacokat a tulajdonjogokkal, a tulajdonjogokat pedig az ösztönzőkkel. Azt állítják, hogy a brit ipari forradalom mindaddig lefuthatott volna, amíg a demokrácia uralkodott, a nagy utazás nélkül is.

Acemoglu és Robinson (2012) tautológiaként - lényegében a sikeresen fejlett nemzetek intézményeit "befogadónak", a bukott nemzetek intézményeit pedig "kivonónak" nevezi, mivel bármelyik társadalomban könnyen találhatunk "befogadó" és "kivonó" elemeket is, és a feladat az lesz, hogy az intézményelméleti szakemberek mely elemeket emeljék ki, és melyeket hagyják figyelmen kívül. Ez nem azt jelenti, hogy az intézmények irrelevánsak vagy jelentéktelenek a gazdasági fejlődés szempontjából, de az intézményelméletek nem definiálták egyértelműen az "intézményeket" és a "jogállamiságot", és túl messzire mentek azzal, hogy azt állították, hogy a demokratikus politikai intézmények a gazdasági fejlődés előfeltételei, és hogy az autokratikus intézmények általában véve a szegénység gyökerei. A brit ipari forradalom és a gazdasági fejlődés intézményes magyarázataival szemben a gazdaságtörténészek kritikus nézeteit lásd többek között Robert Allen (2009), Gregory Clark (2007), Deirdre McCloskey (2010) és Kenneth Pomeranz (2001).

⁴ A sors iróniája, hogy miután Tunéziában a diktátor, Zine El Abidine Ben Ali 2011-es megbuktatását követően 4 évig tartó gazdasági stagnálást követően, amely elindította az arab tavaszt, a 88 éves Beji Caid Essebsi, a régi tunéziai diktatórikus rendszer egykori minisztere nyerte meg az ország első demokratikus elnökválasztását 2014. december 22-én. Az ok egyszerű. A demokráciának semmi köze a gazdasági fejlődés mozgatórugóihoz; ugyanolyan hatástalan lehet a korrupció és a szegénység felszámolásában, mint a diktatúra, és még inkább politikai instabilitást szül a fejlődő országokban. Valójában Tunézia 2011 óta a dzsihadisták táptalajává vált, és ma az Iszlám Államhoz (ISIS) és más szíriai és iraki szélsőséges csoportokhoz csatlakozó külföldi harcosok legnagyobb forrása (lásd

például: . <http://www.theguardian.com/world/2014/oct/13/tunisia-breeding-ground-islamic-state-fighters>. Ezért a fejlődő országokban az idő előtt elfogadott demokrácia nemcsak bukott piacot, hanem bukott államot is eredményez. Pedig, amint azt e cikk során érvelni és bizonyítani fogjuk, az erős állam a gazdasági fejlődés és az iparosodás története során a piacteremtés egyik legfontosabb tényezője volt.

és Amerika felfedezése nélkül, valamint Anglia globális textilpiacok feletti hegemóniája, a transzatlanti rabszolgakereskedelemből származó kolosszális vagyona, a piaci tevékenységek létrehozásában és koordinálásában nyújtott erőteljes állami segítség, valamint a Kelet-indiai Társaság globális kereskedelmi érdekeinek kemény katonai védelme nélkül.⁵

A másik véglet, a pusztán a (kormánytól mentes) erőforrás-elosztáson alapuló neoklasszikus növekedési modellek még mindig ijesztő kihívásokkal szembesülnek a racionális egyéni döntések és a hosszú távú gazdasági növekedés összekapcsolása terén: Hogyan tehette volna lehetővé Európa számára a malthusi csapdából való nagy menekülést, és hogyan eredményezhette a technológiai változások és ipari forradalmak példátlan hullámain, ha a rendelkezésre álló jövedelmeket az önérdekű egyének egyszerűen átcsoportosítják a különböző fogyasztási csomagok között? Az ilyen növekedési modellekben nemcsak az állam felesleges, hanem a piac és alkotói automatikusan léteznek, olyannyira, hogy a Ford autószerelő sor és a textilszállító műhely ugyanaz a dolog, amíg egy absztrakt termelési függvényben azonos tőkerészesedéssel rendelkeznek.⁶

Nem csoda, hogy a technológiai változás a neoklasszikus növekedési modellek fekete doboza marad. Nem csoda, hogy a neoklasszikus termelési függvényben a "Solow-maradvány" nem más mér, mint a tudatlanságunkat. Nem csoda, hogy az ipari

---

⁵ "[W]e can't carry on trade without war; nor war without trade" - jelentette ki 1614-ben Jan Pieterszoon Coen, egy híres holland kereskedő és harcos, Batavia alapítója és a Holland Kelet-indiai Társaság (VOC) indonéziai tisztje a XVII. század elején, aki két cikluson át a Holland Kelet-Indiai Társaság főkormányzója volt. (Az idézetet idézi Stephen R. Bown, *Merchant Kings: When Companies Ruled the World, 1600-1900*. Macmillan, 2010, 7. o.) A legtöbb gazdaságtörténész egyetért abban, hogy "Anglia számára, amely politikailag és katonailag a legsikeresebb ország volt, a proto-iparosodás szakaszában létrejött "tengerentúli gyarmatokra vonatkozó, az európai hatalmak közötti virtuális monopólium" volt az egyik központi előfeltétel, amely a proto-iparosodást önmagán túl az ipari forradalomba vitte". (lásd Kriedte, Medick és Schlumbohm, *Industrializáció az iparosodás előtt*. 1977, p.131.) Pomeranz és Topik gazdaságtörténészek azzal érveltek, hogy az ópiumkereskedelem "nem csak Nagy-Britannia közvetlen [kereskedelmi] többletét segítette elő Kínával, hanem lehetővé tette még a még nagyobb többletet Indiával. E többletek nélkül Nagy-Britannia nem maradhatott volna a Nyugat legfőbb fogyasztója és finanszírozója, és az atlanti gazdaság egésze sokkal lassabban növekedett volna". (K. Pomeranz és S. Topik, 2013, 104. o.)

⁶ Kivéve talán a teljes tényezőtermelékenység (TFP, vagy az úgynevezett Solow-maradék) absztrakt szintjének különbségét. A mért Solow-maradvány kínai viselkedéséről lásd Zhu (2012). Az ipari forradalom magyarázatára javasolt neoklasszikus modellekről lásd többek között Desmet és Parente (2012), Hanson és Prescott (2002), Stokey (2001), valamint Yang és Zhu (2013). Ezek a modellek megpróbálják megragadni a gazdasági fejlődés itt bemutatott néhány fontos jellemzőjét, de a technológiai változást exogénként kezelik, és feltételezik, hogy a

kínálat automatikusan megteremti a saját keresletét. Az ilyen modellek figyelmen kívül hagyják a piacteremtéshez és a munkamegosztáshoz kapcsolódó társadalmi-koordinációs problémákat, és figyelmen kívül hagyják a piaci keresletnek a kínálatot és a technológiai innovációkat ösztönző erejét, valamint a kormányzatnak a piacteremtésben játszott központi szerepét (többek között). Ezért az ilyen elegáns matematikai modellek a fejlődő országok politikai döntéshozói számára továbbra sem praktikusak.

A nagyjából 250 évvel ezelőtt először Angliában lezajlott forradalom továbbra is nagy rejtély.

Az ipari forradalmat még a tanult gazdaságtörténészek is a legjobb esetben is "hallgatólagos" tudásnak tekintik, amelyet egy maroknyi, földrajzi elhelyezkedéssel vagy titokzatos kulturális génekkel megáldott, "predesztinált" ország hozott létre. **"Az ipari forradalom megmagyarázása a gazdaságtörténet végső, megfoghatatlan díja. Olyan díj, amely tudósok nemzedékeit ösztönözte egy életen át tartó, eddig eredménytelen hajszára"**. (Gregory Clark gazdaságtörténész, 2012).

Kína azonban most fedezte fel újra ezt a "hallgatólagos" tudást - az ipari forradalom titkos receptjét. Éppen ez a tény szinte teljesen észrevétlen maradt a nyugati tudományos élet és a média számára; ezért látjuk Nyugaton, hogy Kína gyors és markáns gazdasági felemelkedését súlyosan alulbecsülik és nem értik meg világosan.

Az ipari kronológiát tekintve Kína már az 1978-as reformot követő 15-20 éves kezdeti vidéki ipari növekedés során sikeresen befejezte az első ipari forradalmat. Most már a második ipari forradalom felénél tart, és a harmadik ipari forradalom elindításának küszöbén áll - "megtévesztően" és makacsul, minden sztereotip és pesszimista, Kína összeomlását jósló nézet ellenére.⁷

Mi az ipari forradalom? Miért hiányzott vagy késett Kínában több mint 200 évszázadon keresztül? Hogyan sikerült Kínának végül egy ilyen ipari forradalmat (vagy ipari forradalmak sorozatát) kirobbantania nem sokkal a 10 évig tartó kulturális forradalom után, amely elpusztította az amúgy is szűkös humán tőke és az üzleti/kulturális gének nagy részét? Milyen szerepet játszott a földrajz, a tulajdonjogok, az intézmények, a jogállamiság, a

---

⁷ Talán a legismertebb személy, aki az elmúlt évtizedekben többször is megjósolta Kína összeomlását, Gordon G. Chang, "Kína közelgő összeomlása" című könyv szerzője. Hasonló könyvek és cikkek bőségesen vannak, és a Kína felemelkedésére vonatkozó pesszimista jóslatok a többszöri kudarc ellenére még mindig uralják a nyugati új médiát (lásd pl. a legutóbbi, 2015. március 2-i cikket a népszerű kéthavonta megjelenő *The National Interest* magazinban, "Doomsday: Felkészülés Kína összeomlására", <http://nationalinterest.org/feature/doomsday-preparing-chinas-collapse-12343>). A nyugati média Kínát kritizáló hajlamáról szóló vitákat és elemzéseket olyan kiadványokban, mint a *The New York Times*, a *The Washington Post*, a *Bloomberg*, a *The Financial Times* és a *The Wall Street Journal*, lásd: "Dealing With the Scourge of 'Schadenfreude' in Foreign Reporting on China" (2014. október 3.)

Stephen M. Harner szabadúszó író (aki egyben nemzetközi bankár és az Egyesült Államok Külügyminisztériumának korábbi tisztviselője) által írt "Dealing With the Scourge of 'Schadenfreude' in Foreign Reporting on China" (2014. október 3.); elérhető a <http://blog.hiddenharmonies.org/2014/10/04/western-medias-pervasive-bias-against-china-today/oldalon>.

jog, kultúra, vallás, természeti erőforrások, tudomány, technológia, demokrácia, oktatás, humán tőke, nemzetközi kereskedelem, iparpolitika, protekcionizmus, merkantilizmus és állami hatalmi szerepvállalás az iparosításban? Vannak-e titkos receptek a gyors, "mesterséges" iparosítás eléréséhez? Más fejlődő országok, mint India és Etiópia, utánozhatják-e Kína sikerét, és beindíthatják-e saját ipari forradalmukat a 21. századbanst ?⁸

Kína kitarása és rendületlen iparosítási kísérletei

Az ipari forradalom a drámai társadalmi-gazdasági változások titokzatos folyamatának tűnik, amelyet csak néhány nyugati ország (a világ népességének csak kis százalékaival) élt meg a 18.th és 19.th században. Ez egy olyan folyamat, amelyet sok elmaradott nemzet (a világ népességének több mint 90%-ával) szeretett volna utánozni, de a 20.th században szánalmasan és ismételten kudarcot vallott. És ez egy olyan folyamat, amelynek megértésén a közgazdászok és a gazdaságtörténészek még mindig küzdenek, hogy azonosítsák végső okát és magyarázatát.⁹

De ha egy éles szemű nyugati megfigyelő az elmúlt 35 évben minden évben egyszer elutazhatott volna Kínába, anélkül, hogy ideológiai, eurocentrikus intézményi szemüveget viselne, szemtanúja lett volna annak, hogy az ipari forradalom élénken kibontakozik a szeme előtt. Kína egyetlen generációba sűrítette azt a nagyjából 150-200 (vagy még több) évig tartó forradalmi gazdasági változást, amelyet Anglia 1700-1900 között, az Egyesült Államok 1760-1920 között és Japán 1850-1960 között élt meg. Amit a nyugati utazó Kínában láthat, az Adam Smith (1723-1790), Alexander Hamilton (1755-1804), David Ricardo (1772-1823), Friedrich List (1789-1846), Karl Marx (1818-1883) és Joseph Schumpeter (1883-1950) gondolatai kibontakoznak és élénken játszódnak le a 96 ezerben,000 négyzetkilométeres kínai színházban több mint egymilliárd valódi kínai szereplővel - több százmillió szervezett földműves, parasztmunkás, kézműves, mérnök, vállalkozó, kereskedő, textilgyártó, szénbányász, vasútépítő, iparos, spekuláns, arbitrázs, kereskedő, újító, állam és üzletember -, és a kínai színházban...

⁸ India új miniszterelnöke, Narendra Modi azt ígérte, hogy "a 21. századotst India évszázadává teszi". Sikerülhet ez

Indiának? Mi kell hozzá? (Lásd az elemzést a következő 2 szakaszban).

⁹ Lásd pl. R. Allen (2009), D. Acemoglu és J. Robinson (2012), G. Clark (2007), D. Landes (1999), R. Lucas (2003), D. McCloskey (2010), J. Mokyr (2010), I. Morris (2010), D. North (1981), K. Pomerranz (2001), és még sokan mások.

kormánytisztviselők. Mindannyian kínai ruhát viselnek, és így a nyugati szemlélő számára ismeretlenek. Pedig Kína ma talán "kapitalistább", mint bármelyik 19.th vagy 20.th században feltörekvő nyugati hatalom. Egyrészt merkantilizmussal, másrészt piaci versennyel,¹⁰ mindenféle "dicsőséges forradalom", "francia forradalom", "narancsos forradalom" vagy "jázminforradalom" nélkül, Deng Hsziao-ping és utódai az új évezredben a kapitalizmust (vagy kapitalista materializmust) tették Kína abszolút szellemévé (a la Hegel). És ezt Kína úgynevezett "kitermelő" intézményei alatt tették.

De mi is pontosan a "kapitalizmus"? Egy új életmód (McCloskey "polgári méltósága"), egy új hit- és ideológiai rendszer (Joel Mokyr "felvilágosult gazdasága"), egy új munkaetika (Max Weber aszketikus protestantizmusa), a civilizáció, az államhatalom és a társadalmi rend új konfigurációja (a la Samuel P. Huntington), vagy egy új termelési mód (a la Karl Marx)?

Nagyon sok közgazdász és gazdaságtörténész foglalkozott azzal a "végső és megfoghatatlan díjjal", hogy megmagyarázza, miért zajlott le az ipari forradalom 250 évvel ezelőtt a 18. század végén Angliában th

---

¹⁰ A merkantilizmus gazdasági nacionalizmus, amelynek célja egy gazdag és erős állam kiépítése a kereskedelemre és a *gyártásra* alapozva. Az ország gazdagítására törekedett a *feldolgozott* termékek behozatalának korlátozásával és a *feldolgozott* termékek kivitelének ösztönzésével. Röviden: a mezőgazdasággal szemben a gyártást, a fiziokráciával szemben a kereskedelmet hangsúlyozza és támogatja. A merkantilizmusról szóló szakirodalom nagy része azonban egyszerűen a protekcionizmus egyik formájának tekinti, és figyelmen kívül hagyja a kereskedelem és a *gyártás* kulcsfontosságú pontját. A kizárólag a mezőgazdaságra támaszkodó gazdaságnak semmi haszna nincs a merkantilizmusból. Egy olyan nemzet azonban, amely a gyártásra kíván építeni, nagy hasznot húzhat a merkantilizmusból, mivel a gyártás serkenti a munkamegosztást és méretgazdaságosságot hoz létre. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a merkantilizmus történelmi jelentőségét a 16th - 18th századi Európában, mint a kapitalizmus prototípusát és az angol ipari forradalomhoz vezető kulcsfontosságú lépést. Valóban, a merkantilizmusban rejlő gyártás előmozdítását a klasszikus közgazdászok, beleértve Adam Smith-t is, ritkán méltányolták, ellentétben Friedrich Listtel (1841). A merkantilizmus gazdasági fejlődésre gyakorolt hatásának egyik példája a 19. századi amerikai ipari forradalom, amely az "amerikai rendszeren" alapult, amely az Alexander Hamilton (1755-1804) által 1791-ben elképzelt és a 19. század folyamán erőteljesen alkalmazott gazdaságfejlesztési stratégia volt, hogy megnyerje a Nagy-Britanniával folytatott globális versenyt. Több, egymást kölcsönösen erősítő részből állt: magas vámok az északi, még gyerekcipőben járó amerikai feldolgozóipar védelmére és előmozdítására; nemzeti bank a kereskedelem előmozdítására, a valuta stabilizálására és a kockázatvállaló magánbankok megfékezésére; magas állami földárak fenntartása a szövetségi bevételek generálása érdekében; és nagyszabású szövetségi támogatások utak, csatornák és más infrastruktúrák számára az egységes nemzeti piac kialakítása érdekében, amelyet a vámok és a földeladások révén finanszíroztak. Lásd még Ha-Joon Chang (2003): "Kicking Away A Ladder: Development Strategies in Historical Perspective" című könyvében a merkantilizmus számos nagyszerű példáját és a nyugati gazdasági fejlődésben játszott történelmi szerepét. A 20. század közepén azonban számos latin-amerikai ország is a merkantilizmus különböző formáit alkalmazta (pl. az importhelyettesítő iparosítás), de szerencsétlenül elbukott.th . Az ilyen sikerek és kudarcok mögött meghúzódó okokról szól pontosan ez a cikk (könyv).

a 18th századi Kína vagy India helyett. De vajon nem ugyanilyen érdekes vagy még érdekesebb kérdés-e, hogy miért maradt Kína és India 250 évvel később is iparosodás nélkül, annak ellenére, hogy bőséges lehetőségek álltak rendelkezésre a brit iparosítás utánzására? Más szóval, az ipari forradalom alapvető okát, amiért az ipari forradalom először Angliában zajlott le India helyett, úgy találhatjuk meg, ha azt a kérdést tesszük fel, hogy India miért nem iparosodott még ma is. A demokrácia és a tulajdonjogok hiánya nyilvánvalóan nem magyarázat: India évtizedek óta a legnagyobb demokrácia, a magántulajdonjogok egyik leghosszabb történelmével a Földön. Az sem magyarázza, hogy a 18. században a pamuttextíliák terén a komparatív előnyök Indiából Angliába kerültek (Broadberry és Gupta, 2009), hogy India nem kezdett bele az ipari forradalomba: Indiának több mint 200 éve volt arra, hogy megfigyelje, megtanulja, utánozza és visszaszerezze a komparatív előnyt Angliától, ahogyan végül Kína is megtette ezt az 1990-es években (Kína 1995-ben a világ legnagyobb textilgyártójává és -exportőrévé vált). Ugyanilyen érdekes a kutatók hajlamossága arra a kérdésre, hogy miért nem indult el az ipari forradalom a 17.th és 18.th századi Kínában, tekintettel a kiváló technológiákra és a Jangce folyó deltájának hipergazdasági prosperitására,¹¹ ahelyett, hogy azt kérdeznék, miért maradt Kína szegény és képtelen az iparosodásra még több száz évvel később, a 20.th században is? Ezt a kudarcot egyszerűen az elit osztály érdekeinek tulajdonítani (ahogyan azt az intézményi elméletek teszik) a legjobb esetben sem meggyőző, legrosszabb esetben pedig félrevezető.¹²

Vegyük figyelembe, hogy az 1978-as gazdasági reform nem Kína első nagyra törő kísérlete volt arra, hogy az iparosodást beindítsa egy hatalmas és népes, elszegényedett országban. Az 1860 körüli második ópiumháború óta eltelt 120 év alatt ez volt a *negyedik* kísérlet.

Az első kísérletre 1861-1911 között került sor, miután Kína 1860-ban vereséget szenvedett a britektől a második ópiumháborúban.¹³ Az egyenlőtlenségek miatt mélyen megalázott

---

¹¹ Lásd a "Needham-rejtély" nagy szakirodalmát és a K. Pomerranz (2001) által a Nyugat és Kelet közötti nagy eltérésekről írt újabb szakirodalmat. A nagy divergenciáról szóló vita jó bevezetője Bishnupriya Gupta és Debin Ma (2010) "Europe in an Asian Mirror: the Great Divergence" című cikke, valamint Loren Brandt, Debin Ma és Thomas G. Rawski (2012) "From Divergence to Convergence: Re-evaluating the History behind China's Economic Boom"

(Kína gazdasági fellendülése mögött álló történelem újraértékelése).".

¹² Lásd például Acemoglu és Robinson (2005 és 2012).

¹³ Kína két ópiumháborút vívott a Brit Birodalom ellen (1840 és 1860 körül). Mindkét háborúban Nagy-Britannia hatalmas hajózási technológiájára és haditengerészeti erejére támaszkodott, és szétzúzta Kína azon törekvését, hogy betiltsa a Brit Indiából származó ópiumimportot, amelyet a brit kormány a Kínával szembeni nagy kereskedelmi deficit és a selyem- és teaimportból eredő ezüsttartalékának elvesztése ellensúlyozására használt. Kína mindkét háborút elvesztette. Az egyetlen ország, amely megnyerte

a nyugati ipari hatalmak által kikényszerített szerződések miatt a késői Csing-monarchia ambiciózus programba kezdett, hogy modernizálja elmaradott agrárgazdaságát, beleértve egy modern haditengerészet és ipari rendszer létrehozását. Ez a kísérlet 10 évvel korábban kezdődött, mint a Meidzsi-restauráció, amely Japán sikeres iparosítását indította el. De 50 évvel később a Csing-monarchia erőfeszítése gigantikus kudarcnak bizonyult: A kormány mélyen eladósodott, és a "remélt" ipari bázis sehol sem volt a láthatáron. Nem csoda, hogy Kínát 1894-ben az első kínai-japán háborúban a japán haditengerészet szétverte. A britek elleni korábbi konfliktusokhoz hasonlóan ez a háború is egyoldalú vereséget jelentett Kína számára. Még a félig iparosodott Japán is súlyosan felülmúlta a még mindig fejletlen Kínát.¹⁴

A Csing-kormány alkalmatlansága Kína külföldi agresszióval szembeni védelmére politikai reformok iránti igényt, társadalmi zavargásokat és nyugtalanságot váltott ki, ami végül az 1911-es Hszinháj-forradalomhoz vezetett, amely megdöntötte a "kivonuló" Csing-monarchiát, és létrehozta a Kínai Köztársaságot, a kínai történelem első "befogadó", nyugati típusú alkotmányon alapuló kormányát.¹⁵ Ez egy valódi forradalom volt, amely sokkal átütőbb volt, mint az angol dicsőséges forradalom: Nem egyszerűen korlátozta a Csing-monarchia hatalmát, hanem teljesen megszüntette azt. Az új köztársasági kormányzat megpróbálta iparosítani Kínát a nagymértékű utánzással

Az Egyesült Államok politikai intézményei, mint például a demokrácia és a hatalmi ágak szétválasztása (azaz a törvényhozás, a végrehajtó és a bírói hatalom). A kínaiak körében akkoriban a leghíresebb jelszavak a következők voltak: "A néptől, a nép által és a népért" és "Csak a tudomány és a demokrácia mentheti meg Kínát". A művelt elit forradalmárai úgy vélték, hogy a Csing-monarchia iparosodásának kudarcra és Kína általános elmaradottsága a demokrácia, a politikai befogadás és a pluralizmus hiányának volt köszönhető (pontosan úgy, ahogy a modern institucionalizmus állította). A köztársasági kormány létrehozta a

---

a történelemben a nemzetközi kábítószer-kereskedelem (ópiumkereskedelem) elleni háborúk közül az iparosodott Egyesült Államok a 20. század végénth a latin-amerikai kábítószer-kereskedők ellen.

¹⁴ A technológia számít. A fegyverekkel és acéllal felszerelt spanyol katonák könnyedén lemészárolták a szervezetlen, agrárius inka népet, annak ellenére, hogy több százszoros túlerőben voltak. A háború megnyeréséhez vagy egy nemzet meghódításához azonban több kell, mint a pusztá technológia: Az iparosodás

nemzeti erőt eredményez az emberi szervezeti tőkében és a logisztikai kapacitásban, hogy a katonai erőket kivetítsék és a gazdasági erőforrások szükséges katonai ellátási láncát biztosítsák.

¹⁵ A forradalom azért tört ki, mert a Csing-állam rendkívül hatástalannak bizonyult a Kína modernizálására és a külföldi agresszióval szembeni fellépésre tett fél évszázados erőfeszítései során; a helyzetet súlyosbította az uralkodó mandzsu kisebbséggel szembeni etnikai ellenérzés is.

inkluzív kormány, amely a politikai hatalomhoz való nyílt hozzáféréseken alapult (még a kommunista pártot is bevonva a kormányba),¹⁶ modern vállalatok, új magántulajdon-törvények és soha nem látott állami egyetemek; ezek a reformok ösztönözték a szabad kereskedelmet, üdvözölték a külföldi tőkét, és teljes mértékben befogadták a polgári életstílust egész Kínában, különösen a nagy kereskedelmi városokban, mint például Sanghajban. De eltelt 40 év, és 1949-ben Kína az átlagos életszínvonal és a várható élettartam tekintetében továbbra is a világ egyik legszegényebb nemzete maradt.¹⁷

A kínai iparosítás második sikertelen kísérlete egyben magyarázatot adott Japán szinte erőfeszítés nélküli, de kíméletlen inváziójára és hódítására Kínában az 1930-as évek végén és a 40-es évek elején, ami a nankingi mészárlásban nyilvánult meg.

A köztársasági kormány eredménytelensége a kínai szegénység problémájának megoldásában azt eredményezte, hogy 1949-ben a kommunista paraszthadsereg (a Népi Felszabadító Hadsereg) vereséget mért rá. A 600 millió elszegényedett paraszt támogatásával Mao kijelentette, hogy "A kínai nép [végre] felállt!", és elindította a harmadik ambiciózus kísérletet Kína iparosítására - ezúttal a kapitalizmus és a demokrácia helyett a Szovjetunió központi tervezési modelljét utánozva. Harminc év telt el, és a kísérlet ismét kudarcot vallott: 1978-ban Kína lényegében ugyanabban a malthusi szegénységi csapdában maradt, az egy főre jutó jövedelem nem különbözött lényegesen attól, ami a második ópiumháború környékén volt.¹⁸

Az iparosítás harmadik kudarcra vezetett Deng Xiaoping új gazdasági reformjához 1978-ban - Kína negyedik iparosítási kísérletéhez 120 év alatt.¹⁹

---

¹⁶ Az inkluzív köztársasági kormány nyitott volt a kommunisták felé. A fiatal kommunista vezető, Mao Zhedong például az 1920-as évek elején magas rangú hivatalos tagja volt a köztársasági kormánynak.

¹⁷ 1949-ben Kína parasztnépességének aránya a nemzeti össztlakossághoz viszonyítva továbbra is több mint 90% volt, ami nem sokat változott 1860 óta. A várható átlagos élettartam továbbra is 30-35 év volt.

¹⁸ Hogy korrektek és igazságosak legyünk, minden egyes kísérlet hozott némi előrelépést, de nem volt elegendő ahhoz, hogy ipari forradalmat indítson el. Például a harmadik kísérlet során Kínának sikerült létrehoznia egy alapvető (bár rendkívül veszteséges) ipari bázist, amely nagymértékben támaszkodott a mezőgazdaság súlyos megadóztatásán keresztül nyújtott állami támogatásokra. A mezőgazdaság termelékenységében azonban jelentősen javult (kivéve a Nagy Ugrás előre), a várható élettartam jelentősen nőtt, az 1949-es 35 évről az 1970-es évek végére 68 évre; a csecsemőhalandóságot az 1000 élveszületésre jutó 250 halálesetről 40 halálesetre csökkentették, a malária

aránya a teljes kínai lakosság 5,55%-áról a lakosság 0,3%-ára csökkent (http://en.wikipedia.org/wiki/Healthcare_reform_in_China). A megnövekedett mezőgazdasági termelékenység azonban azonnal népességnövekedésben nyilvánult meg - az 1950-es 600 millióról az 1970-es évek végére 1 milliárdra -, így az egy főre jutó jövedelem alig változott 1949-hez képest, amikor a kommunista rezsim átvette a hatalmat. Ezért a harmadik kísérlet sem nyújtott menekülést a malthusi csapdából és az élelmezésbiztonság átkából.

¹⁹ Ezek az ismétlődő stop-and-go vagy start-and-fail ciklusok ismerősnek tűnhetnek a latin-amerikai országok, például Argentína, és az afrikai országok, például Egyiptom számára.

Bumm! Ezúttal működött, és megdöbbenette a világot (beleértve magát Kínát is). A lökéshullám még mindig visszhangzik és áthatja a gazdaságokat szerte a világon. Ez az ipari forradalom, amelyet 1,3 milliárd ember robbantott ki, átalakította Kínát és a világ gazdaságát. A nyersanyagok, energiaforrások és a globális kereskedelmi piachoz való hozzáférés iránti kolosszális keresletével Kína mozgósítja és lendületbe hozza az egész ázsiai kontinenst, Latin-Amerikát, Afrikát, sőt az ipari Nyugatot is, amely hússzor akkora lendülettel halad előre, mint az Egyesült Államok gazdasági ereje a 19. század végénth és százszor akkora lendülettel, mint az Egyesült Királyságé a 19. század elején.^{th20} Ahhoz, hogy érzékeltessük Kína felemelkedésének erejét és mértékét, elég, ha megnézzük Kína cementgyártását és -fogyasztását, amely az ipari forradalom óta az egyik legalapvetőbb ipari anyag: Az Egyesült Államok 1901-2000 között összesen 4,5 gigatonnányi cementet fogyasztott, Kína viszont 2011-2013 között 6,5 gigatonnányit. Kína ebben a három évben több cementet használt fel, mint az Egyesült Államok az egész 20th évszázadban.²¹

Kína öröksége és a cikk tervei

Kína felemelkedése azonban nem pusztán pusztán mérete, thvillámgyorsasága, a 17.th és a 21. század eleje közötti ipari hatalmakat sújtó nagy belső pénzügyi válságok hiánya, vagy a nagy politikai és nemzetközi zavarok (pl. az 1989-es Tian-An-Men téri incidens, a Szovjetunió és a kelet-európai kommunizmus drámai összeomlása, az 1997-es délkelet-ázsiai pénzügyi válság, a 2008-as nagy szecsuáni földrengés és a 2008-as globális recesszió) miatt bámulatos. Kína felemelkedése a széleskörűen békés jellege miatt is megdöbbentő.

Kínában él a világ népességének közel 20%-a, de a világ vízkészleteinek csak 6%-a, és a világ szántóterületének 9%-a.²² Egyetlen nemzet sem rendelkezik ilyen

---

²⁰ Az Egyesült Királyság népessége 1810 körül körülbelül 10 millió, az Egyesült Államoké 1890 körül 60 millió, Kínáé 1980 körül 1 milliárd, Kínáé 1995 körül pedig 1,2 milliárd volt.

²¹ Lásd <http://www.gatesnotes.com/About-Bill-Gates/Concrete-in-China>. Érdemes azonban megjegyezni, hogy Kínában a cement a lakóépületek fő építőanyaga, míg amerikai megfelelője a fa. Az 1850 és 1910 közötti gyors iparosodási időszakban Amerika 190 millió hektár erdőt fogyasztott el, ami Kína mai erdőállományának 42%-ának felel meg (lásd <http://www.foresthistor.org>.) Ezért a cementre való nagyfokú támaszkodás nagymértékben

lelassította Kína erdőirtási folyamatát az ipari forradalom időszakában (lásd <http://www.natureworldnews.com/articles/13805/20150331/china-helps-reverse-global-forest-loss-with-a-little-bit-of-luck.htm>).

²² Az egy főre jutó szántóterület Kínában kevesebb mint tizede az Egyesült Államokban található.

kihívások valaha is pusztán a kölcsönösen előnyös nemzetközi kereskedelem révén érték el az iparosodást anélkül, hogy megismétlődtek volna a nyugati ipari hatalmak történelmi fejlődési útjai, a gyarmatosítás, az imperializmus, a rabszolgaság és a technológia által vezetett véres háborúk az emberiség és a gyengébb nemzetek ellen. Ha valami, akkor Kína teljes mértékben saját üzleti ösztönére és örökölt politikai intézményeire, valamint a legnagyobb tanítómesterre - más nemzetek fejlődési tapasztalataira és Kína saját múltbeli kudarcaira - hagyatkozott.

Egy ilyen különleges fejlődési pálya tehát megérdemli a megfelelő szintű intellektuális megbecsülést és pártatlan vizsgálatot. Kínát azonban nem lehet és nem is szabad a gazdasági fejlődés különleges eseteként vagy kiugró példajaként kezelni. Az 1,3 milliárd emberrel és 56 etnikai csoporttal, valamint az Európához hasonló földrajzi területtel túlságosan is kétes gazdasági fejlődési kiugrás lenne. Kína esete tehát kiváló lehetőséget kínál a gazdasági fejlődés teljes elméletének újragondolására, a politikai gazdaságtan alapelveinek újragondolására, és arra, hogy újra betekintést nyerjünk magának az ipari forradalomnak a mechanizmusába.²³

E cikk célja tehát kettős: (i) leírni és megmagyarázni Kína 1978 óta tartó gyors iparosodásának és társadalmi-gazdasági változásainak kulcsfontosságú mintáját; és (ii) a kínai tapasztalatok segítségével megvilágítani magának az ipari forradalomnak a régóta fennálló rejtélyét. A szándék az, hogy felvázoljunk egy koncepcionális keretet, a gazdasági fejlődés új szakaszának elméletét (New Stage Theory, NST), amely megvilágítja azt a központi történelmi fejlődési logikát, amely mind az ipari forradalom, mind Kína csodaszámba menő növekedése számára közös. Ennek során remélem, hogy választ találok a David Landes gazdaságtörténész által feltett kérdésekre, amikor kritikusan felülvizsgálta Gerschenkron (1962) befolyásos fejlődéselméletét, amely a tőkeintenzív, modern, hatékony technológiák átvételén keresztül történő ugrásról szól:

"Hogyan sikerült az elmaradott, tőkében és [szakképzett] munkaerőben szegény országoknak modern, tőkeintenzív ipart létrehozniuk? És hogyan sikerült megszerezniük a tudást és a know-how-t? Végül, hogyan

²³ Acemoglu és Robinson (2012) Kína növekedési csodáját a tekintélyelvű kormányzat és a kitermelő intézmények alatt Kína súlyos elmaradottságának és a határ menti ipari országoktól való nagy technológiai lemaradásának tulajdonítja. De az összes fejlődési közgazdaságtan és a nemzetek kudarcának okairól kiöntött tinta lényegi kérdése éppen az, hogy megmagyarázza, miért nem tudnak az elmaradott nemzetek növekedni elmaradottságuk és technológiai lemaradásuk ellenére.

leküzdötték-e az ipari vállalkozások előtt álló társadalmi, kulturális és intézményi akadályokat? Hogyan hoztak létre megfelelő megállapodásokat és intézményeket? Hogyan birkóztak meg a változásokkal járó feszültségekkel?" (Landes, 1999, 274. o.)

Ezek a kérdések azért izgalmasak, mert túl sok fejlődő ország túl gyakran esett áldozatul a Gerschenkron (1962) által javasolt hamis fejlesztési stratégiának,²⁴ vagy annak más iskolák által kínált változatainak - mint például az intézményi elmélet, az importhelyettesítési stratégia, a Big Push elmélet, a sokterápia (Big Bang) és a washingtoni konszenzuson alapuló strukturális kiigazítási program. Ezeknek a fejlesztési stratégiáknak és elméleteknek drasztikusan eltérő megjelenésük ellenére van egy kritikus közös vonásuk: Mindegyikük az épület tetejét tekinti alapnak, a hatást pedig oknak. A nyugati iparosítás következményét tekintik a gazdasági fejlődés előfeltételének. Arra tanítják a szegény agrárm nemzeteket, hogy az iparosodást fejlett tőkeigényes iparágak (például vegyipar, acélipar és autóipar) kiépítésével, vagy modern pénzügyi rendszerek (például lebegő árfolyam, szabad nemzetközi tőkeáramlás, az állami tulajdonban lévő ingatlanok és természeti erőforrások teljes körű privatizációja), vagy modern politikai intézmények (például demokrácia és általános választójog) felállításával kezdjék meg.

Valóban, miért is kellene a 18. század eleji brit textilipari műhelyeket utánoznith amikor egy modern autószerelő szalagot is lehet utánozni? Miért kellene a régimódi 19th századi amerikai merkantilizmust ismételtetni, amikor a modern Wall Street-i kapitalizmust is le lehet másolni? Miért kell monarchiát megélni, amikor a demokráciát is élvezhetjük? Miért fáradjunk a hagyományos családi struktúrák megtartásával, ha élvezhetjük a szexuális felszabadulást?

Kína 1978 óta elért fejlődési sikerei (és még korábbi kudarcai is) azonban határozottan elutasítják a gazdasági fejlődés ilyen naiv filozófiáit és a világ működéséről alkotott nézeteit. Kína tapasztalatai (mind a jó, mind a

---

²⁴ Gerschenkronnak (1962) igaza volt, amikor azt állította, hogy a technológiák folyamatosan növekvő mérete és összetettsége egyre inkább szükségessé teszi, hogy az iparosításba kezdő, később fejlődő országok egyre inkább a központsított kormányzati segítségre és erőteljes intézményi eszközökre támaszkodjanak az ipari finanszírozás mozgósítása és a fejlett országokhoz való felzárkózás érdekében. Tévedett azonban, amikor azt állította, hogy a felzárkózás módja a modern, hatékony határtechnológiák közvetlen bevezetése, amint azt e cikkből kiderül.

rossz, örömteli és fájdalmas, sikeres és sikertelen) azt mutatják, hogy a fejlődés *helyes eljárásai*, a fejlődés *helyes sorrendje*, valamint a nemzet saját társadalmi-politikai kiinduló feltételein alapuló *megfelelő iparpolitikák* és fejlesztési stratégiák számítanak. Nagyon sokat számítanak. Nemcsak az egyének jóléte, hanem egy nemzet túlélése, méltósága és sorsa szempontjából is.

Az iparosítás nemcsak a termelési mód forradalmi változása a vállalatok szintjén, hanem egyben államépítési törekvés is. Az összes társadalmi osztály és érdekcsoport legnagyobb mértékű koordinációját, valamint a teljes népesség (különösen a parasztok) és a kiaknázatlan természeti, társadalmi és politikai erőforrások mozgósítását igényli. A helytelen fejlesztési stratégiák és iparpolitikák katasztrofális, sőt visszafordíthatatlan következményeket okozhatnak egy nemzet számára. A szabad piac önmagában nem képes a feladatra, a demokrácia nem a recept, a teljes privatizáció és a pénzügyi felszabadítás nem a kulcs, és a neoliberais washingtoni konszenzus nem a megoldás.

Miért? Mielőtt belekezdenénk a kínai történet elmesélésébe, érdemes újra hangsúlyozni, hogy Kína fejlődése az 1978-as reform óta nagyon is kívül esett a terven. Inkább a próbálkozások és hibák eredménye volt, mivel egyetlen létező gazdasági elmélet sem tudott tanácsot adni Kínának, hogyan tovább.²⁵ Bár Nyugaton léteztek ilyen elméletek és tanácsok, Kína bölcsen megtagadta, hogy vakon, nagy körültekintés nélkül elfogadja őket (ellentétben Afrikával, Latin-Amerikával, Oroszországgal és Kelet-Európával). Az biztos, hogy az 1978 utáni fejlődéshez vezető út rögös volt, és a kínai kormány sok hibát követett el; szerencsére ezek közül egyik sem volt végzetes, bár néhány felesleges fájdalmat okozott a kínai népnek. De a próbálkozások és hibák folyamatában a Deng vezette kínai kormány számos helyes döntést is hozott, amelyekről kiderült, hogy döntő fontosságúak voltak Kína régóta várt ipari forradalmának elindítása szempontjából. Ahogy az intézményelmélet és az önjelölt chicagói iskola közgazdász Steven

N. S. Cheung találóan fogalmazott:

"Egy hét alatt könnyedén megírhatok egy vastag könyvet Kína bírálatára. Azonban az a tény, hogy Kína csodaszamba menő növekedése ilyen

sokáig tartott annak ellenére, hogy a

---

²⁵ Lásd B. Naughton (1995) részletes leírását és elemzését Kína látszólag kaotikusnak tűnő, de mégis szisztematikus, próba és tévedés alapú megközelítéséről a reformok és a fejlődés terén.

sok ellenséges társadalmi-politikai körülmény között valóban elképesztő és példa nélküli az emberiség történetében.... Kína valamit nagyon jól csinálhatott, hogy ez megtörténhetett. Mik ezek? Ez az igazi kihívás."²⁶

Ha újra megvizsgáljuk a Kína által az elmúlt három évtizedben megtett utat, olyan kérdésekre kaphatunk választ, mint amilyeneket David Landes vagy Steven Cheung tett fel. Világosan láthatjuk, hogy a kínai út valójában ugyanazt a vaslogikát követte, mint az angol ipari forradalom közel 250 évvel ezelőtt, annak ellenére, hogy a kezdeti társadalmi-gazdasági feltételek és az intézményi környezet nagyon eltérő volt. A politikai felépítés és az intézményi retorika felszínes különbségei mögött a kínai fejlődési modell lényegében ugyanaz, mint a 18th századi brit fejlődési modell, a 19th századi amerikai fejlődési modell és a 20th századi japán fejlődési modell.

2. A Kína által tett legfontosabb lépések az ipari forradalom elindítása érdekében

i. Élelmezésbiztonság és a malthusi csapda

A kínai kitermelő intézményekről hosszú történelme során kialakult negatív kép ellenére Kína soha nem szenvedett hiányt az innovációban és a technológiai változásokban, még a késői Csing-dinasztia és a kulturális forradalom (1966-1976) idején sem. Történelmileg azonban az ilyen technológiai fejlesztések többnyire a mezőgazdaságban történtek, és az átlagos életszínvonal javulása helyett azonnal a népesség növekedését eredményezték. Például 1500 és 1900 között Kína népessége 100 millióról 400 millióra négyszeresére nőtt, amit elsősorban a gyors mezőgazdasági technológiai újítások és részben az újonnan szerzett termőföldek tettek lehetővé. Mao kommunista rezsimje (1949-1976) alatt a várható élettartam Kínában 35 évről 68 évre nőtt, és a teljes népesség 600 millióról 1 milliárdra emelkedett, annak ellenére, hogy a termőterület nem nőtt, amit ismét a mezőgazdasági termelékenység gyors fejlődése tett lehetővé. A földterületről származó több terményt azonban több száz eltartására használták fel, és így az egy szájra jutó élelmiszer nem növekedett. Ami még fontosabb, hogy a jelentősen javult öntözőrendszerek és helyi utak ellenére a termés

²⁶ Steven Ng-Sheong Cheung, *China's Economic Institutions* (kínaiul), idézi Xiaopeng Li (2012, hátsó borítóoldal).

a betakarítást még mindig a szárazság, az árvíz, a dögvész és más természeti erők és földrajzi tényezők korlátozták, így a fogyasztás évszakonként és évenként erősen ingadozott.

Miért döntöttek úgy a kínaiak, ellentétben a 19.th századi britekkel vagy a 20.th századi amerikaiakkal, hogy a drámaian megnövekedett élelmiszerkínálatot drámaian több csecsemő eltartására használják, ahelyett, hogy drámaian gazdagabbak lennének drámaian nagyobb mennyiségű vagyon felhalmozásával (például az élelmiszerre és a földre vonatkozó pénzügyi követelésekkel)?

Az élelmiszer a fogyasztási cikkek egy nagyon különleges típusa: Az emberek meghalnak (néhány nap alatt) nélküle, de a határhaszna gyorsan nullára csökken, amint a gyomor megtelik. Tehát a kolosszális mennyiségű élelmiszer birtoklásának mint vagyonformának a hasznossága parányi, kivéve a természeti katasztrófák elleni biztosítást. Emellett a feldolgozott termékek elérhetősége is rendkívül korlátozott volt a kezdetleges kézműves-műhelyes termelési módban. Így a feldolgozott áruk rendkívül drágák voltak, és az élelmiszer árura való cseréje nem volt életképes lehetőség a vagyon felhalmozására.²⁷

Mi legyen a felesleges javakkal? Egy ilyen autark és szervezetlen agrártársadalomban - gyárak, autók, autópályák és bevásárlóközpontok nélkül, vagy nagyon hosszú várható élettartam (mindössze 30-40 év) nélkül - mi nyújtaná a legtöbb örömet és hasznossági jutalmat a többletélvezetésekből? Ebben a környezetben csakis az lenne racionális és optimális, ha a többlet élelmet arra használnánk, hogy több csecsemőt neveljünk (akárcsak bármely más állatfaj). Ez a malthusi csapda.

---

²⁷ Az agrártársadalmakban egy ruhadarab az ember sok-sok éves munkajövedelmét érheti, ezért az élelmiszerhez viszonyított árát tekintve nagyon drága. Carlo M. Cipolla gazdaságtörténész szemléletesen írja le a malthusi csapdát az iparosodás előtti Európában: "Miután megvették az élelmiszert, az emberek tömegének alig maradt valami a szükségleteire, bármilyen elemi erejük is voltak azok. Az iparosodás előtti Európában a ruhanemű vagy a ruhához szükséges szövet megvásárlása olyan luxus maradt, amelyet az egyszerű emberek csak néhányszor engedhettek meg maguknak életük során. A kórházi adminisztráció egyik fő gondja az volt, hogy az elhunytak ruháit "ne bitorolják, hanem a törvényes örökösöknek adják át". A pestisjárványok idején a városi hatóságoknak meg kellett küzdeniük a halottak ruháinak elkobzásával és elégetésével: az emberek megvárták, amíg mások meghalnak, hogy átvehessék ruháikat - ami általában a járvány terjedését eredményezte. Pratóban (Toszkána) az 1631-es pestisjárvány idején egy sebész mintegy nyolc hónapig élt és szolgált a pestisjárványos házban, ahol buborékokat szúrt fel és sebeket kezelt, elkapta a pestist és felépült belőle. Végig ugyanazt a ruházatot viselte. Végül a városi hatóságokhoz folyamodott egy

hálapénzért, amiből új ruhát vásárolhatott magának: ez tizenöt dukátba került, ami annyi volt, mint a havi fizetése." (Cipolla, Carlo M., *Az ipari forradalom előtt: European Society and Economy, 1000-1700*. WW Norton & Company, 1994. 25-26. o.).

Az ipari társadalom más. A munkaerő nagy részét az ipari fogyasztási cikkek - szőnyegek, szőnyegek, függönyök, ruhák, fehérneműk, ruhaneműk, kabátok, csizmák, magas sarkú cipők, játékok, parfümök, fazekak, edények, kanapék, ágyak, székek, asztalok, fényképezőgépek, számítógépek, mobiltelefonok, elektronikai eszközök, mikrohullámú sütők, hűtőszekrények, CD-k, filmek, kerékpárok, autók, repülőgépek, könyvek, magazinok, mosógépek, úszómedencék, lakások, lakóházak, és az összes kapcsolódó köztes termék és szerszám gép - előállítására fordítják. Minden áruajtához több tíz vagy több száz márka és fajta is tartozik, amelyek közül választhatunk az adott kategórián belül. ²⁸ Az emberek az ilyen tartós anyagi javak vagy az ezekre vonatkozó pénzügyi követelések (pénz, részvények, részvények és kötvények) egyre nagyobb választékának felhalmozásával gazdagodhatnak meg. A pénz az emberi történelemben először vált többé nem egyszerűen a meglévő javakra vonatkozó csereeszközzé, hanem a még legyártandó és feltalálendő ismeretlen javak jövőbeli lehetőségére vonatkozó követelésekké is. Jövő(k)kel lehet kereskedni!²⁹

Ezért a fogyasztási cikkek egyre növekvő mennyiségének és gyakorlatilag korlátlan választékának tömegtermelésének felfedezése a 18.th -19.th századi Angliában (kezdvé a textíliákkal) az, ami végül az emberek preferenciáit és szenvedélyeit a gyermekvállalásról az árutermelésre, a gyermekfelhalmozásról az anyagi javak felhalmozására irányította át. Ez a felfedezés lehetővé tette a nagy menekülést a malthusi csapdából, és szembeszállt a csökkenő határhasznosság törvényével. Végül is az ipari forradalom alatt a fogyasztók új generációi számára könnyűnek kellett volna lennie rájönni, hogy a gyermekek és az élelmiszerek csak egy nagyon kis részhalmozást képezik a javak és jutalmak (beleértve a szeretetet és a szerelmet is) sokféleségének, amelyeket az emberek élvezhetnek, fogyaszthatnak és birtokolhatnak.

Más szóval, a csökkenő határhaszn törvénye azt jelenti, hogy optimális, ha ugyanabból a mennyiségből többféle változatot kínálunk, nem pedig többféle mennyiséget.

---

²⁸ Például Kína híres négyzetmérföldes Yiwu könnyű fogyasztási cikkek kereskedelmi központjában több mint 400 ezer fajta árucikk van kiállítva a nagy- és kiskereskedelem számára. Ez a kereskedelmi központ az 1970-es évek

végén egy kis és rövid utcaként indult, anyuka és apuka cukrászdáival, és a 2000-es évek elejére a világ legnagyobb háztartási cikkek és könnyűipari áruk kereskedelmi központjává nőtte ki magát.

²⁹ A reneszánsz és a vele egyidejű globális felfedezés már sokkal több és változatosabb fogyasztási cikket hozott az európai háztartásokba, mint amennyit korábban fogyasztottak vagy megengedhettek maguknak, például órákat, műtárgyakat, üvegeket, fűszereket, teát, kávékat, cukrot, selymet, pamutot, gyapjút, bőrt, szőnyeget, textíliákat, függönyöket, ruhákat, ruhaneműket, kerámiát, porcelánt, papírt, nyomtatást, könyveket, vasat, lőport, ópiumot és még sok más.

ugyanannak a fajtának a mennyisége.³⁰ A változatosság keresletének és kínálatának ez a növekedése nem jelenti azt, hogy a népesség szükségszerűen csökken a jövedelemmel, hanem csak azt, hogy többé nem növekszik olyan gyorsan, mint a jövedelem. thEzért, amikor az emberek vásárlási képessége megnőtt, és a bővülő piac a 19. századi Angliában az ipari forradalom idején, az ipari forradalom során egyre nagyobb változatosságú és mennyiségű tartós fogyasztási cikkek tömegtermelését sürgette, gyorsan csökkenő árak mellett, a malthusi csapda végül megszűnt.

Összefoglalva: A csökkenő határhaszon törvénye csak a javak mennyiségére vonatkozik, a javak sokféleségére nem. Tehát a fogyasztási kosárba új választékot tenni az egyetlen módja annak, hogy megtörjük a csökkenő határhaszon törvényének átkát, és kikerüljünk a malthusi csapdából. ³¹ Ezért az ipari forradalmat nem csupán a mennyiségek tömeges kínálatának új módjaként kell értelmezni, hanem a fajták tömeges kínálatának új módjaként is - sokkal több fajtát, mint amennyit az anyatermészet az egész emberi történelem során biztosítani tudott.

Valójában a keresletorientált tömegtermelés és az innováció (új fogyasztási cikkek és köztes termékek, sőt nyersanyagok új fajtáinak felfedezése és feltalálása) volt a kapitalizmus és az ipari forradalom két fő mozgatórugója.

---

³⁰ Ez a jelenség minden bizonnyal az ipari forradalom megtapasztalása előtt is létezett, például a 17-18. századi Angliában: "[A]z aligha kétséges, hogy az angol háztartásokban fellelhető fogyasztási cikkek köre jelentősen kiszélesedett a restauráció idején és az egész tizenharmadik század folyamán." (Wrigley, 2010, 71. o.). A 17-18. századi Anglia fogyasztói forradalmának részletesebb történeti elemzését lásd McKendrick, Brewer és Plumb, 1982; Shamma, 1990; és Weatherill, 1988.

³¹ A közgazdasági szakzsargonban legyen U egy konkáv hasznossági függvény, N a fogyasztási javak fajtáinak száma, és c a fogyasztási javak mennyisége bármely adott fajta esetében. Ekkor azzal az egyszerűsítő feltételezéssel, hogy mind a mennyiség, mind a fajta egységára megegyezik, és hogy a hasznossági függvények additívak, könnyen megmutathatjuk, hogy a több fajta kisebb mennyiséggel történő fogyasztásának összhasonértéke meghaladhatja a több fajta kisebb mennyiséggel történő fogyasztásának összhasonértékét; nevezetesen $N \times U(c) > U(N \times c)$, ha a $\{N, c\}$ változók egyaránt elég nagyok. Például négyzetgyökös hasznossági függvény esetén $Nc > Nc$, ha $N > 1$; logaritmusos hasznossági függvény esetén pedig $N \times c > \log N \times c$

c) ha $c > 1$ és N elég nagy; e. . , $N > 2$, ha $c = 2$, $N > 1,5$, ha $c = 3$, és így tovább. Más szóval, minél nagyobb c , annál kisebb N érték szükséges a fenti egyenlőtlenségek teljesítéséhez, és fordítva. Ez azt jelenti, hogy amint a fogyasztói jövedelem eléri egy bizonyos szintet, jobban jár, ha a fogyasztási kosarat a választékhatar mentén bővíti, mint ha csak a mennyiségi határon, vagy ha ugyanabból a jövedelemből több fajtát vásárol, kevesebb mennyiségben az egyes javakból, mint ha több mennyiséget fogyaszt, kevesebb választékkal. Ahhoz azonban, hogy az emberek ilyen döntéseket hozhassanak, a következő előfeltételek szükségesek: (i) új javak elérhetősége

és (ii) kellően magas jövedelem. Pontosan ezt a két feltételt teremtette meg az ipari forradalom. Lásd még Desmet és Parente (2012) kapcsolódó érvelését.

Az ipari termékek előállítása az emberek társadalmi-gazdasági kapcsolataiban és a munkaszervezésben is drámai változásokat jelent. Az ipari termelés új módja és a munkatermelékenység ebből következő drámai növekedése döntő mértékben függ a csapatmunkától és az idegenek közötti, személytelen, konkrét feladatok összehangolásától meghatározott időegységek alatt. Röviden, a gyári munkahelyek és "[m]odern ipari technológiák ... fegyelmezett, lelkiismeretes és elkötelezett munkaerők számára készültek. A termékek sok-sok kezen keresztül áramlanak, amelyek mindegyike képes a végtermék értékének nagy részét megsemmisíteni. Az egyes munkások hibáarányát alacsonyan kell tartani ahhoz, hogy ez a folyamat sikeres legyen." (Gregory Clark, 2007, 15. o.)

Fontos hangsúlyozni, hogy a termelés-szervezés ilyen forradalmi változása nem egy maroknyi zseni vagy feltaláló pusztán kínálati oldali technológiai újításainak következménye, hanem a népesség (parasztok, kézművesek és kereskedők) tömeges megmozdulásának - ha úgy tetszik, mozgósításának - és a gyártott áruk iránti drámaian megnövekedett piaci keresletre adott profitorientált válaszaiknak a következménye. A tömegek kellő vásárlóereje és az időben történő szállítást biztosító kereskedelmi hálózat nélkül egyetlen paraszt, kézműves vagy vállalkozó sem merné drámaian megnövelni a saját fogyasztási szükségleteit meghaladó ruha- és fonalkínálatát, még akkor sem, ha rendelkezne a tömeges előállításukhoz szükséges technológiával (mondjuk egy fonógép). Munkások, kézművesek és kereskedők százazreinek kell egyszerre összehangoltan részt venniük a tömegtermelés, a tömeges elosztás és a tömeges csere nagyszabású, összehangolt tevékenységében. Ezért a specializációval és munkamegosztással rendelkező nagyméretű piac kialakulásához a társadalomnak példátlan társadalmi koordinációs költségeket kell fizetnie. Ezeket a költségeket kezdetben a profitorientált kereskedők viselték, de végül a nemzeti gazdasági rendszer fizette meg őket a munkamegosztás révén valamennyi társadalmi osztály termelékenységének növekedése révén. Ezért a tömegtermelés és a munkamegosztás előfeltétele a kellően nagy, szervezett, erőszakmentes, rablásmentes, hiteles és egységes piac megléte. Azok az országok, amelyek nem tudnak ilyen politikailag stabil piacot létrehozni, amely támogatja a specializációt, a munkamegosztást és a tömegtermelést, autark agrár-egyensúlyban maradnának.

A *fogyasztás jövedelemrugalmassága* nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a családi alapú autark agrártermelésről a gyári alapú ipari tömegtermelésre történő forradalmi átmenetet elindítsuk. A koncepciónak először a szükséges dolgok biztosításához van köze, majd ha van többlet (vagyon, munka, idő stb.), akkor a hasznos dolgok megszerzéséhez. Vegyünk néhány egyszerű biológiai tény: Az emberek nem halnak meg azonnal, ha hetekig, hónapokig, évekig vagy akár egy életen át nem fogyasztanak ipari árut (mint ahogyan az étel nélkül). A közgazdasági szakzsargonban az ipari javak jövedelemrugalmasak, ami azt jelenti, hogy van némi rugalmasság az ipari javak megvásárlására vagy meg nem vásárlására vonatkozó döntésekben. Az élelmiszer nem jövedelemrugalmas; szükségünk van rá. (Egyébként a gyerekek, illetve a tőlük kapott és nekik adott szeretet és ragaszkodás is jövedelemrugalmas).³² Nézzünk meg néhány egyszerű történelmi tény: Ha Mao 1959-ben, a Nagy Ugrás Előre idején a Nagy Ugrás idején valamivel több embert osztott volna be az acélgyártás helyett az élelmiszertermelésre, valószínűleg elkerülhető lett volna a Nagy Éhínség Kínában, és több tízmillió ember életét mentették volna meg, pontosan azért, mert az élelmiszer iránti kereslet nem jövedelem/árrugalmas. Az acél nem helyettesíthető élelmiszerrel, és a terményeket nem lehet gyárakban vagy az év minden időszakában termelni (azaz nemcsak az élelmiszer-kereslet nem rugalmas, hanem a terménykínálat is).³³

A kérdés tehát az, hogyan lehet véges munkaerővel egyre több és változatosabb új fogyasztási cikket (mint az élelmiszer és a csecsemők tökéletlen helyettesítőit) kínálni anélkül, hogy az élelmezésbiztonság veszélybe kerülne? Az agrártársadalmak parasztjainak folyamatosan hosszú órákon át kell dolgozniuk a földeken, hogy a malthusi egyensúlyban a létfenntartási szintű életszínvonalat fenntartsák. Az ilyen társadalmakban a szabadidőt és a fogyasztás szintjét egyaránt az időjárás és az évszakok diktálják. Aszály, árvíz, természeti katasztrófák, éhínség és háborúk...

---

³² Dinasztikus szempontból a gyermekek szintén *jövedelemrugalmatlanok*. Az emberi faj kihalna, ha nem hozna létre elegendő gyermeket, de a faj túlélési szükségletén túl több gyermeknek csökkenő szükséglete van.

³³ A Nagy Ugrás Előrelépés idején a gazdák úgy szerveződtek, mint a katonák a hadseregben: együtt dolgoztak és szüneteket tartottak a rizsföldeken, együtt étkeztek a közös étkezdékben, és a kormánytisztviselőkre számítottak (hasonlóan a katonatisztekhez) az élelmiszer-ellátás megszervezésében és irányításában (mint a csaták idején).

Ezért a társadalmi tervezők soha nem vették figyelembe az egyének sajátos igényeit arra, hogy az egyéni fogyasztást egyéni megtakarításokkal (az élelmiszerek önraktározásával) az év folyamán kiegyenlítsék. Egy kifinomult társadalombiztosítási rendszer lehetetlen volt, és meghaladta a kormány pénzügyi és szervezési kapacitását az 1950-es évek Kínájában. Ez volt az, ami az élelmiszerhiányt nagyszabású katasztrófává tette. A nagy éhínség körülbelül 20-30 millió ember halálát okozta (a természetes halálesetekkel együtt), ami az 540 milliós paraszti népesség nagyjából 5%-a volt.

a monopoljogok és a mások ellenőrzésére és kisajátítására vonatkozó hatalom a mezőgazdasági társadalmakban normális.

Az ipari forradalom először is azt jelenti, hogy a lakosság egyre nagyobb hányadának fel kell hagynia az élelmiszertermeléssel a gazdaságokban, és ipari termékeket kell gyártania a gyárakban. Az élelmiszerbiztonság veszélyeztetésével ez a munkaerő-átcsoportosítás csak akkor valósítható meg, ha a mezőgazdasági termelékenységet egyidejűleg növelni lehet, hogy ugyanannyi földterület nem kisebb mennyiségű élelmiszert termeljen, de kevesebb munkaerővel.³⁴ Mao valószínűleg megértette ezt a logikát 1959-ben, amikor mintegy 30-50 millió földművest (Kína akkori vidéki munkaerejének 10-20%-át) osztott be acélgyártásra.³⁵ De túlbecsülte a szervezett csapatmunka termelékenységét a mezőgazdasági földeken, figyelmen kívül hagyta a primitív mezőgazdasági termelés mérethatásainak hiányát, és alábecsülte a földeken végzett munka gyorsan csökkenő határtermékét, ami 1960-ban és 1961-ben súlyos élelmiszerhiányhoz vezetett.³⁶

1978 és 1988 között azonban Kína fokozatosan évi 30 millióról 90 millió parasztot telepített át a falusi gyárakba dolgozni, anélkül, hogy élelmiszerhiányt szenvedett volna el, és anélkül, hogy az országon kívülről importált volna élelmiszert. Ebben a 10 éves időszakban Kína vidéki ipari termelése közel 15-szörösére nőtt, ami nagyságrendileg megegyezik azzal, amit Lucas (2003) és McCloskey (2010) a világ legnagyobb, legrejtélyesebb jövedelemnövekedésének nevezett az angol ipari forradalom óta. A következő évtizedben még drámaibb jövedelemnövekedés várható Kínában. De már a hiper-növekedés kezdeti 10 évével Kína 1988-ra sikeresen kikerült a malthusi csapdából anélkül, hogy élelmezésbiztonsága veszélybe került volna.³⁷ Hogyan érte el ezt Kína? Mi volt a titka annak, hogyan tudott kitörni az élelmezésbiztonság és a malthusi csapda átkából?

---

³⁴ Vagy pedig egy ország élelmiszerimportra támaszkodhat, ha elegendő természeti erőforrással rendelkezik a világpiacon kereskedelemhez. Ez azonban az élelmezésbiztonság szempontjából kockázatos megközelítés. A szegény országok egyszerűen nem rendelkeznek olyan kapacitással és kifinomult elosztási rendszerrel, hogy az importált élelmiszereket hatékonyan osszák szét a gazdák és a háztartások között. Ma még az iparosodott Japán is elutasítja, hogy drága mezőgazdasági árának csökkentése érdekében az élelmiszerimportra támaszkodjon.

³⁵ Az 1958-as évben mintegy 6 millió falusi céget alapítottak. Ha minden egyes cég 5-10 munkást foglalkoztatna,

akkor a parasztmunkások száma összesen 30-60 millió lenne. A statisztikák azt is mutatják, hogy az 1961-1962-es nagy éhínség után a kormány 50 millió embert telepített vissza vidéki földekre, akiknek nagy részét a falusi cégekből bocsátották el.³⁶ Úgy vélik, hogy a nagy éhínség ebben az időszakban 15-30 millió ember természetellenes halálát okozta.

³⁷ Kína feloldotta az élelmiszerekre, húsrá és könnyűipari fogyasztási cikkekre, például ruházati cikkekre vonatkozó élelmiszer- és húsárurészleteket, és véget vetett a "hiánygazdaságnak".

ii. A primitív mezőgazdasági forradalom

A mezőgazdasági termelés (mind a hagyományos, mind a modern technikák esetében) különleges. Mindig is kevés csapatmunkát és a családtagokon kívüli egyének társulását igényelte. A mezőgazdaságban a nagyszámú munkaerő közötti megosztás, szakosodás és koordináció megtérülési rátája alacsony és rendkívül korlátozott - ellentétben az Adam Smith által meglátogatott tűgyárral, vagy a munkaigényes tömegtermelésű textilgyárakkal a 19. század végi Angliábanth, vagy a Ford autóösszeszerelő sorokkal a 20. század eleji Amerikábanth. A növénytermesztést teljes egészében a növények természetes biológiai ciklusa szabályozza, aligha osztható önkényesen sok köztes szakaszra vagy köztes árura, és földigényes, valamint a természet (időjárás, évszak és napfény) érzékeny, így a munka és a munka bármely nagyszabású szervezete számára gyorsan csökkenő hozamokkal jár.

Ezért Mao ötlete, hogy a mezőgazdaság termelékenységének növelése érdekében a mezőgazdaságot nagy egységekbe vagy kommunákba szervezze, ahol minden egyes munkaegységben több száz és ezer földműves van (mint a hadseregben), nagy és meglehetősen ostoba hiba volt.³⁸ Mivel a mezőgazdaságban az egyes gazdák erőfeszítései nem egészítik ki egymást, a tulajdonjogoktól függetlenül a csapatmunka nagy, szervezett formáiban könnyen felmerülhetnek a szabadúszó erkölcsi-erkölcsi problémák. Még a nyugati ipari országok fejlődéstörténetében is a mezőgazdaság volt mindig az utolsó ágazat, amelyet iparosítottak (azaz gépesítettek), vagy amely a nehézgépes berendezésekkel elérte a méretgazdaságossági előnyöket. Például az Egyesült Államokban a teljesen gépesített mezőgazdaságra csak az 1940-es években került sor, szemben a textilipar 1800-as évek közepén bekövetkezett gépesítésével.

Bár egy szabadpiaci rendszer természetesen elkerülte volna Mao ostoba hibáit a központilag tervezett kollektív gazdálkodás keretében, ez semmiképpen sem jelenti azt, hogy a szabad piac automatikusan megoldotta volna Kína élelmezésbiztonsági problémáit, és felrobbantotta volna Kína mezőgazdasági forradalmát és ipari forradalmát.

---

³⁸ A természeti erőforrások szegényes adottságai miatt Mao kénytelen volt mezőgazdasági terményeket felhasználni

a volt Szovjetunióval való nehézipari berendezésekre való cserére, hogy beindítsa Kína ipari forradalmát. Emellett Maó lenyűgözte a Szovjetunió gépesített mezőgazdasága, Kínának azonban nem voltak gépei, csak sok munkaerő. Így Mao úgy gondolta, hogy a nagyüzemi gazdálkodásban a munkaerőt a gépek helyettesítésére használhatja, ahogyan azt a neoklasszikus Cobb-Douglas termelési függvény is sugallja. Ez azonban tragikusan téves és félrevezető.

forradalom. A Csing-dinasztia és a köztársaság idején nem tette ezt, miért tenné ezt az 1950-es vagy az 1980-as években?³⁹

Deng 1978-as reformja, amely a nagy mezőgazdasági egységek lebontására és a családi alapú természetes egységekhez való visszatérésre irányult, helyes lépés volt a mezőgazdasági termelékenység növelése érdekében, függetlenül a földtulajdontól. Ez a változás azonban a kommunizmus előtti termelési módhoz való visszatérést jelentette. A Csing-dinasztia (1911 előtt) és a köztársasági korszak (1912-1949) alatt a mezőgazdaságot Kínában családi egységekre alapozva szervezték meg, de ez nem vezetett mezőgazdasági önellátáshoz, és nem törte meg az élelmezésbiztonság és a malthusi csapda átkát. Ami a Qing-dinasztia és a köztársaság korszakában kritikusan hiányzott, az nem a magántulajdonjog volt. Ehelyett (i) a földtulajdonosok és a parasztok közötti, úgynevezett "piac által meghatározott" szerződésekből hiányzott a parasztok maradék igényjogosultsága; (ii) a falusi szintű öntözőrendszerek és a falvakat a városokkal összekötő közutak hálózatának hiánya (-az infrastruktúra hiánya és a kereskedelmi forgalomba hozott mezőgazdasági termékek piacának ezzel összefüggő mérete a családi alapú gazdálkodást a Qing-dinasztia és a köztársaság korában a magánföldtulajdon ellenére is rendkívül terméketlenebbé tette, mivel a mezőgazdasági szakosodás elviselhetetlen kockázatát a szárazság, az árvíz és más természeti katasztrófák jelentették a gazdák számára); és (iii) a vidéki iparosítás hiánya, amely elősegítette volna a diverzifikált mezőgazdasági termékek iránti keresletet és a vidéki munkaerő-felesleg felszívását (ezt a kérdést később részletesen elemeznünk fogjuk).

Mao kormánya a Nagy Ugrás előre és a közel 30 éves kínai uralma alatt a vidéki Kína számára kiépítette a helyi öntöző-, vízgát- és közúti infrastruktúra-rendszereket. Ezek az infrastrukturális rendszerek (amelyek Mao nagy kollektív gazdálkodási egységekről alkotott elképzelésén alapultak) valójában olyan technológiai alapot biztosítottak, amely a Deng-féle agrárreform korszakában a családi alapú mezőgazdasági rendszer termelékenységének növekedéséhez vezetett - annak ellenére, hogy a föld a Deng-féle gazdasági reform alatt is kollektív tulajdonban maradt.⁴⁰

³⁹ A földmagántulajdon és az elidegeníthető jogok nagyon biztonságosak voltak a Csing-dinasztia és a köztársasági Kína idején (ld. pl,

K. Pomeranz, 2001; és Taisu Zhang, 2011). Az ilyen intézményi intézkedések azonban nem segítettek Kínának megoldani élelmezésbiztonsági problémáját, és nem tették védetté a gazdákat a természeti katasztrófákkal szemben; a Qing-dinasztia és a köztársaság idején meglehetősen gyakori volt az éhínség.

⁴⁰ 2009-re Kínának 87 085 vízgátja volt, de ezek több mint 99%-át (86 258) 1949 és 1978 között építették. Valójában Mao kommunizmusa idején a kínai parasztgazdaságok építették Kína meglévő vidéki vízműveinek több mint 80%-át.

Ráadásul Deng reformja alatt a gazdákat a korábbinál is keményebb munkára ösztönözte, mivel a kifizetés (a tényleges pénzjutalom) az egyéni erőfeszítéshez kapcsolódott - ismét az állami földtulajdon ellenére. A gazdák 15 vagy 30 évre szóló földbérleti szerződést kaptak, és szabadon dönthettek arról, hogy (i) milyen növényeket termesztenek a piaci kereslet alapján, és (ii) mikor és mennyi ideig dolgoznak. A földterületek termelékenysége nagymértékben változik a talaj és a termesztett növények típusától függően. Ez a rendszer lehetővé tette a gazdálkodók számára, hogy a talajminőségnek és -típusnak jobban megfelelő, diverzifikált növények termesztésével maximalizálják a termelést, és jobban reagáljanak a piaci keresletre.

Másodszor, és ami még fontosabb, Deng új ösztönző mechanizmusa szerint a gazdák a kormányzati kvóták teljesítése után a megtermelt termelés maradék igénylőivé váltak. Így keményebben és hosszabb munkaidőben dolgoztak, és az esti és szezonális szabadidőt teljes mértékben kedvük szerint használhatták fel. A nők és a gyermekek a mezőgazdasági munkaerő fontos részévé váltak a családban, mellékállásban végeztek munkát, például sertésenyésztést és szövetszövést.

Ezeknek az elemeknek egy része a Csing-dinasztia és a köztársaság korában is jelen volt. A döntő különbség azonban az, hogy bár a föld a Qing-dinasztia és a köztársaság korában magántulajdonban volt (földbirtokosok által), a gazdáknak nem volt mérlegelési jogkörük és ösztönzőjük a vállalkozói tevékenységre, mivel nem ők voltak a földből megtermelt termelés *maradványigénylői*. Sokkal közelebb álltak a cégek bérmunkásaihoz. A földbirtokosok voltak a maradék igénylők. A Deng reformja alatt azonban, bár a gazdák nem voltak a föld tulajdonában (csak bérbé adták nekik), a kormány által meghatározott kvóták elérése után azt tehettek a földdel, amit akartak. (Az egyik kivétel, hogy ekkor még nem vásárolhattak vagy adhattak el földet vagy a kvótákat a piacon.⁴¹) Ez az új "intézményi" megállapodás elegendő volt ahhoz, hogy a hatékony

---

csatorna- és öntözőrendszerek, amelyek óriási hasznot hoztak Deng családi alapú felelősségi rendszerének (lásd pl. http://www.snzg.cn/article/2009/0210/article_13384.html). Ironikus módon Deng családi felelősségi reformja nagymértékben csökkentette a gazdák és a helyi falusi önkormányzatok ösztönzését arra, hogy nagyszabású

öntözőrendszerekbe fektessenek be.

⁴¹ Ma a kínai gazdák a piacon keresztül újra bérbe adhatják földjeiket mezőgazdasági vállalkozóknak, annak ellenére, hogy a földtulajdon továbbra is állami tulajdonban marad. A vállalkozók aztán az egyes gazdálkodó háztartásoktól begyűjtött (bérelt) több száz földrészleten gépesített gazdálkodási módszer alkalmazásával profitot termelnek. Tehát mind a gazdák, mind a vállalkozók jobban járnak az új szerződés értelmében.

a gazdálkodás, a profitkeresés, a vállalkozói szellem és az innováció az agrárszektorban földprivatizáció vagy "ellenforradalom" nélkül.

A legfontosabb, hogy a jobb kapcsolatok és a nagyobb külső piacokhoz való hozzáférés miatt a mezőgazdasági termékek specializálódása (a mezőgazdasági ágazatban a primitív munkamegosztás) jövedelmezőbbé és kevésbé kockázatosná vált (az élelmezésbiztonság veszélyeztetése szempontjából az időjárási sokkok és természeti katasztrófák esetén), köszönhetően az 1978 előtt, a Mao által a kollektív gazdálkodás idején kiépített öntözési, villamosenergia- és közúti infrastruktúra-rendszernek.

Mindezek a tényezők együttesen példátlan mezőgazdasági termelékenységi fellendüléshez vezettek Kínában az 1978 utáni reform első éveiben.⁴²

Ennek a kezdetleges mezőgazdasági forradalomnak az eredményeként a kínai mezőgazdasági össztermelés jelentősen és folyamatosan nőtt. A termés például csak 1980-ban tartósan több mint 20%-kal nőtt. Azonban, ahogyan azt korábban tárgyaltuk, a mezőgazdasági termelésnek ez a 20%-os állandó növekedése 1980-ban további 200 millió csecsemő eltartására lett volna alkalmas.⁴³ De a további több millió új száj nem jött. Ennek egyik oka a központi kormány által 1979-ben bevezetett egygyermekes politika. A másik ok az, hogy egy másik forradalom - a vidéki iparosítás, amely a fogyasztási javak egyre szélesebb választékát kínálta a csecsemők helyettesítésére - szintén folyamatban volt.⁴⁴

iii. Proto-iparosodás a vidéki területeken

Az 1978-as reformot követő korai fejlődési szakaszban Kína egyik jól dokumentált jelensége volt az úgynevezett városi-falusi vállalkozások (TVE-k) megjelenése (sőt elszaporodása) Kína hatalmas vidékein.⁴⁵ A falusi ipar azért virágzott, mert i. a gazdák új pénzkereseti lehetőségeket akartak találni, vagy a létminimumot jelentő mezőgazdasági jövedelmük helyettesítésére;

---

⁴² Anglia hasonlóan primitív mezőgazdasági forradalmat élt át a 16th és 18th század között, amely az ipari forradalmat követte. Lásd pl. http://en.wikipedia.org/wiki/British_Agricultural_Revolution és az ott található hivatkozásokat. Kritikai áttekintést lásd Gregory Clark (2002).

⁴³ Kína mezőgazdasága az 1970-es évek végén és a 80-as évek elején 1 milliárd embert tartott el.

⁴⁴ Kína évek óta jelentősen enyhíti az egygyermekes politikát, de a fiatalok, még a vidéken élők is, már nem akarnak

egynél több gyermeket. Ez a nem várt eredmény aggodalmat kelt a kormányzatban Kína gyorsan öregedő népessége miatt.

⁴⁵ A kínai TVE-jelenséggel foglalkozó szakirodalom hatalmas. Lásd pl. Xu és Zhang (2009), "The Evolution of Chinese Entrepreneurial Firms: Township-Village Enterprises Revisited", és az ott található hivatkozások.

és (ii) a helyi falusi és városi önkormányzatok is azt akarták (és Deng meg is követelte tőlük), hogy találjanak módot a helyi gazdaság gyors fejlesztésére, és segítsenek a gazdáknak gazdagabbá válni, és kikerülni a szegénységből és a malthusi csapdából.

Bár a kollektív tulajdonban lévő falusi vállalkozások gombamód szaporodásának jelensége Kínában jól ismert, a nyugati gazdaságtörténettel való kapcsolatát és a kínai ipari forradalom elindításában betöltött gazdasági jelentőségét nem értették meg kellőképpen. Történelmi szempontból azonban egy ilyen "kínai típusú" vidéki iparosítás valójában emlékeztet arra a proto-iparosításra, amely a 17.th és 18.th századi Angliában zajlott le kétszáz éven keresztül közvetlenül az ipari forradalom előtt (lásd Franklin F. Mendels 1972-es és 1981-es, a történelemben a proto-iparosítás jelenségének korszakalkotó elemzését).⁴⁶

A 17th században (1600-1700) és a 18th század első felében, amely az angol ipari forradalmat követte, Angliában is zajlott a vidéki iparosodás. E folyamat során egyre több angol parasztcsalád, köztük nők és gyerekek kapcsolódtak be a manufaktúrába, egyre több paraszti háztartás döntött úgy, hogy a piac elmélyülésével a textiliparra és más termékekre specializálódik, egyre több családi alapú szekéripár alakult át vidéken társüzem alapú (specializációval és távolsági kereskedelemmel járó) proto-iparágakká. Másfél évszázados piaci erjedés és szervezeti fejlődés során ezek a rész munkaidős paraszti munkások és falusi cégek végül teljes munkaidős munkásokká és nagyüzemekké alakultak át, amikor a tömegtermelés a kereskedők és a kapitalisták számára a hazai és nemzetközi piaci részesedésekért folytatott verseny megnyerésének kritikus eszközévé vált.⁴⁷

---

⁴⁶ Lásd még Mendels (1981) *Industrialization and Population Pressure in Eighteenth-Century Flanders* című könyvét, amely a Wisconsini Egyetemen 1969-ben írt doktori disszertációján alapul; valamint Kriedte, Medick és Schlumbohm (1977) *Industrialization before Industrialization: Rural Industry in the Genesis of Capitalism*, Beate Schmpff fordításában, valamint az abban található hivatkozások.

⁴⁷ Azt a tényt, hogy a korai brit ipar mind vidéken indult, nem pedig a nagy kereskedelmi városokban, például Londonban, T. S. Ashton (1968) is jól dokumentálta "Az ipari forradalom 1760-1830" című alapvető jelentőségű könyvében. Az élelmezésbiztonsági dilemmán túlmenően a gyáraknak a városokban való felállítását a kezdetektől fogva, valamint a nagyszámú parasztmunkás befogadása és alvóhely biztosítása számukra rendkívül költséges és ezért gazdaságtalan lett volna a fejlődés korai szakaszában.

Amint azt korábban említettük, az ipari forradalom kirobbanásához szükség volt egy proto-iparosításra, mert a tömegtermelésen alapuló iparosításhoz mély és nagy piacra van szükség, hogy a további munkamegosztás és a nagy kooperációk nyereségessé váljanak, ami viszont a népesség elég magas jövedelmére (bérére) és vásárlóerejére támaszkodik, ami viszont megköveteli az autark parasztok nagy részének átalakítását és bevonását a kooperáción alapuló termelő és ipari szervezetekbe, anélkül azonban, hogy veszélyeztetné az élelmezésbiztonságot. Ezért a vidékről kiindulva, a vidéki munkaerő-felesleg és a gazdák szabadidejének felhasználásával a primitív, alacsony hozzáadott értékű, munkaigényes feldolgozóipari termékek *helyi* előállítását a gazdaságos és természetes módja a tömegpiac "erjesztésének", a vállalkozói szellem táplálásának, a nemzeti ellátási láncok és elosztóhálózatok, valamint az ipari klaszterek kialakításának, az ipari kereslet és a kereskedelemre épülő mezőgazdasági ágazat termelékenységének növelésének, a gazdák jövedelmének növelésének, az infrastruktúrára fordítható állami bevételek generálásának, és végül egy ipari forradalom elindításának.

Az egyetlen kritikus különbség Kína vidéki iparosítása és az európai vagy brit proto-iparosítás között az volt, hogy Európában vagy Nagy-Britanniában elsősorban a kereskedők kezdeményezték a falusi ipar finanszírozását és megszervezését: Ők vonták be és toborozták a parasztokat a szövetkezeti munkára; ők koordinálták a termelési rendszereket és a kézműves műhelyeket a könnyű fogyasztási cikkek (főleg textíliák) gyártásában; és ők terjesztették az árukat országszerte és világszerte (pl. a kezdetleges "put-out" rendszer kialakulásától egészen a vidéki nagy gyárak megjelenéséig).⁴⁸ Európában és Nagy-Britanniában tehát a piacteremtés és a vidéki iparszervezés katalizátorai ("gazdasági enzimjei") a kereskedők voltak. Kínában azonban a piacteremtés és a vidéki ipari szerveződés vállalkozói szerepét a korai szakaszokban lényegében a helyi falusi szintű és

---

⁴⁸ A put-out rendszer a családi alapú háziipari termelés rendszere volt, amely Nyugat-Európa vidéki területein volt elterjedt a 17.th és a 18.th században. Még korábban megjelent a 16.th századi Olaszországban. Az ebben a rendszerben részt vevő házi munkások jellemzően saját kezdetleges szerszámaikkal (például szövőszékekkel és fonókerekkel) rendelkeztek, de a kereskedő tőkésektől függtek, akiktől a kereskedők tulajdonának tekintett termékek előállításához szükséges nyersanyagokat kapták. A félkész termékeket a kereskedő továbbadta egy másik munkahelynek további feldolgozásra, míg a késztermékeket a kereskedők közvetlenül a piacra vitték (lásd

pl. http://www.encyclopedia.com/topic/Putting-Out_System.aspx az Encycopedia.com-on).

települési szintű önkormányzatok. (A merkantilista kínai kormányok által vezetett vidéki szövetkezetek kialakulásáról később részletesebb elemzés készül).

A "kínai stílusú" vidéki iparosítás a falusi (kollektív tulajdonú) cégek tömeges megjelenése révén 1978 óta azonnal véget vetett a Mao korszakában a központi tervezés által okozott kínai hiánygazdaságnak: Az 1978-as reformot követő kevesebb mint 5 év alatt Kína sikeresen feloldotta az élelmiszerekre, húsrá, textiltermékekre és más könnyűipari fogyasztási cikkekre kivetett valamennyi élelmiszer-, hús-, textil- és egyéb élelmiszer-jegyzési tilalmat.

A vidéki iparosítás azonban az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején elindította Kína régóta várt ipari forradalmát és gazdasági fellendülését. Ekkor azonban Kína még mindig nagyrészt agrárjellegű és szegény maradt; a vidéki ipari ágazatban még mindig erősen támaszkodott a primitív technológiákra. Ezért nagyon kevesen voltak képesek felfogni vagy felismerni (talán magát az építész Deng Xiaopingot kivéve) a falusi ipar mély jelentőségét és azt a tényt, hogy Kína az ipari forradalom kirobbanásának küszöbén állt. Ez a felismerés hiánya nem meglepő, tekintve, hogy az ipari forradalom kezdeti szakasza soha nem olyan drámai vagy forradalmi, mint azt az emberek gondolták vagy elképzelték. Példaként említhetjük a következő eseteket: Még Adam Smith, T. R. Malthus, David Ricardo és John Stuart Mill sem tudott semmit arról az angol ipari forradalomról, amely a szemük előtt bontakozott ki a 18.th században vagy akár a 19. század elejénth Angliában. Csak az első angol ipari forradalom végén és a második ipari forradalom kezdetén (azaz az 1840-60-as évek körül) érezte és ismerte fel a forradalom teljes erejét és történelmi jelentőségét néhány éleslátó politikai közgazdász, például Karl Marx és Friedrich Engels.

Követve tehát a brit ipari forradalom logikus történelmi útját, a kínai ipari forradalom is vidéken kezdődött, több tízmillió falusi vállalkozással az 1970-es évek végén és az 1980-as évek elején a rendkívül elszegényedett vidéki területeken; a helyi önkormányzatok segítségével ezeket a falusi cégeket a tanulatlan parasztok szervezték és irányították, akik nem sokban különböztek a Csing-dinasztia őseiktől 17th to

18th századi Kína (kivéve talán a copfok nélkül). Egyes gazdaságtörténészek és a fejlődés humántőke-iskolája a parasztparasztképzetlenségének tulajdonítja, hogy Kína nem tudta elérni az iparosodást a 17th és 18th század között. De valójában ugyanezek a parasztparasztképzetlenségűek voltak azok, akik a 20. század végén fellobbantották Kína ipari forradalmátth.

A kínai proto-iparosodás mind léptékében, mind sebességében példátlan volt, összehasonlítva a Nagy-Britanniában a proto-iparosodás 200 évével, de még a Németországban és az Egyesült Államokban a gyors proto-iparosodáshoz képest is (kb. 100 év a 18. század közepétől a 19. század közepéig^{th th}). 1978 és 1988 között, a reformot követő 10 éves időszak alatt a falusi cégek száma Kínában több mint 12-szeresére nőtt, 1,5 milliőről 18,9 millióra; a falusi ipari bruttó kibocsátás több mint 13,5-szeresére nőtt, 51-ről 51,5 milliárd jüanról (a GDP 14%-a) 702 milliárd jüanra (a GDP 46%-a); a falusi foglalkoztatás több mint háromszorosára, 28 milliőről 95 millióra nőtt; a gazdák összesített béremelése 12-szeresére, 8,7 milliárd jüanról 96,3 milliárd jüanra nőtt; a falusi cégek teljes tőkeállománya több mint 9-szeresére, 23 milliárd jüanról 210 milliárd jüanra nőtt. Eközben a falusi munkások aránya a teljes vidéki munkaerőn belül 9 százalékról 23 százalékra nőtt.⁴⁹

Ez a robbanásszerű növekedés az 1990-es és 2000-es években is folytatódott; mint egy nukleáris láncreakció, a bővülés további bővülést, a növekedés pedig további növekedést eredményez. 2000-re a falusi cégeknél dolgozók száma meghaladta a 128 milliót (a városokban dolgozó vendégmunkásokat nem számítva), ami Kína teljes vidéki munkaerő 30%-át teszi ki. A falusi ipari bruttó kibocsátás elérte a 11,6 billió forintot, ami újabb 16,5-szeres növekedés az 1988-as értékhez képest, illetve 225-szöröse az 1978-as értéknek. A falusi ipari termelés átlagos növekedési üteme 1978 és 2000 között évente 28% volt, ami 22 éven keresztül háromévente megduplázódott. Még ha az inflációval korrigáljuk is,⁵⁰ a reálnövekedési ráta még mindig évi 21%-os lenne (kétszer olyan gyors, mint Kína reál-GDP-növekedése az elmúlt években).

---

⁴⁹ Adatforrás: Zhang Yi és Zhang Song-song, "A Short History of China's Village Enterprises", 2001, Chinese Agricultural Publication.

⁵⁰ Az átlagos fogyasztói árindex-infláció ebben az időszakban évi 6,9% volt.

3,7 évenként megduplázódott), és a falusi iparágak bruttó reáltermelésének teljes növekedése legalább 66-szoros volt az 1978-2000 közötti időszakban. A hosszú távú gazdasági növekedésnek ez a mértéke és sebessége egyedülálló a gazdaságtörténetben.

A növekedésnek ezzel a hatalmas léptékével és villámgyorsaságával, a proto-iparosításon (1978-1988) és az első ipari forradalmon (1988-1998) keresztül, a gazdasági *fellendülés Rostow* (1960) pillanatának kellett bekövetkeznie. Ez a pillanat 1995-2000 körül érkezett el, amikor Kína egy főre jutó GDP-je 2000-ben amerikai dollárban kifejezve elérte az 1000 dollárt. Az 1000 dollár azonban önkényes szám lehet, amelyet a Világbank gyakran használ küszöbértékként a közepes jövedelmű országok klubjába való belépéshez, hiszen számos latin-amerikai ország egy főre jutó jövedelme ennek többszöröse, sőt több mint tízszerese volt, de mégsem volt meg a dinamizmusuk az előrelépéshez. Kína számára az volt az igazán fontos, hogy ekkorra a könnyű fogyasztási/ipari termékek tömeggyártására képes volt⁵¹ és a "Made in China" termékek hazai és külföldi piaci hatalmasak voltak. Olyannyira, hogy a feldolgozóipar kereslete (vásárlóereje) az energia, a mozdonyok, az infrastruktúra és a gépi berendezések iránt olyan nagy volt, hogy e nehézipari termékek tömeggyártása Kínában rendkívül jövedelmezővé vált.

Ezért 1995-2000 körül Kína már a második ipari forradalom küszöbén állt - amely a gépek tömeges gyártását (többek között) gépek segítségével jelentette volna.⁵² Különösen a 2000-es évek elejére, miután Kína csatlakozott a WTO-hoz, Kína hivatalosan is belépett a nehézipar kiépítésének szakaszába (amelyet kolosszális hazai megtakarításai és a textiltermékek és más könnyű fogyasztási/ipari termékek iránti nemzetközi piaci kereslet finanszírozott), és megkezdte a vegyi anyagok, cement, villamos energia, acél, fémtermékek, belsőégésű motorok, teherautók, személygépkocsik, hajók, autópályák, vasutak, nagysebességű vonatok, mezőgazdasági és textilipari gépek, valamint mindenféle könnyűipari termék, például elektronikai termékek gyártására szolgáló összeszerelősorok és szerszámgépek tömeggyártását,

---

⁵¹ Kína 1995-ben a világ legnagyobb textilgyártójává és -exportőrévé vált.

⁵² "Egy dolog volt a gyapotot fonni és szőni, és egészen más volt a gépeket gyártani, amelyek ezt a munkát végezték."
(David Landes, 1999, 380. o.)

számítógépek, hűtőszekrények, motorkerékpárok, tévékészülékek, mosógépek, bútorok és így tovább és így tovább. Az 1997-es ázsiai pénzügyi válság nem állította meg Kínát. A 2007-es világméretű pénzügyi válság (amely szinte véglegesen, több mint 40%-kal a trend alatt csökkentette Kína exportvolumenét) szintén nem állította meg Kínát. Egy gazdaság robusztusnak tűnik a válsággal szemben, amint befejezte a proto-iparosodást, mint az Egyesült Államok a 19.th században: 15 pénzügyi válságot és egy 4 éves polgárháborút élt át, de egyik sem állította meg Amerika robusztus felemelkedését, hogy a világ következő termelési központjává és szuperhatalmává váljon.

Kína 1980-as és 90-es évekbeli fejlődési tapasztalatait (egyszerű gazdasági zsargonban) úgy lehet formalizálni, hogy két különböző technológiát képzelünk el: (i) egy mezőgazdasági technológiát, amelynek termelési függvénye $y = n \cdot$, és (ii) egy ipari technológiát, amelynek termelési függvénye $y = 2n - 100$, ahol y a kibocsátás és n a munkaerő-ráfordítás. Pontosabban, az y az első termelési technológiában az élelmiszert, a második technológiában pedig a textíliát jelenti, azzal a felfogással, hogy a textíliát a piacon egy az egyben élelmiszerre lehet cserélni. A második technológia 100 fix költséget jelent, amely tükrözheti a napi működés költségeit vagy az innováció, a szervezés vagy az iparágak létrehozásával járó kezdeti beruházások költségeinek amortizációját.

Az első technológia a munkaerő csökkenő határtermékének van kitéve (földigényes), a második nem. A második termelési technológiában a munkaerő nyilvánvalóan termelékenyebb a határtermék szempontjából. Ha azonban a kereslet kicsi (mondjuk $y = 1$ egység), akkor az első technológia alkalmazása egyértelműen jövedelmezőbb. A második technológiához legalább 51 egységnyi munkaerőre lenne szükség ahhoz, hogy a 100 egységnyi állandó költséggel csökkentett pozitív bevétel mellett nullszaldós legyen. Amint azonban az y (textil) iránti kereslet vagy a piac mérete nő, mondjuk 1 egységről 10 egységnyi kibocsátásra, akkor az első technológia alkalmazása 100 egységnyi munkaerőt igényel, míg a második technológia csak 55 egységnyi munkaerőt.

Most képzeljük el, hogy egy faluban 200 család él, és minden családban 1 egységnyi munkaerő van. Ha autarkiában termelnek, akkor a falu

összesített GDP-je 200 egység. De ha megtalálják a módját annak, hogy gyárat hozzanak létre, hogy közös

a termelés a csapatmunka és a munkamegosztás révén a második technológia alkalmazásával, akkor a falu GDP-je 300 lenne. Ami még fontosabb, minél több család van a faluban, annál több extra termelés és termelőerő áll rendelkezésre a második termelési mód használatához. Ennélfogva a piac mérete (kereslet) határozza meg a munkamegosztás (vállalat) és az új technológia bevezetésének mértékét.

De honnan jön a tömegpiac (a kereslet), és ki teremti meg a piacot egyáltalán?

iv. Ideológiai elmozdulás a kereskedelem és a kommercializmus felé.

"[A]z eszmék, nem pedig az érdekek azok, amelyek veszélyesek a jóra vagy a rosszra." (John Maynard Keynes, [1936] 1964, 383-84. o.)

Ironikus módon a kínai vidéki területeken 1978 után kibontakozó proto-ipari forradalmat először Mao kísérelte meg és tervezte meg 1958-ban, és a Nagy Ugrás előre mozgalom során az egyik alapvető fejlesztési stratégiájaként szolgált. Az 1978-as kezdeti 1,52 millió falusi cég a Nagy Ugrás előre öröksége volt, és Kína régóta várt vidéki iparosításának katalizátoraként szolgált.

Mao parasztek fia és politikusból lett katonai stratégia volt, aki a Hosszú Menetelés élére állt, és a parasztság és Kína teljes tömeges alulról jövő lakosságának megszervezésével és mozgósításával harcolt a kínai-japán háborúban és a polgárháborúban. Jól megértette, hogy Kína szegénységének gyökere nem pusztán a tőkehiányban, hanem a szervezetlenségben rejlik. Mao azt mondta kormánytisztviselőinek, hogy Kína ipari forradalmának a vidéki szervezett parasztokra kell támaszkodnia, és a vidéki kisüzemek tömegével kell kezdenie. Ezeknek a vidéki manufaktúráknak alapvető mezőgazdasági eszközöket és háztartási cikkeket kell gyártaniuk, hogy kielégítsék a parasztek termelési és mindennapi szükségleteit. Úgy vélte, hogy az ilyen vidéki iparágak technológiáinak és működési léptékének fokozatos korszerűsítése végső soron átalakítja a vidéket, és nagymértékben megkönnyíti Kína modernizációját és a nagyipari építkezéseket a városokban.⁵³

---

⁵³ Lásd: "A Short History of China's Village Enterprises", írta Zhang Yi és Zhang Song-song, 2001.

Miután azonban a túlbuzgó gazdák és a helyi önkormányzatok 1958-ban 6 millió falusi gyárat hoztak létre, és egyetlen év alatt mintegy 50 millió gazdát telepítettek át ezekbe a falusi gyárakba, hamarosan (1960-ban) súlyos élelmiszerhiány és éhínség következett be, ami kifejezetten a kínai mezőgazdasági ágazatban 3 évig tartó éles visszaesést és az egész gazdaságban recessziót okozott. A nagy éhínség után Mao falusi-ipari mozgalmát teljesen feladták.⁵⁴

Miért hozott olyan eltérő eredményeket a Nagy Ugrás előre, mint az 1978-1988-as vidéki iparosítás? A mezőgazdasági földterületek nem hatékony gazdálkodási egységei és munkaszervezetei ellenére a különbségek egy része alapvetően filozófiai (ideológiai) jellegű. Mao alatt az erőforrások elosztása és a termelés meghatározása a kormányzati tervek szerint történt, nem pedig egy piaci alapú, keresletorientált mechanizmuson keresztül. Röviden, nem volt valódi kereskedelem. És ez szándékos volt: Mao a kereskedelmet a kizsákmányolás alapvető forrásának tekintette, és összeegyeztethetetlennek Marx munkaérték-elméletével; így a piaci elosztási mechanizmust a kormány azon törekvésének ellentmondónak tekintette, hogy mindenki számára méltányos iparosítást érjen el.

1978-ban azonban Kína vezetése tágabb perspektívát kapott. Deng Hsziao-ping megfigyelte a 20. századi jólétet a kapitalizmusban és a hiányt (és rosszabbat) a szocializmusban. A jövedelemegyenlőség még mindig cél volt, de Deng úgy vélte, hogy a jövedelemegyenlőséggel járó jólét nem érhető el egyetlen lépésben. Néhányan mindenki mást megelőzve gazdagodtak meg. A jövőbeli jövedelemegyenlőséget szem előtt tartva Deng az egyenlőség helyett a jólétet helyezte első helyre, és a piaci cserét és a központi tervezést nem eredendően ellentétesnek, hanem plauzibilis módon egymást kiegészítőnek tekintette.

Napjainkban a nyugati fejlett, kapitalista gazdaságok némelyike a szocializmus és a kormány által tervezett fejlesztési politikák elemeit is magában foglalja. Miért ne lehetne tehát a szocialista Kínában is alkalmazni az erőforrások piaci alapú elosztását és a központi tervezést, mint olyan eszközöket, amelyekkel elérhetjük, hogy

---

⁵⁴ A falusi cégek száma 1960-ban 6 millióról 117 ezerre csökkent, majd 1970-ben 47 ezerre, de fokozatosan emelkedett 1978-ra 1,52 millióra, miután Mao a kulturális forradalom vége felé titokban zöld utat adott a falusi

cégek működésének megkönnyítésére.

iparosítás? Az előbbi (a piac) az egyéni termelékenységen és a versenyen alapuló mikrogazdasági hatékonyságot, míg a társadalmi tervezés a stratégiai tervezésen és az aggregált irányításon alapuló makrogazdasági hatékonyságot (egy óriásvállalat irányításához hasonlóan) segítené.

De a piac a kereskedelemre támaszkodik. A keresletet és a kínálatot összekötő legkritikusabb mikrogazdasági erőként a kereskedelem építi, hozza létre, mélyíti és ápolja a piacokat; csatornázza az árukat a kereslet kielégítésére; információt szolgáltat a piac két végéről; ösztönzi a profit- (termelékenység-) kereső és arbitrázs viselkedést a hatékonyság hiányának és a vállalati szintű forráselosztási hibák kiküszöbölése érdekében; és így a piac útja és az ipari kerék kenőanyaga azáltal, hogy megvalósítja a piac alapvető "természetes szelekciós" mechanizmusát a "jó" és "rossz" cégek számára, és "láthatatlan" közvetítőként szolgál a speciális kereslet és kínálat között a munkamegosztás keretében. A teljesen szabad piacok azonban szabályozás és makroirányítás nélkül egyenlőtlenséget és spekulatív viselkedést szülnek, és makrogazdasági instabilitáshoz és gazdasági válsághoz vezethetnek. Az abszolút szabad piacok rövidlátó, önérdékű magatartásra is ösztönöznek, amely negatív mellékhatásokat okoz a társadalomnak, és ellentétes lehet a hosszú távú társadalmi célokkal. A piacoknak tehát makrogazdasági koordinációra, iránymutatásra, irányításra, szabályozásra és tervezésre van szükségük. Mindezeket figyelembe véve Deng remélte, hogy mikroszintű piaci mechanizmusokat vezet be a központi tervezés (Mao korszakában megnyilvánuló) merevségének feloldására, miközben fenntartja a kormány képességét és igazgatási hatalmát a makrogazdaság koordinálására, fegyelmezésére, irányítására, szabályozására és felügyeletére, valamint a nemzet hosszú távú fejlesztési stratégiáinak megtervezésére.

Mao és Deng egyaránt a piaci kudarcokat, a hosszú távú fejlesztési stratégiák hiányát, a parasztság és az alulról jövő lakosság megszervezésében, a társadalmi rend biztosításában és a politikai stabilitás fenntartásában az állami hatalom hiányát látta a Qing-dinasztia és a köztársaság korszakának az iparosítás megvalósításában bekövetkezett szánalmas kudarcainak gyökerét. Ilyen makrogazdasági és politikai erő nélkül Kína képtelen volt megvédeni nemzeti érdekeit a nyugati birodalmi hatalmakkal szemben a 19.th században és a japán katonai invázióval

szemben a 20.th században, nemhogy versenyezni tudott volna ezekkel a birodalmi hatalmakkal.

hatáskörök. Deng mindenekelőtt abban hitt, hogy egy erős kormány és egy erős állam biztosítja a politikai stabilitást és a társadalmi rendet, és megvédi Kína nemzeti érdekeit; ez a stabilitás és társadalmi rend pedig biztosítja Kína iparosítását a nyitott ajtók politikája és a gazdasági reformok (beleértve a szabad piacok bevezetését a nemzetgazdaság egyes szegmenseiben) keretében. Deng úgy vélte továbbá, hogy számos, az infrastruktúrát és a nemzetbiztonságot érintő nehéziparágnak továbbra is egy erős kormányra és nemzeti bankrendszerre kell támaszkodnia az erőforrások mozgósítása érdekében. Ezért Deng nem volt hajlandó a fürdővízzel együtt a gyermeket is kidobni, amikor az 1970-es évek végén bevezette a piaci versenyt Kína társadalmi tervezési modelljébe. A Szovjetunió és a kelet-európai kommunizmus összeomlása közepette hevesen elutasította a demokráciát és a "sokkterápiát". Az 1980-as években, a Szovjetunió látványos összeomlása előtt, külföldi vezetőkkel folytatott magánbeszélgetéseiben őszintén azt mondta, hogy az orosz politikai vezetők "naivak és ostobák".⁵⁵

Hogyan bontakozott ki Deng (szabad piac + központi tervezés) komplementaritásra épülő stratégiája? A 16-18. századtól Európában a kereskedelem és a távolsági kereskedelem virágzott az államilag támogatott, erős kereskedelmiség és merkantilista ideológia mellett; ez a kereskedelem döntő fontosságú volt Európa proto-iparosodásához és az angol ipari forradalom előfeltétele volt, mivel megteremtette és "erjesztette" a tömegtermelés támogatásához szükséges tömegpiacot.⁵⁶ Deng fokozatos és pragmatikus gazdaságpolitikája és fejlesztési stratégiái alatt a kereskedelmet a helyi kormányok nemcsak *engedélyezték*, hanem *támogatták* is. Deng kormánya

---

⁵⁵ Lásd Ezra F. Vogel 2013-ban megjelent "Deng Xiaoping and the Transformation of China" című könyvét. Lásd még: <http://www.economist.com/node/21533354>.

⁵⁶ Történészek és közgazdászok (köztük Karl Marx és Friedrich List) már régóta megjegyzték a 16th - 18th századi európai "kereskedelmi forradalom" és az azt követő, a 18th század végi brit ipari forradalom közötti szoros kapcsolatot (az amerikai kereskedelmi fejlődés és az azt követő ipari forradalom esetét lásd Alfred D. Chandler, Jr., *The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business*, 1977). A kereskedelem tömegpiacokat teremt, és ezzel megnyitja az utat az ipari forradalom előtt, amely a tömegtermelés nyereségessé tételéhez döntően a tömegpiacokra támaszkodik. Összesített szempontból nézve a kereskedelmi forradalom önmagában ugyanolyan mértékű jövedelemnövekedést generálhat, mint az ipari forradalom, csak hogy az előbit nem elsősorban a technológiai változás hajtja. Ez megmagyarázza azt a rejtélyt, hogy a történészek nem tudtak jelentős töréspontot és gyorsulást kimutatni a GDP-növekedésben az 18. század végénth a brit ipari forradalom idején. Ez segít megmagyarázni azt is, hogy az 1860-as években Japán miért volt sokkal felkészültebb és felkészültebb, mint Kína, hogy megbirkózzon a nyugati ipari hatalmak felé való nyitás kihívásával és az ebből származó előnyökkel. Japánban

a kereskedelem hosszú fellendülést élt meg a 18th és 19th század közötti Tokugawa-korszakban, míg a kereskedelmet a Csing-dinasztia idején több száz éven át szigorúan korlátozták, és Mao kommunista rendszere alatt teljesen betiltották.

a reformot követően nemcsak ösztönözte a kereskedelmet és a kereskedői tevékenységet, különösen vidéken, hanem támogatta is, sőt közvetlenül részt is vett benne mindenféle állami forrás felhasználásával. Deng analógiája erre a megközelítésre egyszerű: "Nem számít, hogy a macska fekete vagy fehér, amíg elkapja a patkányt". Ha a vidéki kereskedelem jobb helyzetbe hozhatja a gazdákat, akkor a kormánynak nemcsak engedélyeznie kell, hanem támogatnia és elősegítenie is kell. A kereskedelem tehát 1978 után mind vidéken, mind a városokban virágzott. Valójában Kína azonnal a "boltosok" nemzetévé vált. A városi közalkalmazottak népszerű szlogenje akkoriban az volt, hogy "Ugrás a kereskedelem tengerébe, elvtársak!".⁵⁷

A kereskedelem iránti lelkesedés elérése nem volt könnyű feladat a kommunista Kína számára. Alapvető ideológiai változást igényelt abban, hogy miben hisznek az emberek, és hogy mit tartottak "jónak és rossznak" vagy "jónak és rossznak".⁵⁸ Ahogy Joel Mokyr gazdaságtörténész rámutat: "A gazdasági változások minden korszakban jobban függenek attól, hogy az emberek miben hisznek, mint azt a legtöbb közgazdász gondolja". (Joel Mokyr, 2009, 1. o.)

A kormányzat által támogatott kereskedelmivé válás és a vidéki iparosítás hamarosan egy kolosszális egységes hazai piacot hozott létre. A Mom-and-Pop üzletek és általában a kommercializmus (vagyis a kereskedelem és a verseny a magasabb életszínvonalért vagy a "Wangokkal való lépéstartásért") mindenütt virágzott vidéken és a városokban. Az ébredező kereskedőszellem és a gyorsan kialakuló kereskedelmi hálózatok nagyban megkönnyítették a kereskedelmi cserét, csökkentették a piaci tranzakciós költségeket, elmélyítették és kiterjesztették a piac méretét mindenféle árutípus esetében, és nagyban ösztönözték a falusi cégek munkamegosztását és a termelés specializálódását, valamint a vidéken rendelkezésre álló köztes áruk és nyersanyagok iránti keresletet. Valójában, ami egy évszázados természetes "piaci erjedési" folyamat volt, amely a 17.th és 18.th századi Angliában valósult meg.

---

⁵⁷ Napóleon helyesen látta, hogy az Egyesült Királyság "a boltosok nemzete". De éppen a kereskedelem volt az,

amely az Egyesült Királyságot agrárszigetből ipari nagyhatalommá változtatta, és ez az alapvető folyamat megalapozta a Waterloo-i csata után a brit hegemonia évszázados fennállását.

⁵⁸ A kereskedelmet a kommunista Kínában és a történelem során máshol is úgy tekintették, mint ami természetesen ösztönzi és igazolja az önérdékű arbitrázs viselkedést, az anyagiasságot és a személyes haszonszerzés stratégiáit a közjóléttel szemben.

a brit ipari forradalom előtt Kínában nagymértékben visszaszorult: Csupán egy évtizedig tartott.⁵⁹

Ezért az 1958-1962-es Nagy Ugrás előre során a vidéki iparosítási mozgalom nem csak azt rontotta el, hogy túl sok parasztot osztottak be a falusi gyárakba, ami élelmiszerhiányt okozott, hanem azt is, hogy a falusi gyárakat csak a helyi falusi kereslet kielégítésére hozták létre, ahelyett, hogy a szélesebb körű piaci keresletet, például a nemzeti/nemzetközi piaci keresletet kielégítették volna (mivel nem volt kereskedelem, és így piac sem!). Tekintettel a cégek megszervezésével és létrehozásával járó (a jövedelemhez viszonyított) kolosszális állandó költségekre (még a modern iparhoz képest viszonylag kis léptékben is), a piacok hiánya szükségszerűen nagyon korlátozott munkamegosztást, a termelés és a termékek nagyon korlátozott specializációját, túlkapacitást és az állandó költségek fedezéséhez nem elegendő működési méretarányt jelent; az ilyen falusi iparágak tehát nem voltak termelékenyek és nem reagáltak a keresletre, így lehetetlen volt a termelési-döntési hibákat korrigáló versenynyomás, ezért sokkal kevésbé voltak hatékonyak, mint a kisebb léptékű, családi kézműves műhelyek.⁶⁰

v. A merkantilista kormányok mint piacteremtők és kereskedelemszervezők

Egy primitív agrártársadalomban a család a termelés és a csere alapvető egysége. A családtagok mindent megtermelnek, amire szükségük van, és a szervezett piac hiánya miatt kevés az ösztönző erő a specializálódásra és a szükségesnél több termelésre a munkamegosztás révén. Kockázatos csak egyfajta háztartási áru előállítására specializálódni, és más szükséges javak tekintetében más forrásoktól függeni: Az élelmezésbiztonság a legfontosabb, és a piaci értékesítés sikertelenségére vonatkozó "biztosítás" hiánya elrettentő. Mégis a munkamegosztás, valamint a kereslet és a kínálat szétválasztása a specializáció révén a kulcsa a munkatermelékenység javításának. Ezért a tömegkereskedelem vagy a nagyméretű kereskedelem kialakulása a szférán túl a

---

⁵⁹ Ma a kínai kereskedők a világ minden sarkában, így Európában, Közép-Ázsiában, Latin-Amerikában és Afrikában is jelen vannak, hogy megkönnyítsék a külföldi piacok létrehozását és a "Made in China" exportját, nagyon hasonlóan a brit és európai kereskedőkhöz a 17th és 19th századokban.

⁶⁰ 1958-ban a falusi vállalkozások átlagos mérete meghaladta a 8 főt, míg az 1980-as, sőt az 1990-es években 6

főnél kevesebb volt, annak ellenére, hogy a 80-as és 90-es években a falusi vállalkozások hazai és nemzetközi piaca lényegesen nagyobb volt.

a helyi falvak létrehozása a proto-iparosodás és magának az ipari forradalomnak az előfeltétele.

Még a vidéki gyárak legprimitívebb formája is megköveteli, hogy a különböző családokból származó parasztek egy csapatba (lényegében egy vállalatba) szerveződjenek, hogy összehangoltan termeljenek, és megosszák a nyereséget és az üzleti kockázatokat. Egy ilyen szerveződéshez kezdeti tőke szükséges (a parasztek éves családi jövedelmének több mint százszorosa vagy ezerszerese)⁶¹ valamint alapvető bizalom a munkások és a szervezők között; továbbá a siker döntő mértékben függ a nagy távolságokra kiterjedő hatékony értékesítési csatornáktól az értékesítés biztosítása érdekében. A proto-iparosodás időszakában a 17th 19th századi Európában és Angliában ezt a szervezési, finanszírozási és koordinációs feladatot a kereskedők végezték. Ezek a "közvetítők" voltak a legfontosabb ügynökök és katalizátorok a proto-ipari forradalom előmozdításában és elősegítésében.

A kereskedőkre az emberiség történelme során vallási (és egyéb) okokból negatívan tekintettek az agrártársadalmakban. Haszonlesőnek, csalónak, kapzsi önkényeskedőnek és opportunistáknak kizsákmányolónak bélyegezték őket. Azzal vádolták őket, hogy mindent kiszámítanak, beleértve a tehetséget és a barátságot is.⁶² A reneszánsz óta azonban fokozatosan megváltoztak a körülmények és a perspektívák: Európában felemelkedtek a nemzetállamok, majd évszázadokig tartó államépítés és katonai versengés, valamint a kereskedelemben és a gyarmatokon belüli nemzetközi konfliktusok következtek a feltörekvő európai hatalmak között. A merkantilista politikák és gyakorlatok, valamint az államilag irányított, államilag finanszírozott és államilag megtervezett globális kereskedelem (mint a Kelet-indiai Társaság és a transzatlanti rabszolgakereskedelem) Anglia számára a "közvetítők" nagy, gazdag osztályát hozta létre. Ezek a vállalkozói szellemű, kockázatvállaló, profitérzékeny, üzleti gondolkodású kereskedők kezdeményező szerepet vállaltak a piacok létrehozásában és kiépítésében, a csapatgyártás és értékesítés megszervezésében és finanszírozásában (pl. a put-out módszerrel), a vidéki területeken műhelyek és kocsigyárak felállításában, a munkamegosztás és a technológia átvételének előmozdításában, a nyersanyagok és a köztes termékek ellátási láncának ápolásában

---

⁶¹ A vidéki gyárak állóeszköz-állományának átlagos értéke 1978-ban körülbelül 15 000 jüan volt, míg a vidéki családok átlagos jövedelme 1978-ban körülbelül 60 jüan volt.

⁶² Ahogy Bonaparte Napóleon (1769-1821) egyszer megjegyezte az angol kereskedelmi kultúráról: "Az angoloknak nincsenek magasztos érzelmeik. Mindet meg lehet venni."

árak, a késztermékek végfelhasználóknak történő elosztása és kereskedelmi hitelek nyújtása. Ezek a kereskedők (a korai kapitalisták) voltak az új korszak katalizátorai. Keményen versenyeztek egymással a vagyon felhalmozásáért, önérdelkeiket és etikájukat pedig erősen támogatta az állami merkantilizmus ideológiája, és az államkormányzat védte őket a bel- és nemzetközi ügyekben. A sötét középkor után a kereskedők végül kiérdemelték méltóságukat és tiszteletüket, mert a kereskedőkön keresztül folytatott kereskedelem a mezőgazdaságnál és a földesuraknál sokkal jobb forrássá vált az uralkodók folyamatos háborúorozatának finanszírozására az európai hatalmak között és a tengerentúli gyarmatok természeti kincseiért.⁶³

Ennek az új és erős kereskedőosztálynak a kialakulása tehát az *angol* ipari forradalom szükséges gazdasági és politikai feltételét biztosította. A 17th és 18th századi Kínában és Indiában azonban nem jött létre ilyen erős, gazdag kereskedőosztály, mivel hiányzott mind az államilag támogatott merkantilista ideológia, mind az államilag szervezett/védett belföldi és globális kereskedelem.⁶⁴

Egy ilyen erős kereskedőosztály nyilvánvalóan hiányzott 1978-ban Kínából is. Bár Den Hsziao-ping pragmatizmusa ösztönözte a kereskedelmet, az az időszak túl rövid volt (2-3 év, szemben az európai és angliai 2-3 évszázaddal) ahhoz, hogy ilyen erős és gazdag kereskedő/kapitalista osztály jöjjön létre, különösen a gyarmatosítás és az imperializmus, valamint a tengerentúli szélsőséges nyereségek hiányában. Hogyan gyűjtötte volna be Kína a proto-ipari forradalmát szinte rögtön az 1978-ban megkezdett reform után?⁶⁵

A titok a falusi és települési szintű kormányzatokban és a kollektív földtulajdonban rejlik a vidéki Kínában. ⁶⁶ Kína intézményi

---

⁶³ A 16th és 18th közötti Európa az államépítés és az intenzív nemzeti rivalizálás kora volt. "Ez volt Európa természete, itt nagyon különbözött az ökümenikus Kínától vagy az anarchikus Indiától és az iszlámtól. Európa nagy és kis államokból állt, ... [mindannyian] ismerték a pénz jelentőségét a tekintély és a hatalom szempontjából". "A pénz elsőbbsége a hatalom szolgálatában a [merkantilizmusban] talált kifejezést... A merkantilizmus nem volt sem doktrína, sem szabályrendszer. A politikai-gazdasági irányítás általános receptje volt: ami az államot erősítette, az volt a helyes. Még Adam Smithnek is megvolt a maga merkantilista pillanata: a hajózási törvények, jegyezte meg, lehet, hogy a brit fogyasztónak sokba kerültek, de csodálatosan működtek a holland tengeri hatalom visszaszorításában." (David Landes, 1999, 443. o.)

⁶⁴ A kereskedelem és a merkantilizmus előmozdításának kormányzati elhanyagolását nem a "kitermelő" intézmények, hanem a rossz gazdasági elképzelések és politikák okozták.

⁶⁵ A falusi cégek száma robbanásszerűen megnőtt, és csak 1984-ben 450%-kal ugrott meg.

⁶⁶ Lásd például Xu és Zhang (2009) és az ott található hivatkozásokat. A kínai földintézményekről szóló mélyreható elemzéseket lásd Hua Sheng (2014), elérhető a http://www.360doc.com/content/14/1210/21/14561708_431886261.shtml oldalon.

A földek állami tulajdonba vételének és a helyi önkormányzatok igazgatási hatalmának (a maói kommunizmus öröksége) köszönhetően a gazdák és parasztok képesek és hajlandóak voltak megtakarításaikat egyesíteni, hogy megteremtsék a kezdeti tőkét (készpénz és földvagyon), amely szükséges volt egy olyan létesítménybe történő kezdeti beruházáshoz, amely a tervek szerint kollektív tulajdonban volt, a nyereség és a munkalehetőségek pedig egyenlően oszlottak meg a falusi gazdák között.⁶⁷ Bár a földet 1978 óta a családi felelősségi rendszer keretében az egyes családoknak adták bérbe, a föld köztulajdonának jellege nem változott; az ipari célú földszerzés tehát nem jelentett nagy akadályt a falusi gazdák és a helyi önkormányzatok számára. Az ilyen kollektív tulajdonban lévő létesítmények vezetői gyakran a falusi tisztviselők voltak, akiket gyakran demokratikusan választottak meg, és természetes vezetőknek tekintettek (Kína legkorábbi vezérigazgatói).⁶⁸ Mao Nagy Ugrás előre és a kommunizációs mozgalom megkönnyítette az ilyen kollektív tulajdonú szervezetek kialakítását a Deng alatti reformok ellenére, amelyek feloszlatták a kommunákat. A kulturális forradalom, miközben a városokban elpusztította a humán tőkét, vidéken táplálta a parasztok és falusi vezetők vállalkozói szellemét. A falusi családok közötti nagyfokú bizalom és a helyi önkormányzatok vezetése lehetővé tette a kínai gazdák számára, hogy leküzdjék a szerződés-kötés megfizethetetlen tranzakciós költségeit egy olyan agrártársadalomban, ahol hiányzott a jogrendszer és a jogérvényesítés. Lényegében bíztak a tisztességes jövedelemelosztásban, a kockázatmegosztásban és a hitelkifizetésekben. A 16th - 18th századi Angliában az e tekintetben fennálló bizalomhiányt és a vidéki területeken a társaságok létrehozásának kapcsolódó tranzakciós költségeit nem a helyi lakosság, hanem a vállalkozó szellemű, kockázatvállaló, nyereségre törekvő kereskedők enyhítették és győzték le, akik kevésbé voltak pénzügyi korlátok közé szorítva, és nagyobb tapasztalattal rendelkeztek a put-out rendszerben és a távolsági kereskedelemben. De ismétlem, Európának és Angliának *évszázadokba* telt, hogy a kereskedelmiség, a gyarmatosítás, az imperializmus, a merkantilizmus és a transzatlanti kereskedelem révén ilyen erős kereskedőosztályt alakítson ki. A piacok kialakulásának ez a folyamata Angliában, Európában és

⁶⁷ Egyes falvakban a gazdák lottót vettek, hogy a kollektív tulajdonú falusi cégekben dolgozzanak (lásd Tiejun Wen, 2011, "Understanding the Sunan Model of Village Industries").

⁶⁸ Még Mao idején is a községi vagy falusi tisztviselőket demokratikusan választották a parasztok. Csak a megyei szint feletti tisztviselőket a tartományi vagy állami kormányzat irányította. Például a jelenlegi kínai elnököt, Hszi Csin-pinget a helyi falusi parasztok demokratikusan választották meg faluvezetőnek az 1970-es években, amikor a kulturális forradalom mozgalma vidékre küldte.

máshol a világot a gyarmatosítás alatt "természetes piaci erjedésként" lehet elképzelni, ahol a kulcsszereplők a hatalmas kereskedők. Napjainkban bármely természetes erjedési folyamat (például a kenyér, a sajt és a bor készítése során) a modern biológiai technológiákkal jobb és gyorsabb eredmények elérése érdekében megtervezhető. Kína a piaci erjesztés során analóg módon találta meg a piacok gyorsabb erjedési folyamatának megtervezését, a helyi önkormányzatok és szervezeti tőkéjük "enzimként" való felhasználásával. A helyi önkormányzatok megkönnyítették a cégek létrehozását és felgyorsították a piacok létrehozásának folyamatát. Ez az egyik kulcs Kína gyors proto-iparosodásának és gazdasági fellendülésének megértéséhez.

A Deng-kormány nemzeti ideológiát erőltetett: gazdasági fejlődés minden lehetséges eszközzel, a politikai stabilitás és a társadalmi rend feltételével. Ha a kommunista párt nem képes tisztességes anyagi életet biztosítani a parasztoknak, akkor nincs joga képviselni őket. Minden olyan kormánytisztviselőt, akit alkalmatlannak ítélték arra, hogy megtalálja a módját annak, hogy anyagi jólétet hozzon a helyi lakosságnak, megfosztottak hivatalától a falvakban, községekben, megyékben, városokban és tartományokban a gazdasági sikerért folyó ádáz nemzetek közötti versenyben. Ez a pragmatizmus a kínai kormánytisztviselők minden szintjét a Mao által a 30 éves kommunista központi tervezési kísérletei során létrehozott hatalmas közigazgatási hálózatokon keresztül egy rendkívül motivált "állami kereskedő" osztállyá alakította. Az érdeken alapuló kiválasztáson és a szomszédos falvakkal, községekkel, városokkal vagy tartományokkal folytatott versenyen keresztül a nagyon tehetséges, üzleti gondolkodású tisztviselők új generációja alakult ki, akik segítettek a helyi, nemzeti és nemzetközi piacok megteremtésében a helyi vállalkozások számára azáltal, hogy alacsony adókkal és olcsó földdel támogatták a falusi cégeket, külső befektetéseket vonzottak, helyi termékeket reklámoztak, üzleteket kötöttek, és elosztóhálózatokat építettek ki. Ezek a piacteremtők nem viselték a hagyományos kereskedők bélyegét; nem tekintették őket haszonlesőknek, csalóknak, kapzsi arbitrázslóknak és opportunisták kizsákmányolóknak. Újra feltalálták az európai történelmi put-out rendszert, csak sokkal nagyobb léptékben és túlságosan nacionalista küldetéssel: Kritikus közvetítői szolgáltatásokat nyújtottak a falusi cégeknek

hitelnyújtással, a fizetések kikényszerítésével, kereskedelmi információkkal, ipari parkok és kereskedelmi kiállítási fórumok szervezésével, és

a termeléshez szükséges nyersanyagok és köztes áruk szállítására vonatkozó tárgyalások folytatása a régió kívüli szervezetekkel; sőt, néha még a készletek felszívását és a vállalatok keresleti és kínálati sokkjainak kiegyenlítését is koordinálták.⁶⁹ Emellett szabadidejükben segítettek a szervezett gazdálkodóknak utakat építeni, az öntözőrendszereket fejleszteni, vagy a helyi infrastruktúra kiépítéséhez hiteleket szerezni a tartományi vagy nemzeti bankoktól.

Az agrártársadalmak és a fejlődő országok nehezen tudnak hatékony méretű vállalatokat létrehozni, különösen a vidéki területeken. Nehéz nagy földterületeket összevonni, megbízható áramellátást biztosítani, az árukat gyorsan piacra juttatni (amihez jó utakra és megfelelő kikötőkre van szükség). Kínában az ilyen közjavak biztosítása főként a helyi önkormányzatoktól származik.

A nagy, erős és (ami talán a legfontosabb) hiteles társadalmi "osztály", a "közkereskedők" segítségével a falusi cégek mérete és száma gyorsan nőtt Kínában az 1978-as reformot követően, annak ellenére, hogy nem volt piaci alapú pénzügyi rendszer és a nemzeti bankok hagyományos hiteltámogatása.⁷⁰

A falusi cégek átlagos mérete, az állóeszköz-állomány átlagos értékével mérve, az 1978-as 15 000 jüanról 2000-re 125 000 jüanra nőtt, ami több mint nyolcszoros növekedés. Az állóeszköz-állomány 8-szoros növekedése egy átlagos cég esetében csak akkor lehetséges, ha a piac mérete is növekszik.

---

⁶⁹ Nézzük meg Gu Zhen történetét, amely Kína délkeleti partvidékén, Guangdong tartományban található. Az 1980-as évek elején szegény falu volt, de ma már híres a lámpatestekről. Az 1980-as években a helyi kormány segített két hongkongi lámpatest-összeszerelő vállalatot idehozni, amelyek a helyi vállalkozókat a gyártási technológiára és az üzleti modellre is oktatták. Miután a helyi vállalkozások fejlődésnek indultak, a helyi önkormányzat számos támogatást nyújtott a finanszírozás, az információnyújtás, a munkavállalók képzése és a technológiaátadás terén. 1999 óta, ahogy a helyi gazdaság fellendült, a gyárak gombamód szaporodtak és a termelés léptéke bővült, Gu Zhen helyi önkormányzata minden évben nemzetközi kiállításokat szervezett, hogy a helyi cégek termékeit a nemzetközi piacon népszerűsítse. Ezek a Gu Zhen helyi önkormányzata által kínált "közvetítői" közvetítői szolgáltatások rendkívül hasznosak voltak az üzleti befektetések vonzásában és a helyi gazdaság fellendítésében, valamint a magánvállalkozások ápolásában azáltal, hogy csökkentették információs és tranzakciós költségeiket (lásd Yang, 2010, *Industrial Cluster and Regional Brand: Guangzhou: A Study of Gu Zhen's Light-Fixture Industrial Cluster*, Guangdong People Press House). Kínában a központi és a helyi kormányzat minden szintje motivált arra, hogy hasonló létesítményeket és szolgáltatásokat nyújtson, hogy segítse a külső befektetések vonzását és a helyi vállalkozások létrejöttét. Minden kínai városban van legalább egy, a kormány által épített ipari park a cégalapítás, az üzleti befektetések és a gazdasági növekedés elősegítése érdekében. Ha egy helyi vállalkozásnak nyersanyagra, például gyaptra van szüksége, a kormány gyakran segít visszavásárolni a felesleges készletet a gazdáktól, hogy kiegyenlítse a gyapot árát.

⁷⁰ Az állami bankrendszer csak az állami tulajdonú nagyvállalatok finanszírozásáért volt felelős, így a legtöbb falusi vállalkozás az 1980-as és 90-es években a gazdák megtakarításainak összegyűjtésével és a helyi hitelszövetkezetek segítségével önfinanszírozott volt.

arányosan az egyes cégek esetében. Ráadásul a falusi cégek összlétszáma ugyanebben az időszakban 14-szeresére nőtt. Ezért a falusi ipari termelés teljes piaci mérete 1978 és 2000 között körülbelül $8 \times 14 = 112$ -szeresére nőtt, ami a piac kiterjedésének évi 24%-os növekedési ütemét jelenti. A falusi cégek tőkeállományának összértéke valóban 114-szeresére nőtt ebben az időszakban (ami összhangban van a 112-es számmal).⁷¹

Kína primitív tőkefelhalmozásának ilyen gyorsasága példátlan. A 17.th és 18.th századi angol primitív tőkefelhalmozás elhalványul ehhez képest.⁷² Mégis, ez Kínában gyarmatosítás, rabszolga-kereskedelem és imperializmus nélkül valósult meg. A kínai belföldi piac mérete bizonyára segített ebben. De az elszegényedett parasztok hatalmas száma vásárlóerő és az őket összekötő infrastruktúra nélkül csak *potenciális*, de nem *valós* piacot jelent. Ez a potenciális piac létezett a Csing-dinasztia és a köztársaság korában, de nem valósult meg. Sem a Qing-monarchia, sem a köztársasági kormány nem törődött a parasztok megszervezésével. Az előbbi az állam által épített nagyüzemekre összpontosított a nagyvárosokban, az utóbbi pedig a *laissez faire* és a föld magántulajdonában hitt. Ezért a kereslet és a kínálat egyidejű robbanása a vidéki Kínában 1978 óta a falusi cégek hatalmas számának és egy egységes kolosszális belföldi piac létrehozásával nagyrészt egy tényezőnek tulajdonítható - a parasztok megszervezésének a merkantilista kínai kormány tisztviselői által minden közigazgatási szinten. Ezek a merkantilista kormánytisztviselők (és közigazgatási hivatalok) ugyanazt a funkciót szolgálták, mint az angol kereskedőosztály, amely évszázadokon keresztül segített létrehozni az iparosodás előtti angol piacokat és proto-iparágakat, egészen "A nemzetek gazdagsága" 1776-os megjelenéséig.

Ez a kulcskérdés nemcsak Kínára, hanem a mai világ agrárnemzeteire is vonatkozik. Az ipari forradalom elindítása érdekében a "természetes" piaci erjesztési folyamatra támaszkodni már nem biztos, hogy megvalósítható, ha valaha is az volt. Legalábbis ez a piaci erjesztési folyamat egy olyan folyamat volt, amely

---

⁷¹ Zhang, Yi és Zhang, Song-song (2001), Data Appendix.

⁷² Egyes történészek úgy vélik, hogy a rabszolgaság és a transzatlanti kereskedelem hozzájárult az angliai ipari forradalom finanszírozásához. A rabszolgakereskedelemhez kapcsolódó ültetvénytulajdonosok, hajóépítők és kereskedők hatalmas vagyonokat halmoztak fel, amelyek bankokat és nagy manufaktúrákat alapítottak Európában,

és világszerte kiterjesztették a kapitalizmus hatókörét. A rabszolgaság és a transzatlanti kereskedelem ipari forradalomhoz való kritikus hozzájárulásáról szóló tudományos cikkeket lásd például Eric Williams (1944), *Capitalism and Slavery*. Richmond, Virginia. University of North Carolina Press.

rendkívül lassú és hosszadalmas folyamat, amely a régi ipari hatalmaknak még erős állami támogatás és merkantilizmus mellett is évszázadokig tartott. Ez egy olyan folyamat volt, amely a gyarmati politikára és a rabszolga-kereskedelemre támaszkodott. A mai békés, háború utáni világrendben azonban az állam és a helyi önkormányzatok által vezetett "mesterséges" piaci erjesztés (ahogyan Kínában történt) a jobb út, és talán az egyetlen út a gyors iparosítás eléréséhez az agrárjellegű fejlődő országok számára.⁷³

Logikus összefüggéseket lehet felállítani Kína 1980-as évekbeli, az 1990-es évek közepén bekövetkezett gazdasági fellendülést megelőző városi-falusi ipari fellendülése és az angol ipari forradalmat (1760-1850) megelőző 1600-1760 közötti angol proto-iparosodás között. Az állami és helyi kínai kormányzati tisztviselők és az angol kereskedők egyaránt aktív szerepet játszottak a szabad piac és annak alappillére - a társadalmi bizalom - kiépítésében, valamint a nagyszámú proto-ipari vállalat létrehozásában. A rejtély tehát már nem az, hogy miért indult be hirtelen a proto-iparosítás Kínában 1978 után, hanem az, hogy miért nem történt meg korábban a kínai történelemben, a magántulajdonjogok ellenére, mint például az első és második iparosítási kísérlet során az 19.th és a 20. század elejénth.⁷⁴ A rejtélyre adott válasz tehát most már nagyjából egyértelmű: Kínában nem volt jól kiforrott piac és konkrétan nagyszámú piacteremtő és vidéki vállalkozásszervező a Qing-dinasztia és a köztársaság korszakában. Ez a hiányzó piac vagy hiányzó piac-teremtő probléma lehetett

---

⁷³ Amikor Adam Smith a 18. század elején meglátogatta a tűgyárakat, vagy olvasott rólukth, csak a munkamegosztás révén jelentősen megnövekedett termelékenységet vette észre. Azt azonban nem kérdezte meg, hogy a drámaian megnövekedett kibocsátás (a tük kínálata) hogyan teremtheti meg a saját keresletét. A korában már létező piaci mechanizmusra hivatkozott a "láthatatlan kéz" elvének feltételezésével. De nem adózott eléggé annak a több száz éves lassú erjedésnek, amely a korát megelőzően Európában a kereskedelmi piacok, az elosztóhálózatok és az ellátási láncok több száz éves lassú erjedését jelentette, és amely előfeltétele volt a termékek specializálódásának, a kereslet és a kínálat szétválasztásának és a munkamegosztásnak. Egyetlen cég vagy család sem merte volna drasztikusan növelni termelési kapacitását és a piacra való ellátását, ha nem volt a kínálatot kielégítő kereslet. De hogyan találja meg vagy találja meg egy házi műhely a vevőit? Hogyan lehet biztos a nyersanyagok állandó áramlásában, az árak és a piaci kereslet stabilitásában a túlórak során? Az egyik cégen belüli munkamegosztás szükségszerűen megköveteli a többi cégen belüli munkamegosztást. Ez tehát egy nagyszabású társadalmi koordinációs probléma. Európa, és különösen Anglia, ezt a társadalmi koordinációs problémát az ipari forradalom előtti évszázadok természetes piaci erjedése során a kommercializmus, a gyarmatosítás, az imperializmus, a rabszolga-kereskedelem és a merkantilizmus alatt oldotta meg.

⁷⁴ Proto-iparok minden agrártársadalomban léteznek, különösen a kínai Yangzi-delta régióban. De egy erős merkantilista állam és egy nagyméretű kereskedőosztály nélkül, amely segíti az egységes hazai piac kiépítését és egy jól szervezett kereskedelmi hálózat kiépítését a nemzetközi piacon, soha nem nőhetnek olyan kritikus szintre vagy

sűrűsége, hogy "proto-iparosodásnak" lehessen nevezni őket. Lásd a további tárgyalásokat a 3. (iii) "A textilipar felemelkedése és az angol ipari forradalom logikája" című fejezetben.

csak egy alulról felfelé irányuló iparosítási megközelítéssel lehetett orvosolni, amelyet egy erős kereskedelem- és gyártáspárti merkantilista kormány vezetett (mint a Meiji-japánban).

vi. Korrupció, kínai stílusban

Azoknak az országoknak, amelyek úgy dönthetnek, hogy átveszik a kínai típusú, piaci erjesztésen alapuló stratégiát, alapvető kérdés a *jutalom*: Konkrétan, hogyan jutalmazták a nagyszámú kormánytisztviselőt a "közvetítői" szolgáltatásaikért, és mikor és hogyan "távozzanak" feladataik elvégzése után?

Kína válasza erre a kérdésre érdekes. De előbb nézzük meg, hogy a történelem során milyen jutalmakat adományoztak más kormányzati vezetőknek. Milyen anyagi jutalmat kapott George Washington és Abraham Lincoln az Amerikának tett szolgálataikért? Mit kapott Deng Hsziao-ping a Kínának tett szolgálataikért? Ugyanezeket a kérdéseket feltehetjük a japán Ito Hirobuma, a dél-koreai Park Chung Hee, a szingapúri Lee Kwan Yew és így tovább a sorban számos olyan vezető esetében, akik hazájukat szolgálták.⁷⁵

Feltételezhetjük, hogy ezeket a vezetőket nemes, talán nacionalista célok motiválhatták, szemben az önérdemmel és a személyes haszonnal. Az erkölcsi érzelmek ilyen jellegű kérdései ellenére is jogos aggodalomra ad okot a világban tapasztalható korrupció. Érdekellentét akkor lép fel, amikor a kormánytisztviselők mélyen érintettek az üzleti életben. Nem tagadható, hogy a korrupció ma Kínában, ahogyan szinte minden fejlődő országban, például Indiában, a Fülöp-szigeteken, Mexikóban, Ukrajnában, sőt még a 19. század végénth és a 20. század elejénth Amerikában is burjánzik.⁷⁶ A kormányzati korrupció Kínában azonban sajátos formát ölt: A kormánytisztviselők aktívan nyújtanak produktív "közvetítői" szolgáltatásokat a piaci szereplőknek, és ezekért a szolgáltatásokért fizetést ("bérleti díjat") kapnak. Bár ez a fajta "bérleti díjra törekvő" magatartás tele van ösztönző-összeférhetőségi és érdekellentét-problémákkal, ez a magatartás valójában termelékenyebb, mint a "bérleti díjra törekvő" magatartás.

---

⁷⁵ Egy tipikus kínai önkormányzati tisztviselő és az 1978-as gazdasági reformot követő hatalomra jutás útját mutatja be Hszi Csin-ping története a <http://defence.pk/threads/supreme-leader-xi-jinping-personal-profile.226072/>

oldalon.

⁷⁶ Lásd Carlos D. Ramirez, 2014, Is corruption in China "out of control"? A comparison with the US in historical perspective, *Journal of Comparative Economics* 42. kötet, 1. szám, 2014. február, 76-91. oldal.

"kitermelés."⁷⁷ A kínai kormánytisztviselőknek ez az egyedülálló és kreatív szerepe mind nemzeti, mind helyi szinten a nyugati megfigyelők és az intézményelméleti szakemberek által Kínával szemben tanúsított félreértés és félreértés - és alábecsülés - egyik fő forrása lehet.⁷⁸ Kína új politikai "intézményeket" és új típusú közszolgáltatásokat talált ki a kormányzat számára. A "cinkos kapitalizmus" ismert jelenség, de nem ez a lényege annak a kritikus szerepnek, amelyet a kínai kormány a gazdasági fejlődésben játszik. Igaz, hogy a kínai kereskedelmi kormányzatban, mint minden fejlődő országban, a cimborakapitalizmusnak vannak aspektusai, de ez nem a kínai kereskedelmi kormányzat kulcsfontosságú funkciója, és nem ragadja meg a kínai kormányzati magatartás produktív és innovatív elemeit.⁷⁹

Ahhoz, hogy jobban megértsük a kínai kormány szerepét Kína gazdasági fellendülésében, a gazdasági fejlődést a politikai gazdaságtan kontextusába kell helyoznünk, ahol nincs gazdasági fejlődés az állam aktív részvétele nélkül. Ez igaz volt a 18th - 19th századi Angliában, igaz volt a 19th - 20th századi Egyesült Államokban és Japánban, és igaz a mai Kínában is. Az igazi kérdés az, hogy a kormányt *hogyan* kell bevonni, nem pedig az, *hogyan* kell-e bevonni. Egy jóléti államban (mint amilyen a mai Egyesült Államok és Európa) a kormány fő szerepe megváltozott: a jövedelem újraelosztása lett, vagyis az, hogy hogyan osszák fel a gazdasági tortát. Kínában azonban a kormány fő szerepe az volt, hogy megteremtse az üzleti feltételeket (beleértve az infrastruktúrát is), hogy a szegény embereknek legyen ösztönzője és eszköze a munkához, a jövedelemtermeléshez és a gazdasági torta növeléséhez.⁸⁰

---

⁷⁷ A legtöbb kínai falusi céget később privatizálták, vagy az 1990-es évek közepétől magánvállalkozásokkal fúziózták össze.

⁷⁸ Az intézményi teoretikusok és a nyugati média azt állítják, hogy az 1978 óta Kínában végrehajtott gazdasági fejlesztési programok és reformok csupán a kínai kommunista párt túlélésének eszközei voltak, amint az Ian Bremmer *Reutersben* megjelent cikkéből (2014. szeptember 8.) kiderül: "A virágzó gazdaság azonban csupán eszköz a cél eléréséhez. Xi [tovább] nyitja a gazdaságot, mert mindenekelőtt a kommunista pártvezetés hosszú távú túlélését és stabilitását akarja biztosítani". De ha a fejlődő országok minden politikai pártja és kormánya utánozná a kínai kommunista pártot, akkor a szegénység problémája ezen a világon sokkal könnyebben megoldható lenne.

⁷⁹ A "zsákmányszerző" rendszer (amikor a köztisztviselőket a kormánypárt lojálisai kapják) és a "nepotizmus" (a hatalommal vagy befolyással rendelkezők körében a rokonok vagy barátok előnyben részesítésének gyakorlata, különösen az állások adományozásával) rendkívül népszerű és elterjedt volt a 19.th századi Európában és az Egyesült Államokban. Ha-Joon Chang gazdaságtörténész külön kiemeli, hogy "a közhivatalok és kintünetések nyílt eladása - néha széles körben nyilvánosságra hozott árcédulákkal - a legtöbb NDC [ma fejlett ország] iparosodási szakasza előtt és alatt általános gyakorlat volt" (lásd pl. Ha-Joon Chang, 2003, 78. o.).

⁸⁰ A kormány szerepének ez a kritikus különbsége a fiskális ösztönző programokban is megnyilvánult a USA és Kína a 2007-es pénzügyi válság után: Mindkét nemzet nagyszabású fiskális ösztönző programokat indított (ami megfelel

Az állam nem csupán egy olyan intézmény, amely ellenőrzi az erőszakot és biztosítja a társadalmi rendet (North és Wallis, 2009); olyan intézmény is, amely képes megszüntetni vagy leküzdeni a piaci kudarcokat, és megoldani a fejlődő országokban a hiányzó piac és a hiányzó piacteremtő problémáit. Az egységes hazai árupiac, munkaerőpiac és pénzügyi piac sok agrártársadalomban nem mindig a "kivonuló", érdekeltségi alapon működő kormányok miatt nem jön létre, hanem inkább az ilyen piacok létrehozásához szükséges társadalmi koordináció félelmetes költségei miatt. Ezért a fejlődő országokra jellemző hiányzó piacok problémája a kormányzat és szolgáltatásainak hiányát tükrözi: Nagy, erős, tehetős, gazdag kereskedőosztály nélkül a családi kézműves műhelyek csapatmunkán és a munkamegosztás és a specializáció elvén alapuló gyárakká alakításának, valamint a kereslet és a kínálat szétválasztásának félelmetes koordinációs költségei csak kormányzati segítséggel és vezetéssel küzdhetők le. Csupán néhány tőkeerős vállalkozás vagy nagy nemzetközi cég nem képes valódi iparosítást megvalósítani. Kína megmutatta a világnak (Japán és Szingapúr, Dél-Korea és Tajvan után ismét), hogyan lehet a központi és a helyi kormányok aktív közreműködésével, a piaci erjesztés módszerével ipari forradalmat végrehajtani. Ebben az értelemben a cégek növekedésének és a piac kialakulásának hiánya a fejlődő országokban (például a Szaharától délre fekvő Afrikában és még a mai Indiában is) inkább a hiányzó kormányzat (kormányzati kudarcok), mint a hiányzó piac (piaci kudarcok) problémáját jelenti önmagában.

Kínában sok helyi és falusi szintű kormányzati tisztviselő egyrészt jóindulatú (Deng Hsziao-ping stílusú) vezetőként, másrészt önérdékű kereskedőként viselkedik⁸¹ : Eltökéltek.

GDP-jük több mint 5%-át) a pénzügyi válság és az azt követő gazdasági összeomlás leküzdésére. Az Egyesült Államokban azonban a pénzt elsősorban jövedelemtranszferekre, míg Kínában elsősorban infrastruktúrára költötték. Úgy tűnik, hogy az ösztönző programok sokkal hatékonyabbak voltak Kínában, mint az Egyesült Államokban (lásd Wen és Wu, 2014). Görögország esetében a kormány évtizedeken keresztül közvetlenül támogatta az állampolgárokat azzal, hogy jól fizetett állami munkahelyeket biztosított bőséges nyugdíjakkal és egyéb jóléti juttatásokkal, ami olyan gazdaságot eredményezett, ahol minden ötödik munkaképes korú állampolgár állami állást töltött be. Ez a kormányzati költséges volt a 2010-es évek elején kialakult görög adósságválság egyik kiváltó oka. Görögország túl korán lépett be a jóléti államba, anélkül, hogy Németországgal ellentétben befejezte volna a második ipari forradalmat. Így a 21.st századi görög pénzügyi gondok valójában évtizedekkel ezelőtt kezdődtek, amikor a politikai pártok az ország jóléti programjának növelésével próbálták választásokat nyerni a szavazatokért folytatott versenyben. Ez a demokrácia számos kulcsproblémájának egyike.

⁸¹ A kínai vicc így szól: "A kínai kormánytisztviselők a legkorruptabbak, mégis a leghatékonyabb, legtermékenyebb és legszorgalmasabb vezérigazgatók a világon."

és felhatalmazást kapnak, és szükségesek helyi gazdaságaik fejlesztéséhez és a helyi gazdasági feltételeken (például adottságok és komparatív előnyök) alapuló fejlesztési politikák kialakításához. Motiváltak arra, hogy az év majdnem 365 napján dolgozzanak, hogy külső befektetéseket vonzzanak, hidakat építsenek, utakat javítsanak, bankhitelekéről tárgyaljanak, kereskedelmi információkat nyújtsanak a helyi vállalkozásoknak, régiók közötti gazdasági tárgyalásokat tartsanak, ipari parkokat hozzanak létre, kereskedelmi kiállításokat szervezzenek a külvilággal való kereskedelmi kapcsolatok kiépítése érdekében, üzleti vitákat rendezzenek, földterületeket rendezzenek a cégek belépésének megkönnyítése érdekében, és így tovább és így tovább. Természetesen sokan közülük kenőpénzt is elfogadnak, és bérleti díjat kapnak a szolgáltatásaikért, amelyet a helyi cégek, sőt a nemzetközi vállalkozások is fizetnek. Politikailag kivitelezhetetlen, hogy fizetésük megfeleljen annak az értéknek, amit a helyi gazdasághoz hozzáadnak. De kemény, kreatív és vállalkozói munkájuk, mint piacteremtők (a piaci erjedés "enzimeit") lehetővé tette Kínának, hogy a 16th 18th századi Angliában évszázadokig tartó természetes piaci erjedési folyamatot Kínában mindössze egy évtizedre rövidítse le. Ez a gyors folyamat Kínában, mint az összes ázsiai tigris esetében, bebizonyította, hogy a gazdasági fejlődés ilyen mesterséges piaci erjesztése törvényes képlet, nem pedig véletlen.⁸²

Amikor 1985-ben és 1987-ben Kínába látogató külföldi vezetők megkérdezték, hogy az 1978-as reform után miért megy Kínának olyan jól és miért növekszik olyan gyorsan, Deng Hsziao-ping (⁸³) azt válaszolta, hogy a titok a falusi cégekben rejlik: "Évente 7 millió fiatal keres új munkahelyet."⁸⁴ Hogyan oldjuk meg ezt a problémát? Megtaláltuk az utat, ez a falusi cégek....A vidéki reformunk legváratlanabb következménye a falusi cégek robbanásszerű növekedése, a falusi cégek által létrehozott sokféle vállalkozás és szakma, valamint speciális regionális termékek hirtelen megjelenése. Ezt nem a központi kormányzat tervezte. Nem lehet a központi kormányzat tulajdonítani. A falusi vállalkozások megállás nélküli, évi több mint 20%-os reálnövekedése nagymértékben megoldotta a kínai vidéki munkaerő-felesleg foglalkoztatási problémáját, évente a [újonnan belépő] vidéki munkaerő 50%-ának teremtettek munkát. Ez az eredmény azt jelenti, hogy

⁸² Japán kivételével a többi ázsiai tigrisben a helyi önkormányzatok nem olyan kritikusak, mint Kínában, mivel ezek kis gazdaságok.

⁸³ Természetesen ők még nem látták az 1990-es és 2000-es évek még drámaibb változásait.

⁸⁴ 2013-ban a globális gazdasági lassulás közepette Kína 13,1 millió munkahelyet teremtett, míg az Egyesült Államokban 2,2 milliót.

valami jót és helyeset az emberek számára. Ez teljesen meghaladja az elvárásaimat. Egyszerűen megtörtént, micsoda meglepetés."⁸⁵ Deng talán egy kicsit túl szerényen válaszolt. Elfelejtette megemlíteni, hogy a helyi megyei és falusi szintű kormánytisztviselői is kulcsszerepet játszottak a falusi ipar gyors létrehozásában.

A kormányzattal kapcsolatos korrupció másik problémája a közinfrastruktúrába történő túlzott beruházás. A kínai helyi önkormányzatok lelkesedése és versengése a helyi gazdaságok fellendítésében (és a haszonszerzésben) gyakran megfigyelhető a helyi infrastruktúrák túlépítése, ami a "szellemvárosok" és az "üres utak, amelyek a semmibe vezetnek" jelenségében nyilvánul meg. Ez valóban probléma, de különbözik a fejlődő országokban tapasztalható korrupciótól, ahol a kormánytisztviselők egyszerűen fogták a pénzt, és nem építettek semmit.⁸⁶ És általában véve ezt a túlberuházási problémát fenntartásokkal kell szemlélni: A piaci erők is hajlamosak túlberuházást generálni, beleértve az infrastrukturális beruházásokat is, amint az a hagyományosabb kapitalista gazdaságokban az időszakos beruházási ciklusok és pénzügyi válságok hullámaiban ismételten megnyilvánult.

A 19. századi Amerika vasúti fellendüléseth egy példa erre. A hatalmas természetes monopóliumi nyereség kilátásától vezérelve a 19th században az Egyesült Államokban a vasúttársaságok őrült ütemben építettek vasutakat, hogy versenyezzenek a szállítási piaci részesedésekért. Ennek eredményeként "a tizenhárom legnagyobb vonal által szállított tonnakilométerek 1865 és 1880 között 600 százalékkal nőttek, és a megtett kilométerek száma csak 1870 és 1876 között megduplázódott...A verseny a nagy távolsági vonalak között volt a legélesebb; ezek a társaságok gyakran túlépítették a vasúti kilométereket, és romboló tarifaháborúba bocsátkoztak. Voltak például,

---

⁸⁵ Deng Hsziao-ping nagyon jól tudta, hogy a falusi cégek ötletét először Mao javasolta és valósította meg 1958-ban, a Nagy Ugrás előre során, és hogy ez a törekvés szánalmasan megbukott. Az 1961-62-es nagy éhínség után Deng volt a falusi cégek elbocsátásának és megsemmisítésének fő irányítója. Mindig is aktív híve volt az iparosítás felülről lefelé irányuló megközelítésének, és a nagy high-tech cégek létrehozásának... Egészen addig, amíg a

kulturális forradalom végére meg nem figyelte a központi tervezés okozta hatalmas hatékonysági hiányosságokat. Soha nem lepte meg, hogy Mao falusi cégei jelentik a központi tervezés átkának megtörését, ezért meglepte, amikor az 1978-as vidéki reform után a falusi cégek hirtelen felvirágoztak.

⁸⁶ A korrupció kérdésének további tárgyalását lásd az 5. szakaszban.

húsz versenypálya St. Louis és Atlanta között az 1880-as években." (Francis Fukuyama, "Politikai rend és politikai hanyatlás", 2014, 166. o.)⁸⁷

vii. Tanulságok és a fejlődés központi kérdései

Számos fejlődő országnak - a közvetlen külföldi befektetések vonzására és a modern, hatékony feldolgozóipar létrehozására irányuló hatalmas erőfeszítések ellenére - nem sikerült utánoznia az ipari forradalmat, mert mindannyian figyelmen kívül hagyták az ipari forradalom kezdeti szakaszát, a proto-iparosodást. Ahelyett, hogy először a vidéki iparosítás alapjait a vidéki gazdálkodók körében teremtették volna meg, sok ország elsiette a modern és tőkeigényes nehézipar létrehozását a nagyvárosokban vagy a kereskedelmi régiókban.⁸⁸ Ez a folyamat az ipari forradalom számos hamisriadalmat keltett. W. W. Rostow például 1960-ban elhamarkodottan állította, hogy Kína és India felrobbantotta ipari forradalmát, és a gazdasági fellendülés küszöbén áll: gyors ipari növekedést és a GDP 10%-át meghaladó magas beruházási rátát látott.⁸⁹ De bebizonyosodott, hogy tévedett: Kína és India az 1970-es években nem indult el, hanem a malthusi csapdában maradt. Ezért a GDP-növekedés és a beruházási ráta önmagában nem jelzi előre (vagy nem mondja el) az ipari forradalom történetét. Az ipari fejlődés sorrendje és folyamata a fontos. Az 1750-1840 közötti időszakban az angol gazdaság a GDP-t tekintve mindössze évi 1-1,5%-kal növekedett, de az ország valóban az első ipari forradalmat élte át.

A 20. század közepénth számos latin-amerikai, valamint kelet- és délkelet-ázsiai ország évtizedeken át évi 5% körüli vagy azt meghaladó növekedést ért el, mégsem tudtak teljes értékű ipari fejlődést indítani.

---

⁸⁷ Véletlenül a vasúti munkások közül sokan a Csing-dinasztia végi Kínából származtak. Ők bizonyultak a legszorgalmasabb és legképzettebb munkásoknak az amerikai vasútépítés történetében, kaukázusi társaikhoz képest. Ők és leszármazottaik azonban emberi jogaikban súlyosan diszkrimináltak etnikai csoportnak számítottak az Egyesült Államokban még a 20.th századig. Például a kínaiak kizárásáról szóló törvény, az Egyesült Államok szövetségi törvénye, amelyet Chester A. Arthur elnök írt alá 1882. május 6-án, az Egyesült Államok történetében a szabad bevándorlás egyik legjelentősebb korlátozása volt, amely megtiltotta a kínai munkások mindenfajta bevándorlását, és ez volt az első olyan törvény, amelyet egy meghatározott etnikai csoport Egyesült Államokba való bevándorlásának megakadályozására vezettek be. Ezt a törvényt csak 1943. december 17-én helyezték hatályon kívül.

⁸⁸ Ilyen például az 1957-ben alapított indonéziai Astra International autógyár és az 1980-as években épített Indonesia Aviation Industry.

⁸⁹ W.W. Rostow, 1960. A gazdasági növekedés szakaszai: Egy nem kommunista kiáltvány. Cambridge UK: University Press.

forradalom. Különösen Kína 1953 és 1978 között (harmadik iparosítási kísérlete) majdnem olyan gyorsan növekedett, mint Dél-Korea 1962 és 1992 között, évente körülbelül 6,5%-kal; Kína azonban nem indult el, míg Dél-Korea igen.⁹⁰

Ezért Kína 1978 óta szerzett iparosítási tapasztalatai (és korábbi kudarcai) ismét arra tanítanak bennünket, hogy egy ipari forradalmat nem lehet egyszerűen a modern, hatékony technológiákba történő magas beruházási ráta révén kirobbantani. És nem is robbantható ki a demokráciára vagy az általános választójogra való hirtelen áttéréssel. Alázatosan, a vidéki területeken és politikailag stabil környezetben (azaz forradalmak, lázadások és belső hatalmi harcok nélkül) kell elindulnia. Alulról felfelé irányuló folyamatnak kell lennie - olyan folyamatnak, amely képes megcsapolni az alulról jövő lakosság potenciálját, felszabadítani nyers munkájukat és vállalkozói szellemüket, megszervezni őket, és autark szabad atomokból szervezett és irányított "elektromos áramlásokká" és termelőerőkké alakítani őket. Ez a vidéki iparosítási folyamat táplálja a munkamegosztást és a szakosodást, javítja az alulról jövő osztály bérét és vásárlóerejét, valamint "erjeszti" és elmélyíti a piacot. Ez az alapvető (és talán az egyetlen) módja annak, hogy egyszerre szabaduljunk ki a malthusi csapdából, törjük meg az élelmiszerbiztonság átkát, és robbantsunk ki egy teljes értékű ipari forradalmat először a könnyűiparban.

A hatékony, modern, nagyüzemi nehézipar létrehozásának siettetése, akár az *importhelyettesítő iparosítási* stratégiával (Latin-Amerika vagy Kína az 1950-70-es években), akár a külföldi kölcsönökre való nagyfokú támaszkodással (Kelet-Európa a Szovjetunió összeomlása után), akár a pénzügyi és politikai stabilitást veszélyeztető modern pénzügyi és politikai intézmények idő előtti létrehozásával, mind-mind sérti a Smith-elveket.

---

⁹⁰ A GDP-növekedés két okból sem a gazdasági teljesítmény és fejlődés megfelelő mércéje: Rendkívül kevésbé informatív, nagy mérési hibákkal, és számos összetevője irreleváns az ipari forradalom mérése szempontjából. Jobb mérőszám az ipari termelés növekedési üteme a megfelelő iparágakban, amelyek megfelelnek egy nemzet fejlettségi szintjének. Például a textilipari termelés növekedése a megfelelő mérőszáma a gazdasági egésznek az első ipari forradalmat megelőző nemzetek esetében. Az első angol ipari forradalom idején, 1803 és 1833 között az Egyesült Királyságban a szövőszékek száma 2400-ról 10 000-re nőtt (lásd: http://en.wikipedia.org/wiki/Textile_manufacture_during_the_Industrial_Revolution), ami 30 éven keresztül látványos, évi több mint 13%-os növekedési ütemet jelentett. Ugyanakkor az Egyesült Királyság GDP-je ugyanebben az időszakban évente kevesebb mint 1,5%-kal nőtt. Hasonlóképpen, amikor az Egyesült Államokban 1810 és 1830 között beindult az első ipari forradalom, a gyapotfonók száma 20 éven keresztül évente mintegy 13%-

kal nőtt, 100 000-ről 1,2 millióra (lásd David Landes, 1999, 300. o.).

hogyan a nemzetek gazdagsága a munkamegosztáson múlik, amelyet a piac kiterjedése korlátoz. Más szóval, az ilyen gyakorlatok és elméletek nem értik meg, hogy a tömegtermeléshez tömeges vásárlóerőre (piacra) van szükség, tömeges elosztási eszközökkel, és hogy mindezek megteremtése eleve rendkívül költséges. Egyszerűbben fogalmazva tehát e hamis fejlesztési stratégiák mögött az az elv húzódik meg, hogy a kínálat nem teremti meg automatikusan a saját keresletét.

Az 1860-as évek (a második ópiumháború) és 1894 (az első kínai-japán háború) között a Csing-dinasztia kormánya több mint 150 modern nagyüzemet hozott létre, köztük 16 hajóépítő és gépgyártó céget, 97 gépesített textilgyárat, 8 nyomdát és 8 nyomdát.

4 acélvállalat. Ezek a modern vállalatok főként állami tulajdonban voltak, és állami adósságból vagy külföldi kölcsönökből finanszírozták őket, de ami még fontosabb, hogy mind nagy kereskedelmi városokban vagy régiókban, például Sanghajban (25%) és Guangdongban (60%) helyezkedtek el. A proto-iparokat és a falusi műhelyeket, valamint a hatalmas vidéki területeken folyó aktív kereskedelmet a kormány teljesen figyelmen kívül hagyta, sőt, még el is bátorította. A modernizációnak ugyanez a felülről lefelé irányuló megközelítése a köztársasági korszakban is fennmaradt. A köztársasági kormány kevés figyelmet fordított a vidékfejlesztésre. Ehelyett a nagy kereskedelmi városokban működő modern, nagyméretű gyártó cégek létrehozására összpontosított. Például 1937-ben Kína ipari kapacitásának több mint 40%-a (beleértve a textilgyártást is) csak Sanghajban volt.⁹¹

Az iparosítás ilyen városközpontú, felülről lefelé irányuló megközelítése éles ellentétben állt Japán 1868-as Meidzsi-restauráció előtti és utáni fejlődési pályájával és iparpolitikájával. Japán Edo-korszaka (1603-1868), amely megelőzte a Meidzsi-restaurációt, fontos lépés volt Japán felkészítésében az első ipari forradalom teljes befogadására és Európából történő importálására. Ez volt az aktív kereskedelem és kereskedés, a piaci erjedés, a politikai stabilitás, a mezőgazdasági növekedés, a kommunikáció és az infrastruktúra kiépítése révén megvalósuló nemzeti integráció, a vidéki kézművesipar és kézműves műhelyek virágzása, a gazdag kereskedőosztály kialakulása, a vidéki ipar hivatalos támogatása

mind a japán, mind a japán kormányzat részéről.

---

⁹¹ Lásd pl. Li Zhou (2005), "The Origin and Development of Rural Industrialization in China: Yong falu esettanulmánya (1978-2004)".

a nemzeti kormányzat és a helyi önkormányzatok, valamint az oktatás elterjedése.⁹² Japán proto-iparosítása olyan lenyűgöző és sikeres volt, hogy David Landes történész határozottan úgy vélte, hogy "a japánok még európai ipari forradalom nélkül is előbb-utóbb megcsinálták volna a magukét". (Landes, 1999, 368. o.)

Ezt a proto-iparosítási folyamatot a Meiji-kormány tovább erősítette és felgyorsította. Intézkedéseiket a nacionalizmus motiválta, hogy elrettentse az esetleges külföldi inváziótól, gyarmatosítástól vagy a szuverenitás elvesztésétől. Akárcsak Kína esetében 1978 óta, a Meidzsi-kormány Japán teljes vidéki munkaerejét mozgósította a proto-iparosításra, és végrehajtotta a szükséges gazdasági és politikai reformokat a kereskedelem, az infrastruktúra kiépítésének és a nemzetközi kereskedelem elősegítése érdekében. Ami kritikusan fontos, hogy a Meidzsi-kormány nem próbálta meg az iparosítást a nagy kereskedelmi városokban modern nagyipari vállalatok létrehozásával kezdeni (talán az akkori nagy összegű külföldi hitelek hiánya miatt). Ehelyett a munkaigényes kisipari textil- és élelmiszer-feldolgozó iparra összpontosított a vidéki területeken, hogy Japánban egy olyan könnyűipari bázist építsen ki, amely nemzetközileg versenyképes lehet.

"A Meidzsi-korszak (1868-1912), a Taisho-korszak (1912-26) és a háború előtti Showa-korszak (1926-36) alatt Japán legfontosabb exportcikkei a nyers selyemfonal, a tea és a tengeri termékek voltak.".... Japánban manapság gyakorlatilag nem látható, a Meidzsi idején minden olyan falu, amely képes volt eperfát termesztetni, hogy selyemhernyókat neveljen, és sokan jó jövedelemre tettek szert ebből a tevékenységből. Ebben az értelemben a selyem nem csupán egy hagyományos termék volt, amely gazdagságot hozott a vidéki területeknek, hanem a selyem fontos szerepet játszott Japán iparosodásában is, mivel nagyon áhított külföldi valutát hozott.... Japán nyersanyagokat exportált és feldolgozott [textil]árakat importált - ez a későn érkező országok tipikus vertikális kereskedelmi mintája. Ahogy azonban Japán gyapotipara növekedett, a textiltermékek importja folyamatosan csökkent, és az 1900-as évek körül már szinte a nullához közelített. Ráadásul az 1890-es évek második felétől Japán elkezdett pamutfonalat és ruhákat exportálni a szomszédos ázsiai

országokba, és ugyanakkor

---

⁹² Lásd pl. Toyo Keizai Shimposha (2000, 42-46. o.), "The Industrialization and Global Integration of Meiji Japan", 5. fejezet a "Globalization of Developing Countries: Lehetséges-e az autonóm fejlődés?" Lásd még David Landes, 1999, *The Wealth and Poverty of Nations*, 22. fejezet.

időben nagy mennyiségben kezdett nyersgyapotot importálni, főként Indiából. Más szóval a Meidzsi-korszak iparosítása egy könnyűipari forradalom volt, amely az importból a hazai termelésbe, majd az exportba torkollott. Ezen az átmeneten belül a gyapottermelés központi szerepet játszott. " (Toyo Keizai Shimposha, 2000, 51-52. o.)

Japán csak a Meidzsi-restauráció végéig, különösen az első világháborút követően kezdte meg nehéziparának kiépítését. Még a Meidzsi-korszak végére is "[a] vas- és acélgyártás, a hajóépítés és a vegyipar, valamint az elektromos gépek és készülékek gyártása [még] gyerekcipőben járt, és az ország még mindig a Nyugat utánzásán keresztül tanult. Ezek az iparágak még nem voltak olyan állapotban, hogy a termelés fő erőinek nevezhetők legyenek; nem voltak nemzetközileg versenyképesek, és a szükséges gépek nyugatról történő behozatala volt a norma". (Toyo Keizai Shimposha, 2000, 52. o.) Mivel Japán a 20. század fordulója körül fejezte be az első ipari forradalmatth, a modern infrastruktúrák és gépek iránti hatalmas hazai igény egy második ipari forradalmat tett szükségessé. A Meidzsi-kormány úgy közelítette meg ezt a fejlesztést, hogy először állami tulajdonú nehézipari vállalatokat hozott létre, mint például a tokiói tüzérségi gyár, a yokosukai haditengerészeti arzenál, az oszakai tüzérségi gyár és a kurei haditengerészeti arzenál, amelyek mind kizárólag nyugati technológiát és gépeket használtak, majd fokozatosan privatizálta őket, ahogy a mérnökök megtanulták, hogyan kell ezeket a technológiákat saját maguk működtetni és reprodukálni. Ennek eredményeként nőtt a magán nehézipari ágazat.

Japán kormánya a proto-iparosítás és az első ipari forradalom befejezése után "nagy lendületet" vett az ipari korszerűsítésben. Ez az állam által vezetett kezdeményezés a nehézipar kiépítésében a tömegpiacon és az elosztóhálózatokon, valamint a fejlődés korábbi szakaszaiban felhalmozott megtakarításokon alapulva jelentősen lerövidítette és ellaposította Japán tanulási görbéjét a nehézipar kiépítésében. Így "a Meidzsi-korszak végére lassan kialakult a magánszektorbeli termelés a hajóépítés, a vasúti kocsik és a gépi műszerek területén. Eközben azok a mérnökök és munkások, akik az állami tulajdonú lőszergyárakban az új technológiát kezelték, elkezdtek átmenni a magánszektorbeli vállalkozásokhoz, vagy sajátot

alapítottak. Ily módon a nyugati termelési technológia széles körben elterjedt, és a kisvállalkozások

Tokióban és Oszakában vállalkozások és alvállalkozók kezdtek alakulni. Így, míg a nehézipar a [késői] Meidzsi-korszakban még gyerekcipőben járt, az első világháborút követő időszakban gyors ugrásra készült". (Toyo Keizai Shimposha, 2000, 52. o.)

Milyen tanulságokat vonhatunk le tehát Nagy-Britannia, az Egyesült Államok (amelyről később részletesebben is szó lesz), Japán és Kína sikeres iparosítási útjaiból?

Ne csak a nagy kereskedelmi városokban kezdjük el az iparosítást. Ne alkalmazzanak vakon modern, hatékony termelési technológiákat és liberális pénzügyi reformot (vagy rendszereket), mielőtt a proto- és könnyűipari piac, a proto- és könnyűipari termelési kapacitás és elosztóhálózat kiépülne, mielőtt a tömeges kereslet (vásárlóerő) meghívja és elindítja a nehézipari termékek, például acél és gépek tömeges kínálatát. Kezdjék meg az iparosítást a vidéki területeken. Ösztönözzék a szerény, munkaigényes, alacsony hozzáadott értékű, de exportorientált (vagy nagy piacorientált) műhelyeket és könnyűipari vállalkozásokat. De ezekhez szükség van egy erős merkantilista központi kormányzat és annak helyi közigazgatási hálózata létrehozására, amely hajlandó és képes piacokat teremteni, a hazai megtakarításokat és hitelellátást kezelni, valamint infrastruktúrákat és kereskedelmi állomásokat építeni.

Az ezzel ellentétes megközelítés - a "nagy nyomás" vagy "sokkterápia", illetve a nehézipari ágazatban a "felülről lefelé" történő importhelyettesítés - csak nemkívánatos következményekkel jár: nem hatékony iparágak (függetlenül a tulajdonviszonyoktól), nagyfokú vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenség a rosszul fejlett városokban (amelyek általában tömegesen vonzzák a szegényeket és munkanélkülieket, mint Mumbai, Bangkok, Jakarta, Sao Paulo, Mexikóváros és sok más város), valamint elviselhetetlen államadósság és kereskedelmi deficit, amely végül csődbe viheti a nemzetet. E következmények többsége valóban bekövetkezett Kínában az első három iparosítási kísérlete során, valamint számos latin-amerikai és délkelet-ázsiai országban. Mégsem figyelhetjük meg a szegények és munkanélküliek tömeges összegyűlését a nagy kereskedelmi, ipari városokban a 18-19. századi Angliában, a 19. század végi Amerikában, a 20. század eleji Japánban vagy a mai Kínában,

pontosan azért, mert ezek a városok

az országok mindegyike sikeres proto-iparosítási folyamaton ment keresztül (1600-1750 az Egyesült Királyságban, 1700-1820 az USA-ban, 1850-1890 Japánban, 1978-1995 az Egyesült Államokban, 1978-1995 az Egyesült Államokban).

Kína), ami ismét az első ipari forradalomhoz vezetett, amely a nagyvárosok helyett elsősorban vidéken zajlott.

Mint korábban említettük, Mao a nehéziparra is összpontosított. A Szovjetunió segítségével Kína számos ipari központot hozott létre a nehézipari termékek, például autók, acél, szerszámgépek, nagy precíziós műszerek stb. gyártására. Ilyen iparágakat természetüknél fogva csak nagyvárosokban lehetett létrehozni. A nehézipar kiépítésének finanszírozására Mao az 1950-es és 60-as években erősen megadóztatta a mezőgazdasági ágazatot (innen a Nagy Ugrás előre gazdasági indítéka). De nemcsak a köztes termékeket és alkatrészeket nem lehetett tömegesen gyártani belföldön, hanem a gyárak termelési szintje gyakran nem érte el a potenciális termelési kapacitásuk 30-50%-át - ami nem pusztán a hatékony működés, hanem a termékek hazai és nemzetközi piacának korlátozott kiterjedése miatt volt. Ahhoz, hogy az ilyen iparágak nyereséget termeljenek, vagy akár csak a napelemes beruházási és állandó működési költségeket fedezni tudják, a piac méretének rendkívül nagyoknak kell lennie, a potenciális tömeggyártási kapacitás legalább 70-80%-ának. A többlet termelési kapacitás megléte nemcsak a piaci kereslet téves kiszámításának volt köszönhető, hanem annak a téves meggyőződésnek is, hogy a központi tervezés keretében a kínálat képes megteremteni a saját keresletét.⁹³

Függetlenül a tulajdonviszonyoktól vagy más intézményi tényezőktől, az iparágak nem nyereségesek, ha a piac túlságosan vékony, vagy ha a működés léptéke túlságosan a kapacitás alatt van. Egy Ford autóösszeszerelő üzem létrehozása az 1930-as évek Amerikájában nem lett volna életképes, ha évente csak egy tucat (százezer helyett) autót gyártanak. Nem lett volna

---

⁹³ A Szovjetunió képes volt létrehozni egy nehézipari rendszert, amely a kommunista kelet-európai országok nemzeteken belüli és nemzetközi specializációján alapult. Ezt a rendszert azonban nem úgy tervezték, hogy a piaci keresletre és a piaci versenyre reagáljon, ezért hiányzott belőle az innováció és a kreatív rombolás belső hajtóereje. A Sztálin Big Push politikája szerinti nehéziparosítása azért volt lehetséges, mert Oroszország alapvetően már

befejezte a 20. század fordulójára a proto-iparosítását és az első ipari forradalmatth autokratikus cári kormányzás alatt. Például a II. Sándor által az 1860-as évek elején felkarolt reformok célja az volt, hogy ösztönözzék az átmenetet az orosz gazdaságban. Az 1870-es években az orosz kormány több nagy infrastrukturális programot indított, különösen vasútépítéseket. Oroszország 1900-ra már jól kiépített vasúti hálózattal rendelkezett, beleértve a transzszibériai vasutat is, és az orosz birodalom már a világ negyedik legnagyobb acéltermelője és második legnagyobb kőolajtermelője volt. További információ: <http://alphahistory.com/russianrevolution/russian-industrialisation/#sthash.DcvGOnuL.dpuf>.

a 18. századi Angliában a fonógép feltalálása, ha naponta csak néhány (és nem több százezer) font fonásra lett volna igény. És mi haszna lett volna Adam Smith tűgyárában a munkamegosztás bevezetésének, ha a piaci kereslet napi 40 ezer helyett csak napi egy tűre lett volna igény.⁹⁴

Az 1960-as években a kínai állami vállalatok az önállóság és az önellátás elvei szerint működtek, és csak a nagyon vékony és korlátozott hazai kereslet kielégítésére termeltek. Így rendkívül terméktelenek és gazdaságtalannak tűntek. Ezzel éles ellentétben azonban a mai kínai állami vállalatok a Smith-féle piacméret-elv szerint működnek, és a fejlett és gazdag hazai és nemzetközi piacokra termelnek. Így rendkívül hatékonyak és termelékenyek tűnnek. A modern kínai nehézipar (többnyire állami vállalatok) valóban nagyon nyereségesek, mert a piac támogatja a nagy tömegeket megmozgató tevékenységüket, míg az 1960-as években veszteségesek voltak, mert nem voltak ilyenek. Például az állami tulajdonú vállalatok (több mint 50%-os állami részesedéssel rendelkező vállalatok) az egy egységnyi vállalatra jutó nyereséget tekintve négyszer-öttször nyereségesebbek, mint a magántulajdonban lévő vállalatok (POE-k); az egy alkalmazottra jutó nyereséget tekintve pedig több mint kétszer olyan nyereségesek, mint a POE-k.⁹⁵ Ez a magas haszonkulcs nem kizárólag a monopolhatalomnak tulajdonítható, mivel az állami vállalatok Mao központi tervezési rendszere alatt is abszolút monopolhatalommal rendelkeztek, és mégis teljesen veszteségesek voltak. Ennélfogva az állami vállalatok hatékonyságának hiánya számos fejlődő országban nem önmagában a tulajdonosi problémákra vezethető vissza (ahogyan azt az intézményi iskola általánosan elméletileg feltételezi), hanem inkább a piaci kereslet korlátozott mértékére és a működés nagyságrendjére.

A fejlődő országok kormányai azonban gyakran olyannyira igyekeznek modernizálni gazdaságukat a legújabb hatékony tömegtermelő technológiák átvételével (-mire is jó az elmaradott és elavult 19. századi technológiák használata?), hogy nem fejezik be a proto-iparosítás folyamatát és nem indítják el az első ipari forradalmat. Ismét a kapcsolat félreértése

⁹⁴ A híres angol gyáros, Matthew Boulton (1728-1809) írt üzlettársának, James Wattnak (1736- 1819): "*Nem éri meg, hogy csak három megye számára gyártsam a motorodat, de nagyon is megéri, hogy az egész világ számára gyártsam.* " (idézi Eric Roll, [1930], 1968, 14. o.)

⁹⁵ A kínai állami vállalatok jövedelmezőségére vonatkozó részletes információkért lásd Li, Liu és Wang (2014).

a tömegtermelés és a piac mérete között a bukásuk. Így a nehézipart ilyen körülmények között (vékony piac stb.) az állam, az államadósság vagy külföldi hitelek révén kell finanszírozni és támogatni; és gyakran elviselhetetlen pénzügyi terhekkel, csőddel és fizetéseképtelenséggel végződnek.⁹⁶

"A nagyüzemi termeléshez nemcsak munkamegosztásra és speciális eszközökre volt szükség, hanem a közlekedés, a kereskedelem és a hitelezés szervezett rendszerének támogatására is." (T.S. Ashton, 1970, 34. o.)

Sok közgazdász Kína sikerét, hogy a világ legnagyobb feldolgozóipari erőművévé vált, pusztán az olcsó munkaerő nagy mennyiségének tulajdonítja. Való igaz, hogy az 1980-as években Kína nagy mennyiségű olcsó munkaerővel rendelkezett, de ugyanez volt a helyzet a 18. századi Qing-dinasztia és a 20. század eleji köztársaság korszakában is. Akkor miért nem tudott Kína egy évszázaddal korábban a világ gyáripari nagyhatalmává válni?

A válasz most már egyértelmű: Kína 1978 óta úgy döntött (bár nem szándékosan), hogy nem a nehézipar kiépítésére vagy a gyors, teljes körű modernizációra összpontosít, talán a pénzügyi korlátok és a korábbi kudarcokból levont tanulságok miatt, hanem inkább a "xiaokang" (mérsékelten virágzó) társadalom visszafogott célját tűzte ki, és a vidéki kis méretű proto-ipari gyárak tömegével kezdte, amelyek csak primitív, munkaigényes, alacsony minőségű, alacsony hozzáadott értékű könnyű fogyasztási/ipari termékeket (például evőpálcikákat) gyártottak, fogkefék, műanyag tányérok, papírpoharak, vödrök, edények, gombok, tűk, szögek, textíliák, fonalak, selyem, pulóverek, szoknyák, ingek, cipők, kalapok, kesztyűk, fazekasság, porcelán, asztalok, székek, függönyök, kanapék, konyhai eszközök, irodabútorok, kerékpárok, triciklik, motorkerékpárok, egyszerű mezőgazdasági szerszámok, műtrágya, kereskedelmi forgalomba hozott mezőgazdasági termékek, iskolai felszerelések, játékok, fekete-fehér tévék, alacsony minőségű órák, és így tovább és így tovább), hogy kielégítsék a népesség igényeit. Ezek a falusi gyárak mindazonáltal a vidéki munkaerő nagy részét felszívták, amely az 1970-es évek végén és az 1980-as évek elején az ország teljes munkaerejének több mint 80%-át

tette ki; és cserébe az ilyen gyárak

---

⁹⁶ Lásd Justin Yifu Lin (1996, 2009, 2011, 2011, 2012, 2013) számos kiváló elemzését Kína nehéziparra épülő fejlesztési stratégiájának kudarcáról az 1950-1970-es évek kommunizmusa alatt.

egyre többféle új fogyasztási cikket szállítottak a családoknak, amelyek a felesleges élelmiszerek és csecsemők pótlására szolgáltak. Így a parasztok jövedelme és az idejük felhasználásával kapcsolatos alternatív költségei nőttek, és a fogyasztási javak spektrumára vonatkozó hasznossági függvényük fokozatosan eltolódott a kizárólag a gyermekek élvezete helyett a proto-ipari gyárak által előállított ipari fogyasztási javak egyre szélesebb választékának élvezete felé.⁹⁷

Kína vidéki ipari fellendülésére már régóta felfigyeltek a közgazdászok világszerte és a kínai megfigyelők is. A nyugati gazdaságtörténettel való kapcsolatát és gazdasági jelentőségét Kína iparosításának beindításában a fejlesztési közgazdászok azonban soha nem fogalmazták meg világosan. Sokan (beleértve a kínai közgazdászokat is) úgy gondolták, hogy ez egy egyedi kínai jelenség, amely Kína központi tervezésről piacgazdasággá történő gazdasági átalakulásának köszönhető, a magántulajdonjogok hiányának következményeként.⁹⁸ Nem, ez nem igaz.

A kínai falu-vállalat jelenség nem egyedülálló Kínában, hanem az iparosodás korai szakaszában szinte minden sikeresen fejlett ország közös jellemzője, leszámítva a felszínes különbséget a tulajdonviszonyokban: A kínai falusi cégek kezdetben nagyrészt kollektív tulajdonban voltak, nem pedig magántulajdonban. A tulajdonviszonyoktól függetlenül azonban a "nagy fellendülés" (a la

---

⁹⁷ Valójában Kína 1978-ban megpróbálta beindítani 4th iparosítását az 1950-es és 60-as években épült elavult nehéziparának korszerűsítésére szolgáló modern, hatékony technológiák tömeges importálásával, de a gyorsan felhalmozódó pénzügyi terhek és az államadósság fenntarthatatlan szintje miatt hamarosan kénytelen volt feladni az ambiciózus fejlesztési programot. Mivel Kína abban az időben nem kapott elegendő külföldi segílyt és nemzetközi kölcsönt, Deng Hsziao-ping és más kínai vezetők rájöttek, hogy Kínának az exportra kell támaszkodnia, hogy a nehézipari technológiák külföldi beszerzésének kifizetéséhez kétségbeesetten szükséges devizát szerezzon. Ezért 1984-től kezdődően, a vidéki ipari fellendülést látva, a kínai kormány elkezdte ösztönözni a vidéki iparágakat, hogy a külföldi piacokat célozzák meg, anélkül, hogy felfogta volna, hogy éppen e vidéki iparágak gyors növekedése volt az, ami forradalmasította Kína gazdaságát és robbantotta ki a régóta várt ipari forradalmat. Ha Kína hatalmas mennyiségű olajjal rendelkezett volna, mint a közel-keleti országok, vagy könnyen jutott volna külföldi hitelekhez, mint sok latin-amerikai ország a 20. század második felébenth és a kelet-európai országok a Szovjetunió összeomlása után, Kína talán nem lépett volna a proto-iparosítás nehéz (de helyes) útjára. Az itt kifejtett szükséges proto-iparosítás nélkül Kína negyedszerre is elbukott volna az iparosításban, és a mai világtörténelem sokkal másképp nézne ki. De akárcsak a Meiji-japán és Dél-Korea, Szingapúr és Tajvan a háború utáni korszakban, Kína sem rendelkezett az olajjal való ellátottság és az olcsó külföldi kölcsönök luxusával, ezért a kemény munkára támaszkodott, hogy munkaigényes iparcikkeket exportáljon, hogy felhalmozza a szükséges devizatartalékokat, hogy a szükséges modern gépeket az iparosodott nemzetektől importálhassa. (Ez a folyamat hasonlít Nagy-Britannia 18-19. századi primitív felhalmozásához.) A ma már ismerős nemzetközi közgazdaságtan alapfokú tankönyvekből ismert történet szerint Kínának 100 millió pólót kell elcserélnie az Egyesült Államokkal egy Boeing repülőgéperért. Ezt a történetet azonban csak a komparatív előnyökön alapuló nemzetközi specializáció klasszikus Ricardiai elvének példajaként mesélik el. Ennél többről van szó. Ez egyúttal példa Kína mélyreható fejlesztési stratégiájára is - a

könnyű fogyasztási cikkek tömegtermelésének első ipari forradalmának befejezése, mielőtt beindulna a nehézipari termékek tömegtermelésének második ipari forradalma.

⁹⁸ Lásd pl. Tiejun Wen (2011), "Understanding the Sunan Model of Village Industries".

Gerschenkron) a vidéki ipar nagyszámú vidéki ipara volt a fő jellemzője a preindusztriális gazdaságoknak számos sikeresen iparosodott nemzetben az ipari fellendülés előtt: mint említettük, Anglia a 17th és 19th század között, az Egyesült Államok a 18th század végén és 19th század közepén, és Japán a 19th század közepén és a 20th század elején. Ezt a széles körben megfigyelhető vidéki iparosodás jelenségét először Franklin Mendels (1972) jegyezte fel és elemezte, és ő alkotta meg a "proto-iparosodás" kifejezést.

Az ipari forradalom e kezdeti szakaszának, mint az agrártársadalomból a tömegtermelő gazdaságba való szükséges átmenetnek a gazdasági jelentősége a következő: (i) Serkenti a mezőgazdaság kereskedelmi hasznosítását, növeli a mezőgazdasági munkaerő termelékenységét és felhasználási arányát a termelésben (pl. a szünidőben), és növeli a mezőgazdasági termelők jövedelmét anélkül, hogy veszélyeztetné az élelmezésbiztonságot. (ii) Atom- és autark parasztokat (beleértve a nőket és a gyerekeket is) képez ki és alakít át ipar előtti munkaerővé, felkészítve a "tartalékhadereget" (Kínában "non min gong"-nak vagy vándormunkásoknak nevezik) az első ipari forradalomra. (iii) Megteremti és elmélyíti a tömegpiacot (az alulról jövő vásárlóerőt) a gyári rendszer átvételéhez. (iv) Legyőzi a cégalapítás pénzügyi és technológiai akadályait, és csökkenti a belépési költségeket és a gyártás átlagos költségeit az olcsó földterület megszerzésével és a munkaerő-áthelyezések elkerülésével, megkönnyítve ezzel a kezdetleges tőkefelhalmozást. (v) Az egyes falvak helyi komparatív előnyeire alapozva ösztönzi a regionális specializációt és a belföldi és nemzetközi kereskedelmet, a fejlett országokban már nem gyártott, alacsony hozzáadott értékű áruk kínálata révén segíti a külpiacok bővülését, és értékes devizatartalékokat halmoz fel, amelyek a fejlett technológiák importjához szükségesek, valamint növeli a helyi infrastrukturális fejlesztésekhez szükséges kormányzati bevételeket. (vi) A vállalkozás és a szakképzett munkaerő fejlődését táplálja a tanulás útján történő tanulás révén. (vii) Mindenekelőtt megteremti a feltételeket a kereskedelmi elosztórendszer, az ellátási láncok és az ipari klaszterek kialakításához, hogy felkészüljön a tömegtermelés korszakára - az ipari forradalomra.⁹⁹

⁹⁹ Kína koncentráció, szakosodáson és klaszteresedésen keresztül történő iparosodásának mintáiról lásd Long és Zhang (2011, 2012).

A piaci versenyen és a schumpeteri kreatív pusztításon alapuló "természetes szelekció", a piacra lépés és kilépés, valamint a tanulás útján történő tanulás révén a falusi cégek és a szekériparágak növekednek és fejlődnek, hogy proto-ipari klasztereket, proto-ipari ellátási láncokat és proto-ipari input-output hálózatokat alkossanak. A legsikeresebb falusi vállalkozások végül modern cégekké és a nemzetközi piac nagy szereplőivé válnak (mint például a kínai Haier és Hua Wei vállalatok). Az ilyen sikeres cégek általában többtermékes cégek, mivel a tőkebőség miatt. A jómódú falvak és városok városokká vagy szatellitvárosokká nőnek, mint például Dong Guan City Guangdong tartományban. A virágzó és jó kapcsolatokkal rendelkező anya- és kisboltok olyan kereskedelmi központokká fognak fejlődni, mint a kelet-kínai Yiwu város óriási, világhírű városa, amelyet 2005-ben az ENSZ, a Világbank, a Morgan Stanley és más világhivatalok a "világ legnagyobb kis áruforgalmi nagykereskedelme" címmel tüntettek ki. A bőséges természeti erőforrásokkal, például szénnel és vassal rendelkező területek ipari városokká fognak fejlődni (mint például Da Tong és An Shan Kínában, az Egyesült Államok Pittsburghjéhez hasonlóan). Az áram, a közlekedés, a vízellátás és az infrastruktúra egyéb formái iránti igény folyamatosan nő, de az ilyen infrastruktúrák megfizethetővé válnak a proto-iparosodás és az ilyen projektek finanszírozására szolgáló, drámaian megnövekedett kormányzati bevételek és kormányzati kezdeményezések miatt.

A proto-iparosítás során gyorsan bővülő hazai és nemzetközi piac végül nyereségessé teszi a könnyű fogyasztási cikkek munkaigényes tömeggyártását. Ezért Kína első ipari forradalma az 1980-as évek vége felé indult el, mintegy 10 évnyi hiper vidéki ipari fellendülés és kereskedelmi forradalom után.

Ebből a szempontból számos afrikai nemzet szegénységének gyökere a teljes körű proto-iparosítás hiánya. Proto-iparosítás nélkül ezek a nemzetek nem képesek kilépni a malthusi csapdából és az élelmezésbiztonság átkából, és belépni a tömegtermelés következő szakaszába. Tömegtermelés nélkül a mezőgazdasági terményektől kezdve a feldolgozott élelmiszereken, ruházati cikkeken, főzőedényeken, egyszerű mezőgazdasági eszközökön és műtrágyákon át az alapvető közlekedési eszközökig mindent túl drága lesz megfizetni és birtokolni, nem is beszélve

a modern öntözőrendszerekről és elektromos hálózatokról. Ezért minden extra élelmiszer

a jó szerencsének (időjárás) köszönhetően azonnal több gyermeket hoznának világra.

Kína első ipari forradalmát a proto-iparosításból származó megtakarításokból finanszírozták, és főként külföldi technológiák (a fejlett országokból importált szerszámgépek) hajtották. A drága technológiák tömeges importját azonban Kína a tömegesen előállított, munkaigényes könnyű fogyasztási cikkek exportjával tudta finanszírozni. Ez az exportvezérelt növekedési folyamat egy pozitív visszacsatolási hurkot alkot: a tömegtermelt export felhasználásával támogatja a technológiai korszerűsítést, a fejlett technológiák importjával pedig még több exportot generál. Az iparosodásnak ez a hurokja éles ellentétben áll Latin-Amerika fejlesztési stratégiáival, amelyek nagymértékben a mezőgazdasági termékek exportjára támaszkodtak iparosodásuk fenntartása érdekében. A mezőgazdaságban azonban a méretgazdaságosság hozadéka meglehetősen korlátozott, mivel földigényes. Ennél is fontosabb, hogy a gépesített mezőgazdaság csökkenti a munkaerő iránti keresletet, ellentétben a tömegtermelésen alapuló könnyűiparral. Ezért, bár egy ilyen fejlesztési stratégia - amely a mezőgazdasági termékek vagy természeti erőforrások, például ásványi anyagok és kőolaj exportjára támaszkodik - kihasználta Latin-Amerika komparatív előnyeit a termőföldek és más természeti erőforrások bőségében, nem teremtett tömeges foglalkoztatást, és nem sikerült létrehoznia egy olyan vállalkozói osztályt és tömeges piacot, amely a technológiai korszerűsítés révén támogatta volna a folyamatos iparosítást. Ennek eredményeként a legtöbb latin-amerikai ország képes volt gyorsan modernizálni mezőgazdasági ágazatát, de nem tudott teljes mértékben iparosodni versenyképes könnyű- és nehéziparral, így csapdába esett, mint közepes jövedelmű nemzetek.¹⁰⁰

A tömegtermelésen alapuló ipari forradalom során gyorsan felhalmozódó nemzeti termelési kapacitás gyakran arra kényszeríti az állami kormányokat, hogy segítsenek új és szélesebb nemzetközi piacok létrehozásában és keresésében a tömegesen szállított áruk felszívása és a stabil nyersanyagellátás biztosítása érdekében. Ez magyarázza a két ópiumháborút, amelyet a Brit Birodalom Kínára kényszerített, hogy az 1840-es és 1860-as években az első ipari forradalom befejezése után a kínai piacot megnyissa a tömegesen előállított brit áruk előtt.

---

¹⁰⁰ A Világbank adatai szerint (<http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS>) számos latin-amerikai országban a mezőgazdasági hozzáadott érték aránya a GDP-ben ugyanolyan alacsony, vagy akár jóval alacsonyabb, mint a fejlett OECD-országokban, de a feldolgozóipar hozzáadott értékének aránya a GDP-ben soha nem volt elég magas (mondjuk 30% fölött) ahhoz, hogy támogassa a teljes körű iparosodást.

Forradalom. Ez azt is megmagyarázza, hogy a kínai kormány ma miért válik maga is a szabad kereskedelem szószólójává (de erőszakmentesen), és miért olyan aktív minden kontinensen, hogy (i) piacokat keressen a "Made in China" exportjához, valamint (ii) nyersanyagokat a "Made in China" mögött álló óriási gépezetrendszer táplálására. A kapitalizmus természeténél fogva expanzív, mert a gazdaság a tömegtermelés módszere alapján többet tud termelni, mint amennyire szüksége van.¹⁰¹

Eddigi elemzéseink két központi fejlesztési kérdést vetettek fel és (részben) megválaszoltak: (i) Hogyan lehet lehetővé és *jövedelmezővé tenni a* tömegtermelést egy elmaradott, anarchikus agrártársadalomban, ahol az autark és szervezetlen parasztok nulla vásárlóerővel rendelkeznek (a nyers munkájukon kívül), ugyanakkor nem veszélyeztetik az élelmezésbiztonságot? (ii) Miért kezdte el néhány ország (főleg az európai) 250 száz évvel ezelőtt ezt a nagyszerű átmenetet, miközben a legtöbb nemzet még mindig képtelen egy ilyen átmenet utánzására, többszöri próbálkozás ellenére? A következőkben folytatjuk a keresést, és megmutatjuk, hogy Kína fejlődési tapasztalatai sok fényt vethetnek ezekre a kérdésekre, amelyek a közgazdaságtan és a társadalom- és politikatudományok valamennyi ágának központi kérdései.

3. Az ipari forradalom természetének és okainak megvilágítása

i. A cég jellege

A Nobel-díjas Ronald Coase (1937) így érvelt: A cégek azért alakulnak ki, mert csökkentik vagy internalizálják a piac tranzakciós költségeit, amelyek túl magasak lehetnek ahhoz, hogy az egyének önmagukban elviseljék azokat. A cégek nem jelennek meg, ha a piaci tranzakciók költségei nulla. A cég optimális mérete pedig ezért arányos a tranzakciós költségek nagyságával. De a cég ilyen elmélete nem tudja megmagyarázni az Ipari

---

¹⁰¹ Friedrich List ([1841] 1909, "A politikai gazdaságtan természetes rendszere") szerint Adam Smith szabadkereskedelmi elvének csak egy elméletileg ideális, súrlódásmentes, országhatárok nélküli világban van értelme. Az egymással versengő nemzetállamok valós világában a szabad kereskedelem olyan eszközzé válik, amelyet az erők saját érdekeik előmozdítására használnak; a kevésbé erők számára pedig az a legjobb, ha egy erős állam irányítja a gazdasági fejlődést és védi a hazai iparágakat, amíg azok képesek nem lesznek egyenlő feltételek mellett versenyezni (lásd pl. Shaun Breslin, 2009, "State Led Development in Historical Perspective: Listától a kínai kormányzási modellig?"). Smith és List azonban mindketten figyelmen kívül hagyták, hogy a

gazdaság még országhatárok nélkül, a szabad kereskedelem ellenére sem tud virágozni és a munkamegosztás elve szerint szerveződni, mivel a munkamegosztást és a tömegtermelést támogató tömegpiac megteremtése óriási költségekkel jár.

Forradalom; és a kínai falusi cégek csodálatos növekedését sem tudja megmagyarázni.

Véleményem szerint a vállalat elsődleges funkciója nem a kereskedelem (vagy a piac keresleti oldalának) internalizálása, hanem a szervezett tömeges kínálat kezdeményezése és biztosítása. Az ipari forradalmat nem a piaci kereslet és kínálat összevonása jellemzi a piaci tranzakciók csökkentése vagy elkerülése érdekében. Éppen ellenkezőleg, az ipari forradalmat a kereslet és a kínálat szétválasztása jellemzi a specializáció és a munkamegosztás révén, a korlátozott ellátási kapacitással rendelkező autark kézműves műhelyekből a kolosszális ellátási kapacitással rendelkező nagy tömegtermelő gyárakba való átmenet jelensége.

Ezért a tömegtermelés kialakulásának vagy a vállalati termelékenység drámai növekedésének magyarázata a kulcs a vállalat természetének és általában az ipari forradalom megértéséhez. Ahhoz azonban, hogy a nagy tömegtermelő gyárak megjelenését a Coase-elmélet alapján megmagyarázzuk, azt kellene feltételeznünk, hogy a piaci tranzakciók költségei drámaian megnövekedtek a 18.th századi Angliában, így a kapitalisták számára optimális lett a cégek méretének drámai növelése a megnövekedett piaci tranzakciós költségek internalizálása (elkerülése) érdekében. Ez azt is jelentené, hogy a fejlődő országok iparosodásának elmaradása a nagy piaci tranzakciós költségek hiányának kell, hogy köszönhető legyen, így a nagyvállalatok kialakulása szükségtelenné vált vagy nem érte meg a befektetést.

Az ilyen következtetéseknek nincs értelme. Valójában a piaci tranzakciós költségek félelmetesek a fejlődő országokban; mégsem alakulnak ki nagyvállalatok. Miért? Mert a cég alapvető természete a munkamegosztásban nyilvánul meg, a munkamegosztást pedig a piac kiterjedése korlátozza (Adam Smith, 1776).

Tehát a modern cégek és a tömegtermelés hiánya az agrártársadalmakban nem azért van, mert nincsenek piaci tranzakciós költségek, és így nincs szükség a cégek kialakulására (ahogy azt a Coase-elmélet feltételezi). Ha nincsenek modern cégek, az sokkal inkább az ilyen magas tranzakciós költségek miatt van, amelyek nagyrészt a nagy üzleti bizonytalanságból, a társadalmi bizalom és a kereskedelmi kapcsolatok hiányából fakadnak.

infrastruktúra - hogy a piacok nem léteznek. Ha nincs nagy piac (nincs elegendő kereslet), akkor nem lesznek nagyvállalatok sem (nincs szükség a kínálatra).

Ezértth a nagy gyárak megjelenése mindig is válasz volt a nagy piac kialakulására, ez igaz volt a 18. századi Angliában, és igaz az 1978 utáni Kínában is. Röviden, a vállalatok hiánya semmiképpen sem a piaci tranzakciós költségek hiányát jelenti, hanem inkább magának a piacnak a hiányát.

A vállalat alapvetőbb természetének megértésének ez a hiánya vezetett ahhoz, hogy Ronald Coase nem tudta felfogni az ipari forradalom mechanizmusait általában és Kína gyors iparosítását különösen.¹⁰² Természetesen Coase következetesen és helyesen hangsúlyozta, hogy a ma uralkodó makrogazdasági paradigma és az intézménymentes neoklasszikus növekedésemélet képtelen megmagyarázni Kína gyors iparosodását.¹⁰³

ii. Az indiai textilipar szindróma

Anglia sikeres proto-iparosítása után, amely megteremtette az előiparos piacot, hamarosan következett az ipari forradalom, amely először a textiliparban kezdődött. A pamuttextil-ipar volt a brit ipari forradalom zászlóshajója (Allen, 2009). De minden gazdaságtörténész elgondolkodott már ezen a kérdésen: Ha a pamuttextil-ipar olyan fontos volt az ipari forradalom elindításában, akkor miért nem Indiában indult el először? Hiszen a 17.th és a 18.th században Indiában volt a világ legjobb pamuttextilipara. Valójában a brit gyarmatosítók Indiából tanulták és másolták le a pamuttextil-technológiát; és India annyira fejlett volt a pamuttextil-technológiában, hogy még az 1840-es években (az első ipari forradalom után) is a kézzel készített indiai pamuttermékek minősége még mindig jobb volt, mint a géppel készült angol textiltermékeké.

India textilipara is "úgy tűnt", hogy nagy, elérhető piaccal rendelkezik ahhoz, hogy a gépesített termelés vagy a fonógép feltalálása és beültetése nyereségessé váljon. Ez az ipar nemcsak India hatalmas

¹⁰² Coase iparszervezési elméleteiről, valamint a kormányzatról, az intézményekről, a társadalmi szerződésről és a közjavak biztosításáról vallott nézeteiről szóló egyéb éleslátó kritikákat lásd többek között Xiaopeng Li (2012), Ping Chen (2014) és más kínai közgazdászoknál.

¹⁰³ Lásd Ronald Coase új könyvét: "Hogyan lett Kína kapitalista", 2013, társszerzője Ning Wang.

a belföldi keresletet, de termelésének nagyjából felét exportálta a világ többi részébe, különösen Európába, különösen Angliába.

Az indiai textilipari szindróma rejtélyének megoldására számos elméletet javasoltak, de az egyik domináns elmélet szerint India kudarca az ipari forradalom elindításában az olcsó munkaerőben rejlő komparatív (disz)előnyének tulajdonítható (Allen 2009, Broadberry és Gupta, 2009). Az érvelés a következőképpen hangzik: Indiában, Kínához hasonlóan, bőséges olcsó munkaerő-kínálat állt rendelkezésre, rendkívül alacsony reálbérékkel a 18. századbanth. Ezért nem volt kifizetődő a munkaerőt helyettesítő gépek feltalálása. Ezzel szemben Angliában voltak a második legmagasabbak a munkaerőköltségek és a reálberek Európában (csak Hollandia mögött); ez a környezet motiválta az angol vállalkozókat, hogy feltalálják a munkaerő helyettesítésére szolgáló textilipari gépeket.¹⁰⁴

Az az érv, hogy az ipari forradalom csak a magas bérű Angliában kezdődhetett volna el az alacsony bérű India helyett, nem meggyőző. Egyrészt azt sugallja, hogy minden későn fejlődő országnak meg kell várnia, amíg a reálberek drámaian megemelkednek, mielőtt elkezdené az iparosodást. De ez nem magyarázza meg, hogy miért éppen az olcsó munkaerő volt az 19th században Japánban, ami előnyös volt és beteljesítette Japán ipari forradalmát és textiliparának modernizációját. Kína 1978 óta szintén nagy hasznát vette az olcsó munkaerőnek, hogy sikeresen belevágjon saját iparosításába, és 1995-ben a világ legnagyobb textilgyártójává vált. Valójában a legtöbb későn fejlődő ország az olcsó munkaerőre támaszkodott, mint az ipari forradalom felé vezető ugródeszkára. Ráadásul a magas bérek nem egyszerűen magas munkaerőköltséget jelentenek, hanem magas munkatermelékenységet.¹⁰⁵ Valójában a Robert Allen (2009) által dokumentált, az első ipari forradalom előtt a 17.th és a 18.th században (1600-1750) folyamatosan emelkedő angol bérek nem mást tükröztek, mint a proto-iparosodás következményét. Ez a kezdeti iparosítás a kereskedelem, a specializáció és a munkamegosztás révén nagymértékben javította az angol lakosság munkatermelékenységét.

---

¹⁰⁴ Azonnal felmerül a kérdés, hogy az ipari forradalom miért nem Hollandiában kezdődött. Robert Allen válasza az volt, hogy Hollandia nem jutott olcsón szénhez. Az ipari forradalomnak ezt a "szénelméletét" a következő szakaszban vesszük górcső alá.

¹⁰⁵ Lásd Clark (1987) empirikus tanulmányát és országközi összehasonlítását a reálbérekről és a munka hatékonyságáról a 20. század elején .th

Ha - ahogy Robert Allen (2009) feltételezte - a fonógépek bevezetésének indítéka a munkaerőköltségek csökkentése vagy a munkaerő tőkével való helyettesítése volt, akkor hogyan magyarázható az a tény, hogy a brit reálbér és a munkaerő iránti kereslet az ipari forradalom idején drámaiban mértékben nőtt, mint a proto-iparosítás időszakában? Például a brit bérek kevesebb mint 20%-kal nőttek az 1675 és 1775 közötti 100 év alatt, de az 1775 és 1825 közötti 50 év alatt, az első ipari forradalom idején 50%-kal emelkedtek (lásd Allen, 2009, 2.1. ábra, 34. o.).

Teljesen egyetértek Robert Allen (2009) elméletével, miszerint az ipari forradalmat nagyrészt az új technológia iránti kereslet, és nem az új technológia kínálata hajtotta. Allen álláspontjával ellentétben azonban azt állítom, hogy az új technológiák iránti kereslet ereje nem *önmagában* a termelés munkaerő- vagy energiaköltségének csökkentésére irányuló ösztönzőkből ered, hanem a méretgazdaságosság elvén alapuló, piaci részesedésekért folytatott versenyből. Ahogy Phyllis Deane (1965) élesen megjegyezte:

"[I]tt csak akkor, amikor a potenciális piac elég nagy és a kereslet elég rugalmas volt ahhoz, hogy a termelés jelentős növelését indokolja, a vállalkozók sora szakított a hagyományos technikákkal, és kihasználta az akkor előttük nyitva álló technikai lehetőségeket."¹⁰⁶

Az angol magas bérek a 17.th és a 18.th században a proto-iparosodás eredménye volt, és így egyszerűen az angol piac meglévő méretének és a népesség vásárlóerejének megnyilvánulása az ipari forradalom előtti időszakban. De a repülő sikló, a fonógép, a gyári rendszer és a tömegtermelés módszereinek átvétele az ipari forradalom során, amelyet a gyorsan növekvő számú textilgyártó és kereskedő piaci részesedésért folytatott verseny hajtott, tovább növelte drámaian az angol béreket és a munkaerő iránti keresletet, ahelyett, hogy csökkentette volna azokat.¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ Phyllis Deane, *Az első ipari forradalom*, második kiadás, 1979, 131. o.

¹⁰⁷ Az első ipari forradalom során drámaian megnövekedett angol népesség tovább csökkentette volna a reálbért, ha a tőkének a termelésben való alkalmazását a munkaerőköltségek csökkentésének ösztönzői vezérelték volna. Valójában azonban az angol reálbér az ipari forradalom alatt sokkal gyorsabban nőtt, mint a forradalom előtt.

Ezért India kudarcának és Nagy-Britannia sikerének a textil alapú ipari forradalom kirobbanásában nem a magas brit reálbér az ésszerű magyarázata, amely nyereségessé tette a tőke helyettesítését a munkaerővel; nem az alacsony indiai reálbér volt az, amely nyereségessé tette az indiai műhelyek intenzív munkaerő-felhasználását. Hanem sokkal inkább a nagy szervezett hazai és nemzetközi piac (hitel, közvetítés, fizetési kényszer, bizalom és vásárlóerő), az ehhez kapcsolódó piaci verseny, valamint a nyersanyagok (gyapot) és a tömegtermelés elosztási rendszerének hatékony eszközeinek hiánya az olyan országokban, mint India (és egy időben Kína). Anglia a 18. század közepéreth nemcsak a tömeggyártott textiltermékek kolosszális hazai és nemzetközi piacát, hanem a gyapot jól diverzifikált ellátási láncát (Indiából és az amerikai gyarmatokról) és textiltermékeinek elosztóhálózatát is sikeresen létrehozta, köszönhetően fejlett hazai és nemzetközi kereskedelmi állomásaiknak, hajózási rendszerüknek (autópályák és csatornák) és erős haditengerészetüknek, amelyeket a kormányzat évszázadokon keresztül gondosan és tudatosan ápolta és gondozott, hogy megnyerje a globális kereskedelmi versenyt és a katonai uralmat az európai hatalmak között. A merkantilizmus alatti proto-iparosítás évszázadai során a proto-ipari cégek és az európai nemzetek között a hazai és a nemzetközi piaci részesedésekért folyó komoly versenynyomás arra ösztönözte a brit vállalkozókat és kereskedőket, hogy a méretgazdaságosság feltárásával és kihasználásával jobb módszereket keressenek a termelékenység és a nyereségesség javítására; vagyis hogy az egyszerű eszközökkel és primitív munkamegosztással működő kis léptékű műhelyekről a reprodukálható gépekkel és kifinomult munkaszervezési struktúrával rendelkező nagyüzemekre térjenek át.

Általánosságban elmondható, hogy egy termék piaci mérete negatívan függ a tranzakciós és szállítási költségektől, de pozitívan a kereskedelem és a közvetítői szolgáltatások kifinomultságától, a folyamatos nyersanyagellátás fenntartásának képességétől és az értékesítés alacsony kockázatától, a kommunikációs technológiától (a piaci keresletről való tájékoztatás távoli helyeken) és a fogyasztók vásárlóerejétől. A proto-iparosítás és az erős állami támogatás (merkantilista politika és a hosszú távú

távkereskedelem a haditengerészet által), 18th század Anglia rendelkezett a szükséges hazai és nemzetközi piacmérettel és elég alacsony szállítási és tranzakciós költségekkel ahhoz, hogy felszívja (támogassa) a tömegesen gyártott textilárukat, fedezze a gépberuházások fix költségeit, és diverzifikálja a kockázatot a termék specializációban és a munkamegosztásban. De a 18th századi Indiában (és Kínában) mindezek egyike sem volt meg.

A legtöbb gazdaságtörténésznek nem sikerült felfognia egy fontos, de egyszerű tény (amely lényegében a piac méretével függ össze), illetve annak jelentőségét az ipari forradalom és a gazdasági fejlődés magyarázatában és megértésében: Vagyis a méretgazdaságosság, valamint az elsüllyedt és az állandó tőkebefektetési költségek közötti kapcsolatot. Ha a tőkét egyszer már telepítették, függetlenül a telepítési költségektől, a tőke felhasználásának határkölsége lényegében nulla. A termelési költségek innentől kezdve csak (vagy főként) a változó ráfordítási költségekből állnak, mint például a munkaerő, az anyagok és az energia. Más szóval, a tőke (szerkezetek és berendezések) "ingyen" használhatóak, ha egyszer már telepítették őket. Ezért a termelés skálájának (a kapacitásig történő) bővítése minden ipari nemzet számára a tőkealapú (és nem a földalapú) termelés alapvető hajtóereje (mivel a tőke reprodukálható, a föld viszont nem). A jövőbeni profitok áramlása pedig teljes mértékben a piac méretétől függ. A túl kicsi piac nem tudja kifizetni a tőkebefektetések fix költségeit. De a piac soha nem lehet túl nagy egyetlen létesítmény számára sem (minél több, annál jobb).¹⁰⁸ Emellett a kibocsátási árak a piac méretével csökkennek (éppen a beruházás fix költsége és a meglévő tőke felhasználásának nulla határkölsége miatt), ami a nagyobb vállalatot versenyképesebbé teszi.

Az angol ipari forradalmat tehát nem *önmagában* a magas munkabérek okozták, hanem a gyorsan bővülő textilpiac és a hatalmas számú angol textilipari proto-ipari cégek közötti, a piaci részesedésekért folyó, egyre növekvő versenynyomás. A kolosszális piaci kereslet és a súlyos, megelőző versenykényszer tette nyereségessé a fonógépek bevezetését, mert még a félig-meddig

---

¹⁰⁸ Mind a 19.th századi brit cégek, mind a 21.st századi kínai cégek a nap 24 órájában és az év 365 napján szeretnék

működtetni textilipari gépeiket. A munkások munkaideje az első ipari forradalom idején minden nemzetnél gyakran az emberi biológiai határig feszült.

a gépesített termelés az angol munkások magas bérkölségei ellenére drámaian megnövelheti a kínálat sebességét és mennyiségét. A magas bérek inkább keresleti oldali tényezőként (a lakosság vásárlóereje), mint kínálati oldali költségtenyezőként hatottak. Nem csoda, hogy a tőke termelésben való alkalmazása (fonógép és gőzgép) óta az új technológiák felfedezése és az új piacok bővítése vált minden kapitalista és kapitalista termelés legfontosabb hajtóerejévé és végső céljává. Ezért a brit kormány és a kereskedő-kapitalisták erőteljesen támogatták a szabadkereskedelmet, miután befejezték az első ipari forradalmat a textilgyártásban és a vasúti szállítás fellendülését.

Ahogy Róma sem egy nap alatt épült fel, és az ipari forradalom sem. A családi alapú kézműves műhelyek nem tudnak közvetlenül átalakulni gyári alapú tömegtermeléssé, mert a piac mérete korlátozza őket, amelyet nem csak a népesség, hanem annak vásárlóereje is mér, és ami még fontosabb, a szállítási és szállítási eszközök (az úgynevezett "közvetítés"), amelyekkel el lehet jutni a vevőkhöz és biztosítani lehet a nyersanyagellátást. A brit textiliparnak megvoltak az eszközei ahhoz, hogy országszerte és világszerte elérje a vásárlóit, és a gyarmatokon "karnyújtásnyira" voltak a szükséges nyersanyagok (pamut), de az indiai kézművesek és kézművesek nem. Más szóval, Adam Smith tűgyárai finom munkamegosztással és regionális termékspecializációval, valamint alacsony költségű kereskedelmi hálózatokkal és nyersanyag-ellátási láncokkal az angol proto-iparágak normája voltak, de kivételek voltak a 17.th és 18.th századi Kínában és Indiában.

David Landes (1999, 225. o.) nagyszerű kérdést tett fel, amikor India ipari forradalmának elmaradásáról beszélt a 18. századbanth : "Ki nyert volna a gépesítéssel és az átalakítással [Indiában]?". Azt válaszolta, hogy a kereskedőknek vagy a közvetítőknek kellett, mert az indiai kézművesek és iparosok képtelenek voltak a nemzetközi kereskedelemről származó hatalmas profitot arbitrálni, ahogyan a kínai teatermelők vagy az indonéziai fűszerültetvényesek sem voltak képesek kihasználni az Ázsia és az európai piac közötti kolosszális árkülönbségeket. Az indiai családi alapon működő primitív textilműhelyek csak nagyon korlátozottan voltak képesek saját keresletet teremteni; ezért India a gazdag és befolyásos kereskedőkre és

közvetítők, hogy megszervezzék (és finanszírozzák) a nagyobb léptékű termelést és értékesítést, ha a termelési kapacitást csoportmunkával, további munkamegosztással, a termelés specializációjával, valamint a tőke és a technológia korszerűsítésével bővíteni akarták. A tömegtermelés és a távolsági kereskedelem azonban nagy mennyiségű kereskedelmi hitelt is igényel a nyersanyagellátás támogatásához és a tőkeberuházások finanszírozásához, fejlett infrastruktúrát az áruk megfizethetetlen tranzakciós költségek és kiszámíthatatlan időbeli késedelmek nélküli szállítására, valamint mély és nagy piacot a tömegesen megnövekedett volumenű termelési kínálat felszívásához és biztosításához. Indiában mindezen elősegítő tényezők hiányoztak: Nem rendelkezett a gazdag közvetítők erős osztályával, amely biztosította volna a nyersanyagok zökkenőmentes áramlását, finanszírozta volna a tőkebefektetéseket és a kereskedelmi hiteleket, és elviselte volna a sikertelen eladásokból származó veszteségeket. Nem rendelkezett elegendő infrastruktúrával sem a távolsági kereskedelmi költségek csökkentéséhez és az időben történő szállítás biztosításához, sem pedig mély, nagy és egységes belföldi piaccal, amely elegendő vásárlóerővel rendelkezett volna a kolosszális kínálat felszívásához. Indiának nem csak ezek a könnyítő tényezők hiányoztak

200 évvel ezelőtt még nem volt ilyen, ma már nincs, ami megmagyarázza, hogy miért nem iparosodott India. Tehát a 18th századi India gazdasági szerkezete egyszerűen nem volt felkészülve az ipari forradalom kirobbantására, annak ellenére, hogy akkoriban fejlett volt a családi alapú textilipar. Mint megjegyeztük, ez az ágazat természetesen nagyban segítette az angol ipari forradalmat. Az angolok nem robbanthatták volna ki az első ipari forradalmat az Indiából származó textiltechnológiai transzfer és a saját, viszonylag mély, nagy és egységes hazai és nemzetközi piacuk nélkül (amelyet az angol polgári fogyasztók és kereskedők milliói, a brit haditengerészet és a transzatlanti kereskedők, valamint a jól fejlett infrastruktúra és kereskedelmi hálózatok támogattak).¹⁰⁹

Ezért a közel 1,3 milliárd fős hazai piaca ellenére India ma még mindig nagyrészt kívül esik a tömegtermékek globális ellátási láncain: az ipari gépektől és mobiltelefonoktól kezdve az olyan egyszerűbb termékekig, mint a villanykörték és a játékok, Kína és más exportőrök árujától kell függnie.

Miért nem képes India még az olyan alapvető cikket sem előállítani, mint a

---

¹⁰⁹ A neoklasszikus közgazdászok (talán Paul Krugman új kereskedelmi elméletét kivéve) ritkán hangsúlyozzák, hogy a nemzetközi kereskedelem legfontosabb ösztönzője nem a komparatív előnyök, hanem a piac mérete. A piac mérete a kapitalista gazdaságokban a működés mérethatása miatt számít, a telepített tőke felhasználásának lényegében nulla határkölsége mellett, miután az elsüllyedt beruházási költségeket megfizették. Hosszú távú növekedés esetén éppúgy, mint rövid távú recesszió esetén, a (piaci) kereslet határozza meg a (cégek) kínálatát és a termelési módot, nem pedig fordítva.

játékok? Az 1960-as években az indiai gazdaság 20 százalékkal nagyobb volt, mint a kínai. Ma Kína gazdasága 700%-kal nagyobb, mint Indiáé. A két ország lakossága közel azonos, de Kína ma 7-szer több közvetlen külföldi befektetést vonz, mint India, és a világ cementtermelésének közel 60%-át termeli és fogyasztja, míg India részesedése csupán 7%.

Mi akadályozta meg Indiát abban, hogy Kínát utánozza, és ipari forradalmat robbantson ki? A technológiához való hozzáférés hiánya? Nem. India már képes űrhajókat küldeni a Marsra. A demokrácia hiánya? Nem. India a Föld legnagyobb demokráciája. A tulajdonjogok hiánya? Nem. Indiában már évezredek óta léteznek magántulajdonjogok. A jogállamiság hiánya? Nem. India az angol szokásjogot örökölte a 18.th században. Akkor miért választja India a játékok importálását ahelyett, hogy saját maga gyártaná őket? A kérdés megválaszolásához el kell felejtünk a kitermelő és befogadó intézmények retorikáját vagy a komparatív előnyök jogát. A piaci koordinációs hiányosságokra kell gondolnunk. A jól erjedt piac és a közvetítők hiánya, amelyek India hatalmas számú autark és anarchikus parasztját a munkamegosztás elvén alapuló szervezetek kialakítására szerveznék, vezetett ahhoz, hogy India nem tudta megteremteni a saját játékkínálatát. Ez a piacteremtők és erős közvetítők hiánya az, ami megakadályozta, hogy az agrárius Indiában a kis autark kézműves műhelyeket tömegtermelő gyárakkal váltsák fel. Egy szóval, Indiából hiányzik a *proto-iparosítás* ahhoz, hogy beindítsa saját ipari forradalmát, hogy létrehozzon és tápláljon egy nagy és erős kereskedőosztályt, hogy növelje az alulról jövő lakosság keresletét és vásárlóerejét, hogy a vidéki lakosságot szervezett munkaerővé alakítsa át, és hogy elősegítse a munkamegosztást, és országszerte ellátási láncokat és elosztóhálózatokat alakítson ki.

Ahhoz, hogy mindezt rövid időn belül elérje egy gyorsan változó világban, ahol az iparosodott hatalmak és a nemzetközi piacok már most is zsúfoltak, Indiának a központi és helyi kormányokra (nem pedig nemzetközi befektetőkre vagy külföldi óriásvállalatokra) van szüksége, hogy többet tegyenek a hazai piacok és a proto-ipar kialakulásának elősegítése és a jobb infrastruktúra kiépítése érdekében. A nagy nemzetközi vállalatok és gyártók nem

jelenlétet teremteni egy olyan országban, ahol nincs szervezett közlekedési, kereskedelmi, kereskedelmi hitel- és ellátási lánc. Valójában a fejlett ipari országokból érkező nemzetközi közvetlen külföldi tőkebefektetések hatalmas áramlása csak az 1990-es évek elején-közepén indult meg Kínába - miután Kína sikeresen befejezte a proto-iparosítását és belevágott az első ipari forradalomba. Ekkor és csak ekkor vált Kína a profitot kereső nemzetközi vállalatok számára valódi (és nem potenciális) piaccá, a nyugati FDI-kiáramlások célpontjává; csak ekkor vált Kína kolosszális népessége valódi (és nem potenciális) vásárlóerő és olcsó munkaerőforrás a költségminimalizáló nemzetközi óriáscégek számára.

iii. *A textilipar felemelkedése és az angol ipari forradalom logikája forradalom*

A kínai textilipar felemelkedése

Az egységes nemzeti piac gyors kialakulásával és a belföldi és nemzetközi kereskedelemben a proto-iparágak és kereskedelmi hálózatok közel egy évtizedes virágzásával Kína az 1980-as évek végén elérte első ipari forradalmának fordulópontját. Kína első ipari forradalmának zászlóshajója a textil- és ruhaipar volt.

A kínai népesség gyorsan javuló életszínvonalával a helyi kereslet a textil- és ruházati termékek iránt az 1980-as években folyamatosan nőtt, köszönhetően az ilyen termékek hatalmas jövedelemrugalmasságának. A növekvő kereslet és az intenzív verseny hatására a textil- és ruházati cikkek tömeggyártása nyereségessé vált. Így Kína teljes fonal- és pamutszövet-gyártása az 1985-ös 330 000 tonnáról és 1,9 milliárd méterről 2002-re 8 500 000 tonnára és 32,2 milliárd méterre nőtt, ami a fonal esetében 23-szoros, a pamutszövet esetében pedig 15-szörös növekedést jelent 17 év alatt (ami 20%-os, illetve 17%-os éves növekedési ütemet jelent). A ruházati termékek össztermelése az 1985-ös 1,3 (milliárd darab) mennyiségről 1996-ra 9,5 (milliárd darab) mennyiségre nőtt, évi 22%-os átlagos növekedési ütemmel. A teljes vegyipari szövetgyártás az 1986-os 94,8 (ezer tonna) tonnáról 1986-ra nőtt 991,2 (ezer tonna) 2002-ben, átlagosan évi 16%-os növekedéssel.¹¹⁰ A

¹¹⁰ Adatforrás: Qiu (2005).

már 1990-ben több tízmillió orsó volt Kína keleti és déli részén, jól kiépített ipari termelési láncokkal és textilipari klaszterekkel. 1994-1995-re az orsók száma elérte a 40 milliót, azaz minden 25 kínaira jutott egy.¹¹¹

A növekedést kezdetben az állami tulajdonú nagyvállalatok (SOE-k), majd elsősorban a magántulajdonú vállalatok (POE-k) hajtották, amint a POE-k felzárkóztak az önfinanszírozású tömeggyártási technológiákhoz. A POE-k nyeresége 1990 és 1997 között évente 23,5%-kal nőtt.

Ennek eredményeként a textil- és ruházati ipar lett a legnagyobb feldolgozóipar és a legfontosabb devizaforrás Kínában az első ipari forradalom időszakában (1988 és 1998 között). Ez az iparág az 1990-es években mintegy 24 000 vállalkozással rendelkezett és mintegy 8 millió munkavállalót foglalkoztatott, és exportja Kína teljes exportjának több mint 20%-át tette ki.¹¹² Kína 1995-ben, hat-hét évvel a WTO-csatlakozás előtt megelőzte az Egyesült Államokat, és a világ legnagyobb textil- és ruházati termékgyártójává és exportőrévé vált, és azóta is megőrizte ezt a domináns pozíciót.¹¹³

A kormány ismét kulcsszerepet játszott Kína textilipari forradalmának beindításában. A kínai gazdasági reformok és a nyitott ajtók politikájának támogatása érdekében a kormány 1979-ben bölcsen a textil- és ruházati ipart választotta az egyik elsődleges célágazatnak a támogatáshoz, éles ellentétben a korábbi fejlesztési stratégiával, amely Mao alatt a nehéziparra, például az acélra összpontosított. A választás két legfontosabb oka az volt, hogy (i) ez az iparág összhangban volt Kína komparatív előnyével, a munkaerőbőséggel, (ii) nem igényelt nagyon fejlett ipari technológiát, és (iii) nem igényelt nagyon fejlett ipari technológiát.

---

¹¹¹ Ez a szám 2006-ban 80 millióra nőtt, ami a világ összes orsójának közel felét teszi ki. Ehhez képest Lancashire-ben az 1780-as évek elejére 1,7 millió orsó volt. 1813-ban Angliában körülbelül 240 000 szövőszék volt, ami körülbelül minden 40 britre jutott egy. De csak 1%-uk volt gépi szövőszék, a többi kézzel működtetett szövőszék volt. Az amerikai ipari forradalom küszöbén, 1831-ben, az Egyesült Államokban 1,2 millió orsó és 33 500 szövőszék volt. Ha abból az ökölszabályból indulunk ki, hogy egy kínai növekedési és fejlődési év nagyjából öt nyugati évnél felel meg, és ha a proto-ipari forradalom kiindulópontját Kínában 1980-nak, Nagy-Britanniában pedig 1730-1750-nek vesszük, akkor az 1990-es kínai év megfelelne az 1780-1800 körüli angolnak, a 2000-es kínai év pedig az 1830-1850-es angolnak, amikor Nagy-Britannia befejezte az első ipari forradalmat, és a szén/gőzgép/vasút virágzó ipari hármasságával megkezdte a második ipari forradalmat.

¹¹² A kínai textil- és ruháiparban foglalkoztatottak száma 2007-ben elérte a 20 milliót.

¹¹³ Kína továbbra is a legnagyobb gyártója és exportőre a textil- és ruházati termékeknek, beleértve a pamutfonalat, a gyapjúszálat, a pamutszövetet, a selyemszövetet, a ruházati termékeket, a vegyi szálakat és a kötött árukat.

technológiák viszonylag alacsony belépési költségekkel, és (iii) hatalmas hazai és nemzetközi piaccal rendelkezett.

A textilipar előmozdítása érdekében a kormány "Hat prioritás" elnevezésű politikát indított, amelynek keretében a textilipar hat területen részesült kedvező elbánásban: nyersanyagellátás, energia és energia, bankhitelek, deviza, importált fejlett technológia és szállítás (lásd pl. Larry D. Qiu, 2005).

Ennek megfelelően kifinomult kormányzati szervezetek jöttek létre a textilipar megkönnyítésére, közvetítésére és szabályozására. Kínának például a következő kormányzati szervei voltak (jóval a WTO-hoz való csatlakozás előtt), amelyek felügyelték, szabályozták és segítették a textil- és ruhaipart a nemzetközi textilti piaci szabályokkal és versennyel való megbirkózásban:

MOA - Mezőgazdasági Minisztérium

NDRC - Nemzeti Fejlesztési és Reformbizottság

MOFCOM - Kereskedelmi Minisztérium

SASAC - Állami Tulajdonú Vagyon Felügyeleti és Igazgatási Bizottság

CCCT - Kínai Kereskedelmi Kamara a Textiliák Importjáért és Exportjáért

CNTIC - Kínai Nemzeti Textilipari Tanács

CPCIA - Kínai Kőolaj- és Vegyipari Szövetség

SEPA - Állami Környezetvédelmi Hivatal

E kormányzati ügynökségek közül néhány konkrét feladata a következő:

1. Nyersanyag-ellátás

A Mezőgazdasági Minisztérium (MOA) felelős a kulcsfontosságú nyersanyagiparágakért, beleértve a gyapotot, a selymet és a gyapjút. A nyersanyagok behozataláért azonban a Nemzeti Fejlesztési és Reformbizottság (NDRC) felelős, amelyre továbbra is importkvóták vonatkoznak.

2. Termelés és feldolgozás

A Kínai Nemzeti Textilipari Tanács (CNTIC) irányítja a textilipari termelést és feldolgozást. A CNTIC az örökölt ügynökség a mostani

megszűnt Textilipari Minisztérium. Széleskörű feladatai közé tartozik az ágazat iparfejlesztési irányelveinek végrehajtása.

3. Exportkontingens-engedély

A Nemzeti Fejlesztési és Reformbizottság (NDRC) Ipari Főosztálya felügyeli a nemzeti textilipart. A "Gazdasági Működési Iroda" felelős a textiliparban a politikák kialakításáért és az exportkvóta-engedélyezési rendszer ellenőrzéséért. Az exportkontingens-engedélyek tényleges kiadásáért azonban a Kereskedelmi Minisztérium (MOFCOM) felelős.¹¹⁴

4. Szabványok felállítása

Az Állami Minőségügyi, Felügyeleti, Ellenőrzési és Karanténügyi Hivatal (AQSIQ) a kínai textiltermékekre vonatkozó műszaki, biztonsági és környezetvédelmi szabványok meghatározásáért felelős kormányzati szerv. A textilágazatban az AQSIQ a szabványok meghatározásának koordinátoraként működik. A szabványok meghatározásakor technikai támogatást kér a Textilipari Szabványosítási Intézettől (TISI), és konzultál a Kínai Nemzeti Textilipari Tanáccsal (CNTIC). Az AQSIQ a szabványok érvényesítéséért, valamint a termékek és vállalkozások tanúsításáért felelős ügynökség is. Az AQSIQ részt vesz a textilipari ipari szabványosításra vonatkozó törvények és rendeletek kidolgozásában is.

Az angol ipari forradalom logikája

Az a tény, hogy a textilipar olyan kulcsfontosságú és meghatározó szerepet játszott Kína első ipari forradalmának elindításában, és a második kínai ipari forradalom (1998-tól napjainkig) útját járta be, hasonlít a brit ipari forradalom mintájára. Ez a jelenség jelentős fényt vet magának az ipari forradalomnak a régóta fennálló rejtélyére és belső *logikájára*.

---

¹¹⁴ Mivel a fejlett országok kereskedelmi protekcionizmusa komoly korlátot szabott Kína teljes textilipari exportjának, Kína létrehozta ezt az ügynökséget, hogy irányítsa és kiváltsza az exportpiacra belépő cégek számát és típusát (az ördögi verseny csökkentése érdekében). 1974 óta az USA, Európa és más gazdag országok formalizálták és jelentősen kiterjesztették a fejlődő országok textiltermékeire és -termelőire vonatkozó korlátozások hálóját, amely a többszálás megállapodás (Multifibre Arrangement, MFA) néven ismert. Ez a rendszer nem érte el azt a célját, hogy megállítsa a nyugati iparban a foglalkoztatás folyamatos csökkenését, de súlyosan torzította a kereskedelmet, és a nyugati fogyasztóknak, valamint a fejlődő gazdaságoknak drágán került.

Az ipari forradalom először Angliában robbant ki, és szintén először a textiliparban. Ezt a textilgyártás gépesítése váltotta ki az 1760-1830-as években az egyszerű, de nagy teljesítményű fakeretes szerszámok és gépek feltalálásával; ezek az eszközök és gépek gyorsan felgyorsították a fonást és a szövést.¹¹⁵

A brit ipari forradalmat azonban nem pusztán az ilyen technológiai találmányok hajtották, ahogyan azt a hagyományos bölcsesség gyakran feltételezi; sokkal inkább a Nagy-Britannia által teremtett kolosszális textiltiari kereslet és a proto-ipari textiltiari cégek között a piaci részesedésért folyó éles verseny okozta.

Más szóval, az ipari forradalom először Angliában és először a textiliparban robbant ki, mert (i) az összes gazdasági tevékenység közül az élelmiszer-, a ruha- és a menedéktermelés a legalapvetőbb, és a pamutszálak a legkönnyebben manipulálhatók (az összes természetes szál közül), a fonás és a szövés pedig sokkal kevésbé függ az időjárástól, az évszaktól és a napfényviszonyoktól, és sokkal könnyebben gépesíthető egyszerű, olcsó eszközökkel, mint a növénytermesztés és a menedéképítés;¹¹⁶ (ii) a textiltiari potenciálisan a legnagyobb és legjövedelemrugalmasabb más könnyű fogyasztási cikkekhez (mint például az ékszerek, kerámiák vagy bútorok) képest, ezért a jövedelemmel együtt gyorsan nőhet, és könnyen támogathatja a tömegtermelést, és a versenyben ösztönözheti az innovációt;¹¹⁷ és (iii) a britek előtt

---

¹¹⁵ Az általánosan elfogadott kronológia szerint az első ipari forradalom 1760-1780 körül kezdődött, és 1830-1840 körül fejeződött be.

¹¹⁶ A pamut sokoldalúsága lehetővé tette, hogy vászonnal kombinálják, és bársonnyá alakítsák. Olcsóbb volt, mint a selyem, és könnyebben lehetett nyomni, mint a gyapjút, ami lehetővé tette a nők számára a mintás ruhák készítését. Ez vált a divat alapjává, és ára miatt a nagyközönség számára is elérhetővé vált. Az 1770-es évek új találmányai (mint például a fonógép, a vízkeret és a fonóöszvér) Nagy-Britannia számos részét nagyon jövedelmező feldolgozóközpontokká tették. Az 1794-1796-os években a brit gyapotárak Nagy-Britannia exportjának 15,6%-át tették ki, 1804-1806-ban pedig 42,3%-ra nőtt (lásd pl. http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_cotton#British_Empire).

¹¹⁷A textiltiari és ruházati cikkek jövedelem/árrugalmassága rendkívül magas, összehasonlítva a 18. és 19. századi Európában vagy bármely agrártársadalomban elérhető más fogyasztási cikkekkel, mint például a tea, kávé, cukor, poharak, művészeti cikkek, ékszerek, kerámia, óra és bútorok. Ahogy Phyllis Deane (1979, 66. o.) bőségesen megfogalmazta: "[A pamuttextil] elég olcsó volt ahhoz, hogy a legalacsonyabb jövedelmi csoportok költségvetésébe beleférjen, és elég finom ahhoz, hogy a gazdagok és a szegények egyaránt kívánják; trópusi és mérsékelt éghajlaton egyaránt eladható volt; és kész piacra talált azokban a régiókban, amelyeket Nagy-Britannia egy évszázadon át indiai kalikóval látott el". A pamuttextilárak ilyen nagy jövedelem/árrugalmassága gigantikus globális piacot és növekedési potenciált feltételez, ami az ipari forradalmat nemcsak a 19.th századi Angliában, hanem az emberiség messze jövőjében is fenntarthatóvá teszi. Nem túlzás azt állítani, hogy a textilipar teljesítette ki Nagy-Britannia után

az összes későn fejlett gazdaság ipari forradalmát, köztük Franciaország, Németország, Olaszország, az Egyesült Államok, Japán, Szingapúr, Hongkong, Tajvan, Dél-Korea és Kína ipari forradalmát, és a jövőben is ilyen kulcsszerepet fog játszani más fejlődő nemzetek számára.

Az ipari forradalom után Anglia több száz éven át, legalábbis I. Erzsébet (1558-1603) óta, vagy még korábban, ápolta textilpiacát. Ezek a beavatkozások a 18. század elejére Európa legnagyobb textilpiacát teremtették meg (th), és végül Nagy-Britannia rendelkezett a legtöbb korai textilipari céggel.¹¹⁸ A 18th század elejére és közepére azonban, a proto-iparosítás és a textilgyártás évszázados fellendülése után Európa-szerte (lásd pl. Franklin F. Mendels, 1972, 1981, valamint Ogilvie és Cerman, 1996), az európai és brit textiltermékek (kézműves műhelyeken alapuló) globális gyapjú- és vászontextil-piaca gyakorlatilag telítettnek tűnt. Ez az óriási versenyhelyzet döntő fontosságú volt a technológiai innováció és az új fajták felfedezésének ösztönzése szempontjából, hogy a piac átformálásával és új piaci részesedések megszerzésével túléljék a piaci versenyt, amint azt a brit textiliparnak a kormány által támogatott, a hagyományos gyapjú-/vászontextiliákról a pamuttextiliákra való áttérése az 1730-as évek körül (pl. az 1736-os Manchester Act által szimbolizált módon), majd a műhelyekről a pamutgyárakra való áttérése az 1740-es évek körül, és az ezt követő, a gépesített pamuttextil tömegtermelésen alapuló ipari forradalom is példázza.¹¹⁹

---

¹¹⁸ Ha-Joon Chang (2003, 19. o.) szerint "III. Edward (1327-77) volt az első király, aki tudatosan próbálta fejleszteni a helyi gyapjuszövet-gyártást. Csak angol ruhát viselt, hogy példát mutasson az ország többi részének, flamand szövőket hozott be, központosította a nyersgyapjú kereskedelmét, és betiltotta a gyapjuszövet behozatalát". Az ilyen merkantilista iparpolitika (különös tekintettel a textiliparra) szinte megszakítás nélkül folytatódott a következő évszázadokban, egészen az első ipari forradalomig. Például "Daniel Defoe leírja ..., hogy a Tudor uralkodók, különösen VII. Henrik (1485-1509) és I. Erzsébet (1558-1603) hogyan alakították át Angliát egy olyan országból, amely nagymértékben a nyersgyapjúnak az Alföldre irányuló exportjára támaszkodott, a világ legjelentősebb gyapjúgyártó nemzetévé". (Ha-Joon Chang, 2003, 20. o.) Annak érdekében, hogy megvédjék az angol textilipart az alacsony országok nemzetközi versenyétől, a Tudor uralkodók 1489-ben, 1512-ben, 1513-ban és 1536-ban törvények sorát hozták, amelyek megtiltották a befejezetlen ruhák exportját..... Defoe szerint csak I. Erzsébet idejében (1587), közel száz évvel azután, hogy VII. Henrik megkezdte importhelyettesítő politikáját (1489), Nagy-Britannia eléggé biztos volt nyersgyapjú-gyártó iparának nemzetközi versenyképességében ahhoz, hogy teljesen betiltsa a nyersgyapjú exportját. Ez végül a hollandiai manufaktúrákat romlásba döntötte..... Az új piacok megnyitása érdekében I. Erzsébet kereskedelmi követeket küldött a pápához és az orosz, mogul és perzsa császárokhoz. Nagy-Britannia hatalmas befektetései a tengeri fölényének kiépítésébe lehetővé tették számára, hogy új piacokra törjön be, és gyakran gyarmatosította, majd foglyul ejtette őket." (Ha-Joon Chang, 2003, 20-21. o.) Az angol protekcionizmus a dicsőséges forradalom után még drámaibbá vált (lásd pl. Ralph Davis, "The rise of protection in England, 1689-1786", *The Economic History Review*, Vol. 19, No. 2 (1966), 306-317. o.).

¹¹⁹ "A brit kézművesek már több mint egy évszázaddal Hargreaves dzsennijének megjelenése előtt fonalat fontak a szálakból, és piacképes ruhává szőtték a pamutot... 1750-re a brit gazdaság már sokkal nagyobb mennyiségű, részben vagy egészben pamutszálakból előállított fonalat, szövetet és kész textiliát állított elő, mint bármely más gazdaság Indián kívül." (Patrick O'Brien et. al., "Az ipari forradalom politikai összetevői: Parliament and the English cotton textile industry, 1660-1774," *Economic History Review*, 44(3), 1991, 395-423. o.) John Kay (1734) Lancashire-ben feltalálta a repülő siklót - a gyapotiparhoz kapcsolódó találmányok sorának egyik első darabját. A repülő sikló megnövelte a pamutszövet szélességét és az egyetlen szövőgépen dolgozó szövőgép termelési sebességét. Az első pamutmalmokat az 1740-es években hozták létre a Lewis Paul és John Wyatt által feltalált

hengeres fonógépek számára. Ezek a gépek voltak az első olyan gépek, amelyek a gyapotot mechanikusan, emberi ujjak beavatkozása nélkül tudták fonní. Ezeket a gépeket

Ezenkívül a mezőgazdasági tevékenységektől, például a növénytermesztéstől eltérően a textilgyártás sokkal könnyebben osztható számos köztes termelési szakaszra, és alkalmazkodik a munkamegosztás környezetéhez. A textilgyártás ismételt testmozgásokat igényel a munkásoktól, és elég egyszerű ahhoz, hogy még a képzetlen munkások (idős nők és kisgyermekek) is könnyen elvégezhessék. Emellett a textilgyártás gyakran hosszú munkaidővel jár, így a vidéki területeken hatalmas mennyiségű felesleges munkaerőt képes felszívni.

Ezért nem meglepő, hogy az ipari forradalom elsőként Angliában és elsőként egy ilyen iparágban kezdődött - mivel csak egy hatalmas piac, kiforrott értékesítési hálózatokkal és nagy jövedelemrugalmasságú kereslettel tudta ösztönözni és fenntartani a nyereséges tömegtermelést a gépesítés révén.¹²⁰

A gépesítés a nagy piacra épülő munkamegosztás természetes következménye. A munkamegosztás révén a cégek azonosítani tudják a termelési folyamat azon szegmenseit, amelyek mechanikus mozgást igényelnek. Az ilyen megismételhető fizikai mozgások a termelési folyamat azon részei, amelyeket a legkönnyebben helyettesítenek a természetes erő (az emberi test, az állatok vagy a vízáramlás) által működtetett előzetes gépek (szerszámok), mint például a fakeretes fonógép és Arkwright vízi kereke.

Ha azonban a teljes termelési folyamatot különböző szegmensekre osztják, akkor egy adott termelési szegmens gépesítése azonnal *igényt* teremt más termelési szegmensek gépesítésére, hogy lépést tartsanak vele, és így a köztes termékek kereslete/kínálata folytatódhasson. Végül az egész termelési folyamat gépesítetté válik. Karl Marx így írta le a folyamatot: "Így a gépi fonás szükségessé tette a gépi szövést, és mindkettő együttesen

---

egyetlen, nem emberi erőforrás, amely lehetővé tette nagyobb gépek használatát és a termelés szervezett gyárakba való összpontosítását. A fonógépet - az ipari forradalom első szimbólumát - 1764-ben találta fel James Hargreaves Angliában. A készülék drámaian megnövelte a fonógyártás sebességét, mivel egy munkás egyszerre nyolc vagy több orsót is meg tudott dolgozni. Ez a szám a technológia fejlődésével a következő években 120-ra nőtt.

¹²⁰ Alternatívaként azt is mondhatnánk, hogy az iparosodás más iparágakban is megindult (például a nyomdászatban), de ezek az iparágak sokkal kisebb hatással voltak a gazdaság egészére, mint a textilipar, pontosan azért, mert a textilpiac sokkal nagyobb volt, mint a többi áruipar. Csak a textiliparból folyamatosan befolyó óriási mennyiségű profitból és bevételből tudta finanszírozni a brit gazdaság a szén- és gőzerőművekbe, valamint a vasútféjlesztésbe történő hatalmas beruházásait. Tény, hogy Hollandia a 17.th században a halászlé iparban alkalmazta a munkamegosztást és a gépeket, de ez az élelmiszer-feldolgozó ipar túl kicsi volt ahhoz, hogy ipari

fóradalmat indítson el.

a fehérítés, a nyomtatás és a festés terén bekövetkezett mechanikai és kémiai forradalom elengedhetetlen volt. Másfelől a gyapotfonás forradalma a gyapotmagok és a gyapotszálak elválasztására szolgáló gyapottisztító gép feltalálását is szükségessé tette; csak ennek a találmánynak köszönhetően vált lehetővé a gyapottermelés a jelenleg szükséges óriási méretben." A gyapottisztító gépet a gyapottisztítógépek és a gyapotszálak elválasztására szolgáló gyapottisztító gép feltalálására is szükség volt. (Karl Marx, *Capita*, 15. fejezet)

A fonás gépesítése így az ipari forradalom más aspektusait is kiváltotta: az emberek termelőerejét, hogy kielégítsék a textíliák és mindenféle kapcsolódó könnyű fogyasztási cikkek iránti gigantikus, egyre növekvő, egyre változatosabb jövedelemrugalmasságú piaci keresletet. A kereskedelem megnövekedett volumene és az ilyen áruk szállítása és elosztása iránti kereslet ilyen léptékben, ilyen hatalmas földrajzi térben a 19. század elején Angliábanth természetesen forradalmakat követelt meg a gazdaság más területein, mint például új energiaforrások (szén), új anyagok és köztes áruk (vas és acél), új hajtóerő (gőzgép), valamint új kommunikációs (távíró) és szállítási módszerek (autópályák, vasutak és gőzzel hajtott hajók). "Egy olyan társadalomban, amelynek forgópontja [...] a kisüzemi mezőgazdaság volt, a hozzá tartozó háziiparral és a városi kézművességgel, a kommunikációs és közlekedési eszközök oly teljesen alkalmatlanok voltak a gyáripar termelési követelményeihez". (Karl Marx, *Capita*, 15. fejezet) Így az új energia- és technológiai formák által működtetett hatékonyabb kommunikációs és szállítási formák iránti igény új iparágakat, új innovációkat és a meglévő felfedezések új alkalmazásait hozta létre, például a vitorláshajók felváltását a folyami gőzhajók, vasutak és óceánjárók rendszerével, az emberi hírvivők felváltását pedig a távíróval. De egy ilyen kolosszális kommunikációs és közlekedési rendszer kiépítéséhez szükséges anyagok "hatalmas vastömegeket jelentettek, amelyeket most már kovácsolni, hegeszteni, vágni, fűrni és alakítani kellett, igényeltek". (Karl Marx, *Des Capita*, 15. fejezet).

A gazdaság növekedésével és a piac elmélyülésével még ezek a viszonylag új gyártási módszerek is "teljesen alkalmatlanná váltak". Más szóval, amint kialakul a munkamegosztás, és szétválasztják a keresletet és a kínálatot, a piac keresleti és kínálati oldala ezután lóversenybe kezdett,

hogy létrehozzák (és utolérjék) egymást. Minden egyes lépés

a gépesítés megnöveli a termelés nagyságrendjét, így nagyobb piacra van szükség a fix költségek fedezéséhez és a kínálati oldalon keletkezett többletkapacitás felszívásához. A termelőkapacitás minden egyes bővülése viszont nagyobb keresletet követel, így a profitra törekvő kapitalistákat a kontinensekre hajtja, hogy új piacokat teremtsenek. Az új piacok felfedezése teszi nyereségessé a gépesítés vagy az új technológia bevezetésének újabb körét. Emellett a termelés gépesítésének radikális változása az ipar egyik területén keresletet és ösztönzést teremt hasonló változásra más területeken, így a növekedés további növekedést, a bővülés pedig további bővülést eredményez.

Érdekes módon ez a gazdasági logika nem változott a brit ipari forradalom óta. Gyakorlatilag minden újabban fejlett ország ugyanazt az utat követte, amelyet a britek követtek, hogy sikeresen elindítsák saját első ipari forradalmukat.

Konkrétan, a kínai könnyűipar, különösen a textil- és ruhaipar fellendülése, valamint a szén- és acéltermelés, az autópálya-építés 1990-es évek közepétől, illetve a 2000-es évek eleje óta a nagysebességű vasútépítés későbbi fellendülése egyértelműen a brit ipari forradalom történelmi mintáját és sorrendjét idézte az 18.th és 19.th században, és ugyanazzal a *fejldési logikával rendelkeztek*: Az iparosodás ezen hullámain mind az ókori Angliában, mind a modern Kínában a kereslet hajtotta és a kínálat tartotta fenn egy dinamikus visszacsatolási folyamat keretében, amely folyamatos technológiai átvételeket és piaci terjeszkedést jelentett az új iparágakban mind a felfelé, mind a lefelé irányuló iparágakban.

Ha az ipari forradalomhoz vezető proto-iparágak olyanok voltak, mint a tűznek az oxigén, akkor a textilipar és a hozzá kapcsolódó, államilag irányított merkantilista politika olyan volt, mint a gyufa vagy a szikra. Csak néhány O_2 molekula a levegőben kritikus sűrűség nélkül nem elég a tűz meggyújtásához, de a szikrák nélkül sem. Minden agrártársadalomban van néhány proto-iparág, különösen a textiliparban. De ezek nem nőnek kritikus szintre vagy sűrűsége, és nem érik el a gyújtópontot, hacsak az országok nem rendelkeznek (i) egységes belső piaccal, jól fejlett közvetítő/kereskedő osztállyal és kereskedelmi hálózattal, hatalmas számú kereskedelmi állomásokkal; (ii) egy erős központi kormányval, hogy

a kereskedelem és az exportorientált gyártás előnyben részesítése és előmozdítása a merkantilizmus ideológiája alapján; (iii) a belső és nemzetközi kereskedelem infrastruktúrája, nagy hajózási kapacitással és könnyű hozzáféréssel a nyersanyagokhoz (pl. gyapjú- és gyapotellátás); és (iv) a megfelelő iparpolitika, amely a könnyű fogyasztási cikkek mellett a textilre összpontosít.

Azth óceánutakra és távoli gyarmatokra képes, jómódú európai országok közül nem Hollandia, nem Portugália, nem Franciaország, nem Németország, nem Olaszország, nem Spanyolország, hanem csak Nagy-Britannia rendelkezett az ipari forradalomhoz szükséges fenti feltételek mindegyikével a 18. század közepére (amikor Adam Smith megírta *A nemzetek gazdagsága* című művét). Több mint háromszáz év piaci "erjedés" után Anglia az 1720-as évekre már egy kifinomult proto-ipari bázist alakított ki, hatalmas számú ellátási láncsal, ipari klaszterekkel, regionális specializációval és termékkoncentrációkkal, például fémárukkal Sheffieldben, Birminghamban és a Black Countryban; gyapjútermékek Kelet-Angliában és West Countryban; fésűsgyapjú Bradford környékén; gyapjútermékek Leeds környékén; pamut Manchester környékén; és fazekasság Cheshire-ben, ahogyan azt Daniel Defoe leírta "Utazás Nagy-Britannia egész szigetén" című művében (1724-26)."¹²¹ Az 1750-es években csak Lancashire-ben már számtalan textilipari műhely (sőt gyárak és malmok) működtek maximális munkamegosztással és több tízezer orsóval, amelyek készen álltak a forradalmi fonógépek fogadására. Az európai és különösen a brit proto-iparágak közötti éles verseny a piaci részesedésekért Angliában és Európán kívül, valamint Afrikában és Ázsiában (sőt az egész világon) és azon kívül is, elkerülhetetlenül a gépesített termelés és a szervezett munkaerővel és gépekkel felszerelt nagyüzemek nyereséges bevezetéséhez vezetett, még akkor is, ha a bérek olcsóak voltak és a szén drágább.¹²²

A hagyományos textilipar nem tőke- és nem energiaigényes (ez a modern textiliparban még mindig így van a textilgyártás értékláncának alsó végét tekintve). A fonógép és az Arkwright-féle víztartó keret, valamint más, az első világháború alatt elfogadott és feltalált textilipari gépek és berendezések nem jelentenek nagy változást.

---

¹²¹ Elérhető online a

<https://archive.org/search.php?query=A%20tour%20thro%20the%20Whole%20Island%20of%20Great%20Britain%20AND%20mediatype%3Atexts> címen. Idézi David Landes (1999, 215. o.) is.

¹²² A szén ipari forradalomban betöltött szerepéről lásd a következő alfejezetet.

Az ipari forradalom vízzel és széllel is működtethető. A pamutszálak azonban a legkönnyebben manipulálhatók szerszámgépekkel, jobban, mint bármely más természetes szál, például a gyapjú és a selyem; és a textiltermékek a legjövedelemrugalmasabbak, a leghosszabb termelési láncokkal a kifinomult munkamegosztás érdekében, jobban, mint bármely más könnyűipari fogyasztási cikk, például a cipő, a kerámia, a bútor és a cement. Így a pamuttextíliák rendelkeznek a legnagyobb potenciális hazai és nemzetközi piacokkal a gépesítés támogatására és hasznosítására. Aki megragadta ezt a bizonyos piacot, az lesz a győztes az ipari forradalom felé vezető versenyben.

Hollandia rendelkezett a legfejlettebb ipar előtti hajóépítési technológiával, rendkívül lelkes kereskedőkkel és a kereskedelmet támogató kormánnyal, valamint a legfejlettebb kereskedelmet elősegítő pénzügyi intézményekkel. De nem rendelkezett a textilipar, különösen a pamutszövetek proto-iparának kritikus tömegével, és nem volt erős és központosított kormánya sem, amely egy globális pamuttextil input-output ellátási láncot és egy világméretű textilpiacot táplálhatott és irányíthatott volna, mivel nem rendelkezett amerikai és indiai gyarmatokkal - így nem volt lehetősége arra, hogy egy indiai gyarmati textilművésszel együttműködjön, hogy megtanítsa nekik a pamutszövet-technológiát, és nem rendelkezett amerikai gyarmati földdel, hogy gyakorlatilag korlátlan mennyiségű pamut inputanyagot biztosítson. Franciaország, Spanyolország, Olaszország és Németország nem volt Hollandia ellenfele, nemhogy Anglia. Ezért az első ipari forradalom először Angliában és először a textiliparban zajlott le. Ennek így kellett lennie.¹²³

Ráadásul az összes későbbi sikeresen fejlett ország (beleértve a mai Kínát is) szintén a textiliparra támaszkodva indította el első ipari forradalmát. A textiltermékek természete, kolosszális kereslete és világpiaca diktálta az ipari forradalom e vaskos logikáját.¹²⁴

---

¹²³ A textilipar proto-iparának fejlődéséről és virágzásáról a különböző európai országokban a brit ipari forradalom előtt és alatt lásd Franklin F. Mendels (1981) és Sheilagh C. Ogilvie és Markus Cerman (1996). ¹²⁴ Az Egyesült Államok a világ textilipari nagyhatalmává vált (a Nagy-Britannia helyébe lépve) a 19. század közepe tájánth, mielőtt a 19. század végén a globális feldolgozóipar szuperhatalmává váltth; Japán a 20. század elejénth textilipari szuperhatalom lett, mielőtt a 20. század közepe táján a feldolgozóipar szuperhatalmává váltth; Kína 1995-ben vált a

világ textilipari szuperhatalmává, mielőtt második ipari forradalmát elindította volna 1995-ben

iv. *Az ipari szentháromság és az ipari forradalom* "természete és oka"

Sok gazdaságtörténész azt is állítja, hogy az olcsó szénhez való könnyű hozzáférés volt az, ami az angol ipari forradalmat elindította (lásd pl. K. Pomeranz 2001; és R. Allen, 2009). Pomeranz különösen azzal érvel, hogy az ipari forradalom először Nagy-Britanniában (Angliában) zajlott le Kína, Japán, India vagy Európa más részei helyett, mivel Nagy-Britannia szerencsésen bővelkedett szénben. Hollandia, Franciaország, Olaszország, Németország, Kína, Japán és India nem rendelkezett ugyanezzel a szénbőséggel, így nem tudtak olyan korán kikerülni a malthusi csapdából, mint Nagy-Britannia.

Kína fejlődési tapasztalatai azonban kétségbe vonják ezeket az elméleteket. Először is, Kína az elmúlt 35 évben valóban nagymértékben támaszkodott a szénre, mint fő energiaforrásra az ipari kerekék működtetéséhez. Deth ha a szén megfizethetetlen költségei akadályozták meg Kínát abban, hogy a 18. században beindítsa az ipari forradalmat, akkor miért szűnt meg vagy oldódott meg ez a nehézség hirtelen 200 évvel később, amikor a szén valós ára világszerte százszorosára vagy ezerszeresére nőtt? A nemzetközi szénárak nem lettek reálértéken olcsóbbak 1978-ban vagy azt követően, és Kína sem támaszkodott külföldi szénre a gazdasági fellendüléséhez. Emellett a kínai kis szénbányászok többsége még az 1990-es és 2000-es években is elmaradott technológiát használt a szén kitermelésére. Így a szén reálköltsége Kínában sem abszolút, sem relatív értelemben nem lehetett olcsóbb az 1980-as években, mint a 18th században.

Másodszor, a szénfogyasztás növekedési üteme Kínában az 1980-as és 90-es években, Kína proto-iparosítása és az első ipari forradalom korszakában (1978-1998) csak évi 4-5% volt. Ez az arány közel sem érte el Kína fenomenális, évi 28%-os falusi ipari növekedési ütemét és a reál-GDP évi 10%-os növekedését ebben az időszakban. Az energiafogyasztás (és az energiatermelés) növekedési üteme Kínában elérte a 10%-ot.

ugyanezeket a fejlődési lépéseket tette meg, függetlenül földrajzi elhelyezkedésüktől, népességük méretétől, illetve kulturális és intézményi különbségeiktől.

évente csak 2000 után; addigra azonban Kína már befejezte az első ipari forradalmat, és megkezdte a második ipari forradalmat.¹²⁵

Harmadszor, sem a proto-iparosítás, sem az első ipari forradalom nem energiaigényes, függetlenül attól, hogy a 19.th századi Angliában vagy a modern Kínában. Az 1980-as évek elején, sőt egészen az 1990-es évek végéig a legtöbb falusi vállalkozás Kínában nagyon kezdetleges eszközöket és gépeket használt a termelésben. Például sok szerszámot és gépet a parasztok maguk készítettek, és néha elavult gépeket vásároltak a közeli városok állami tulajdonú gyáraitól, amelyek maguk is kezdetleges technológiát használtak. Természetesen az 1990-es években egyre több és gyorsabban növekvő falusi cég importált külföldről jobb gépeket, de az 1990-es évek végéig és a 2000-es évek elejéig nem ők voltak a domináns esetek. Ez az alacsony technológiai szint magyarázza, hogy Kína gyors ipari növekedése az 1980-as és 1990-es években miért nem járt együtt vagy nem párosult az energiaigény ugyanolyan mértékű növekedésével, mint ahogyan az a modern technológiák és a tőkeigényes iparágak esetében történt volna. Kína gyors ütemű növekedése az energiakereslet és -ellátás terén csak 2000-ben következett be, miután Kína megkezdte második ipari forradalmát, amelynek során nagymértékben kiépültek és fejlődtek a tőke- és energiaigényes iparágak.

Forth, a brit ipari forradalom zászlóshajóját - a textilipart - a 18. század végénth és a 19. század elejénth (1750- 1840) főként szél és víz hajtotta, annak ellenére, hogy az olcsó szén széles körben elérhető volt. A gőzgépet a 19th század közepéig, amikor az első ipari forradalom a végéhez közeledett, nem alkalmazták széles körben a textilgyárakban, és a brit gazdaságban sem használták széles körben. Csak az első ipari forradalom vége felé, az 1830-as évek körül történt, hogy a hazai és nemzetközi kereskedelem gyorsan növekvő volumene - amelyet elsősorban a textiltermékek tömeges termelése és a textiltermékek tömeges elosztásának igénye, valamint a nyers termelési anyagok (pl. a gyapot) kolosszális teherszállítása és a kapcsolódó egyéb áruk kereskedelme és üzleti utazások hajtottak - tömeges beruházásokat tett lehetővé a szénnel működő vasutakba.

¹²⁵ Kína energiafogyasztási és termelési adatai a [http://www.eia.gov/countries/country- data.cfm?fips=CH](http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=CH) és a <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm> oldalon található.

és a gőzgépek jövedelmezőek. Valójában a szenet már jóval az angol ipari forradalom előtt felfedezték és felhasználták Európában és Kínában. A széntermelés azonban Angliában csak az 1820-as, sőt az 1830-as évek után növekedett jelentősen vagy robbanásszerűen (lásd G. Clark 2007, 237. o., 12.3. ábra). Csak ezután nőtt meg gyorsan a szénenergia iránti kereslet és kínálat, és csak ezután tudott felzárkózni az általános ipari növekedéshez. Az energia- és közlekedési infrastruktúra ilyen fellendülése és az ehhez kapcsolódó hajtóerő (a gőzgép) iránti kereslet az első ipari forradalom befejező szakaszát és a második ipari forradalom kezdeti szakaszát jelezte - a gépi szerszámok és nehézipari termékek, például szén, vegyi anyagok, vas, acél, vasút, gőzgépek, fémhajók és -vagonok, valamint a gépeket előállító szerszámgépek tömegtermelését. Ugyancsak a második ipari forradalom tette lehetővé a mezőgazdasági forradalmat a nehéz mezőgazdasági gépek és a vegyi műtrágyák tömeges szállításával.

Más szóval, az első ipari forradalom (amelyet a textilipar gépesítése és a hozzá kapcsolódó világméretű textilkereskedelem vezetett) hatalmas, ha nem is kielégíthetetlen keresletet generált az új energiával hajtott, hatékonyabb és nagyobb méretű szállítás iránt. Az Indiából és Amerika déli államaiból származó kolosszális mennyiségű gyapotimport döntő jelentőségű volt Nagy-Britannia textilipara számára. Az áruk és nagyméretű szállítmányok felemelésére és mozgatására szolgáló hatékony hajtóerő iránti példátlan igény tette nyereségessé a nagyszabású és nagy távolságokra történő szénbányászatot/szállítást, valamint az új technológiák alkalmazását a bányászatban/szállításban.

Ez megmagyarázza a hármasság ipari boom együttes megjelenését is a 19. század közepe tájánth Angliában: szén, gőzgépek és vasút. Ez az ipari hármasság nagyszabású és többdimenziós pozitív hatásokat gyakorolt a háztartások és a vállalatok viselkedésére, valamint az új ipari gazdaság input-output hálózataira is. Az ipari hármasság közös jellemzője, hogy az összetevők egyike sem szolgálhatott önmagában közvetlenül végső fogyasztási cikkként (kivéve a szenet, mint a lakások fűtőanyagát); *külön-külön* nem jelentenek mást, mint a végső fogyasztás iránti kereslet kielégítésének vagy a végső fogyasztási cikkek előállításának nagyobb termelékenységét szolgáló eszközt. Ezért a tömegesen gyártott textíliák és

egyéb könnyűipari termékek iránti nagymértékű végső kereslet nélkül a

a szénbányászat, a gőzgépgyártás, valamint a vasútépítés és -üzemeltetés önmagában nem lehetett nyereséges. Miért lenne nyereséges a szerszámok (köztes áruk) tömeges előállítás, ha a végtermékek iránt nincs elegendő kereslet? A szenet a gőzgép meghajtására használták, a gőzgépet a szénbányákból való szén kiemelésére és a szén vasúton történő szállítására használták egyik helyről a másikra. A vasút a gőzgép működtetésére és a szén nagy távolságokra történő szállítására szolgált. De ez az ipari hármasság önmagában nem lehetett volna nyereséges, ha nem szolgált volna valamilyen végső fogyasztás célját. Végső fogyasztási kereslet nélkül az ipari hármasság önmagában nem tudta volna megteremteni a textíliák iránti keresletet. A gazdaságtörténészek tehát folyamatosan elkövették a Say-törvény tévedését, miszerint "a kínálat megteremti a saját keresletét". Még egyszer: nem igaz. Üzletemberi cipőt húzva, hogy a való világban gondolkodjunk, egyet kell értenünk Keynes-szel abban, hogy a piacgazdaságban a kereslet teremti meg a saját kínálatát, nemcsak a rövid távú gazdasági recessziókban, hanem a hosszú távú fejlődésben is.¹²⁶

További példa erre, hogy még az elsőth ipari forradalom végéhez közeledve, 1830-ban is sokkal kevesebb gőzenergiát használtak a szénbányászatban és a szénfeldolgozásban Angliában, mint a víz és a szél (Allen, 2009, 173. o., 7.1. táblázat), annak ellenére, hogy a gőzgépet az 18. század elején találták fel (Thomas Newcomen), és először 1712-ben alkalmazták egy szénbánya lecsapolására. 1712-ben a gőzgépet a szénbányák lecsapolására használták. A gőzgép széles körű használata a gyárak és a szárazföldi/vízi közlekedés meghajtására csak 150 évvel később, a 19. század közepén kezdődött megth az első ipari forradalom által generált kolosszális kereslet hatására.

Az idősoros adatok is jelzik ezt az ok-okozati összefüggést a kereslet és a kínálat között. Angliában az egy főre jutó szénfogyasztás csak fokozatosan nőtt a 17.th és a 19.th század közepe között, körülbelül 5000 egységről körülbelül 40 000 egységre, ami 200 év alatt nyolcszoros növekedést jelent, évi 1%-os növekedéssel). Azonban 1850 és 1860 között az egy főre jutó szénfogyasztás több mint kétszeresére nőtt, 40 000 egységről 90 000 egységre, ami egy évtizeden keresztül évente mintegy 8,5%-os növekedést

jelentett. Tehát a változás sebessége

---

¹²⁶ Csak a központilag tervezett gazdaságokban határozza meg a kínálat a saját keresletét. Az ilyen gazdaságokból azonban hiányzik a kreatív rombolás ereje és a "természetes" szelekción keresztül történő evolúció ereje.

az első ipari forradalom után (1850-ben) hirtelen több mint nyolcszor gyorsabb volt (lásd Wrigley, 2010, 95. o., 4.1. táblázat).

Az energiafogyasztás kezdeti, lassabban növekvő szakaszát elsősorban a népességnövekedés és az urbanizáció (a kereskedelem és a proto-iparosodás miatt) okozta, mivel ebben az időszakban a szén elsősorban alternatív, olcsó hőforrásként használták a háztartások számára. Például a 17th század elején a Londonba szállított szén éves mennyisége 125 000-150 000 tonna között mozgott. A század végére ez az érték 500 000 tonna körül volt, ami évente átlagosan 1,2-1,4%-os növekedést jelentett. Ugyanebben az időszakban London lakossága 200 000-ről 575 000-re nőtt, ami évente valamivel több mint 1%-os növekedést jelent, és az egy főre jutó szénfogyasztás kis mértékű növekedésére utal. A 18th század végére London összesen mintegy 1,2 millió tonna szén importált ugyanezen északkeleti kikötőkből, ami évente mintegy 0,9%-os növekedést jelentett, míg a lakossága 1800-ra 950 000-re nőtt, ami évente mintegy 0,5%-os növekedést jelentett. Az egy főre jutó szénfogyasztás tehát a teljes 18. században csak szerény mértékben változott (Wrigley, 2010, 106. o.). Azonban 1820 után a szénfogyasztás sokkal gyorsabban nőtt, mint a népességnövekedés, és az Angliában szállított szén abszolút tonnatartalma 10 évente majdnem megduplázódott (ami a mai kínai GDP csodával határos növekedési ütemének felel meg). A szén ilyen mértékű szállításához igen jelentős hajózási kapacitásra volt szükség; így nem csoda, hogy a vasút és a gőzgép forradalma egyszerre zajlott le ebben az időszakban és azt követően. A döntő különbség 1820 után tehát az volt, hogy a szén iránti kereslet már nem a háztartások fűtési igényeiből, hanem a gőzgépek és a vasúti szállítás égető szükségletéből származott - ez alkotta az ipari szentháromság hurkát, amely kielégítette a növekvő teherszállítási és kereskedelmi igényt.

Ezek a pontok azt sugallják, hogy Nagy-Britannia olcsó szénhez való könnyű hozzáférése nem lehetett az első ipari forradalom előfeltétele vagy oka, függetlenül Robert Allen (2009), K. Pomeranz (2001) és mások érvelésétől; minden bizonnyal csak elősegítő tényező volt, amely lehetővé tette, hogy Nagy-Britannia befejezze az első ipari forradalom utolsó szakaszát, és a vasúti szállítás fellendülése révén olcsóbban elindítsa a

második ipari forradalmat. Ebből következően,

sem a szén, sem a gőzgép, sem a vasút nem volt az első ipari forradalom (1750-1830) oka.

Ez azt jelenti, hogy az ipari forradalom akkor is Angliában zajlott volna le először, ha a reálbér alacsonyabb és a szén drágább lett volna, mint mondjuk Franciaországban, Németországban és Hollandiában. A 18.th században Kínában vagy Indiában biztosan nem következett volna be, még akkor sem, ha ott a reálbér sokkal magasabb és a szén sokkal olcsóbb lett volna. Az első ipari forradalom természetesen nem folytatódott volna, és nem vált volna második ipari forradalommá szén, gőzgépek és vasút nélkül. De ez a forgatókönyv valószínűtlen volt, mert az ipari szentháromság csupán az Első Ipari Forradalom következménye (kereslete) volt - ha a szenet és a gőzgépet nem Angliában fedezték volna fel, akkor is máshonnan importálva vagy lopva tették volna elérhetővé.¹²⁷

Miért nem Hollandiában, Kínában vagy Indiában kezdődött az ipari forradalom?

Ismétlem, az első ipari forradalmat Nagy-Britanniában a világ legnagyobb hazai és globális textilpiacának évszázados kialakulása/erjedése okozta (amit részben más európai országok proto-ipari textilipari vállalatai segítettek a piacteremtés és a brit textilipari vállalatokra gyakorolt versenyképesség kiépítése szempontjából), ami a fonógépek és más textilipari gépek (és a textiltermékek tömeggyártása) bevezetését nyereségessé és a túlélés elengedhetetlen feltételévé tette. Egy ilyen piac megerjesztése és uralása érdekében a brit kormány számos törvényt hozott, hogy ösztönözze vagy kikényszerítse a belföldön előállított gyapjútermékek fogyasztását és kivitelét, és korlátozza a külföldön előállított textíliák behozatalát, valamint korlátozza a gyarmatok gyapjútermékek termelését és kivitelét. Például az 1699-es gyapjútörvényt csak 1867-ben helyezték hatályon kívül, amikor Nagy-Britannia már régen befejezte az első ipari forradalmat, és a második ipari forradalom felénél tartott.¹²⁸

---

¹²⁷ A modern nyugati civilizáció szempontjából kulcsfontosságú négy nagy találmány (a papírgyártás, a puskapor, a nyomtatás és az iránytű) mind Kínából terjedt el. Továbbá, a kolosszális mennyiségű szenet, amely Japán iparosítását táplálta a 19. század végénth és a 20. század elejénth Kínából lopták.

¹²⁸ A brit merkantilista politikával kapcsolatos további információkért és vitákért lásd az 5.4. és 6. szakasz különböző lábjegyzeteit.

Hollandia és más európai hatalmak a 18. század végére nem hoztak létre és nem ellenőriztek ekkora hazai és globális textilpiacotth annak ellenére, hogy Hollandia a 16.th és a 17.th században fejlettebb gazdasággal és pénzügyi intézményekkel rendelkezett. Hollandia a fűszerek világpiacának nagy részét elfoglalta, de a textiltermékekét nem. A fűszerkereskedelemben betöltött hegemóniájuk nem segítette iparosodásukat, annak ellenére, hogy a fűszerkereskedelem volt az, amely elindította az európai felfedezések korát, és ösztönözte a portugál és holland hajóépítési technológiát. A fűszerek egyszerűen sokkal kevésbé jövedelemrugalmasak, mint a textilárak, és aligha lehet őket tömegesen előállítani, mivel munka- és tőkeintenzívek, nem pedig földigényesek. A cukorgyártás a 17.th és a 18.th században jó példa a méretgazdaságosság és a munkamegosztás korlátaira. Egyedül Anglia építette gazdaságát szinte teljes egészében a textilgyártásra és -kereskedelemre, és nagymértékben támaszkodott erre az iparágra a nemzeti hatalom és gazdagság, valamint a kormányzati bevételek megteremtésében. Ez a szerencsés iparválasztás, illetve iparpolitika vezette végül Nagy-Britanniát az ipari forradalomhoz. Ha Hollandia megteremtette volna a globális gyapot-textilpiacot, és a britekhez hasonlóan monopolizálta volna a globális gyapot-textilkereskedelmet, akkor az első ipari forradalom dicsősége őket illette volna meg.

Mindazonáltal, nem sokkal azután, hogy a britek felfedezték a tömegtermelés erejét a textiliparban, más európai nemzetek is követték őket, és a textilgyártás ösztönzésével és a globális textilpiacon való részvétellel kirobbantották saját ipari forradalmukat. Fejlődésük korai szakaszában Franciaország, Németország és az Egyesült Államok a 19.th században, Japán a 19.th század végén és a 20.th század elején, Tajvan, Szingapúr és Dél-Korea a 20.th század közepén mind a textiliparral kikövezett jóléthez vezető utat követték. Így tett Kína is. Kína 1995-ben a világ legnagyobb textilgyártójává és -exportőrévé vált, ami jelezte gazdasági fellendülését és végső sikerét a régóta várt ipari forradalom kirobbanásában.

Ezért a Nagy Divergencia rejtélyének magyarázata (a la Pomeranz) egyértelmű: Anglia sikeres ipari forradalmának oka nem a szén volt.

Hasonlóképpen, Kína 17.th és 18.th században lezajlott ipari forradalmának oka nem a szén volt. És ugyanez vonatkozik Indiára is. Az okokat a szénen és más földrajzi adottságokon kívül kell keresni. Kína a 17.th és a 18.th században soha nem mutatott különösebb érdeklődést az alábbiak iránt.

szén, még a 19th században sem. De Japán a 19. század végénth és a 20. század elejénth század elején, különösen az 1920-as és 1930-as években, miután befejezte első ipari forradalmát, óriási érdeklődést és étvágyat mutatott az energia iránt - óriási mennyiségű szenet zsákmányolt Kínából (és Ázsia más részeiből), hogy kielégítse Japán növekvő energiaigényét, és meghódítsa ipari kerekét (az ipari hármasságot).¹²⁹

Kétszáz évvel ezelőtt Kína és India hasonló volt. Mindkettő képtelen volt az iparosodásra. India esetében ez még nyilvánvalóbbá vált a 19.th században, miután a brit gyarmatosítók vasutat építettek Indiában, az akkori Ázsia legfejlettebb vasúthálózatát. De még több mint 100 évvel később sem történt iparosodás Indiában. A proto-ipari bázis és a fogyasztási cikkek piaca Indiában (és Kínában) abban az időben egyszerűen túl vékony, túl anarchikus és szervezetlen volt ahhoz, hogy a hatalmas népesség ellenére bármilyen ipari forradalmat lehetővé tegyen. Ha megnézzük, mi történt Kínában az 1980-as évek óta, és ezt tekintjük az iparosodás követelményeinek, akkor többek között azt, hogy a proto-ipar kritikus tömegének el kell érnie a teljes mezőgazdasági hozzáadott érték legalább 40%-50%-át, vagy a teljes vidéki munkaerő 25%-30%-át a foglalkoztatottak arányában, mielőtt az első ipari forradalom bekövetkezhet, vagy a könnyű fogyasztási cikkek nagyüzemi tömegtermelésének országos szintű bevezetése nyereségessé válhat.¹³⁰ Amint azt már tárgyaltam, a piacorientált tömegtermelés a textiliparban vagy bármely könnyű fogyasztási cikk esetében soha nem nyereséges, ha a piac mérete túl kicsi, a közvetítési költségek pedig túl nagyok ahhoz, hogy a nagymértékben specializált kereslet és kínálat hosszú távon összeilleszkedjen. A 17th és 18th századi Indiában sokkal nagyobb volt a népesség, mint Angliában, de sokkal kisebb a piac, mert Indiában a falvak közötti szállítási költségek olyan félelmetesek voltak, és az indiai családi textilműhelyek (kocsigyárak) autarkak voltak, sok apró, elszigetelt és erősen lokalizált piaccal; míg a 18th században a britek

---

¹²⁹ Számos történész, mint például J. Mokyr (2009) és D. McCloskey (2010), érveket sorakoztatott fel az ipari forradalom olcsó szénrel kapcsolatos hipotézise ellen.

¹³⁰ Kína 1992-1995 körül érte el ezt a kritikus küszöbértéket. Összehasonlításképpen: 1800-ban, az ipari forradalom idején Angliában a vidéki lakosság 51%-a már nem mezőgazdasági tevékenységet folytatott, míg 1500-ban ez az arány csak 19% volt (lásd Robert Allen, 2009, 1.1. táblázat, 17. o.). Franciaországban ez az arány 1800-ban 32% volt, 1500-ban pedig 20%. Spanyolországban ez az arány alacsony maradt, és 1500 és 1800 között

stabilan 20% volt. Még az alacsony országok esetében is, ahol az ipari forradalom a legvalószínűbb volt, Anglia kivételével, ez az arány 1800-ban Hollandiában és Belgiumban csak 37%-ot ért el. Ez arra utal, hogy a nem mezőgazdasági népesség aránya a teljes vidéki népességen belül 1700 körül, az ipari forradalom kezdetén Angliában elérte a 40%-ot.

a textilipari vállalkozások jól összekapcsolódtak egy országos kereskedelmi és kereskedelmi hálózaton keresztül, kifinomult ellátási láncokkal és közlekedési rendszerekkel (csatornák és autópályák). Emellett Indiából hiányzott egy erős, gazdag kereskedőosztály, amely kezdeményezte volna a munkamegosztással működő gyárak létrehozását és a távolsági kereskedelemre való törekvést. Indiából pedig hiányzott az államhatalom és a katonai erő, hogy megvédje szervezett kereskedelmét a belföldi és nemzetközi kereskedelemben, valamint nemzeti érdekeit a globális ellátási láncban és elosztási hálózatokban. Az indiai vidéki műhelyek és proto-iparok többsége még ma is autark és anarchikus, ipari klaszterek és elosztóhálózatok által gyengén összekapcsolt, és az angol ipari forradalom utáni 200 év alatt alig fejlődött.¹³¹

Az emberek azért szerveződnek, hogy versenyezzenek, és azért versenyeznek, hogy szerveződjenek (Francis Fukuyama, 2014, 186. o.). Ki szervezte volna meg a 17th és 18th században Indiát, hogy versenyezzen, amikor India még csak nem is volt egységes nemzetállam?¹³²

4. Miért megállíthatatlan Kína felemelkedése ?

Kína iparosodását és növekedését "megállíthatatlannak" neveztem a jelenlegi "elmaradott" pénzügyi rendszere és politikai intézményei ellenére. Mit jelent ez pontosan? Az előző fejezetekben nyomon követtük Kína útját az első ipari forradalomig (és azon keresztül), és elmagyaráztuk, hogyan volt képes Kína

---

¹³¹ Amikor Adam Smith (1776, III. fejezet) megpróbálta megalapozni elméletét, miszerint a munkamegosztást a piac kiterjedése korlátozza, a mai agrárnemzetekhez, köztük Indiához nagyon hasonló piaci helyzeteket írt le: "A magányos házakban és a nagyon kis falvakban, amelyek olyan sivatagos vidéken, mint Skócia felföldje, szétszórva találhatók, minden gazdának hentesnek, péknek és sörfőzőnek kell lennie a saját családja számára. Ilyen helyzetekben aligha számíthatunk arra, hogy hús mérföldnél kisebb körzetben találunk egy kovácsot, egy ácsot vagy egy kőművest, aki ugyanezt a szakmát űzi. A szétszórtan élő családoknak, akik nyolc-tíz mérföldre laknak a legközelebbi ilyen munkástól, meg kell tanulniuk, hogy maguk végezzenek el sok olyan apró munkát, amelyhez népesebb országokban az említett munkások segítségét kérik.... A világ távoli részei között alig vagy egyáltalán nem lehetne semmiféle kereskedelem. Milyen áruk bírnák el a London és Kalkutta közötti szárazföldi szállítás költségeit? Vagy ha lennének is olyan értékes áruk, amelyek képesek lennének viselni ezt a költséget, milyen biztonsággal lehetne azokat ennyi barbár nemzet területén keresztül szállítani? "

¹³² Az iparosítás nem valósulhat meg egységes nemzetállam és egy erős merkantilista kormányzat felemelkedése nélkül, amely egységes belső piacot hoz létre, és kiépíti a nemzeti infrastruktúrát és a globális kereskedelmi hálózatokat. Ezért David Landes (2009) Nagy-Britannia sikerét az ipari forradalom detonálásában (többek között) annak tulajdonítja, hogy Nagy-Britannia "a hatalomért és gazdagságért folytatott európai versenyben" az elsőként vált modern nemzetállammá: "Nagy-Britanniának megvolt az a korai előnye, hogy *nemzet volt*.... A nemzetek össze tudják egyeztetni a társadalmi célokat az egyéni törekvésekkel és kezdeményezésekkel, és kollektív szinergiájuk révén fokozni tudják a teljesítményt. Az egész több, mint a részek összege. Egy nemzet polgárai jobban

reagálnak az állami ösztönzésre és kezdeményezésekre; fordítva, az állam jobban tudja, mit és hogyan kell tennie, összhangban az aktív társadalmi erőkkel. A nemzetek képesek versenyezni." (David Landes, 1999, 219. o.)

hogyan az 1990-es évek végén és a 2000-es évek elején a piaci kereslet által meghatározott, de a kormány által irányított "ipari szentháromság" programokon keresztül beindítsa a második ipari forradalmat. De mit tartogat Kína jövője? Képes lesz-e Kína továbbra is ilyen gyorsan növekedni, és végül a század közepére nemcsak az egy főre jutó jövedelem, hanem a főbb csúcstechnológiák terén is megelőzni az Egyesült Államokat? És mit jelent ez a világ gazdasági és geopolitikai rendjére nézve?

Egyrészt, Kína gyors fejlődése összenyomta a tipikus 250 és 300 év nyugati ipari vívmányait (azaz a proto-iparosodástól a második ipari forradalom elindításáig) mindössze 35 év alatt. Emellett gyorsan fel kellett halmoznia a Nyugatra jellemző 250-300 évnél jelentős fejlődési problémát és akadályt is, amelyekkel a Nyugat szembesült. E problémák közé tartozik többek között a féktelen korrupció, a példátlan környezetszennyezés és környezetpusztítás, a hagyományos családi értékek gyors lebomlása és a szexuális felszabadulás felgyorsulása, a válások és öngyilkosságok számának növekedése, a széles körben elterjedt üzleti csalások, a "citromokkal" és alacsony minőségű árukkal teli piacok, a mindenütt jelenlévő vagyonbuborékok, a növekvő jövedelmi egyenlőtlenség és az osztályok közötti megkülönböztetés, a gyakori ipari balesetek, a szervezett bűnözés, a gazdasági botrányok és a munkanélküliség. Tekintettel ezekre a drasztikusan súlyosbodó társadalmi/gazdasági/politikai problémákra, nem csoda, hogy a Kínával kapcsolatos előrejelzések nagy része pesszimista; egyesek még Kína drámai összeomlására is fogadnak. Valóban, a kínai új gazdasági valósággal való megbirkózáshoz szükséges pénzügyi és intézményi innovációkat nem könnyű elérni. Ezeket a jóslatokat súlyosbítják a népszerű eurocentrikus ideológiák és a Kínával kapcsolatos antagonisták nézetek.¹³³

---

¹³³ Gordon Chang (2001) népszerű könyve, "The Coming Collapse of China" mellett lásd még James Gorrie (2013), "The China Crisis: How China's Economic Collapse Will Lead to a Global Depression", valamint Peter Navarro és Greg Autry (2011), "The Death by China: Confronting the Dragon - A Global Call to Action" (Szembenézés a sárkánnyal - Globális felhívás a cselekvésre), a számtalan más Kínával foglalkozó Kína-ellenes könyv és cikk mellett. Az ilyen széles körben elterjedt pesszimista és negatív vélemények Kínáról aligha hibáztathatók, tekintve a nyugati lakosság gazdaságtörténeti tudatlanságát és azt, hogy a mainstream közgazdaságtan nem tudta megmagyarázni az ipari forradalmat, valamint az intézményi elméletek erőteljes befolyását. Négy évtizeddel ezelőtt maga Richard Nixon elnök elmélkedett egyszer, miután az 1970-es évek elején Kínába látogatott: "Nos, elég csak

megállni és belegondolni, mi történhetne, ha bárki, akinek tisztességes kormányzati rendszere van, átvinné az irányítást a szárazföld felett. Jó Isten... Nem lenne olyan hatalom a világon, amelyik még... úgy értem, 800 millió kínai dolgozzon egy tisztességes rendszerben... és ők lesznek a világ vezetői." (<http://www.newsweek.com/henry-kissingers-prescription-china-67555>) A mai kommunista párt Kínában 1,3 milliárd kínait állított munkába az intézményelméletek által kifogásolt "szar" rendszerben (Acemoglu és Robinson, 2012), míg az orosz, messze a

Másrészt léteznek optimista előrejelzések Kínára vonatkozóan is, amelyek különösen a 2000-es évek eleje óta kezdtek virágzásnak indulni. Az egyik legkorábbi merész előrejelzést Kína felemelkedéséről a Világbank korábbi vezető közgazdásza, Justin Yifu Lin és szerzőtársai (Fang Cai és Zou Li) tették "A kínai csoda" című könyvükben, amely először 1994-ben jelent meg kínaiul, és azóta számos idegen nyelvre lefordították. Ebben a korszakalkotó könyvben Lin és szerzőtársai a komparatív előny és a később érkező előny fogalmán alapuló első szisztematikus beszámolót adtak Kína 1949 és 1977 közötti iparosítási kudarcáról és az 1978-as reform óta bekövetkezett növekedési csodáról. Azt állítják, hogy Kína 1978 óta tartó növekedési csodája azon a helyes fejlesztési stratégián alapult, hogy először a munkaintenzív iparágakra támaszkodott, majd fokozatosan áttért a tőkeintenzív technológiákra.

Mégis, elég sok időbe telt, amíg egy maroknyi nyugati megfigyelő lassan felismerte Kína "elkerülhetetlen" felemelkedését. Henry Kissinger volt amerikai külügyminiszter például 2007-ben megjegyezte, hogy "Kína felemelkedése elkerülhetetlen, és semmit sem tehetünk ellene". Kissinger annak ellenére tette ezt a kijelentést, hogy Kína egy főre jutó jövedelme akkoriban csak 1/20th volt az Egyesült Államoké, és 1/5th a közepes jövedelmű latin-amerikai országoké, például Argentína, Brazília és Mexikóé.

Jim Rogers (a The Quantum Fund társalapítója) megjegyezte, hogy "ahogy a 19. században a briteké, a 20. században az amerikaiaké volt a jövő, úgy a 21. század a kínaiaké lesz".¹³⁴ Az eddigi legoptimistább előrejelzés Kína felemelkedéséről és a világ geopolitikai rendjére gyakorolt hatásáról Martin Jacques (2009) nagy hatású könyvében, a "When China Rules the World: The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World" című könyvében és annak második kiadásában (2012), a "When China Rules the World: The End of the Western World and the Birth of a New Global Order" című könyvben.

Bár a Kínával kapcsolatos optimista nyugati vélemények a 2007-es pénzügyi világválság óta gyorsan erősödni kezdtek és

---

amely az 1980-as évek előtt nagy gazdasági erő volt, teljesen eltűnt a színről, miután vakon elfogadta a neoliberalizmus ideológiáját és a gazdasági reformok sokkterápiáját.

¹³⁴ Lásd pl. <https://www.youtube.com/watch?v=doMX189Lur8>.

egyre népszerűbbek és befolyásosabbak, különösen azóta, hogy az IMF és a Világbank előrejelzései szerint Kína 2014-ben megelőzi az Egyesült Államokat a vásárlóerő-paritáson (PPP) alapuló GDP-mérés alapján, ezek a nézetek kizárólag Kína múltbeli növekedésének lineáris extrapolációjára támaszkodtak, és kevés vagy egyáltalán nem szolgáltak gazdasági racionalitással vagy elméleti alapokkal. Ezért ugyanolyan alaptalanok, mint a túlzottan pesszimista nézetek.

Larry Summers, az Egyesült Államok korábbi pénzügyminisztere valóban elemezte a gazdasági növekedés történetére vonatkozó, számos országra vonatkozó adatokat, és azt állítja, hogy a jövőbeli kínai növekedésre vonatkozó optimista előrejelzések messze elmaradnak a valóságtól:¹³⁵

"[A] történelem azt tanítja, hogy a szokatlanul gyors növekedés ritkán tartós, még akkor is, ha a gazdasági előrejelzések mindig extrapolálják a közelmúltbeli növekedést. Valójában az átlaghoz való visszalépés a gazdasági növekedés empirikusan legmarkánsabb jellemzője. Ez az adatokban sokkal robusztusabb, mint például a sokat emlegetett közepes jövedelemcsapda. Továbbá a növekedés statisztikai elemzése azt mutatja, hogy a fejlődő országokban a gyors növekedési epizódokat gyakran szakadatlan növekedési visszaesések szakítják meg. Az ilyen megszakítások a növekedési ráták eltéréseinek nagy részét teszik ki. Azt javasoljuk, hogy Kína kiemelkedő jellemzői - az állami ellenőrzés és a korrupció magas szintje, valamint a tekintélyelvű kormányzás magas szintje - még valószínűbbé teszik a növekedés megszakításos visszaesését, mint azt az általános tapasztalatok sugallják. "

Miért lenne tehát elkerülhetetlen Kína felemelkedése és nemzetközi dominanciája? Meddig és mennyivel emelkedhet Kína tovább - és meddig emelkedhet olyan közepes jövedelmű országgá, mint Brazília vagy Mexikó, vagy olyan magas jövedelmű országgá, mint Japán és az Egyesült Államok? Mi a helyzet a közepes jövedelem csapdjával, amellyel Kína a következő 10 évben szembesül, ha az egy főre jutó jövedelme eléri a latin-amerikai szintet? Még 2014 végén is Kína egy főre jutó GDP-je csak 1/8-a volt az amerikai szintnek, az egy főre jutó fogyasztás pedig 1/15-e; és Kínában még mindig a lakosság mintegy 50%-a vidéken él. És a laikusok szerint Kína egykor a világ legnagyobb gazdasága volt, több mint 200 száz

évvel ezelőtt; tehát a megfiatalodása elkerülhetetlen. De gondoljunk csak Egyiptom és India fájdalmasan hosszú fejlődéstörténetére (mindkettő

---

¹³⁵ Lant Pritchett és Lawrence H. Summers (2014), "Asiaphoria Meets Regression to the Mean". NBER Working Paper No. 20573. (<http://www.nber.org/papers/w20573>).

civilizációk régebbiek, mint Kína), valamint az a tény, hogy Kína legalább az 1978-as reform előtti 200 évben stagnált.

Larry Summer kutatásai alapján a Kína-optimizmus statisztikailag nem igazolható. Pusztán a világ legnagyobb népessége és hosszú történelme nem indokolja az optimizmust. Különösen Kína elmúlt évtizedekben elért magas növekedési üteme és a Japánhoz és Dél-Koreához viszonyítva fennmaradó fejlettségi lemaradása nem alapozza meg az ilyen (fent említett) optimizmust. Kína hosszú agrárcivilizációs történelme sem alapozza meg az ilyen optimizmust, ahogyan az Oszmán Birodalom sem alapozza meg Törökország megfiatalodását, és ahogyan az ókori görög civilizáció és a Római Birodalom sem alapozza meg az angol ipari forradalom megjólását.

Összefoglalva: annak ellenére, hogy Nyugaton egyre népszerűbb az optimista nézet Kína elkerülhetetlen felemelkedésével kapcsolatban, kevés gazdasági érveléssel támasztották alá ezt az optimizmust (vagy talán "félelmet") Kína felemelkedésével kapcsolatban. 1978 óta gyorsan növekszik, és a történet szerint továbbra is így növekedhet, mert elmaradottsága és későn érkező előnye, nagy mennyiségű olcsó munkaerő, konfucianista hagyományai, valamint a tisztességtelen nemzetközi versenyt és az árfolyam-manipulációkat megkönnyítő politikai autokráciája miatt. De akik ezt állítják, nem teszik fel maguknak a kérdést, hogy miért nem sikerült annyi régi civilizációnak és fejlődő országnak évszázadokon keresztül iparosodnia az elmaradottság, az olcsó munkaerő, a későn érkező előny, az autokrácia és az árfolyam-manipulációk ellenére...? Ha Kína még mindig a szegénység csapdájában rekedt volna ahelyett, hogy növekedne, mint ma, akkor ugyanezeket a kulturális és intézményi tényezőket idézték volna Kína kudarcainak "magyarázataként".

Ez a szakasz ismét azt állítja, hogy csak az ipari forradalom vaslogikájának helyes megismerése és a Nyugat felemelkedésének mélyreható elemzése alapján lehet teljes mértékben megérteni, hogy Kína felemelkedése miért megállíthatatlan annak ellenére, hogy az iparosodás gyümölcseinek védelmét és az áruk, szolgáltatások, munkaerő és tőke piacainak további elmélyítését célzó intézményi innovációk hatalmas kihívások elé állítják a jövőben. Egy ilyen új perspektívából nézve a mai Kína előtt álló, fent

említett társadalmi/politikai/gazdasági kihívások csupán növekedési
fájdalmak, és nem ugyanazok a félelmetes strukturális akadályok, mint a

a szegénység csapdája vagy a közepes jövedelem csapdája, amellyel számos fejlődő ország szembesül.¹³⁶

i. Helyes fejlesztés Stratégiák

Kína elkerülhetetlen felemelkedésének első magyarázata az, hogy megtalálta a megfelelő fejlesztési stratégiát és követte az iparosodás helyes sorrendjét - ami kifejezetten Kínára vonatkozik, de számos más, még iparosodó nemzetre is alkalmazható. Ez a fejlődési sorrend teljes mértékben összhangban van az angliai és más sikeresen fejlett országok ipari forradalmának *belső logikájával*, annak ellenére, hogy Kína intézményi feltételei eltérnek a 18th és 19th századi nyugati hatalmakétól.

Összefoglalva, amit ebben a cikkben elmondtam: Az ipari forradalomnak megvan a maga belső gazdasági logikája, amely fejlődési szakaszokban egymás után bontakozik ki. A vidéki területeken a munkamegosztáson alapuló proto-iparosodással kezdődik, amely elindítja a nagy menekülést a malthusi szegénységi csapdából, és megtöri az élelmezésbiztonság átka. A proto-iparosodás végén a hatalmasra bővült hazai alulról jövő piac és a nemzetközi piac felfedezései, a tökéletesített proto-ipari ellátási láncok és a személytelen kereskedelmi elosztóhálózatok, valamint a proto-ipari cégek közötti kiélezett verseny mind-mind jövedelmezővé teszik a könnyűipari termékek tömegtermelésének bevezetését. Ez váltja ki az első ipari forradalmat - az angol ipari forradalom modern formában, modern körülmények között, amely a könnyű fogyasztási cikkek regionális ipari specializáción és klaszteresedésen alapuló, munkaintenzív tömegtermelését jellemzi. Ezeknek a munkaigényes tömegtermelő iparágaknak viszonylag alacsony a tőkeigényük és az energiaigényük (a nehézipari ágazatokhoz képest

---

¹³⁶ Bár Kína még nem érte el és nem lépte át a közepes jövedelemcsapdát, elemzésünk szerint Kína képes lesz kilépni a közepes jövedelemcsapdából, ha sikeresen befejezi második ipari forradalmát - ami a következő 10-20 évben minden "növekedési fájdalom" ellenére rendkívül valószínűnek tűnik. Tian Zhu kommentárcikke hasonló nézeteket oszt meg ebben a kérdésben (lásd http://www.guancha.cn/ZhuTian/2014_10_17_274362.shtml). A második ipari forradalom legfontosabb feladata a piaci bázis, az elosztóhálózatok és az ellátási láncok megteremtése a "tömegtermelés eszközeinek tömeges előállítását" támogató technológia támogatására. Amint azt az 5. és 6. fejezetben részletesen tárgyaljuk, a második ipari forradalom sikeres befejezésének jelei közé tartozik a mezőgazdasági gépesítés (modernizáció) és a pénzügyi ipari fellendülés (pénzügyi kapitalizmus) befejezése. Egy ilyen társadalom ekkor készen áll arra, hogy belépjen a jóléti állam vagy a posztindusztriális szakaszba.

iparágak), és így könnyebben finanszírozhatók a proto-iparosítási szakaszban felhalmozott hazai megtakarításokból.

A gépesítés (tömegtermelés) a termelési folyamat egyik szegmensében azonban igényt teremt a gépesítésre a termelési folyamat más szegmenseiben, és végső soron a gépesítésre a teljes termelési folyamat és a kapcsolódó ipari input-output ellátási láncok valamennyi szegmensében. Ez a termelési láncokon átívelő folyamatos gépesítési folyamat hatékonyabb nyersanyag-, köztesáru- és gépellátást, valamint jobb kereskedelmi elosztórendszert és szállítási infrastruktúrát igényel. Ezért, amint az első ipari forradalom beindul, a jobb, gyorsabb, nagyobb léptékű termelési és elosztási rendszerek és kereskedelmi hálózatok iránti növekvő igény végső soron az energiából, a mozgásból és a közlekedési infrastruktúrából álló "ipari szentháromság" forradalmát követeli meg a folyamatosan bővülő gazdaság fenntartása, valamint a nehéz teherszállítás és a távolsági kereskedelem megkönnyítése érdekében.

Az első ipari forradalom által teremtett piaci kereslet által kiváltott ipari szentháromság ilyen fellendülése kolosszális keresletet generál a nehézipari termékek és anyagok iránt, ami viszont gazdasági erőket és piacot biztosít a második ipari forradalom támogatásához. A második ipari forradalom jellemzője a gépek és különböző köztes áruk tömeges előállítása (kínálata), amelyek szükségesek az "Ipari Hármóság" növekedésének fenntartásához, így a nehézipari áruk, például vegyi anyagok, cementek, vas, acél, hírközlés, autóipari termékek, hajók, autók, teherautók, repülőgépek és egy nagy szervezett hitelrendszer tömeges biztosítását igényli. Minden olyan új felfedezést, amely megkönnyítheti ezeknek az áruknak az ellátását, szükségszerűen átvesznek vagy feltalálnak, és végül tömegesen gyártják majd, amennyiben előnyei meghaladják a költségeit - ilyenek például az energia, a hajtóerő, a szállítás, a kommunikáció és az anyagok bármely új formája. Ez a folyamat a nagy volumenű kereskedelem megkönnyítése érdekében a pénzügyi szolgáltatások és a hitelkezelés terén is innovációkat igényel. A stabil és jól irányított nemzeti bankrendszer ezért előnyös.

Az iparosítás teljes folyamatát tehát a kereslet hajtja, és a fejlődés előző szakaszából származó megtakarításokból finanszírozzák. Minden egyes

szakasz az új piacok létrehozásának, felfedezésének és bővítésének problémájával szembesül, és így az új piaci szereplők kollektív fellépését igényli, hogy leküzdjék a magasabb szintű piac létrehozásával és a kapcsolódó közjavak biztosításával járó kolosszális társadalmi költségeket.

Pontosabban, az első ipari forradalom beindításával kapcsolatos kolosszális társadalmi és magánköltségeket, mint például az ipar előtti piac és az ipar előtti cégek létrehozásának, valamint a technológia átvételének/innovációjának költségeit a proto-iparosítás alatti primitív felhalmozás finanszírozza; és az ipari hármasság (energia/motorerő/infrastruktúra) kiépítésével és fejlesztésével, valamint a második ipari forradalom beindításával kapcsolatos még kolosszálisabb társadalmi és magánköltségeket viszont az első ipari forradalom megtakarításaiból kell finanszírozni.

A méretgazdaságosság (amely főként a magán- és társadalmi tőkék telepítésének rendkívül nagy fix költségeiből és a telepített tőke használatának nulla határköltségéből, valamint a gyártási tudás externáliáiból és tovagyrúzó hatásaiból ered) azt jelenti, hogy az egyes fejlődési szakaszokkal járó összes társadalmi és magánköltséget végül minden egyes sikeres ipari forradalom gyümölcsei és az ipari nyersanyagok (gyapjú, gyapot, szén, vas, acél, olaj, műanyag, gumi, vegyi szálak, ritkaföldfémek stb. stb.) új formáinak felfedezése és a piac (vásárlóerő) óriási mértékű bővülése kompenzálja. A második ipari forradalom például végső soron a mezőgazdaság gépesítésére ad visszacsatolást, hogy ez a primitív, föld- és munkaigényes ágazat végre felszabadulhasson és tőkeigényes iparrá alakulhasson át, és az ipari forradalom végső haszonélvezőjévé válhasson, így végleges és teljes megoldást kínálva az élelmezésbiztonsági problémára, amely az első ipari forradalom akadálya volt, és az Éden elvesztése óta üldözi az emberi társadalmakat.

Az iparosodás tehát egy beinduló és öngerjesztő dinamikus folyamat, amely megfelelő sorrendben bontakozik ki. Minden egyes szakaszhoz "nagy lökés" és a kormányzat és a magánszektor összehangolt közös erőfeszítése szükséges. A kezdeti és a köztes szakaszok nem hagyhatók ki, de felgyorsíthatók.

és lerövidíti a kormányzat, amely a piac megteremtőjeként lép fel. A kezdeti vagy köztes szakaszok kihagyása, mint például a Gerschenkron (1962) által javasolt felülről lefelé irányuló megközelítések és a Big Push elmélet alapján a nehézipar kiépítésére való közvetlen ugrás, súlyos fejlődési problémákhoz vezethet, mert a korábbi szakaszok hiánya (többek között) nemcsak a nehézipar nyereségessé tételéhez szükséges méretezett piacok hiányát jelenti, hanem a technológiai átvétel és korszerűsítés önfinanszírozásához szükséges elegendő hazai megtakarítás hiányát is, ami az iparosítás folyamatos folyamatát megakaszthatja, és az úgynevezett "közepes jövedelem csapdájába" eshet.¹³⁷

Az ipari forradalom és a kapitalizmus középpontjában a tőke felfedezése és hatékony reprodukciója áll. De a tőke tömeges előállításának mértéke vagy a tőke reprodukciójának sebessége és mértéke, akárcsak a munkamegosztás, döntően a piac méretétől függ, a piac mérete pedig viszont attól, hogy egy nemzet milyen jövőképet és hajlandóságot mutat a piac létrehozására, valamint attól, hogy az állam milyen pénzügyi képességgel rendelkezik a piac létrehozásával járó társadalmi költségek leküzdésére.

Történelmileg a piac megteremtői a hatalmas és gazdag kereskedők és pénzügyi közvetítők (bankárok) voltak. De egy ilyen kereskedőktől függő természetes piac-fermentációs folyamat, különösen a pre- vagy proto-ipari piac tekintetében, évszázadokig tarthat, még erős állami támogatás mellett is. Kína (újra)felfedezte, hogy ez a lassú és hosszadalmas természetes piaci erjedési folyamat drámaian lerövidíthető mindössze egy évtizedre egy erős kormány által mesterségesen létrehozott piaci erjesztéssel (ahogyan Japán tette a Meiji-restauráció idején és Dél-Korea az 1960-1980-as években).

A folyamatos növekedés és a megállíthatatlan iparosítás kulcsa tehát az, hogy miként lehet fenntartani a magas nemzeti megtakarítási rátát, hogy folyamatosan finanszírozni lehessen a piacteremtés növekvő állandó költségeit, és feljebb lehessen jutni az ipari ranglétrán. Az iparosítás felülről lefelé irányuló, a nehéziparral kezdődő megközelítései nem rendelkeznek ilyen bőkezű finanszírozási forrással, ezért erősen a külföldi támogatásokra vagy a primitív ágazatok, például a mezőgazdaság, a nyersanyagok vagy a

természeti erőforrások megadóztatására kell támaszkodniuk. De egy ilyen kínálati oldali megközelítés

---

¹³⁷ Ez magyarázatot adhat a "közepes jövedelem csapdájának" rejtélyére.

(a modern, hatékony technológia létrehozása a tömegpiac és a hozzá kapcsolódó elosztási rendszer megteremtése nélkül) aligha képes megteremteni azokat a piaci feltételeket, amelyek a nehézipari termékek tömegtermelésének jövedelmezővé tételéhez szükségesek. A nehézipar magja az ipari hármasságtól (energia/járművek/infrastruktúra) függ. Egy nemzet nem tud nyereséges nehézipart építeni anélkül, hogy előbb ne építené ki az ipari hármasságot. Az ipari hármasság azonban nemcsak alapvetően közjóság, hanem köztes áru is, amely önmagában vagy önmagában nem nyereséges a végső kereslet kiszolgálása nélkül. Ezért azt közpénzből kell finanszírozni az első ipari forradalom megtakarításaiból.¹³⁸ Ám csak a második ipari forradalom befejezése után válik lehetővé a termelőeszközök (gépek és infrastruktúrák) tömeges előállítás, és léphet be egy nemzet a jóléti államba, amely a jólétre épül minden tömegesen előállított dologgal, beleértve magukat a tömegtermelés eszközeit is.¹³⁹

Az ipari forradalom korábban leírt logikája egyébként fényt derített Európa és a világ jelenlegi gazdasági problémáira. A 2009 óta tartó európai adósságválság kiváltó oka nem az olcsó hitel vagy a pénzügyi szabályozás hiánya volt önmagában az eurózónában, hanem egyes (dél)európai nemzetek azon döntése (az 1980-as évektől kezdve), hogy a második ipari forradalom befejezése előtt éretlenül léptek be a jóléti államba és a pénzügyi kapitalizmusba. Ezért a különböző szociális jóléti programok és a bőkezű állami nyugdíjrendszerek következtében emelkedő munkaerőköltségek miatt a munkaigényes könnyűiparuk nemzetközileg versenyképtelenné vált, amikor Kína és más feltörekvő gazdaságok a könnyű fogyasztási cikkek világkereskedelmének meghatározó szereplőivé váltak. Ez különösen igaz azután, hogy Kína 2001 végén csatlakozott a WTO-hoz. Ezen európai országok könnyűiparának összeomlása a munkanélküliség tartós növekedését és a GDP-növekedés lassulását okozta, ami leleplezte és felnagyította a kormányzatuk

---

¹³⁸ Végül is az energia, a mozdonyok és az infrastruktúra csupán a termelés eszközei, nem pedig a termelés célja. Tehát az egész modern, körkörös ipari struktúra a fogyasztási javak iránti végső kereslet alapjára épül.

¹³⁹ A nemzetközi kereskedelem révén egy iparosodott nemzet megengedheti magának, hogy lemondjon az otthoni könnyűipari bázisról, mivel tömegesen gyártott nehézgépipari termékeket exportálhat könnyű fogyasztási cikkekért cserébe. Egy fejlődő agrárország azonban nem gazdagodhat meg úgy, hogy feldolgozott fogyasztási cikkek importál, és primitív technológiával előállított mezőgazdasági termékeket exportál. Ez az oka annak, hogy az

úgynevezett "komparatív előnyökön" alapuló klasszikus ricardiánus kereskedelemelmélet elhibázza az iparosodás lényegét.

hiányt és a nemzetközi adósságokat, és csökkentették adósságaik visszafizetésére vagy refinanszírozására való képességüket. Az adósságválság tehát eleve el volt ítélve Európában.

Az európai országok, mint például Németország, azonban nem szenvedtek (közvetlenül) ilyen problémáktól, mivel a második világháború után sikeresen befejezték második ipari forradalmukat, és így Kína felemelkedéséből profitáltak azáltal, hogy tömeggyártott gépipari termékeket és magas hozzáadott értékű tartós fogyasztási cikkeket exportáltak, hogy kielégítsék Kína növekvő keresletét. Az erőforrásokban gazdag országok, mint Ausztrália és Afrika egyes részei szintén profitáltak Kína felemelkedéséből. Ezért az európai adósságválság végső megoldása nem a megszorítások vagy a keynesi politika, hanem az, hogy megtalálják a módját annak, hogy befejezzék a régóta esedékes "adósságukat" az iparosításban, és versenyképessé váljanak a világpiacon a nehézipari termelés vagy más csúcstechnológiai területek, például a gyógyszeripar és a pénzügyi szolgáltatások terén. Ehhez azonban erős kormányra és jövőképes, államilag irányított fejlesztési és kereskedelmi stratégiákra van szükség.¹⁴⁰

Ezért az ipari forradalom belső logikája, valamint az összes sikeresen iparosodott nemzet történelmi útja (és a sikertelen nemzetek útja is) segíthet Kína további fejlődési útjának és határozott felemelkedésének előrejelzésében. Kína 1978 óta követte az iparosodás logikus, sikeres útját, bár kezdetben akaratlanul. És ez megmagyarázza, hogy Kína 1978 óta miért nem szenvedett stop-and-go fejlődési ciklusoktól vagy adósságválságoktól iparosításának finanszírozása során, ellentétben a korábbi három iparosítási kísérletével és néhány latin-amerikai ország hasonló esetével, amelyek felülről lefelé irányuló megközelítést alkalmaztak. Kína teljes mértékben az 1978 utáni vidéki iparosításból származó saját hazai megtakarításaira támaszkodott az 1990-es évek első ipari forradalmának beindításához, és teljes mértékben az első ipari forradalomból származó magas megtakarítási rátára támaszkodott a szén- és autóipar beindításához és finanszírozásához.

---

¹⁴⁰ Az 1990-es német újraegyesítés a vártnál sokkal fájdalmasabb folyamat volt minden német számára, pontosan azért, mert az iparosodott Nyugat-Németország elfelejtette List elméletét a nemzeti rendszerépítésről, és figyelmen kívül hagyta Kelet-Németország elmaradott gazdasági fejlődési szintjét és a hozzá kapcsolódó komparatív

előnyöket. Nyugat-Németország egyik legnagyobb hibája az újraegyesítés után például az volt, hogy megpróbálta Kelet-Németországot azonnal behúzni a nyugat-német jóléti államba; ez a kelet-német feldolgozóipart a korábnál sokkal kevésbé versenyképpé tette, és egyik napról a másikra összeomlott. Ha még egy olyan ipari hatalomnak is, mint Nyugat-Németország, ilyen problémái voltak Kelet-Németországgal, akkor vajon a többi kelet-európai országtól mennyit várhatunk a kommunizmus elhagyása után? Ezek a nemzetek a sokkterápia, a washingtoni konszenzus vagy az intézményi elmélet által ajánlott elhibázott fejlesztési politikák ellenére is csak bukácsoltak a nemzetgazdaságuk újjáépítésére tett kísérleteikben.

az energia/vasút fellendülése és a második ipari forradalom. Kína nemzeti megtakarítási rátája ma is a világ legmagasabb (a GDP 50%-a), és Kína így magas megtakarítási rátájával és 4 billió dolláros külföldi tartalékával (pénzügyileg) teljes mértékben képes arra, hogy a következő 10-15 évben befejezze második ipari forradalmát. Ez a példátlanul magas megtakarítási ráta lehetővé teszi Kína számára azt is, hogy finanszírozza az afrikai, latin-amerikai, délkelet-ázsiai, közép-ázsiai és az egész európai kontinens infrastruktúrájába történő globális üzleti beruházásait, hogy kiépítse Kína ambiciózus tengerentúli nyersanyag- és energiaellátási láncát, valamint a "Made in China" globális értékesítési hálózatát.¹⁴¹

Mivel Kína népessége nagyobb, mint az Egyesült Államoké és egész Európáé együttvéve, és mivel Kína erőforrás-szegény nemzet, és nem támaszkodhat többé a gyarmatosításra, hogy más nemzetekből ingyenes erőforrásokat vagy megtakarításokat vonjon ki, sokkal magasabb nemzeti megtakarítási rátára, sokkal nagyobb globális piacra és messzebbre ható globális infrastruktúrára van szüksége kolosszális iparosítása megvalósításához.¹⁴²

A nyilvánvaló intézményi különbségek ellenére a Kína által az iparosodás felé tett lépések nem különböznek attól, amin a britek a 18.th és a 19.th században keresztülmentek, és amin más sikeresen iparosodott nemzetek (például az Egyesült Államok, Franciaország, Németország és Japán) a történelem más időszakában keresztülmentek. A különbség az, hogy ezek a régebbi ipari hatalmak mind a gyarmatosításra, az imperializmusra és a gyarmatokkal és más gyenge nemzetekkel folytatott tisztességtelen kereskedelemre támaszkodtak iparosodásuk finanszírozásához. Anélkül, hogy ezek a taktikák a rendelkezésükre állnának, Kínának példátlanul magas nemzeti megtakarítási rátát kell fenntartania, amely lényegesen magasabb, mint bármelyik korábbi iparosodott hatalomé, hogy előmozdítsa iparosodását. És Kína rendelkezik a békés felemelkedéséhez szükséges nemzeti megtakarításokkal.

---

¹⁴¹ Kína geopolitikai fejlesztési stratégiája eltér az amerikai megközelítéstől, és a fejlődő országok számára

elfogadhatóbbnak tűnik, mint a washingtoni konszenzusos megközelítés. Lásd pl. Kevin Gallagher (2011), "The End of the 'Washington Consensus'", elérhető a <http://www.theguardian.com/commentisfree/cifamerica/2011/mar/07/china-usa>.

¹⁴² Kína például vasútvonalakat épít, hogy összekösse Kína keleti partvidékét Németországgal és Görögországgal nyugaton, valamint Szingapúrral délen. Kína emellett tömegesen fektet be infrastrukturális projektekbe Afrikában és Latin-Amerikában, és a renminbi fokozatosan a világ egyik legfontosabb tartalékvalutájává válik.

ii. "Learning by Doing" - a technológiai innováció végső forrása

Kína megállíthatatlan felemelkedésének második magyarázata válasz az intézményi teoretikusoknak és számos Kínával foglalkozó kommentátornak. Ők megkérdőjelezhetik Kína innovációs képességét, ha egyszer a határvidékre lép, tekintve tekintélyelvű kormányát és "kivonuló" politikai intézményeit (lásd pl. Acemoglu és Robinson, 2012). Azzal érvelnek, hogy Kína egypárti politikai rendszere azzal jár, hogy szükségszerűen korlátozza (vagy hiányolja) a technológiai innovációk szabadságát és ösztönzőit. Ezért Kína eddigi gyors fejlődését és csodaszámba menő növekedését nem az innovációk, hanem az elmaradottsága és a fejlett országok technológiáinak másolása révén lehetett hajtóereje.¹⁴³ Az ilyen intézményi nézetek félrevezetőek, és a gazdaságtörténet sem támasztja alá őket (pl. Japán, Németország és Oroszország a II. világháború előtt, Dél-Korea és Szingapúr a II. világháború után).

A vita kedvéért tekintsük át az Egyesült Államok által bejárt történelmi utat. Az Egyesült Államokban egy proto-ipari fejlődési szakasz zajlott le, mielőtt az első ipari forradalom a 19. század közepén detonált volnath. Charles Morris (2012) megjegyezte, hogy 1812-re (az 1980-as évek Kínájához hasonlóan) az északi államok vidéke alaposan elüzettedett, a feldolgozóipari tevékenységet a vízésések körüli kis falucskákban végezték, amelyek a malomkerék forgatásához szükséges energiát biztosították. Ez a proto-iparosodás szerves, alulról felfelé irányuló formája volt egy természetes piac-fermentációs időszakban, amely az egyszerű földművesek növekvő jólétéből eredt. Az amerikai farmerek már az 1812 előtti, késő 18th században is egyre inkább vállalkozóvá váltak, és a kereskedelem révén piaci tevékenységet folytattak - házi készítésű fogyasztási cikkek cseréjével. Az 1820-as évekre az ilyen piaci cseréket gyorsan felváltották a gazdag kereskedők által kiépített szervezett kereskedelmi hálózatok. A bérmunka a mezőgazdasági foglalkoztatás népszerű formájává vált, és a gazdaságok

¹⁴³ "[Kína] növekedése részben azért volt megvalósítható, mert sok volt a felzárkózás. A növekedés az extrakciós intézmények mellett könnyebb, ha a kreatív rombolás nem szükségszerű." (Acemoglu és Robinson, 2012, 440. o.).

Acemoglu és Robinson (2012) a kínai elmaradottságra való hivatkozás mellett Kína növekedési csodáját az autoriter kormányzat erőforrás-mobilizációs és -allokációs képességének is tulajdonítja. Egy ilyen érvelés azonban számos kérdést vet fel.

(i) Ha a kormány által irányított erőforrás-elosztás ellentétes a piaci elvvel, miért mozdítaná elő a növekedést? (ii) Ha összhangban van a piaci elvvel, akkor mi a baj vele? És (iii) ha olyasmit ér el, amit a piac nem ér el, nem kellene-e dicsérni, ahelyett, hogy kritizálnánk?

a többletet gyakran kereskedelmi és ipari vállalkozásokba fektették, ahelyett, hogy földbe fektették volna. A helyi kereskedők adtak lendületet az új vállalkozásoknak.

Ez a gyors proto-ipari fejlődés - amely hamarosan elindította az amerikai ipari forradalmat és annak gazdasági fellendülését - azonban a britek számára teljesen észrevétlen maradt. Nem, még Karl Marx sem vette észre. Ugyanígy Kína 1980-as évekbeli proto-iparosodása és annak jelentősége a 21. századi ipari forradalom detonációjábanst a Nyugat számára teljesen észrevétlen maradt az 1980-as és 90-es években, sőt, egészen napjainkig. Európai szemmel nézve Amerika abban az időben nagyon elmaradottnak tűnt a túlnyomórészt vidéki demográfiája miatt. Az 1820-as években az amerikaiak több mint 90%-a még mindig vidéken élt, és ez a minta még a 19. század közepére is nagyon keveset változott. "[A]z amerikai agrárpatina azonban kereskedelmi és ipari tevékenység méhkasát rejtette." (Charles Morris, 2012, "Az innováció hajnala", 76. o.).

A jól ismert brit író, Sidney Smith 1820-ban azt írta, hogy "az amerikaiak bátor, szorgalmas és éles eszű emberek, de eddig nem mutatták a zsenialitás jeleit, és nem közelítették meg a hősiességet." .... Hol vannak a rókáik, a burkáik, a seridánjaik?. Hol az Arkwrightjaik, Watts-ok, Davy-ok?.... Ki iszik amerikai poharakból? Vagy eszik a tányérjukról?" (Charles Morris, 2012, "Az innováció hajnala", 76. o.).

Azonban, ahogy Charles Morris (2012) is élesen megjegyezte, az 19. század közepén és későbbi felében Nagy-Britanniát megelőző amerikai fellendülés titka nem elsősorban a fejlett technológiában rejlett.th . Csak akkor, amikor az Egyesült Államok az 1890-es évek után megelőzte a briteket, és a világ műhelyévé vált. Az egész 19th század folyamán az amerikaiak az acélgyártás és a legtöbb más tudományalapú iparágban a britek tanítványai voltak.

Ugyanez mondható el az 1980-as vagy 90-es évek Kínájáról (Sidney Smith-t idézve): "A kínaiak bátor, szorgalmas és éles eszű nép; de eddig nem mutatták a zsenialitás jeleit, és nem közelítették meg a hősiességet..... Hol van az ő Thomas Edisonjuk, Andrew Carnegie-jük, Henry

Ford, J.P. Morgan, John D. Rockefeller és Cornelius Vanderbilt.?.... Ki visel Kínában készült ruhát? Vagy épít otthon kínai gyártmányú szerszámokkal?"

De alig 10 évvel később, a 2000-es években, miután Kína csatlakozott a WTO-hoz, az amerikaiak már nem mondhattak ilyeneket. Ma azonban mondhatnának ilyet: "Ki utazik a kínai vonatokon? Vagy vezet kínai autóban? Vagy repül kínai repülőgépen?" Talán még 10-20 év múlva ezekre a kérdésekre határozott választ kapunk.¹⁴⁴

Tehát, hogy visszatérjek a fejezet eredeti kérdéséhez: Miért megállíthatatlan Kína felemelkedése? Az egész nemzetet mozgósították és pózolták a technológia átvételére és az innovációra, köszönhetően az első és a második ipari forradalom sikeres detonációjának, de ami még fontosabb, mert a történelem során és napjainkban is a jelentős technológiai előrelépések és innovációk nem a tiszta tudományból vagy egy maroknyi zsenitől származnak, hanem a széles körben elterjedt gyártási gyakorlatból, az alulról jövő gyakorlati szakemberektől és a mindennapi gyártási folyamatokban szerzett gyakorlati tapasztalataikból. A "személyes kapcsolat a legfontosabb a tanulásban" az új technológiák átvételében és feltalálásában (Kenneth Arrow, 1969, idézi McCloskey, 2010, 162. o.).

Az angol ipari forradalom (pl. a munkamegosztás, a fonógép, a gőzgép és a gyári rendszer) nem a tudományos elmélet forradalma volt, hanem a gyakorlati tudás, az ipari szervezés, a gyártási készségek, a készítés művészete, a gyakorlati ügyek szervezése, valamint az emberek termelési, elosztási, utazási, kommunikációs és fogyasztási szokásainak forradalma. A gyártási tudás ilyen áttörései, felfedezései és felhalmozása csak magára a gyártási tevékenységre, a dolgok előállításának és megszervezésének gyakorlati tanulási folyamatára alapulhat, és azt csak maga a gyártás tevékenysége vezérelheti. Bármely ország a technológiai innovációk globális vezetőjévé válhat, amennyiben képes elindulni az iparosítás útján és a világ műhelyévé válni (vagy a globális értékláncok egy szegmensét uralni), mert a technológiai tudás és az innovációk hallgatólagosak, az ismételt gyakorlatból, a konkrét ipari építkezésből, a kiválóságért folytatott versenyből származnak,

¹⁴⁴ Tekintse meg a dokumentumfilmet Kína urbanizációs üteméről és technológiai innovációjáról: "How China Works?", elérhető a Discovery Channel honlapján: <http://www.discoverychannelasia.com/shows/how-china-works/>.

a piaci kereslet kielégítésére és a piaci részesedések megszerzésére irányuló ösztönzőkből, magából a gyártási folyamatból. Ugyanígy egy már iparosodott nemzet is teljesen elveszítheti technológiai előnyét és innovációs erejét, amint felhagy a gyártással.¹⁴⁵

A "tanulás a cselekvés által" vagy a "gyakorlás általi innováció" vaskos törvénye többszörösen bebizonyosodott, hogy az emberi történelemben hatalmas erőnek bizonyult. A német filozófus, Hegel ezt a törvényt a mester-szolga (*Herrschaft und Knechtschaft*) dialektikus kapcsolat filozófiai elemzésében (Hegel, 1807, A szellem fenomenológiája) formalizálta. Az igazi tudás és az innováció forrása az urak vagy mesterek helyett a gyakorló ("rabszolgák" vagy "tanoncok")é.

Ugyanez az ipari innováció logikája Kínára is érvényes. Amerikai szemmel nézve az 1980-as, 1990-es és 2000-es években, sőt egészen napjainkig Kína csupán a "kék színű munkás" volt amerikai főnöke számára, aki 100 millió pólót használt fel egy Boeing 737-es repülőgéperért cserébe. Kína a több évtizedes hipernövekedés ellenére még mindig elmaradottnak tűnhet (ma a világ második legnagyobb gazdasága), mert hatalmas agrárnépessége és az egy tőkére jutó jövedelem alacsony szintje (ismét: az 1990-es években csak 1/20th az USA-nak, 2014-ben pedig 1/8th az USA-nak) és még alacsonyabb egy tőkére jutó fogyasztási szintje (az 1990-es években csak 1/30th az USA-nak, 2014-ben pedig 1/12th az USA-nak) miatt. Kínában ma is a lakosság több mint 50%-a vidéken él. Azonban A kínaiak ma a világ legfoglalkoztatottabb gyártói, naponta új gyakorlati tudást fedeznek fel a gyártás és összeszerelés, a mozgatás és a lapátolás során.¹⁴⁶ Például ahhoz, hogy nagysebességű vonatokat építsenek a hatalmas hegyvidéki területeken való utazáshoz és teherszállításhoz, ahol a nappali és éjszakai hőmérséklet-ingadozások drámaiak, a kínai mérnököknek számos olyan gyakorlati és műszaki problémát kell megoldaniuk, amelyekkel a német és japán mérnökök nem találkoztak. Sőt, a kínai mérnököknek a gyártás minden területén napi szinten gyakorlati problémákkal kell megküzdeniük, hogy felvehessék a versenyt a többi

---

¹⁴⁵ "A technikai tudás nagyrészt hallgatólagos, nem írható le, és gyors felfogóképességű embereket igényel". (McCloskey, 2010, 162. o.)

¹⁴⁶ Kína 2013-ban a világ szabadalmi bejelentéseinek egyharmadát nyújtotta be, megelőzve az Egyesült Államokat és Japánt ([lásd](http://www.industryweek.com/global-economy/china-drives-growth-patent-applications-worldwide) <http://www.industryweek.com/global-economy/china-drives-growth-patent-applications-worldwide>).

Lásd még Tian Zhu kommentárcikkét Kína innovációs képességéről, <http://www.ftchinese.com/story/001059724>.

gyártási óriások, és továbbra is a világ legnagyobb gyártási erőközpontja. Tíz évvel ezelőtt a német csúcstechnológiai vállalatok talán megengedték volna, hogy a kínai mérnökök (de a japán mérnökök nem) megnézhessék a tervrajzaikat, és nem kellett volna attól tartaniuk, hogy ellopják az ötleteiket, de ma már nem.¹⁴⁷ A kínaiak már felzárkóztak az elektronika, az információ, a távközlés, a műholdas navigáció, a szuperszámítógépek, a félvezetők, a precíziós esztergák, az anyagtudomány és a nanotechnológia, a hajóépítés, a gyorsvonatok, az alagút- és csatornaépítés, az energiatermelés és -átvitel, az űrtudomány és a haditechnika területén a kulcsfontosságú gyártási technológiák határára, többek között a "tanulás a gyakorlatban" révén.

Az ilyen, a "tanulás a gyakorlatban" és a "feltalálás a gyakorlatban" révén történő fejlődés kezdetben szerénynek tűnhet, de a hegeli mester-szolga dialektika logikája a centiméterektől a mérföldekig és a cseppektől a vízesésekig a nem is olyan távoli jövőben a technológiai eredmények csúcsára fogja repíteni Kínát, mert a világ legnagyobb gyártóközpontja van a gyakorláshoz, az innovációhoz és a határok kitolásához.¹⁴⁸

Ha az ember megtanul építkezni, megnyitja az ajtót a tudás előtt az alkotás és az innováció előtt. Ha nem értjük meg a technológiai tudás hallgatólagos természetét, az amerikai ipari forradalom történetét, és azt a tényt, hogy a "tanulás a cselekvés által" és az "innováció a gyakorlás által" vaskos törvényei irányítják minden nemzet ipari forradalmát, akkor az ember felfogása elhomályosul. Nem csoda, hogy Joe Biden amerikai alelnök többször nyilvánosan is kritikusan nyilatkozott Kínáról (hasonlóan ahhoz, amit Sidney Smith mondott Amerikáról az 1820-as években). Konkrétan reagált 2012-ben és 2014-ben azokra az aggodalmakra, hogy Kína megelőzi az Egyesült Államokat, és a gyártás szuperhatalmává válik:

---

¹⁴⁷ A technológiai kémkedés lenyűgöző történetét lásd Charles Morris (2012), "Az innováció hajnala" című könyvében.

¹⁴⁸ A kínai munkások és mérnökök 20 évvel ezelőtt arról a mélypontról indultak, hogy 100 millió pólót kellett

felhasználniuk egy Boeing 737-es repülőgépet cserébe, de ma már képesek saját ötödik generációs lopakodó vadászgépet gyártani - amely képességeit tekintve egyenértékű a Lockheed Martin F-22 Raptor vagy az F-35 Lightning II Joint Strike Fighterrel.

"Mi vagyunk a világ legnagyobb GDP-je. Nálunk vannak a leginnovatívabb vállalatok és a legtermelékenyebb munkavállalók, a világ legjobb kutatóegyetemei, olyan vállalkozói ösztönünk van, amelyhez foghatót a világ egyetlen országában sem találunk. És egy évtizeden belül Észak-Amerika lesz az energia epicentruma a világon, nem pedig az Arab-félsziget". Kína ezzel szemben "egyetlen innovatív projektet, egyetlen innovatív változást, egyetlen innovatív terméket" sem fejlesztett ki. "Kihívom önöket, mondjanak nekem egyetlen innovatív projektet, egyetlen innovatív változást, egyetlen innovatív terméket, amely Kínából származik".¹⁴⁹

Természetesen nehéz elválasztani a politikai beszédeket a személyes meggyőződésektől, de az emberek ellenállnak a változásnak, legyen szó akár a státuszuk megváltozásáról, akár a világ működéséről alkotott elképzeléseik megváltozásáról. Az irónia itt az, hogy ahogyan az amerikaiak a 19.th században a britek legjobb tanítványai voltak, és végül felülmúlták őket; ahogyan az amerikai leleményesség és innovációs erő az alacsony hozzáadott értékű, de dinamikus gyártásuk mögött rejtőzött, amely még nem nyilvánult meg nagyszabású újításokban és alapvető tudományos áttörésekben; ahogyan az amerikaiak elsősorban abban voltak ügyesek, hogy megtanulják, lemásolják, átvegyék, sőt "ellopják" a fejlett technológiákat Nagy-Britanniától; és ahogyan az amerikaiak folyamatosan olyan gyakorlatias, kis lépésekben megvalósuló technológiákat találtak fel az ipari gyártási folyamatokban (például a gyapot betakarításában/feldolgozásában és az autópálya-építésben), amelyek a kívülállók számára gyakran láthatatlanok voltak, úgy a kínaiak is az amerikaiak legjobb tanítványai voltak. Kínával kapcsolatban talán nem az a legijesztőbb, hogy Kína mennyire próbál "lopni" Amerikától, ahogy Amerika "lopott" a britektől, hanem talán az, hogy Kína mennyire hasonlít Amerikára. Kína ilyen rövid idő alatt képes elsajátítani és megemészteni a legfejlettebb határtechnológiákat anélkül, hogy a világ legjobb egyetemei, mint a Harvard és az MIT, első osztályú tudósokat képeznének.¹⁵⁰ Kína ehelyett rendelkezik a világ legnagyobb gyártási "kampuszával", ahol szakembereik tanulhatnak, gyakorolhatnak, felfedezhetnek, és a mérnökök és innovátorok fiatalabb generációit képezhetik, ahogyan Amerika a 19.th században a brit technológia élvonalát szívta magába, annak ellenére,

hogy nem rendelkezett Trinity College-zal (ahol Isaac Newton végzett és tanított) vagy Oxforddal vagy Cambridge-dzsel.

---

¹⁴⁹ Lásd <http://politicalticker.blogs.cnn.com/2014/05/28/biden-name-one-innovative-product-from-china/>.

¹⁵⁰ A kínai Pekingi Egyetem és a Csinghua Egyetem még mindig messze (átlagosan legalább 80 évvel) elmarad a Harvard és az MIT mögött.

Az egész 19.th században, sőt a 20.th században Amerika nem termelt olyan filozófusokat, mint Kant és Hegel, nem termelt olyan tudósokat, mint Newton és Darwin, de Amerika később (miután befejezte az első ipari forradalmat és elindította a második ipari forradalmat) a világ legnagyobb feltalálói, mint Thomas Edison, és olyan ipari óriásokat, mint Andrew Carnegie, Henry Ford, J.P. Morgan, John D. Rockefeller és Cornelius Vanderbilt. A 19. század végjéth és a 20. század elejéth Amerika olyan korszak volt, "amely óriásokat követelt és óriásokat hozott létre - óriásokat a gondolkodás, a szenvedély és a jellem erejében, az egyetemességben és a műveltségben". (Friedrich Engels, *A természet dialektikája*, Moszkva, 1974, 20. o.)¹⁵¹

A briteknek ezért elismeréssel kell adóznia az amerikaiaknak azért, hogy a 19. század egészében képesek voltak átvenni a brit technológiákatth. A 19.th században Kína és India nem rendelkezett az Egyesült Államok képességeivel ahhoz, hogy megtanulja és újítsa meg, utánozza vagy akár ellopja a brit textil- és vasúti ipari technológiákat, nem is beszélve arról, hogy képes legyen azokat továbbfejleszteni és feltalálni a sajátjait. Kínának és Indiának (ellentétben az 1860-as évek utáni Japánnal) nem volt üzleti orientációjú merkantilista kormánya, amely a falusi iparon keresztül mozgósította volna az alulról jövő kézműveseket, hogy beindítsa a proto-iparosodást, és így nem volt meg az erőteljes piaci kereslet a tömeges kínálat, a gyártási bázis megteremtéséhez, hogy "tanulással tanuljanak" és "gyakorlással találjanak fel". A 19.th században azonban az Egyesült Államok megteremtette az erőteljes piaci keresletet és felrobbantotta az ipari forradalmak láncolatát, és így abban a helyzetben volt, hogy a következő világnagyhatalom legyen, köszönhetően az egyik alapító atyának, Alexander Hamiltonnak (1755-1804), akinek az volt a víziója és tanácsa, hogy Amerikát ne a mezőgazdaság (akkori) statikus komparatív előnyére, hanem a (textil)gyártás jövőbeli stratégiai versenyelőnyére építse. Hamilton "amerikai rendszerben" megnyilvánuló fejlesztési stratégiája alapján Amerikának mindössze 60 évre volt szüksége (az 1820-as évektől kezdődően) ahhoz, hogy utolérje Nagy-Britanniát és annak technológiai fölényét. Az 1880-as évek végére és különösen a 20. század fordulójárath Amerika a világ gyáripari nagyhatalmává és az ipari technológia vezetőjévé vált.

---

¹⁵¹ Engels a reneszánsz olasz óriására, Leonardo da Vincire utalt.

A tőke tömeges előállításának (vagy tömeges újratermelésének) képessége a történelemben a második ipari forradalom révén valósult meg. A második ipari forradalom az 1830-as évek után zajlott le Nagy-Britanniában, és az 1900-as évek körül fejeződött be, az Egyesült Államokban az 1870-es évek körül kezdődött és az 1930-as évek körül fejeződött be, Japánban az 1920-as évek körül kezdődött és az 1970-es évek körül fejeződött be (a második világháború miatt körülbelül 10 évre megszakítva). Kína az 1990-es évek vége óta tartó, fellendülő könnyűipari tevékenység és az infrastruktúra kiépítésének évtizede után lépett ebbe a szakaszba. Kína éppen 2014 végére vált nettó tőke (FDI) exportórré. A következő évtizedben Kína várhatóan 1,25 billió dollár értékű állóeszközöket fog exportálni a globális infrastruktúra-építés finanszírozására.

Kína expanzív ipari növekedése és fejlődése nemzetközi szinten is meghozta gyümölcsét: Az első közvetlen Kína-Spanyolország tehervonat 2014. december 10-én érkezett Madridba a keleti parton fekvő kínai Yiwu városból, miután 13 000 kilométert tett meg 21 napos útja során Kazahsztánon, Oroszországon, Fehéroroszországon, Lengyelországon, Németországon és Franciaországon keresztül. Az epikus 13 000 kilométeres út több mint 50%-kal rövidíti le a hagyományos tengeri szállítás idejét.¹⁵² Ez az újonnan üzembe helyezett útvonal a világ leghosszabb vasúti útvonala, és a Kína ősi fővárosát, Xi'an-t és a Földközi-tengert mintegy 2000 évvel ezelőtt összekötő Selyemútra emlékeztet.

Nagy-Britannia a világ legnagyobb vasúti rendszerét építette ki a 19. századbanth a szállítás és a piac bővítése iránti igénytől vezérelve, hogy tömegesen terjesszék a nyersanyagokat és a feldolgozóipari termékeket. Kína most a világ legnagyobb gyorsvasúti rendszerét építi mind belföldön, mind nemzetközi szinten. Mindig a tőkeszállítók irányítják a tömegesen előállított áruk termelését és elosztását, nem pedig az árukeresleti oldal. Kína ma a világ műhelye és gyártó erőműve, és így a világ legnagyobb beszállítója.

---

¹⁵² Jelenleg Kína 8 többszemélyes teherszállító vasúti útvonallal rendelkezik Európába, a Yiwu-Madrid vasútvonalon kívül a következő útvonalakon: Kína Chongqing-Németország Duisburg útvonal (2011-ben indult, 11 179 km és 16 nap egy útra), Kína Chengdu-Lengyelország Lodz útvonal (2013-ban indult, 9965 km és 14 nap egy útra), Kína Zhengzhou-Németország Hamburg útvonal (2014-ben indult, 10 214 km és 15 nap egy útra), Kína

Suzhou-Pozsony Varsó útvonal (2014-ben indult, 11 200 kilométer és 14 nap egy útra), Kína Wuhan-Cseh Pardubice útvonal (2012-ben indult, 10 700 kilométer és 15 nap egy útra), Kína Changsha-Németország Duisburg útvonal (2014-ben indult, 11 808 kilométer és 18 nap egy útra) és Kína Hefei-Euro útvonal (2014-ben indult, az észak-kínai Zhengzhou városán, a nyugat-kínai Xianon, Lanzhou-n és Urumqi városán, Kazahsztánon, Oroszországon, Fehéroroszországon, Lengyelországon és Németországon keresztül vezet.) A közeljövőben várhatóan további útvonalakat is üzemeltetni fognak. Lásd például: http://www.guancha.cn/economy/2015_04_19_316486_s.shtml.

árúk és tömegtermelt tőke. Kínának tehát természeténél fogva első osztályú világméretű elosztórendszerre van szüksége ahhoz, hogy a világ más sarkaiból szállítsa tömegesen előállított árukat/tőkét és a nyersanyagokat. Így a kínai kapitalizmus természetes megnyilvánulása egy új világméretű infrastruktúra-rendszer kiépítése, amely megkönnyíti a tömegtermelt áruk szállítását és elosztását.

Kolumbusz óta a legolcsóbb módja a világjárásnak az óceánjárás volt, ami megnyitotta az utat a brit ipari forradalom előtt. Ezért az összes régi ipari hatalom az Atlanti-, a Csendes- és az Indiai-óceánra támaszkodott a kereskedelem és a tömeges terjesztés terén. De az idők megváltoztak, vagy legalábbis Kína hozza ezt a sorsfordító változást. Alacsony gyártási költségeivel és az utak, vasutak, kikötők, földgázvezetékek, nagysebességű vonatok és egyéb infrastruktúrák tömeges gyártásában szerzett know-how-jával Kína összeköti és integrálja Délkelet-Ázsiát, a Közel-Keletet, Közép-Ázsiát, Oroszországot és Európát vasúton, beleértve egy másik új, Kína déli parti városától, Sencsentől Rotterdamig tartó 15 000 kilométeres vonalat. Ezt nevezte a média Kína "új globális Marshall-tervének".¹⁵³ A vasúti szállítás sokkal gyorsabb, pontosabb és kiszámíthatóbb, mint a tengeri szállítás, és így megfelel a 21.st század valóban globalizált iparosításának. Kína a szárazföldi szállításra alapuló nemzetközi kereskedelem új korszakát teremti meg. Ennél az új Selyemútnál talán nem volt jelentősebb világgazdasági esemény - legalábbis a nagy utazás és az angol ipari forradalom óta. Mindez csak egy bizonyos szempontból mutatja meg Kína felemelkedésének erejét és a 21. század gazdasági és geopolitikai struktúrájára gyakorolt nagyszerű hatását.st

iii. Egy cselekvőképes merkantilista kormány, mint piacteremtő

A harmadik ok, amiért Kína felemelkedése megállíthatatlan, az az, hogy Kína képes merkantilista kormányzattal rendelkezni, amely egyszerre rendelkezik erősen központosított parancsnoki hatalommal és erősen decentralizált közigazgatási struktúrával; egy olyan kormány, amely képes mozgósítani, szervezni és irányítani a nemzetgazdaságát mind a központi tervezés, mind a decentralizált, nemzeti belüli verseny révén a helyi önkormányzatok között.

---

¹⁵³ Pontosabban ezt Kínában "Egy út, egy övezet" stratégiának nevezik. Az "Egy út" a szárazföldi vasúti

hálózatrendszerre, az "Egy övezet" pedig az óceáni tengeri útvonalra utal, amely Kína keleti és déli partvonalától indul egészen Afrikáig az Indiai-óceánon keresztül.

közigazgatási régiók a gazdasági növekedés és a kormányzás érdekében (a 15.th -19.th századi európai államversenyhez hasonlóan); egy olyan kormány, amelyet a pragmatizmus (a dogmatikus gazdasági elméletek helyett) és a vasakarát vezérel, hogy fejlessze magát, és megnyíljon a nemzetközi verseny előtt a világ szuperhatalmaival a kereskedelem, a gyártás és a menedzsment területén; egy olyan kormány, amely képes a főbb politikai hibákat önkorrekcióval korrigálni ellenőrzött országos kísérletek és pragmatikus intézményi innovációk révén mind a felső, mind az alsó közigazgatási szinteken.¹⁵⁴ A politikailag stabil egypártrendszerre építve, amely elkerüli a demokrácia és a diktatúra néhány tipikus dilemmáját, amelyekkel a fejlődő országoknak egyaránt szembe kell nézniük, a kínai kormány az érdemeken alapuló vezető-választási rendszer (meritokrácia) alapján a közigazgatási tehetségek és a népesség többségének támogatásából meríthet.¹⁵⁵ Egy ilyen rendszer nem tökéletes, de Kína nagy politikai komparatív előnye - annak ellenére, hogy a fejlődő gazdasági struktúrákkal összhangban folyamatos tanulásra, reformra és átalakításra van szükség. A kormány megérti a kapitalizmus természetét (erényeit és hibáit egyaránt) és a Nyugat fejlődéstörténetét (részben Karl Marx tanításainak köszönhetően).¹⁵⁶ Így Kína sokkal hosszabb történelmi távlatból szemlélheti az emberi társadalmak fejlődését, amikor fejlesztési stratégiáit tervezi és valósítja meg. (Sokkal hosszabb távlatban, mint mondjuk a demokratikusan megválasztott politikusok, akik gyakran alkalmatlanok a gazdaság irányításában, hajlamosak a hatalmas érdekcsoportok manipulációjára, és a választók rövidlátó, közvetlen önérdekei korlátozzák őket.¹⁵⁷)

A kínai kormány (végre) megértette, hogy a kapitalizmus gazdagságának és hatalmának forrása a kereskedelemmel megolajozott és a piac által támogatott

---

¹⁵⁴ A kínai politikai struktúra és a reformok és intézményi innovációk 1978 óta tartó fokozatosságának dokumentációját lásd Ronald Coase és Ning Wang (2013).

¹⁵⁵ Lásd Zhang Weiwei (2012), *The China Wave: Rise of a Civilizational State* (World Century Publishing Corporation, 2012). Lásd még Eric X. Li "A tale of two systems" című írását, elérhető a <http://blog.ted.com/2013/06/13/a-tale-of-two-systems-eric-x-li-at-tedglobal-2013/> címen.

¹⁵⁶ Az 1950-70-es években a kínai kormány a marxizmust a kapitalizmus elutasítására használta, és azt remélte, hogy a kapitalizmus szakaszának kihagyásával (amely a piaci versenyen és a magántulajdonon alapuló primitív felhalmozással jellemezhető) a központi tervezés révén érheti el az iparosodást; ma a marxizmust arra használja, hogy elismerje és racionalizálja a kapitalizmust mint az iparosodás és a társadalmi-gazdasági fejlődés szükséges szakaszát. Az úgynevezett "szocializmus kínai írásjegyekkel" lényegében szocializmus (központi tervezés) kapitalista írásjegyekkel (piaci verseny), vagy kapitalizmus (piaci verseny) szocialista írásjegyekkel (államilag

irányított iparpolitika).

¹⁵⁷ Az amerikai demokrácia nem hatékony aspektusairól sajátos véleményt találunk Francis Fukuyama (2014), *Political order and Political Decay* (New York: Farrar, Straus and Giroux) című könyvében.

a tömegtermelés, amely versenyképes "méretgazdaságosságot" és ipari jólétet teremt, és ezzel együtt a középosztály és a vele járó "polgári méltóság" (a la McCloskey).¹⁵⁸ Minél többet termel a gazdaság, annál olcsóbb lesz a termelési ár, ezért annál nagyobb piaci részesedésre vágyik, és annál nagyobb piaci részesedést választ. A kapitalista gazdaságok tehát kifelé irányuló, agresszív, innovatív és expanzív jellegűek. Nézzük csak meg, mennyire nyitott és kifelé forduló Kína ma, összehasonlítva a 18th és 19th századbéli Kínával, vagy akár csak 40 évvel ezelőtt Mao alatt (aki nem a tömegtermelés ellen volt, hanem a kereskedelem és a profitorientált kereskedelem ellen). A tömeges árukínálat egyre növekvő mennyiséggel és változatossággal, valamint csökkenő árakkal tartósan romboló erőt jelent minden hagyományos termelési módszerre és kultúrára a kapitalista gazdaságokkal kereskedő, elmaradott agrárgazdaságokban:

"[A kapitalizmus] a termelés minden eszközének gyors fejlődése, a kommunikáció mérhetetlenül megkönnyített eszközei révén minden, még a legbarbárabb nemzetet is a civilizációba vonz. Az áruk olcsó árai a nehéz tűzéség, amellyel minden kínai falat ledönt, amellyel a barbárok intenzíven makacs idegengyűlöletét kapitulációra kényszeríti. Minden nemzetet arra kényszeríti, hogy a kipusztulás veszélye mellett átvegye a polgári termelési módot; arra kényszeríti őket, hogy bevezessék maguk közé azt, amit civilizációnak nevez, azaz, hogy maguk is polgárrá váljanak. Egyszóval, egy saját képére formált világot teremt." (Karl Marx és Friedrich Engels (1848), A Kommunista Párt kiáltványa, 1. fejezet)

A Csing-dinasztia Kínája nem volt hajlandó nyitni a kereskedelem felé, és nem volt hajlandó megváltoztatni fiziokratikus ideológiáját és feudalista életmódját, amikor szembekerült a brit ipari technológiákkal és haditengerészeti hatalommal. A mai Kína azonban lelkesen fogadta a változásokat, és részt vett a nemzetközi versenyben és kereskedelemben. A kapitalizmus felkarolásával Kína ma (békés módon) ugyanazt a hatalmat és büszkeséget élvez, mint Nagy-Britannia 175 évvel ezelőtt, az első ópiumháború idején.¹⁵⁹

---

¹⁵⁸ "Aki a világ kereskedelmét irányítja, az irányítja a világ gazdagságát, következésképpen magát a világot is." (Sir Walter Raleigh, 1600 körül, idézi: Stephen R. Bown, *Merchant Kings: When Companies Ruled the World, 1600-1900*. Macmillan, 2010, 1. o.).

¹⁵⁹ Három hatalmas kínai haditengerészeti hajó érkezett Portsmouthba hivatalos látogatásra 2015. január 12-én, ami

a

a kínai haditengerészet legnagyobb látogatása Nagy-Britanniában a történelem során. Jeremy Rigby, a portsmouthi haditengerészeti bázis parancsnoka a híradósoknak elmondta: "Kína, hozzánk hasonlóan, a tengeri kereskedelemre támaszkodik jólétéhez". Megjegyzendő, hogy nem említette a dicsőséges forradalmat.

A kapitalizmus nem tudja elrejteti vagy megvédeni technológiai titkait. A gépek tömeges előállításának képessége és a méretgazdaságosság arra fogja készíteni a profitorientált kapitalistákat, hogy az ilyen termelési eszközöket tömegesen exportálják az esetleges kormányzati tiltások ellenére (hogy megőrizték technológiai előnyeiket más nemzetekkel szemben),¹⁶⁰ így az ipari forradalom gyümölcseit a világ minden sarkába eljuttatják. A britek ezt tették Indiában és az Egyesült Államokban, az európaiak Afrikában és Latin-Amerikában, a japánok Koreában, Kínában és egész Ázsiában, az amerikaiak pedig az egész háború utáni világban.

A fejlett technológiáknak az ipari hatalmaktól a fejlődő országokba történő "kiszivárgása" és "átterjedése" ellenére azonban számos fejlődő ország továbbra is elmaradott, és képtelen a modern technológiák befogadására/átvételére, annak ellenére, hogy a világszervezetek (például az IMF, a Világbank és az ENSZ) nagy erőfeszítéseket tettek a globális szegénység felszámolása érdekében a háború utáni világban. Így a mezőgazdasági nemzetek továbbra is agrárországok maradnak, az erőforrásokban gazdag országok pedig szegények maradnak. Pontosan mi tette ezeket a fejlődő országokat képtelenné az iparosodásra a könnyen elérhető modern technológiák ellenére? Vagy hogy pontosan hogyan nem sikerült a kapitalizmusnak a saját képére formált világot (például a Szahara alatti Afrikában) létrehozni?

Az intézményi elmélet a technológiai diffúzió kudarcáért a fejlődő országok kitermelő intézményeit okolja. A washingtoni konszenzus (lásd az 5. szakaszt) ezt a fejlődő országok kormányainak a szabad piac torzításaira és a szabad tőkeáramlás akadályaira vezeti vissza. Így a fejlődésre vonatkozó receptjük a politikai forradalom (mint például az arab tavasz) révén történő demokratizálódás vagy a szabad piacok, a szabad tőkeáramlás és a szabad árfolyamok azonnali és teljes körű bevezetésével megvalósuló sokkterápia. Az ilyen jószándékú reformpolitikák azonban gyakran rossz irányba terelik a figyelmet, vagy káoszhoz vezetnek. Sok fejlődő ország számára a fejlődés alapvető akadályja nem a szabadság hiánya, hanem a szabadság hiánya.

---

egyáltalán nem azért, mert elfelejtette, hanem mert nem volt igazán fontos. Lásd a <https://www.navynews.co.uk/archive/news/item/12225> honlapon található híreket.

¹⁶⁰ A technológiaexportot tiltó brit kormányzati intézkedések történetéről lásd Charles Morris (2012), *The Dawn of Innovation*. Emellett 1989 óta az Egyesült Államok kormánya megtiltotta az érzékeny csúcstechnológiájú ipari technológiák Kínába történő exportját, ami arra ösztönözte Kínát, hogy számos saját, határ menti ipari technológiát fejlesszen ki, beleértve a kínai űr- és műholdprogramokat is.

Shakespeare könyveit kinyomtatni, megtalálni és megvásárolni, sem pedig azt, hogy a szabad piacot betiltják, így a magánvállalkozások nem tudnak megjelenni; hanem azt, hogy a szólásszabadság nem terjed el a technológia, és a cégek nem virágoznak a szabad piac ellenére sem. Számos fejlődő ország megnyitotta kapuit a külföldi tőke előtt, feloldotta a banki és pénzügyi szabályozást, és elfogadta a demokráciát (mint például Kína köztársasági korszaka az 1911-es Xinhai-forradalom után), mégis inkább összeomlott, korrumpálódott és rosszul működött, minthogy civilizálódott, iparosodott és modernizálódott volna. Hogy miért? Számos volt kommunista kelet-európai ország úgy döntött, hogy áttér a piacgazdaságra, és politikai vezetőik lelkesen tették ezt, de végül mély politikai válságba és gazdasági stagnálásba kerültek. A demokrácia és a masszív privatizáció nem tudta megteremteni ezekben a gazdaságokban a fogyasztási cikkek piacát, kivéve talán a legkönnyebben a kábítószer, a pornográfiát és a prostitúciót. Ezzel éles ellentétben Kína a "hibás" és "kivonuló" intézmények alatt, a neoliberális washingtoni konszenzus és a sokterápia taktikájának heves elutasításával mégis sikerült megteremtenie a világ legnagyobb kereskedelmi és globális kereskedelmi piacát.¹⁶¹ Hogyan?

A történelem már megadta a választ. Ami az ipari forradalmat lehetővé tette először Nagy-Britanniában, majd az Egyesült Államokban, Franciaországban, Németországban, Japánban, Dél-Koreában, Szingapúrban és sok más később fejlett országban, az nem a demokrácia volt, hanem egy erős, üzletorientált kormány és a kormány által irányított kereskedelem és kereskedelempolitika révén kezdeményezett nemzetépítés; nem a szabad tőkeáramlás és a rugalmas árfolyam volt, amely a kereskedelem statikus komparatív előnyeire alapult, hanem egy merkantilista fejlesztési stratégia, amely a gyártás jövőbeli stratégiai komparatív előnyeire célozta; nem volt pusztán felülről lefelé irányuló megközelítés forradalmi intézményi változásokkal a modern, hatékony technológiák és pénzügyi rendszer befogadására, hanem alulról felfelé irányuló megközelítés evolúciós, kísérleti politikai változásokkal, hogy a kezdetben "primitív felhalmozás" révén megkönnyítse a proto-ipar és a könnyűipar kialakulását, a kormány központosított, egységesítő politikájával együtt.

¹⁶¹ A világ tíz legnagyobb konténerkikötője közül nyolc már Kínában található. A világ legnagyobb és legforgalmasabb kikötője, a sanghaji kikötő történelmi világrekordot állított fel azzal, hogy 2013-ban több mint 33,6 millió TEU-t kezelt. Csak ennek a kikötőnek 2017-re nagyobb lesz a szállítási kapacitása, mint az összes amerikai kikötőnek együttvéve.

hatalom és vasakarát, hogy elősegítse az egységes kereskedelmi piacok létrehozását és a külföldi hatalmakkal való versenyt a feldolgozóipari export terén (kezdetben a munkaigényes textiliparban).

Ezzel a fejlesztési stratégiával, amely a nemzet gazdagságát a népesség alján (a vidéki paraszti munkaerővel kezdve), a munkamegosztásban és a szakosodásban, a primitív felhalmozásban, a kereskedelemben és a kereskedelemben, a politikai stabilitásban és a társadalmi rendben ágyazta meg, a brit kormány a fokozatos piacteremtés és iparosítás révén a nemzetépítés és a gazdagság megteremtésének hosszú folyamatába kezdett.¹⁶² A demokrácia és az általános választójog csak következménye és mellékterméke volt az iparosodásnak, nem pedig oka. Ha az ipari forradalmat az iparosodás következményeinek, nem pedig okainak utánzásával próbáljuk beindítani, az a kudarc receptje.

"Angliát az tette hatalmassá, hogy Erzsébet óta minden párt egyetértett abban, hogy a kereskedelmet előnyben kell részesíteni. Ugyanaz a parlament, amelyik lefejeztette a királyt, úgy foglalkozott a tengerentúli kereskedelmi állomásokkal, mintha mi sem történt volna. I. Károly vére még mindig gőzölgött, amikor ez a szinte kizárólag fanatikusból álló parlament elfogadta az 1650-es navigációs törvényt." (Voltaire, 1963, idézi David Landes 1999, 234. o.)

Ugyanígy, Kína felemelkedését az tette erőteljessé és megállíthatatlanná, hogy Deng Hsziao-ping idejétől kezdve a kommunista párt minden tagja egyetértett abban, hogy a kereskedelem és a gyártásvezérelt export előnyben kell részesíteni. Ugyanaz a politikai iroda, amelyik nemrég Liu Zhijun (a közlekedési miniszter, aki a kínai nagysebességű vonatrendszer elindításáért és kiépítéséért volt a fő felelős), Bo Xilai (a volt kereskedelmi miniszter, aki segített Kína WTO-ba való belépéséről tárgyalni) és Zhou Yongkang (volt biztonsági cár) tisztogatása után a tengerentúli kereskedelmi állomásokkal van elfoglalva, mintha mi sem történt volna.

Függetlenül a politikai intézményi formáktól (monarchia vagy parlament), a jogrendszerrel (szokásjog vs. polgári jog) vagy a vallástól (protestantizmus vagy konfucianizmus), egy erős merkantilista kormányzat, amelynek érdekei összehangolódtak

¹⁶² A nemzetépítés elősegíti a társadalmi bizalom és a közösségi szellem kialakulását is.

a paraszttal és az egyszerű lakossággal (hogymindenki gazdaggá és gazdaggá váljon), elengedhetetlen a gazdasági fejlődéshez, mert az iparosítás mindenképp az egyidejű piacteremtés és nemzetépítés feladata, amely magában foglalja az anarchikus és autark piacok országos egységesítését, valamint a nemzeti erőforrások és a teljes munkaerőtetőtől talpig nagyszabású szervezését, orientálását, mozgósítását és koordinálását. Adam Smith 1776-ban úgy gondolta, hogy a munkamegosztás tömeges piaca a láthatatlan kéz által irányított önmagát és egyének kölcsönhatása révén automatikusan megteremtí önmagát és megoldja az ilyen szervezési és koordinációs problémákat. De egy elmaradott agrártársadalomban, anarchikus paraszttal és autark kézművesekkel, a tömegpiac ismételen nem tudna kialakulni, mert a köztes kereskedelem vagy a specializált kereslet és kínálat közötti, a munkamegosztás elvén alapuló nagyszabású csere félelmetes társadalmi koordinációs költségei miatt. Tömegpiac és a hozzá kapcsolódó társadalmi bizalom és kereskedelmi infrastruktúra, valamint kereskedelmi hálózat és elosztási rendszer nélkül nem lenne munkamegosztás és tömegtermelő vállalatok.

Összefoglalva: Az intézményi elméletek túlhangsúlyozták a formális intézményeket és a magántulajdonjogokat mint az iparosodás előfeltételeit. Az ilyen nézetek azonban nincsenek összhangban a gazdaságtörténettel. Először is, a jogállamiság és a magántulajdonjogok ősi intézmények, amelyek már évezredekkel az ipari forradalom előtt is léteztek.¹⁶³ Másodsor, sajátos formáik a folyamatosan fejlődő társadalmi-gazdasági struktúráknak és termelési módoknak megfelelően alakulnak, mivel a "bűncselekmények" és a "jogok", illetve a legális és illegális dolgok sajátos formái és meghatározásai folyamatosan változnak. Tehát a kapitalista jogállamiság és a tulajdonjogok a kapitalizmus endogén következményei voltak, nem pedig okai. Ahogy Mokyr (2008) gazdaságtörténész rámutat, a brit társadalom az ipari forradalom előtt kevés "törvényt és rendet" biztosított az ipari "tulajdon" és az emberi "jogok" védelmére, és "meglepően sok rabló.... volt benne. Gyakoriak voltak a helyi zavargások, akár gazdasági, akár politikai sérelmek miatt". "A hannoveri Nagy-Britanniának nem volt hivatásos rendőri ereje, amelyhez hasonlólt lehetne alkalmazni.

¹⁶³ Valójában a földtulajdonjogok és a piacok mind a Csing-dinasztia, mind a köztársasági Kína idején fejlettebbek és biztonságosabbak voltak, mint az iparosodás előtti Európában (lásd pl. K. Pomeranz, 2001; és Taisu Zhang, 2011), Kína azonban a kommunizmusig nem tudta beindítani a nehézipar kiépítését.

az 1830 után kialakult csendőrségnek, a bírósági rendszer pedig nehézkes, drága és bizonytalan volt. Nagy-Britannia a drákói büntetések elrettentő hatására támaszkodott, mivel nem rendelkezett hivatalos bűnüldözési mechanizmussal, a bűnüldözés többnyire magánjellegű volt, a bűnmegelőzés pedig nagyrészt önérvényesítő volt, az összes büntetőeljárás több mint 80 százalékát az áldozatok hajtották végre." (Mokyr, 2008, 10. o.) (Mokyr, 2008, 10. o.)

Ezért az angol ipari forradalom előtt és alatt a tőkefelhalmozás és a kereskedelem "megfelelő" lebonyolításának előmozdítása szempontjából nem a formális társasági joguralom és a tulajdonjogok modern fogalma volt fontos, hanem maguk a kormány által táplált piaci erők,¹⁶⁴ a kormány által támogatott kereskedői társadalmi értékek (beleértve a társadalmi bizalmat, a tisztességességet, az üzleti etikát és a vallást) és a kereskedők által magán úton érvényesített rend.¹⁶⁵

A társadalmi rend és a politikai stabilitás biztosításán, valamint a hiányzó piacok és a piaci koordinációs hiányosságok problémájának megoldásán túl a kormánynak egy másik kritikus szerepet is be kell töltenie: Az iparágak hatalmas pozitív externáliákat generálnak és rónak a nemzeti gazdasági rendszerre, amelyeket csak az állam képes teljes mértékben internalizálni. Ez különösen igaz az energiára,

---

¹⁶⁴ Adam Smith a *Jogtudományi előadások* című művében megjegyezte, hogy "Amikor a kereskedelem bármely országban megjelenik, mindig tisztesség és pontosság kíséri azt. Ezek az erények egy durva és barbár országban szinte ismeretlenek..... Ahol az emberek ritkán üzletelnek egymással, ott azt tapasztaljuk, hogy némileg hajlamosak a csalásra, mert többet nyerhetnek egy ügyes trükkel, mint amennyit veszíthetnek a sérelemmel, amit a jellemüknek okoznak". (Idézi Mokyr, 2008, 15-16. o.).

¹⁶⁵ Adam Smith nem vette tudomásul, hogy az ő idejében a nemzetközi kereskedelmi törvények és a kereskedelmi rend nagy részét az európai kereskedők monopolhatalma és a kormányaik által támogatott katonai erő hozta létre, ahogyan azt a híres holland kereskedő és harcos, Jan Pieterszoon Coen írta: "Tisztelt uraknak tapasztalatból tudniuk kell, hogy az ázsiai kereskedelmet a saját fegyvereik védelme és kegye alatt kell irányítani és fenntartani, és hogy a fegyvereket a kereskedelemről származó haszonból kell fizetni; így nem folytathatunk kereskedelmet háború nélkül, sem háborút kereskedelem nélkül.". (Lásd Stephen R. Bown, *Kereskedő királyok: When Companies Ruled the World, 1600-1900*. Macmillan, 2010, 7. o.). Stephen Bown szerint: "Az 1600-as évek elejétől az 1800-as évek végéig a monopolkereskedő társaságok voltak az európai gyarmati terjeszkedés nem hivatalos ügynökei. Hatalmas területek és számos nép fölött szereztek meg az ellenőrzést, és kereskedelmi sikereik nyomán különféle kormányzati és katonai funkciókat szereztek. Az európai nemzetek számára a monopólium kereskedelmi jogok biztosítása ezeknek a társaságoknak kényelmes módja volt a gyarmati terjeszkedés csillagászati költségeinek finanszírozására..... Ahogy e kiváltságos vállalatok mindegyike növekedett, először polgári jogi hatalmat vettek át a tengerentúlon foglalkoztatott összes európai felett, majd ezt a hatalmat a helyi népek leigázásával kiterjesztették. Politikai céljaik elérése érdekében a kereskedelmi társaságok saját politikai erőket és néha állandó

hadsereget tartottak fenn, és vagy irányították a helyi kormányokat, vagy területük egyedüli kormányává váltak." (Stephen R. Bown, *Merchant Kings: When Companies Ruled the World, 1600-1900*. Macmillan, 2010, pp. 1-2.)

mozgatórugók, a pénzügyi és infrastrukturális iparágak, amelyek kulcsfontosságúak a fejlődés és a nemzetbiztonság szempontjából.¹⁶⁶

Az állami támogatás és az államilag támogatott és finanszírozott merkantilista (gyártás-export-orientált) fejlesztési stratégiák hiánya a globális (textil)piacok, ellátási láncok és kereskedelmi elosztórendszerek folyamatos megteremtésében volt a fő oka annak, hogy a 18.th századi Flandria és Írország nem tudta elindítani saját ipari forradalmát, annak ellenére, hogy az ipari forradalom előtt a brit textilipari cégekkel párhuzamosan mesésen versenyképes és virágzó textilipari proto-iparuk volt.¹⁶⁷

Nem csoda, hogy Kína második ipari forradalmának gyors beindulása (amely az 1990-es évek közepén kezdődött és az 1990-es évek végén és a 2000-es években terjedt el) óriási hasznot húzott a Mao korszakában létrehozott nagy állami tulajdonú nehéziparból és tudományos kutatóintézetekből.¹⁶⁸ Az ilyen nehézipar és a drága állami kutatóintézetek korábban rendkívül "gazdaságtalanok" (veszteségesek) voltak, és nagy pénzügyi terhet jelentettek.

---

¹⁶⁶ Lényegében ez Friedrich List (1841) "*A politikai gazdaságtan természetes rendszere*" című művében kifejtett nézete. Még az olyan fejlett nemzetekben is, mint az Egyesült Államok, még mindig megfigyelhetünk olyan fontos kormányzati intézményeket, mint az amerikai Energiaügyi Minisztérium és annak szoros kapcsolatai az amerikai külpolitikával. Ezzel szemben a 19.th században India rendelkezett a legfejlettebb vasúti pályarendszerrel Ázsiában, amelyet a brit gyarmatosítók építettek, mégis kevés gazdasági hasznot és tovaggyűrűző hatást generált az indiai gazdaságban (lásd Pomeranz és Topik, 2013), pontosan azért, mert a vasúti rendszert és annak tovaggyűrűző hatásait akkoriban egyetlen indiai kormány sem tudta internalizálni.

¹⁶⁷ A flamandiai textilipari proto-iparágak felemelkedésének és bukásának részletes bemutatását lásd Franklin F. Mendels (1981). Más európai országok, például Írország textiliparának felemelkedéséről és bukásáról szóló elemzéseket lásd Kriedte, Medick és Schlumbohm (1977), valamint Sheilagh C. Ogilvie és Markus Cerman (1996).

¹⁶⁸ Kína 1997-98-ig várt állami vállalatainak (SOE-k) tömeges reformjával, addigra azonban Kína lényegében már befejezte első ipari forradalmát. Mivel a kínai állami vállalatok többnyire városi területeken és nagyvárosokban helyezkedtek el, egy ilyen megfontolt fejlesztési stratégia lehetővé tette, hogy az állami vállalatok legalább két fontos funkciót töltsenek be Kína gazdasági átmenetének és iparosításának elősegítésében: (i) a városi foglalkoztatás fenntartása és stabilizálása a vidéki alapú proto-iparosítás és az első ipari forradalom során; és (ii) vezető szerepet játszottak a fejlettebb termelési technológiák előmozdításában és átadásában a vidéki iparágaknak (emlékeztetve arra, hogy a kínai vidéki iparágak technológiáik és mérnökeik nagy részét a közeli városokban működő állami vállalatoktól kapták). Amint azonban a vidéki iparágak felzárkóztak az állami tulajdonú vállalatokhoz a technológiai határterületek terén, és Kína nagyjából befejezte az első ipari forradalmat a munkaigényes könnyű fogyasztási cikkek tömegtermelésében, a kínai kis- és középméretű állami tulajdonú vállalatok történelmi szerepe (amelyek kezdetben a tömegtermelés technológiáján alapultak) véget ért, és természetes módon át kellett adnia helyét az újonnan alakult, de termelékenyebb és jobban irányított magán- vagy kollektív vállalatoknak. Az 1998 és 2000 közötti első kétéves állami vállalatok reformja során mintegy 21,4 millió állami vállalat dolgozóját bocsátották el, főként a textiliparban, a bányászatban, a katonai védelemben és a gépiparban. A nagyméretű magán nehézipari vállalatok létrehozásának megfizethetetlen finanszírozási költségei és technológiai akadályai miatt azonban Kína csak a kis- és közepes méretű állami tulajdonú vállalatokat privatizálta, amelyeket a magánszektor könnyen fel

tudott volna venni vagy helyettesíteni, de a nagy nehézipari állami tulajdonú vállalatokat megtartotta az úgynevezett "megragadjuk a nagyot és elengedjük a kicsit" országos állami tulajdonú vállalatreform keretében. Ez semmiképpen sem jelentette a reform hiányát a fennmaradó nagy állami vállalatok esetében. A kormány arra kényszerítette a megmaradt nagy nehézipari állami tulajdonú vállalatokat, hogy reformálják meg az irányítási struktúrát, korszerűsítsék a technológiákat, és nézzenek szembe a hazai és nemzetközi versennyel. A kínai nagysebességű vasúttársaságok jó példái az ilyen megfontolt és célzott SOE-reformstratégiának.

terheket jelentett Kína számára, de fokozatosan megszűnt, miután Kína (i) az 1990-es évek közepére-végére befejezte a proto-iparosítását és az első ipari forradalmat, és (ii) a nehézipar irányítására profit/költségorientált (versenyalapú) megközelítést, valamint a kutatás és innováció hírnév/juttatás alapú jutalmazási rendszerét alkalmazta.¹⁶⁹ Kína (bölcsen) úgy döntött, hogy az 1980-as években és az 1990-es évek elején nem hagyja magára és nem semmisíti meg (piacosítás és privatizáció révén) "nem hatékony" nehéziparát, ellentétben azzal, amit Oroszország tett a sokkterápia kezdeti reformidőszakában. Kína ehelyett megtartotta az állami tulajdonú vállalatokat egy kétutas rendszeren keresztül, és reformjukat az 1990-es évek végére halasztotta, miután Kína befejezte mind a proto-iparosítását, mind az első ipari forradalmát.¹⁷⁰ Az 1990-es évek végére az 1980-as és 90-es években a reform óta eltelt két korábbi iparosítási szakasz a világ legnagyobb piacává tette Kínát a modern infrastruktúrák és nehézipari termékek, például vegyi anyagok, nyersanyagok, ritkaföldfémek, energia, szén, olaj, villamos energia, acél, szállítás, gépjárművek, vonatok, kommunikáció, valamint mindenféle gép és precíziós műszer számára. Egy ilyen nagy piac akkoriban képes volt nyereségesen támogatni és életképesé tenni a nehézipar nagy állami tulajdonú hazai szektorát, ami sokkal könnyebbé tette Kína régi állami tulajdonú nehéziparának piacorientált reformját és szerkezetátalakítását, mint mondjuk az 1970-es évek végén és az 1980-as években, vagy akár az 1990-es évek elején. Így míg Oroszország nehéziparát az 1990-es években a sokkterápia és az úgynevezett "piaci" erők többnyire elhagyták és tönkretették, addig Kína nehézipara kivárta a megfelelő pillanatot, majd varázsütésre átalakult és feltámadt¹⁷¹ - köszönhetően annak, hogy az 1990-es évek közepe után kialakult a nehézipari termékek nagy belföldi piaca és kereskedelmi rendszere, amely nem a kínai népesség hirtelen növekedése miatt jött létre, hanem azért, mert Kína addigra sikeresen felépített egy kolosszális könnyűipari rendszert.

---

¹⁶⁹ A magánszabadalmi rendszer soha nem volt olyan fontos a tudomány és a technológia fejlődésében, mint ahogy azt az intézményi közgazdászok állították, még az angol ipari forradalom idején sem (lásd például Boldrin és Levine, 2008; és Mokyr, 2008). Valójában Boldrin és Levin (2008) történelmi bizonyítékokat (James Watt feltaláló és gőzgépének feltalálása) használ fel annak alátámasztására, hogy a szellemi tulajdonjog a történelem során inkább akadályozta, mint ösztönözte az innovációt.

¹⁷⁰ Lásd pl. Lau, Qian és Roland (2000), "China's Dual-Track Approach to Transition". Lásd még a szakirodalomban a kínai nehéziparban 1997 óta alkalmazott "a nagyot megfogni, a kicsit elengedni"

reformstratégiáról szóló vitákat (http://en.wikipedia.org/wiki/Grasping_the_large,_letting_go_of_the_small).

¹⁷¹ Például néhány kínai katonai védelmi vállalat a fegyverek és tankok gyártásáról átállt a tartós fogyasztási cikkek, például halálos kerékpárok és autók gyártására. A világ legnagyobb gyorsvasút-gyártója a mai Kínában még Mao idején, az 1960-as években veszteséges volt a gőzmozdonyok gyártásában.

ipari bázis és vásárlóerő, hogy megengedhessék maguknak és finanszírozhassák a nagyüzemi nehézipart. Ez magyarázza Kína közel 45%-os aggregált beruházási rátáját és az ipari gazdaságokból az 1990-es évek közepe óta robbanásszerűen beáramló feldolgozóipari közvetlen tőkebefektetéseket, valamint Kína azóta elért gyors fejlődését a nehézipari technológiák terén, például az elektronikai és acélgyártási, valamint a hajóépítési technológiák, a nagysebességű vasúti rendszerek és az űrprogramok (amelyek többsége állami tulajdonban van) villámgyors fejlődését.¹⁷²

A kínai privatizációs tapasztalatok egyik fontos tanulsága, hogy egy nemzetnek rendkívül óvatosnak kell lennie állami tulajdonú vállalatok privatizálásakor. Ne privatizáljunk vakon és válogatás nélkül minden iparágat, mielőtt a piaci feltételek készen állnak. Egy adott iparág privatizációjának piaci feltételei akkor és csak akkor állnak készen, ha (i) a piac elég nagy ahhoz, hogy hasonló típusú magánvállalatokat támogasson; (ii) az iparágban működő magánvállalatok jól fejlettek és kellően versenyképesek belföldön vagy nemzetközi szinten a pénzügyek, a menedzsment és a technológiai innovációk terén; és (iii) a privatizáció nem veszélyezteti a nemzetbiztonságot, és a nemzetbiztonságot érintő kulcsfontosságú iparágokban a teljes körű privatizáció helyett csak fúziókat vagy vegyesvállalatokat szabad engedélyezni.¹⁷³

---

¹⁷² Kína első nagysebességű vasútvonalának hat évvel ezelőtti üzembe helyezése óta már 28 kínai tartományt fed le a világ legnagyobb és leghosszabb nagysebességű vasúthálózata (több mint tízezer mérföld, a világ jelenlegi kapacitásának több mint 50%-a). A Peking és Sanghaj közötti nagysebességű vasút 2014-ben pozitív nyereséget könyvelhetett el, miután mindössze 3 évig üzemelt. 2015 februárjától több további nagysebességű vasútvonal is pozitív nyereséget könyvelhetett el, miután csak 1-2 évig üzemelt, köztük a Peking-Tianjin vonal, a Sanghaj-Ningbo vonal, a Sanghaj-Hangcsou vonal, a Hangcsou-Szengen vonal és a Guangzhou-Szengen vonal. Eközben más fejlett gazdaságokban, például Tajvanon és Franciaországban a magántulajdonban lévő és üzemeltetett nagysebességű vonatok évek óta súlyos veszteségeket szenvednek el. Ez ismét azt bizonyítja, hogy a piac mérete és a menedzsment számít, nem pedig a tulajdonosi forma. Ugyanezen okból kifolyólag sok amerikai állami iskola vagy egyetem nem feltétlenül teljesít rosszabbul a magániskoláknál. Ezzel éles ellentétben Afrikában és Latin-Amerikában a nehézipar a magántulajdon ellenére is rendkívül alacsony hatékonyságú. Oroszországban az 1990-es évek masszív privatizációja nem tette termelékenyebbé és jövedelmezőbbé a nehézipart, mert a sokterápia inkább zsugorította, mintsem bővítette Oroszország hazai és nemzetközi piacait. Oroszország drágán megfizette gazdasági reformjait, mert nehéziparának piaci összeomlottak és gyakorlatilag véglegesen elvesztették azokat, nem pedig az intézményes közigazdászok által leírt érdekek miatt.

¹⁷³ Ilyen kritériumok alapján megítélve a kis- és középvállalkozások, például a munkaigényes textilipari cégek privatizációja Kínában rendkívül sikeres és zökkenőmentes volt, mivel a piaci feltételek az 1990-es évek végén teljesen készen álltak a privatizációra. Kína profitalapú oktatási és egészségügyi reformjai azonban katasztrofálisak voltak, mert az ilyen piaci feltételek súlyosan hiányoztak, amikor a reformok megvalósultak (és még ma is hiányoznak). Visszatekintve, Kínának meg kellett volna várnia, amíg a magánkórházak és klinikák (vagy magániskolák) jól fejlettek és kellően versenyképesek egymással és állami társaikkal szemben, mielőtt

profitorientált reformokat vezet be ezekben az állami szektorokban. Egy ilyen várakozási időszak azt is lehetővé teszi a kormány számára, hogy kidolgozza a szükséges szabályozásokat a tömeges vállalati csalások megakadályozására az ilyen fontos, jóléti szempontból érzékeny területeken. Ezért, miközben Kína jelenleg a második

Egy ország piacának mélységét és méretét nemcsak a népesség és a vásárlóerő, hanem az infrastruktúra és a forgalmazási logisztikai hálózat is fontos mérőszám. A városi vízellátás, a villamosenergia-ellátás, a közlekedés és a távközlés területén a kínai állami tőkeberuházás a világon a leggyorsabb ütemben növekszik. 1978 és 2014 között Kína infrastrukturális tőkeállománya (változatlan áron) évente átlagosan több mint 12%-kal nőtt, ami két teljes százalékponttal gyorsabb, mint a reál-GDP növekedése. Az elmúlt 35 évben hatalmas fejlesztések történtek az öntözőrendszerek, a földalatti csatornarendszerek, az utak és autópálya-hálózatok, a légi és vasúti közlekedés, a villamosenergia-átviteli hálózatok, a gáz- és olajvezetékek, az iskolák, a kórházak stb. terén. Például a közutak teljes hossza 2014 végére elérte a 4 230 000 kilométert (kb. 2 643 700 mérföldet), beleértve a 111 950 kilométernyi (kb. 70 000 mérföldnyi) gyorsforgalmi utat, és ezzel az Egyesült Államokat megelőzve a világ legnagyobb gyorsforgalmi úthálózatává vált.¹⁷⁴ Kína falvainak több mint 95%-át már aszfaltozott utak kötik össze. Ennek eredményeképpen Kína most kivételesen magas helyezést ért el a Világbank logisztikai teljesítményindexében (LPI). Kína azon kevés fejlődő országok egyike, amely a nemzetközi szállítmányok, az infrastruktúra, a vám szolgáltatások, a logisztikai kompetencia, a nyomon követés és nyomon követés, valamint az időszerűség terén a magas jövedelmű országokéhoz hasonló LPI-pontszámot ért el. 2014-ben a teljes LPI-pontszám 3,53 volt, ami a világ 28. helyén állth, Portugália mellett, de a gazdagabb országok, például Törökország, Lengyelország és Magyarország felett (lásd: Világbank, "Connecting to Compete 2014: Trade

---

ipari forradalomra, rendkívül óvatossá kell lennie, és megfontolt, kétirányú és kísérleti megközelítést kell alkalmaznia a pénzügyi szektor reformja és a nehézipar privatizációja terén. Kínában ma is fennáll az orosz típusú összeomlás veszélye és kockázata a sokkterápia alatt. A legfontosabb, hogy nincs olyan megalapozott közgazdasági elmélet, amely azt sugallná, hogy az állami tulajdonú vállalatok szükségszerűen kevésbé hatékonyak, mint a magántulajdonban lévő vállalatok. Jiang és Wang (2015) szerződéses megközelítést alkalmazva elméletileg bizonyítja, hogy nem léteznek olyan általános feltételek, amelyek alapján az egyik tulajdonforma szigorúan dominálna a másik felett. Megállapításaik alátámasztására a következő empirikus irodalmi adatokkal is szolgálnak. Caves és Christensen (1980) például két nagy kanadai vasúttársaságot vizsgál különböző tulajdonviszonyok között, és nem találják, hogy az állami tulajdon kevésbé hatékony lenne, mint a magántulajdon. Vernon-Wortzel és Wortzel (1989) adatmintájukban azt találják, hogy az állami vállalatok jobban teljesítenek, mint a magánvállalkozások. Martin és Parker (1995) tizenegy olyan brit vállalatot vizsgál, amelyet az 1980-as években privatizáltak, és nem találnak bizonyítékot arra, hogy a magántulajdon egyértelműen hatékonyabb lenne, mint az államosítás. Chang és Singh (1997) azzal érvel, hogy az állami tulajdonú vállalatok és a nagy magánvállalatok ugyanolyan nehézkes bürokráciával szembesülnek. Mivel a magánvállalkozásoknak

nincsenek eredendő előnyei a vállalatirányítás terén, nincs garancia arra, hogy hatékonyabbak az állami vállalatoknál. Kole és Mulherin (1997) amerikai vállalatok mintáját vizsgálja; azt találják, hogy az állami vállalatok teljesítménye nem különbözik jelentősen az azonos iparágban működő magánvállalatokétól. A fenti hivatkozások megtalálhatók Jiang és Wang (2015, 4. o.) tanulmányában.

¹⁷⁴ 2013-ban az Egyesült Államokban összesen 47 856 mérföldnyi gyorsforgalmi út volt.

Logisztika a globális gazdaságban").¹⁷⁵ Ezenkívül a kínai infrastruktúra-építési boom még mindig példátlan sebességgel folytatódik mind belföldön, mind nemzetközi szinten. Ez a figyelemre méltó infrastrukturális felzárkózás kétségtelenül visszahatott és jelentősen hozzájárult Kína gyors piacialakulásához/terjeszkedéséhez, és jól felkészítette Kínát az iparosodás következő évtizedének növekedésére.

5. Mi a baj a washingtoni konszenzussal és az intézményi elméletekkel?

i. Egy kis elmélet: A jólét alaptételei Közgazdaságtan

A washingtoni konszenzus és az általa örökölt neoliberalizmus ideológiája (a chicagói iskola) azon a meggyőződésen alapult, hogy a jóléti közgazdaságtan két alapvető tétele (amelyek a neoklasszikus közgazdasági elmélet sarokkövei) többé-kevésbé érvényesül a valóságban. Ennélfogva minden, ezekre a tételekre épülő gazdaságpolitikának és elemzésnek többé-kevésbé igaznak, helyesnek és a valóságban is alkalmazhatónak kell lennie. Ez a hit azonban nemcsak téves, hanem veszélyes is, amint azt az alábbiakban kifejtjük.

Az első jóléti tétel kimondja, hogy bármely verseny- vagy walrasi egyensúly az erőforrások Pareto-hatékony elosztásához vezet.¹⁷⁶ A második jóléti tétel ennek ellenkezőjét állítja, vagyis azt, hogy bármely hatékony allokáció fenntartható a versenyegyenlőségben.¹⁷⁷

A tételeket gyakran Adam Smith "láthatatlan kéz" hipotézisének analitikus bizonyítékaként és a be nem avatkozás ideológiájának támogatásaként értelmezik: Hagyjuk, hogy a piacok elvégezzék a munkát, és a végeredmény hatékony lesz.¹⁷⁸

---

¹⁷⁵ Kína egy főre jutó GDP-je 2013-ban mindössze 6800 dollár volt, míg Portugáliában 21 000 dollár, Lengyelországban 13 400 dollár, Magyarországon 12 600 dollár és Törökországban 10 900 dollár. Kína tehát jó eséllyel indul arra, hogy a következő évtizedben megelőzze Lengyelországot, Magyarországot és Törökországot az egy főre jutó jövedelem tekintetében, és a felső középszintű jövedelmű országok közé kerüljön.

¹⁷⁶ A Pareto-hatékony elosztás azt jelenti, hogy az erőforrás-elosztás nem javítható tovább anélkül, hogy a gazdaságban valaki ne kerülne rosszabb helyzetbe. Azonban több ilyen allokáció is létezhet, és egyik sem "kívánatos" a gazdaság minden szereplője számára.

¹⁷⁷ Egyszerű hivatkozásként lásd: http://en.wikipedia.org/wiki/Fundamental_theorems_of_welfare_economics.

¹⁷⁸ Vegyük észre, hogy a jóléti tételek a központi tervgazdálkodás megerősítéseként vagy támogatásaként is értelmezhetők, feltéve, hogy a kormány önzetlen és tökéletes információval rendelkezik (ahogyan az ágensek is) a gazdaságról.

A jóléti közgazdaságtan két alapvető tételét analitikusan (matematikailag) vezetik le (bizonyítják) az emberi viselkedésre és a társadalmi-gazdasági struktúrákra vonatkozó számos olyan kulcsfontosságú feltételezésből, amelyek a valóságban aligha teljesülnek vagy igazak:

- Teljes piacok (pl, minden elképzelhető piac, például az áruk, szolgáltatások, eszközök, állapotfüggő pénzügyi szerződések és határidős ügyletek kereskedelmének piaci létezik és teljesek; az ezeken a piacokon kereskedő ágensek végtelen sokáig élnek, tökéletes racionalitással és pénzügyi súrlódások, például hitelfelvételi korlátok nélkül, vagy véges élet esetén altruista szülei képesek gondoskodni utódaik jólétéről; és létezik a szerződések tökéletes kikényszeríthetősége, így a pénzügyi eszközök teljes készlete tökéletesen biztosíthatja az ágenseket mindenféle idioszinkratikus kockázat ellen azáltal, hogy állapotfüggő terveket készít a jelen és a jövő bizonytalanságai ellen).
- Teljes körű információ (azaz minden piaci szereplő tökéletes információval rendelkezik a gazdaság piaci struktúráiról, beleértve a háztartások preferenciáit és a vállalatok termelési technológiáit és az eszközpiaci kereskedési szabályokat, az árjelzéseket, az áruk és szolgáltatások minőségét, az exogén sokkok statisztikai eloszlását, valamint egymás tevékenységét és kereskedési stratégiáit).
- Árelfogadó magatartás (azaz minden piaci szereplő "szépen" árelfogadóként viselkedik, nem létezik csalás, összejátszás, rablás, lopás, ármanipuláció, monopolhatalom, valamint a piacra lépés és a piacról való kilépés költségei).
- Nincsenek externáliák (azaz az egyének önérdekű cselekedetei nem okoznak közvetlen előnyöket vagy károkat más személyek termelékenységére és boldogságára, valamint piaci funkcióik ellátására való képességére, beleértve az információfeldolgozást is, és nem lépnek ki olyan állami "javak" vagy "rossz", amelyek a termelés és a piaci csere szempontjából elengedhetetlenek vagy esetleg romboló hatásúak, mint például az infrastruktúra biztosítása vagy az erőszak).
- Nincsenek konvexitások a hasznossági függvényekben, a termelési technológiákban és a piaci struktúrákban (azaz nincsenek növekvő méretarányos hozamok a munkamegosztásban, a fogyasztás és a termelés specializációjában, és nincsenek nagy fix költségek a vállalatok szervezésében, a javak és szolgáltatások vagy azok termelési kapacitásainak létrehozásában, a szerződések

megkötésében és érvényesítésében, valamint az információk feldolgozásában vagy a döntéshozatalban).

Ha ezen erősen idealizált feltételek közül bármelyik vagy néhány nem teljesül, a tiszta laissez-faire piacgazdaság nemcsak hogy nem valósítja meg az erőforrások hatékony elosztását, hanem működési zavarokhoz, stagnáláshoz, szegénységi csapdákhöz, tartós munkanélküliséghez, spekulációs buborékokhoz, pénzügyi válsághoz, önbeteljesítő fellendülési és leépülési ciklusokhoz, koordinációs hibákhoz, hamis vagy "citromos" árukhoz, üzleti csaláshoz, monopóliumhoz, oligarchiához, sőt önpusztításhoz is vezethet.¹⁷⁹

Először is, a jóléti gazdasági tételek figyelmen kívül hagyják azt a társadalmi-politikai környezetet, amelyben a piac megfelelően működhet. A neoklasszikus közgazdászok figyelmen kívül hagyják a szabad piac két legfontosabb sarokkövét (pillérét): (i) a politikai stabilitást és (ii) a társadalmi bizalmat. Mindkét pillérhez állami hatalomra van szükség a kiépítéshez és ápoláshoz, valamint a védelemhez és megerősítéshez, de mindkettő komolyan hiányzik az agrárnemzetekből. Ez az alapvető kapcsolat a politikai stabilitás és a társadalmi bizalmon alapuló rendezett piaci tevékenységek között megmagyarázza, hogy miután a demokráciát éretlenül elfogadták vagy *rákényszerítették* a fejlődő nemzetekre, mint például Afganisztán, Egyiptom, Irak, Líbia, Pakisztán, Tunézia, Ukrajna és Kelet-Európa más részei, miért nem hozott olyan gazdasági jólétet, mint azt az intézményelméletek és a nyugati politikusok remélték vagy megjósolták. Ehelyett a demokrácia anarchiát, káoszt, sőt végtelen polgárháborúkat hozott ezeknek a szegény országoknak. Politikai stabilitás és társadalmi bizalom nélkül a piac soha nem alakulhatott volna ki. Pedig a biztonságos és egységes nemzeti piac a munkamegosztás, a szövetkezetek, a szervezett kereskedelem és a pénzügyi szerződések létezésének abszolút előfeltétele.

Másodszor, a jóléti gazdasági tételek figyelmen kívül hagyják (vagy feltételezik) a piac létrehozásának megfizethetetlen társadalmi-gazdasági költségeit. A piac, különösen a tömegpiac létrehozása még hosszú távú politikai stabilitás mellett is nagyon költséges:

---

¹⁷⁹ A piaci rendszerek nem hatékony vagy nemkívánatos eredményeire vonatkozó illusztrációkat és érveket lásd Joseph Stiglitz számos alapvető művében, beleértve a tökéletlen információról szóló klasszikus elemzését, amely

elérhető

a

http://scholar.google.com/scholar?q=stiglitz&hl=en&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart&sa=X&ei=OFiEVePLBdOCyQSSoa3ODg&sqi=2&ved=0CBsQgQMwAA oldalon. A különböző típusú piaci kudarcok és az ebből következő gazdasági káosz és fellendülési ciklusok ún. dinamikus-stochasztikus-általános egyensúlyi elemzéseiről lásd pl, Azariadis, Kaas és Wen (2015), "Self-fulfilling Credit Cycles"; Benhabib, Wang és Wen (2014), "Sentiments and Aggregate Demand Fluctuations"; Coury és Wen (2009), "Global Indeterminacy in Locally Determinate Real Business Cycle Models"; Pintus és Wen (2013), "Leveraged Borrowing and Boom-Bust Cycles"; valamint Wu és Wen (2014), "Withstanding the Great Recession like China"; sok más mellett és az ott található hivatkozások.

"[S]o a tengerparton és a hajózható folyók partjainál mindenféle ipar természetszerűleg kezd felosztódni és fejlődni, és gyakran csak hosszú idő múlva terjednek ki ezek a fejlesztések az ország belső részeire is."... A világ távoli részei között alig vagy egyáltalán nem létezne semmiféle kereskedelem.... Mivel tehát a vízi szállításnak ilyen előnyei vannak, természetes, hogy a művészet és az ipar első fejlesztései ott történnek, ahol ez a kényelem az egész világot megnyitja a piac számára mindenféle munka termékei előtt, és hogy mindig sokkal később terjednek ki az ország szárazföldi részeire. Az ország belterületi részei hosszú ideig nem rendelkezhetnek más piaccal árujuk nagy részének, mint a körülöttük fekvő, a tengerparttól és a nagy hajózható folyamoktól elválasztó vidék. A piac kiterjedésének tehát hosszú időn át arányban kell állnia az ország gazdagságával és népességével, és következésképpen fejlődésüknek mindig utólagosnak kell lennie az ország fejlődéséhez képest". (Adam Smith, *A nemzetek gazdagsága*, 1776, III. fejezet)¹⁸⁰

Ha a földrajzi elszigeteltség és a távolságok akadályozzák a piac kialakulását, gondoljunk a társadalmi elszigeteltségre és a távolságokra: Pápua Új-Guinea 2,5 millió lakosának az 1970-es évek elején mintegy 700 regionális őshonos nyelve volt. Néhányat, mint például az abagát, mindössze öt(!) ember beszélt.

Harmadszor, az emberek nem mindig viselkednek "szépen". A fogyasztási igények kielégítésének vagy a vagyon megtermelésének leggyorsabb módja nem a kemény munka; sokkal egyszerűbb lehet mások javainak és vagyonának ellopása vagy elkobzása. A piaci szereplők tehát csalhatnak, összejátszhatnak, hazudhatnak és lophatnak. A jogállamiság vonatkozhat ezekre a cselekedetekre, de a jogállamiság keveset jelent, ha nem érvényesíthető. A jogérvényesítés önmagában rendkívül költséges, és gyakran a korrupció alapvető táptalaja. Az emberek kreatív és destruktív erővel egyaránt rendelkeznek, amelyeket másokra kényszeríthetnek, és a legrosszabb esetben az eredmények végzetes károkat okozhatnak. Az embernek nagyon kevés erőfeszítésébe kerülhet, hogy

---

¹⁸⁰ Adam Smith említést tett a piaci cserék lebonyolításának más típusú költségeiről is, például a rablás és a kalózkodás megelőzésének költségeiről. A hatalmas brit haditengerészet egyik legfontosabb feladata ugyanis a tengeri kereskedelem védelme volt. A tömeges nemzetközi kereskedelem lehetetlen volt erős állam és annak katonai

kivetítő képessége nélkül (ez még a mai "békés" világban is igaz).

életet menteni (üzlet) vagy életet tönkretenni (üzlet). A piaci erőknek nem kell kizárólag kreatívnak vagy destruktívnek lenniük. Csak megfelelő szabályozás mellett lehetnek kreatívak, de ilyen szabályozás nélkül lehetnek rombolóak. .^{181,182}

Negyedszer, az ember csak véges fizikai és szellemi képességekkel rendelkezik. Csak két lábuk van egy vízikerék evezéséhez és két karjuk a fonalfonáshoz, és csak korlátozott számú agysejtjük van a tanuláshoz és az információ feldolgozásához. Ezért az az érdekük, hogy együttműködjenek a feladatok elvégzése, az üzleti élet lebonyolítása és a piaci versenyképesség érdekében. Az együttműködés azonban költséges is (a fejlődés korai szakaszában rendkívül költséges), és a piaci elvek nem alkalmazhatók a kollektív tevékenységekre, például a szövetkezeteken belüli tevékenységekre, amelyeket a szokásos hierarchikus hatalmi struktúrák irányítanak, amelyek már az ősi civilizációkban is léteztek, mielőtt bármilyen modern piac és szervezet megjelent volna. Például a történelem nagy részében az árak

---

¹⁸¹ Ironikus módon a washingtoni konszenzus a gyakorlatban gyakran válogatás nélkül a deregulációt hangsúlyozza, miközben a fejlődő országokban komoly hiányosságok tapasztalhatók a kifinomult piaci szabályozás és a szabályozási irányítás terén. Kína környezeti problémáit és számos végzetes eseményt - például az AIDS-vírus vad terjedését Henan tartományban az 1990-es években a gazdák és parasztok körében, valamint a 2008-as tejbotrányt - a szabályozatlan piacokon a csupasz önérdékek vezérlik. Ez az oka annak, hogy a gyors privatizációval és a válogatás nélküli deregulációval vezérelt óvatlan piacorientált reformok gyakran nem kielégítő, sőt katasztrofális eredményekhez vezetnek számos fejlődő afrikai, latin-amerikai és kelet-európai országban, anélkül, hogy a gazdasági növekedést serkentették volna, éles ellentétben Kína általánosan fokozatos és kísérletező megközelítésével, amely olyan megfontolt, alulról felfelé irányuló reformokat és kísérleteket alkalmaz, mint a háztartási felelősségvállalás rendszere és a kétutas rendszer. Kína még ebben az esetben is sok hibát követett el, mivel bizonyos területeken, különösen az egészségügyben, az oktatásban és a bányászatban, egy az egyben átgondolatlan piacosítást és deregulációt vezetett be. Szerencsére Kína a gazdasági fejlődés korai szakaszában bölcsen elkerülte a pénzügyi reformok és a tőkeliberalizáció elsietését, valamint a nagy állami vállalatok válogatás nélküli privatizációját, a nyugati követelések és a nyugaton képzett neoliberalis közgazdászok és nemzetközi szervezetek tanácsai ellenére. A washingtoni konszenzushoz igazodó reformerek gyakran a fejlődő országok banki, energetikai, bányászati és távközlési ágazatát választották a dereguláció célpontjául, mivel gyakran ezek az egyetlen olyan ágazatok, amelyekben állami tulajdon maradt; ugyanakkor figyelmen kívül hagyják a vidéki ipar vagy a proto-iparosítás hiányát a szegény országokban a magán földtulajdonjogok és a vidéki területek kormányzati szabályozásának hiánya ellenére. Pedig éppen a masszív vidéki iparosítás hiánya az, ami sok fejlődő országban hátráltatja a gazdasági növekedést és az iparosodást, amint azt Kína is bebizonyította. A fejlődő országokban az ipari forradalom beindításának ezt a kulcsát a washingtoni konszenzus komolyan figyelmen kívül hagyta, mert nem talál sok állami tulajdonú iparágat vagy a demokrácia hiányát okolja e nemzetek szegénységéért.

¹⁸² Ami azt illeti, minden állam szabályozza, mint például az Egyesült Államok. "A kereskedelemre, a bankszektorra és az oktatásra vonatkozó szabályoktól és törvényektől kezdve a veszélyes anyagokig, az egészségügyi előírásokig és így tovább, az állam szabályozza, hogy mit és hogyan termeljenek, és gyakran azt is, hogy ki mit kapjon... Az Amerikai Egyesült Államokban például a társadalmi szabályozás költségei az 1997-es 80 milliárd dollárról 2000-re megháromszorozódtak 267 milliárd dollárra..... Az Amerikai Egyesült Államokban a szabályozási költségek 542 milliárd dollárjából (1991-es dollárban a GDP 9 százaléka) 189 milliárd dollár a szabályozás papírmunkájával és

végrehajtásával kapcsolatos költségek voltak." (Seema Hafeez, 2003, 1-3. o.) Marc Law és Sukkoo Kim (2011, 113. o.) gazdaságtörténész is azt írja: "Annak ellenére, hogy az Egyesült Államok a világ legnagyobb szabad piacgazdasága, a gazdasági tevékenység kormányzati szabályozása az amerikai gazdaság átható jellemzője..... Az amerikaiak által fogyasztott élelmiszerek, az autók, amelyeket vezetnek, a gyógyszerek, amelyeket szednek, és a pénzintézetek, amelyektől kölcsönt vesznek fel, illetve amelyeknek kölcsönt nyújtanak, mind valamilyen szabályozás alá esnek". De ironikus módon a neoklasszikus növekedési modellekben és intézményelméletekben a szabályozások nem jelennek meg, vagy ha mégis, akkor negatív korlátokként és a fejlődés és a növekedés akadályaként jelennek meg.

mechanizmus és a spot-piaci alku, valamint a demokrácia nem létezett ezekben a vállalkozásokban - ahogyan ma a hadseregben sem. A helyszínen nem lehet árcédulákkal alkudozni a csapatmunkáról. A vezérigazgatókat vagy tábornokokat nem választják demokratikusan az alkalmazottak vagy a katonák.

E problémák fényében a piac még a modern fejlett országokban is csak egy része az erőforrás-elosztási mechanizmusnak, és mindig kiegészül nem piaci erővel.¹⁸³ Ezért a gazdasági szervezetek, a szövetkezetek, a közösségi szellem, a csapatmunka, az etika, a bizalom, az ideológia, a vallás, a kultúra, az állam és mindenféle összehangolt és kooperatív és kollektív cselekvés elengedhetetlen (a piac mellett) a "hatékony/hatékony" erőforrás-elosztás és a gazdasági fejlődés eléréséhez.

A piac többek között a személytelen verseny és a kreatív pusztítás egy formáját, a darwini "természetes szelekció" mechanizmusát biztosítja a "legerősebbek" számára. Az emberi racionalitás, az információfeldolgozó képesség, az előrelátás és az intellektuális képességek alapvető korlátai azonban azt diktálják, hogy a piaci verseny győztesei nem az autark és anarchikus egyének vagy kézműves műhelyek, hanem az olyan *nem piaci* elveken alapuló, jól szervezett vállalatok, mint a munkamegosztás, a specializáció, az együttműködés, az elkötelezettség, a barátság, az etika, a becsület, a hírnév és a bizalom.

Ezért a piac és a szervezetek kéz a kézben járnak; a láthatatlan kéz és a látható kéz kéz a kézben jár; az önérdék és a kollektív érdekek kéz a kézben járnak; a magántulajdonjog és a köztulajdonjog kéz a kézben járnak; az egyének és az állam kéz a kézben járnak. Azáltal, hogy a társadalmi koordináció, valamint a kormányzat és a kollektív szellem központi szerepét tagadják vagy aláássák mind a piacteremtésben, mind az ipari szervezetek és kereskedelmi hálózatok kialakulásában, a gazdasági fejlődés laissez-faire megközelítései kudarcra vannak ítélve.

---

¹⁸³ A piac az intézmények ősi formája, nem az ipari forradalom vagy a dicsőséges forradalom találmánya. Mégis, még az ipari gazdaságokban is, ahol a piac kiterjedése és nagyságrendje óriási mértékben kibővült, a gazdasági tevékenységek és cserék, tranzakciók és gazdasági kapcsolatok nagy része nem a piacon zajlik, hanem cégeken és szövetkezeteken belül, ahol nem a piaci mechanizmus uralkodik (Ronald Coase, 1937, "The Nature of the Firm"). Lásd még Alfred D. Chandler, Jr. bestsellerét, *A látható kéz: The Managerial Revolution in American Business*. Harvard University Press, Cambridge, 1977.

ii. Egy konkrét eset

Sajnos a szövetkezetek és szervezetek létrehozásának társadalmi költségei az egyének számára megfizethetetlenül magasak, különösen az agrártársadalmak anarchikus, autark, szegény és iskolázatlan parasztjai számára. Ezért a történelem során számos nemzetnél megfigyelhetjük a mezőgazdaságban és a proto-iparosodásban tapasztalható, átható piaci kudarcokat a magasan biztosított földmagántulajdon és az elidegeníthető földszerződések védő intézmények ellenére, ahogyan azt Michael Lipton (1977) és Joe Studwell (2013) fejlődési közgazdászok leírták és tanulmányozták. Egy ilyen piaci kudarcos egyensúlyban, bár a föld magántulajdonban van, elidegeníthető szerződésekkel (mint például a Qing-dinasztia és a köztársaság korában Kínában), az erőteljes darwini erők gyakran ahhoz vezetnek, hogy a földterület néhány földbirtokosnál nagymértékben koncentrálódik, miközben a mezőgazdasági népesség többsége bérlővé válik.¹⁸⁴ Az ilyen egyensúlyi helyzetben, ahogyan Joe Studwell (2003) érvel, a népességnövekedés miatt a föld idővel egyre szűkösebbé válik. Így a földbirtokosok könnyen bérbe adhatják a földeket egyre magasabb bérleti díjakért. Emellett pénzkölcsönzőkként is működnek, fenomenális kamatlábakkal (uzsora). A bérlőket nem ösztönzik a föld termelékenységét javító beruházások (pl. műtrágya használata vagy öntözőrendszer kiépítése), ha kevés a birtoklás biztonsága, és ha magas bérleti díjakkal kell számolniuk, valamint drága adósságokat kell cipelniük. A földbirtokosoknak sincs ösztönzésük arra, hogy műtrágya- és öntözőrendszerekbe vagy vidéki iparágakba fektessenek be, mivel az egekbe szökő bérleti díjak és az uzsora révén könnyebben jutnak pénzhez. Amikor az adósságokat nem tudják kifizetni, a földesurak egyszerűen átveszik a telkeket a biztosítékokkal együtt, és bérbe adják másoknak. A legfontosabb, hogy a föld magas megtérülési rátája azt jelenti, hogy a földbirtokosoknak nagyon kevés ösztönzője vagy érdeke van a feldolgozóipar vagy a proto-ipar fejlesztésére.

Az ilyen piaci egyensúlyhiányban lévő nemzetek a legkisebb természeti sokkot, például aszályt vagy árvizet sem képesek elviselni, és így folyamatosan krónikus éhínséget okoznak. Évariste Régis Huc (1813-1860), aki 1839 és 1851 között francia misszionárius katolikus papként

beutazta Kínát, "*Utazás a Kínai Birodalomban*" című könyvében tanúságot tesz erről a nyomorúságról:

---

¹⁸⁴ Például: "Az 1920-as években, amikor a kínaiak 85 százaléka vidéken élt, a születéskor várható élettartam a vidéki lakosok esetében 20-25 év volt. A gazdálkodó családok háromnegyedének egy hektárnál kisebb földje volt, míg a népesség talán egytizede birtokolta a megművelhető földterület héttizedét." (Joe Studwell, 2003, 17. o.).

"... kétségtelen, hogy egyetlen más országban sem található a katasztrofális szegénységnek olyan mélysége, mint az Égi Birodalomban. Nem múlik el év, hogy Kína valamelyik részén ne halna éhínség miatt félelmetes számú ember; és megszámlálhatatlan azoknak a sokasága, akik pusztán napról napra élnek. Ha aszály, árvíz vagy bármilyen baleset károsítja a termést egyetlen tartományban, a lakosság kétharmada azonnal éhen hal. Látják, hogy számos csapatba tömörülnek - tökéletes koldushadseregekbe -, és együtt indulnak, férfiak, nők és gyerekek, hogy a városokban és falvakban keressenek némi táplálékot..... Sokan elájulnak az út szélén, és meghalnak, mielőtt elérnék azt a helyet, ahol segítséget reméltek találni. Látod a holttestüket a mezőkön és az út szélén heverni, és úgy mész el mellettük, hogy nem veszel róluk tudomást - annyira ismerős ez a szörnyű látvány." (Idézi: David S. Landes, *The Wealth and Poverty of Nations*, 1999, 346. o.)

Az 1911-es Xinhai-forradalom nem változtatott Kína nyomorúságos vidéki helyzetén és a mezőgazdasági piac csődjén. A forradalom felülről plurális politikai rendszert vezetett be, de alulról megörökölte a Qing-dinasztia földmagántulajdonát. R. H. Tawney brit gazdaságtörténész szerint, aki az 1920-as évek végén (több mint 70 évvel Évariste Régis Huc francia misszionárius után) Kínában járt, a kínai parasztgazdaságok lesújtó helyzetéről írt: "Vannak olyan körzetek, ahol a vidéki lakosság helyzete olyan, mint amikor az ember állandóan nyakig áll a vízben, úgyhogy egy fodrozódás is elég ahhoz, hogy megfulladjon... Shanxi tartományban 1931 elején hárommillió ember halt éhen az elmúlt években, és a nyomor olyan mértékű volt, hogy 400 ezer nő és gyermek cserélt gazdát eladás útján." Az 1931-es év elején a vidéki népességnek már nem volt olyan nagy a nyomora, mint az embernek. (Idézi: Joe Studwell, 2013, 17. o.)

William Hinton amerikai író, aki az 1940-es években Kína Shanxi tartományában végzett kutatásokat, szintén írt "az éhhalál hétköznapi valóságáról az éves "tavaszi éhínség" idején, amikor az élelmiszertartalékok elfogytak, valamint a rabszolgaságról (főleg a lányokról), a földesúri erőszakról, a családon belüli erőszakról, az uzoráról, a maffia jellegű titkos társaságokról és más brutalitásokról, amelyek a mindennapi életet jellemezték". (Joe Studwell, 2013, 18. o.)

Ilyen helyzetbe került számos iparosodás előtti agrártársadalom. Ez szolgált társadalmi-gazdasági alapjául a kommunizmus felemelkedésének és a Mao kommunista pártja által vezetett radikális földreformnak Kínában. Ironikus módon, miután a kommunista hadsereg legyőzte és Tajvanra menekült, a nacionalista kormány lényegében ugyanolyan típusú földreformot hajtott végre, mint a kommunisták a szárazföldön: a földbirtokosoktól elvették a rendelkezésre álló földet, felosztották és egyenlően elosztották a földművelő lakosság között. Ez a földreform indította el Tajvan gazdasági fellendülését.¹⁸⁵ Deng Hsziao-ping 1978 óta tartó mezőgazdasági növekedési csodasikere szintén nagymértékben függött a Mao korszakában végrehajtott földreformtól.¹⁸⁶

iii. A washingtoni konszenzus mint az ISI ellenpólusa

A gyakorlatban a washingtoni konszenzus (amely az 1980-as években alakult ki) az importhelyettesítő iparosítási program (ISI) kudarcára adott válasz volt. Az ISI az 1950-es évektől az 1970-es évekig volt népszerű, és a második világháború után az agrárországok és a Nyugat volt gyarmatainak iparosítása érdekében hajtották végre. Az ISI egy erős, kormány által irányított "nagy lendületet" jelentett, amely az önellátás és az önellátás filozófiáján alapuló átfogó ipari bázis mindenre kiterjedő kiépítésével járt, a modern mezőgazdaságtól a hatékony, tőkeigényes nehéziparig. Kína Mao idején próbálkozott ezzel a megközelítéssel, de kudarcot vallott. A kudarc nem egyszerűen a kommunista ideológia miatt következett be, mivel számos nem kommunista nemzet is próbálkozott ilyen megközelítéssel, és ugyanilyen százalmasan elbukott (pl. India, Egyiptom és számos latin-amerikai ország az 1950-70-es években). A kudarc kulcsa a tömegtermelés feltételeinek meg nem értése és a Smith-féle (első) elv, miszerint a munkamegosztást a piac kiterjedése korlátozza.

---

¹⁸⁵ Lásd például Joe Studwell (2013).

¹⁸⁶ Ezek a tények arra utalnak, hogy az intézményi változások a gazdasági fejlődés előfeltételei? Nem, nem igazán. Csupán azt sugallják, hogy az intézmények a gazdaságfejlesztési stratégiák szolgálatában állnak. Mao azért építette ki az állami földtulajdont, hogy megkönnyítse a nagy mezőgazdasági termelésen alapuló Nagy Ugrás előre fejlesztési stratégiáját. Ugyanebből az okból Deng a háztartási felelősség rendszerét azért építette ki, hogy megkönnyítse a Xiaokang társadalom új, fokozatos fejlesztési stratégiáját, amelynek célja a földművesek és a helyi lakosság gazdagítása (mint elsődleges prioritás) a profitorientált kisüzemi gazdálkodáson alapulva, anélkül, hogy

megváltoztatta volna Kína alapvető politikai intézményeit, mint például az egypártrendszert és a föld köztulajdonát.

Az ISI mint a merkantilizmus egy formája működhet alulról felfelé irányuló megközelítésben (pl. működött a 19. század elején-közepén Amerikábanth század elején, a 19. század végénth a 20. század elejénth Japánban és a 20. század végénth a 21. század elejénst Kínában), de aligha működhet felülről lefelé irányuló megközelítésben (mint például Latin-Amerikában és Ázsiában az 1950-80-as években). A felülről lefelé irányuló ISI-megközelítés szerint a fejlődő országok, mint például Kína az 1950-es és 60-as években, túl sok nagyszabású, tőkeigényes nehézipari vállalatot építettek, beleértve az autó-, sőt repülőgépipart és a köztes termékeket előállító létesítményeket (mint például az acél- és vegyipar), amelyek a *második* ipari forradalom fejlődési szakaszába tartoznak, és így kolosszális mennyiségű (pénzügyi és emberi) tőkét, kifinomult munkamegosztást, fejlett elosztórendszereket és alkatrész- és nyersanyagellátási láncokat igényelnek. Eközben ezek a nemzetek nem fordítottak elegendő figyelmet a vidéki ipar ösztönzésére vagy a vidéki területek proto-iparosításának előmozdítására. Ezért ezek az országok képtelenek voltak elindítani az első ipari forradalmat a tömegtermelésen alapuló könnyűiparban. Következésképpen a nehézipari nagyvállalatokat egyszerűen nem támogatták hasonlóan nagy hazai és nemzetközi piacok ahhoz, hogy működésük nyereségessé váljon, tekintettel a beruházás, a tőke, az irányítás és a napi működés nagy állandó költségeire, valamint a hatékony alkatrész- és nyersanyagellátás és a végtermékek elosztásának követelményére. Végül, bár a világ számos fejlődő országának sikerült az ISI keretében "önellátó" ipari bázist létrehozni, ezt rendkívül kiegyensúlyozatlan, veszteséges, veszteséges, nem produktív és nemzetközileg nem versenyképes módon tették. Az ilyen nehézipar-orientált ISI-stratégia ellentmond az iparosítás történelmi logikájának (sorrendiségének), és végül a vidék-város gazdaságok kettősségét hozza létre, nagy jövedelmi egyenlőtlenségekkel, és a nemzetek munkaerejének többsége a szegény vidéken rekedt, vagy a nagyvárosokban tétlen (munkanélküli).¹⁸⁷

Azáltal, hogy az ISI önállósági filozófiája nem hajlandó a nemzetközi kereskedelem és specializáció révén beágyazódni a nemzetközi értéklánrendszerbe, az ISI által követett önállósági filozófia a nemzetközi piac elvesztését is jelenti, amely versenynyomást gyakorolna és támogatná

a fejlődő országok tömegtermelését.

---

¹⁸⁷ Lásd pl. Joe Studwell (2003) elemzését néhány délkelet-ázsiai ország, például Indonézia, Malajzia és Thaiföld sikertelen ISI-programjairól.

technológiák, ami tovább csökkentette a hazai iparágak piacának méretét. Végül sok, az ISI alá tartozó ipari termék, köztük a vegyi anyagok, az acél, a gépek és a gépalkatrészek nem voltak igazán tömeggyártásban, vagy pedig a termelési kapacitások erősen kihasználatlanok voltak. Ahogy Justin Yifu Lin (1996, 2013) élesen megjegyezte, az ilyen ISI-megközelítés teljesen ellentétes a fejlődő országok komparatív előnyével - az olcsó munkaerő bőségével.¹⁸⁸

Az ISI által alkalmazott felülről lefelé irányuló fejlesztési megközelítés gazdasági következménye az ártorzulások, az államháztartási hiány és az államadósság kolosszális mértéke volt. Egy nemzet nem tudja fizetni az adósságát, ha a gazdasági struktúrája nem nyereséges és nemzetközileg versenyképes, ahogyan egyetlen cég vagy vállalkozás sem tudná ezt megtenni.

A washingtoni konszenzus tehát az 1980-as években a nemzetközi hitelintézetek (például a Világbank és az IMF) körében az ISI fejlesztési stratégiájának ellenpólusaként jelent meg. A washingtoni konszenzus a neoliberalizmuson és a Chicagói Iskola gazdasági gondolkodásán alapul, és a másik smithiánus doktrínát (a smithiánus második elvet), a laissez faire-t ajánlja, állami beavatkozás nélkül vagy kevés állami beavatkozással.

A washingtoni konszenzus alapelvei a dereguláció, a privatizáció, a piacosítás és a liberalizáció szavakkal foglalhatók össze.¹⁸⁹ A konszenzus megközelítésének "sokterápiás" változata ezeket az elveket alkalmazta az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején Oroszországban és a kelet-európai kommunista országokban végrehajtott gazdasági reformok során, hogy lényegében egy éjszaka alatt és egy az egyben piacgazdasággá alakítsák át a gazdaságot azáltal, hogy megszabadulnak az összes vagy a legtöbb meglévő kormányzati szervtől.

---

¹⁸⁸ Az ISI emellett támogatta a túlértékelt valuta bevezetését, hogy segítse a gyártókat a tőkejavak (nehézszerkepek) behozatalában, valamint a közvetlen külföldi befektetések visszaszorítását. Az ilyen politikák így megölték a fejlődő országok munkaerő-igényes áruk exportpiacát és a közvetlen külföldi befektetésekbe ágyazott külföldi technológiák beáramlását. Az ISI tehát nem exportbarát, és valójában ellentétes a hagyományos merkantilizmus szellemével.

¹⁸⁹ Pontosabban, a washingtoni konszenzus gyakran olyan fejlesztési programokat foglal magában, mint a kereskedelem teljes liberalizációja, az állami vállalatok teljes privatizációja, az élelmiszerekre és más típusú kormányzati kiadásokra vonatkozó állami támogatások teljes megszüntetése, valamint a teljes pénzügyi és árfolyamliberalizáció, amelyeket az Egyesült Államok által vezetett nemzetközi hitelintézetek, mint az IMF és a Világbank javasoltak a fejlődő országoknak a nemzetközi hitelek feltételeként. Ezeket a programokat strukturális

kiigazítási programoknak is nevezik, amelyek célja a kedvezményezett országok deficitjének csökkentése és a magánszektor növekedésének beindítása volt, ami nem történt meg (Harrigan 2011).

szabályozás, az összes vagy a legtöbb meglévő állami tulajdonban lévő vállalat és nemzeti erőforrás privatizálása, a piaci mechanizmusok azonnali bevezetése a gazdaság összes vagy legtöbb ágazatában, az ár- és tőkekontroll és az árfolyam liberalizálása, valamint az államháztartási hiányok és támogatások, illetve az államadósság csökkentése. Ez a konszenzusos megközelítés tehát egyik végtől a másikba lendült anélkül, hogy megragadta volna az ISI kudarcainak gyökerét.

Az ilyen neoliberális fejlesztési stratégia hátterében a jóléti közgazdaságtan alapvető tételeiben és a láthatatlan kéz varázslatos erejében való tévhit áll. A neoliberális chicagói iskola (Milton Friedman által vezetett) közgazdászai nem értették meg, hogy a láthatatlan kéz működéséhez szükséges piac megteremtése rendkívül költséges, és hogy az európai hatalmaknak (például az Egyesült Királyságnak) évszázadokba telt, amíg az ipari forradalomhoz szükséges kolosszális piacot és kereskedelmi elosztó (hajózási) hálózatot ki tudták erjeszteni, még a rabszolgakereskedelemből és a gyarmatosításból származó váratlan nyereség és kolosszális vagyon ellenére is.

Nem meglepő módon az új konszenzus szerint a washingtoni konszenzus megbukott,¹⁹⁰ de miért? Azért bukott meg a piaci rendszer létrehozásában, mert a piac és az állam kéz a kézben járnak, a dereguláció és az újraszabályozás kéz a kézben járnak, a liberalizáció és a centralizáció kéz a kézben járnak, a szabadság és az ellenőrzés kéz a kézben járnak. Nem a Laissez faire volt az, ahogyan Nagy-Britannia létrehozta kolosszális nemzetközi textilpiacát a 17.th és 19.th század között, sem az, ahogyan Kína létrehozta hatalmas globális fogyasztási cikkek piacát a 20. század végénth és a 21. század elejénst. Latin-Amerika esetében, annak ellenére, hogy a régióba áramló több magántőke, valamint a beruházások (főként ingatlanokba történő) és az export volumenének (főként nyersanyagok) bővülése pozitívként jelentkezett, az egy főre jutó GDP reálnövekedése egy évtizeden keresztül mindössze évi 1,5 százalékot tett ki, ami jóval elmaradt az 1960-as vagy 1970-es években az ISI alatt regisztrált évi 5 százalékos ütemtől (lásd pl. Luciana Díaz Frers, 2014). "A [neoliberális] reformok után megnőtt a munkanélküliség,

---

¹⁹⁰ Lásd pl. Ha-Joon Chang (2003), "Kicking Away the Ladder", Dani Rodrik (2006), "Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion?" és Joseph Stiglitz (2002), "Challenging the Washington Consensus - An Interview with Lindsey Schoenfelder," New York: The Brown Journal of World Affairs, Winter/Spring 2003, IX. kötet, 2. szám, 33-40. oldal.

a szegénység továbbra is széles körben elterjedt, és általános volt a csalódottság és az igazságtalanság érzése. A bűnözés és az erőszak meredeken emelkedett."¹⁹¹

A kudarcoknak ez a második hulláma, amelyet a washingtoni konszenzus (az elsőt követően az ISI alatt) és a hozzá kapcsolódó SAP-k vagy a sokterápia hozott létre, motiválhatta a "Miért buknak el a nemzetek" (Acemoglu és Robinson) új intézményi nézetét: A politika volt az, hülye! Pontosabban, a politikusok (és a nagyhatalmú elitek) és az általuk felépített intézmények voltak a probléma, hogy megvédjék a saját érdekeiket, nem pedig a laissez faire elve (vagy a washingtoni konszenzus és a sokterápia) önmagában. Az intézményi közgazdászok azzal indokolták elméletüket, hogy a magántulajdonjogok, a jogállamiság és a pluralista politikai struktúrák, amelyek korlátozták a kormányzati hatalmat és a kisajátítást, a brit ipari forradalom előfeltételei voltak, tehát a fejlődő országok előfeltételei is a washingtoni konszenzus által elképzelt gyors iparosodás és növekedés eléréséhez. Az előfeltevés egyszerű: Ki halmozna fel tőkét, ha azt önkényesen elkobozhatná egy kitermelő rendszer és az azt működtető hatalmas elit osztály? Ezért ahelyett, hogy a szegénység problémáit gazdasági eszközökkel, különböző politikai eszközökkel kezelnék, az intézményes közgazdászok a demokrácián és forradalmon keresztül történő politikai megoldásokat támogatják, mint például az arab tavasz mozgalom. "Alapvetően egy ilyen politikai átalakulás szükséges ahhoz, hogy egy szegény ország gazdaggá váljon". (Acemoglu és Robinson, 2012, 5. o.).

De az arab tavasz mozgalom (még Tunéziában is) eddig nem tudott gazdasági jólétet teremteni; és ugyanolyan szánalmasan bukott meg, mint (vagy még jobban, mint) a washingtoni konszenzus.¹⁹² Hogy miért? Ismétlem, mert a gazdasági fejlődés minden felülről lefelé irányuló gazdasági és politikai megközelítése (mint az ISI ellentéte), legyen szó akár a washingtoni konszenzusról, a sokterápiáról, akár a jázminforradalomról és az intézményelmélet által szorgalmazott demokratizálódási mozgalomról, ideológiai tévedés és a Say-törvény öröksége - amely szerint a kínálat (akár az áruk, akár az intézmények) automatikusan

¹⁹¹ Luciana Díaz Frers (2014), "Miért vallott kudarcot a washingtoni konszenzus politikája?" Center for International Private Enterprise.

¹⁹² Lásd például a The Economist cikkét (2014. július 5.th, 2014), "Tethered by History", elérhető a <http://www.economist.com/news/briefing/21606286-failures-arab-spring-were-long-time-making-tethered-history> oldalon.

saját keresletet teremt. Say törvénye azonban csak egy olyan világban érvényes, ahol a jóléti közgazdaságtan alaptételei érvényesek; a modern nyugati intézmények pedig csak egy megfelelően iparosodott nemzet talaján tudnak gyökeret verni. Ezért a felülről lefelé irányuló megközelítések vagy gazdaságilag félrevezetőek (mint például az ISI és a washingtoni konszenzus), vagy politikailag naivak (mint például a jázminos forradalom és az intézményelméletek).

iv. Az ilyen elméletek gazdaságilag félrevezetőek

Először is, az ilyen kínálati oldali politikák gazdaságilag félrevezetőek, mert figyelmen kívül hagyják a piacok létrehozásának kolosszális költségeit. Nem veszik megfelelően figyelembe a pénzügyi stabilitást és a nemzetbiztonságot (például az élelmezésbiztonságot). Naivan feltételezik, hogy a piac automatikusan virágzik és működik, ha a kormányzat nem avatkozik be a gazdaságba.¹⁹³ Azt is naivan feltételezik, hogy a spekulatív pénzügyi tőkemobilitás jobb erőforrás-elosztást tud elérni, és hogy a magántulajdon joga jobb ösztönzőket tud biztosítani a munkára (mint egy ilyen jellemzők nélküli környezet). Ám figyelmen kívül hagyják, hogy a likvid pénzügyi tőke csak rövid távú profitlehetőségeket hajszol, és figyelmen kívül hagyja a fejlődő országok hosszú távú gazdasági érdekeit; csak azt állítják, hogy a magántulajdon magasabb bérleti díjakat hoz a magánszervezeteknek, de nem ismerik el, hogy az olyan nem reprodukálható tulajdonságok, mint a természeti erőforrások és a föld, jobb és igazságosabb jövedelemelosztást érhetnek el állami tulajdonban, mint magántulajdonban.¹⁹⁴ Nem veszik figyelembe azt a tényt, hogy a pénzügyi kapitalizmus

---

¹⁹³ Erre példa Kína drámai kudarca az egészségügyi és az oktatási reform terén, ami éles ellentétben áll a sikeres mezőgazdasági és ipari reformmal. Az egészségügy és az oktatás teljes körű privatizációja és piacosítása az 1990-es évek óta teljesen megbénította Kína képességét arra, hogy alapvető egészségügyi szolgáltatásokat nyújtson polgárainak, és tönkretette képességét arra, hogy az alulról jövő lakosság számára megfizethető áron nyújtson alapvető oktatást. A kórházak és az iskolák kommercializált, profitorientált piaci magatartása drámaian csökkentette az egészségügyi és oktatási rendszerek hozzáférhetőségét és egyenlőségét, és az egészségügyi alapellátás és az alapfokú oktatás költségeit olyan szintre emelte, amely messze meghaladja az átlagemberek rendelkezésre álló jövedelmét. Ha a piac nem jól kiforrott és nincs kormányzati szabályozás, a gyors privatizáció és piacosítás során az orvosok és oktatók óriási fokú aszimmetrikus tájékoztatása és természetes monopolhatalma a lehető legrosszabb alkupozícióba hozhatja a betegeket és a diákokat. A kudarc oka a következő: Ahelyett, hogy követte volna Deng Xiaoping filozófiáját, miszerint "a folyón a kövek érintésével kelünk át", amely a társadalmi kísérleteken és a feldolgozóiparban az állami tulajdonú vállalatok reformjának nagyon sikeres, kétirányú rendszerén alapult, Kína az egészségügyi és oktatási reformok során sokterápiás megközelítést alkalmazott, és a kormányok minden szintje túl gyorsan hátrította át felelősségét a piacra. Az aszimmetrikus információ, a természetes monopolhelyzet és az

externáliák miatt azonban az egészségügyi és az oktatási ágazat az, amely a leginkább szenved a piaci kudarcoktól, és ezért a legtöbb kormányzati beavatkozást és állami finanszírozást igényli.

¹⁹⁴ A kínai földprivatizációs vitáról lásd: Hua Sheng (2014), elérhető (kínaiul) a http://www.360doc.com/content/14/1210/21/14561708_431886261.shtml oldalon.

a tömegtermelésre épült, különösen a tárgyi tőke tömeges reprodukálásának képességére; ezért a pénzvagyron és az arany, a tőzsde, az értékpapírok, az államkötvények és mindenféle adósság és pénzügyi eszköz önmagában nem rendelkezik valós gazdasági értékkel vagy erővel a tárgyi javak és eszközök tömeges előállításának képessége nélkül - a pénzügyi tőke gyökértelen tárgyi, reprodukálható tőke nélkül, és a pénzügyi eszközök túlkínálata nem "kiteljesíti" a pénzügyi-hitelpiacot, hanem tönkreteszi a piacot (ahogyan azt a történelem többször bebizonyította, és a 2007-es globális pénzügyi válság is, amelyet a másodrendű jelzáloghitelek értékpapírosítása váltott ki). Ezek az elméletek nem veszik figyelembe azt a tényt, hogy a nem reprodukálható tőke (például a föld) a fejlődő országokban az üzleti tevékenység állandó költségeinek nagy részét teszi ki; ezért a szabad tőkebeáramlás és a nemzetközi forró pénz okozta buborékok és emelkedő földárak ezekben az országokban megfojthatják a fogadó ország fejlődését. Azt sem ismerik el, hogy a szervezeti hatékonyságot elsősorban a menedzsment és nem a tulajdonlás révén érik el.¹⁹⁵ A magántulajdonjogokat alapvető fontosságúnak hirdetik, de nem értik meg, hogy a föld és a természeti erőforrások privatizációja gyakran magánmonopóliumokhoz és oligarchiához vezet, ami rosszabb lehet, mint az állami tulajdon (például Mexikóban és Oroszországban).¹⁹⁶ A pénzügyi felszabadítást is úgy állítják be, mint a hatékony erőforrás-elosztás automatikus útját, anélkül, hogy figyelembe vennék a belső kereskedelmet, a vállalati visszaéléseket és a torz eszközárakkal járó eszközbuborékokat; ugyanezeket az állításokat teszik a szabad piac előnyeiről, hogy az automatikusan innovációhoz és jóléthez vezet, anélkül, hogy figyelembe vennék a koordinációs hibákat, a csalást, a magánmonopóliumokat és a (piaci hibák okozta) gazdasági stagnálást. Az ilyen radikális politikák aláássák a fogadó ország reformképességét és nemzeti gazdaságának és erőforrásainak irányítását,

---

¹⁹⁵ A nyugati közgazdászok nagyon keményen dolgoznak azért, hogy hírnevet szerezzenek a szakmájukban, de egyáltalán nem az ő tulajdonuk az egyetemek és intézmények, amelyeknek dolgoznak. A modern szövetkezetekben, például a gyógyszeripari vállalatokban dolgozó tudósok még az intelligens tulajdonuk és felfedezéseik jogát sem birtokolják. A kommunizmus alatti Szovjetunió számos 20th századi világrangú tudóst termelt ki olyan területeken, mint a biológia, a kémia, az anyagtudomány, a matematika és a fizika.

¹⁹⁶ A magántulajdonjogok legtöbb támogatója nem tesz különbséget az alapvetően különböző tőke két fajtája között: (i) a természet által adott tőke és (ii) az emberek által újratermelhető tőke. A föld és a természeti erőforrások az első típusú tőkét alkotják, és ezért minden állampolgár (az állam) tulajdonában kell lenniük a bérjövendelmek igazságos elosztásának biztosítása érdekében, bár a kezelésüket át lehet ruházni

magánszereplőkre. A reprodukálható tőkét viszont jobb, ha a termelői birtokolják és kezelik. A tulajdonhoz való jog és a működtetéshez (kezeléshez) való jog két alapvetően különböző fogalom. A tulajdonjog és a maradványigény a vállalati irányításban is teljesen elválasztható egymástól.

és a szegény nemzeteket (különösen természeti erőforrásaikat, földjeiket és egyéb vagyontárgyaikat) olcsó prédává teszik az önző, rövidlátó, profitorientált külföldi tőke vagy pénzügyi mágnások számára.

A pénzügyi eszközök (például kötvények, hitel-nemteljesítési csereügyletek, certifikátok, hitelek, adósságok, részvények, határidős ügyletek, értékpapírok, részvények stb.), valamint a pénzügyi szerződések és adósságfizetések érvényesítésének képessége és kifinomultsága a nagyszabású kereskedelem endogén igényei, illetve az arra adott válaszok. A fejlődő országokra erőltetett pénzügyi deregulációk és felszabadítások inkább a kockázat és a kockázatvállalási magatartás kialakulását segítik elő, mint a kereskedelem növekedését és árupiacuk méretét serkentik. Ez az oka annak, hogy a pénzügyileg (éretlenül) liberalizált latin-amerikai és ázsiai, valamint európai országok (mint például Oroszország a sokterápia után) hajlamosabbak voltak a pénzügyi válságra és stagnálásra, mint a pénzügyileg "elnyomott" Kína. Ismétlem, a kínálat nem teremti meg automatikusan a saját keresletét.¹⁹⁷

Még egy olyan hatalmas és virágzó nemzetnek is, mint az Egyesült Államok, kifinomult és erős pénzügyi és banki szabályozásra, felügyeletre és ellenőrzésre van szüksége, és *még mindig* hiányoznak ilyen intézmények.¹⁹⁸ Hogyan tud tehát egy fejlődő ország, amelynek a bankjai és pénzügyi piaci felügyelete és szabályozása terén kevés az adminisztratív kapacitása és az információs infrastruktúrája, ellenállni a pénzügyi felszabadulás kolosszális kockázatának és a tőkekontroll hiányának?

v. Az ilyen elméletek politikailag naivak

A felülről lefelé irányuló fejlesztési elméletek politikailag is naivak (különösen az Acemoglu és Robinson által támogatott új intézményi elméletek). Alulértékelik a politikai stabilitást és a társadalmi rendet, és összekeverik, hogy a különböző környezetekben milyen reformok a legmegfelelőbbek. Olyan reformokat vesznek alapul, amelyek potenciálisan előnyösek a fejlett nemzetek számára, amelyek már

---

¹⁹⁷ Ez az oka annak, hogy a népszerű mikrofinanszírozási programok nem bizonyultak a vártnál hatékonyabbnak a fejlődő országok vidéki iparosításának előmozdításában - mivel ezek a mikrofinanszírozási programok csak a

kínálati oldali problémát oldják meg a kisvállalkozások létrehozásával, anélkül, hogy közvetlenül kezelnék a keresleti oldali problémát, azaz a piacteremtést. Még a falusi kisvállalkozások esetében is a munkaerőről rendelkezésre álló erőforrások jelentős részét az értékesítésre kell fordítani, és a hitelforrások nagy részét a marketingbe kell fektetni, hacsak nem léteznek már jól fejlett helyi kereskedelmi hálózatok és kereskedelmi kirendeltségek rendszerei, amelyek időben nyújtott kis- és nagykereskedelmi szolgáltatásokkal rendelkeznek.

¹⁹⁸ Lásd például a Dodd-Frank Wall Street Reform és Fogyasztóvédelmi Törvényt, amelyet Barack Obama elnök 2010. július 21-én írt alá Washingtonban.

iparosodott, és alkalmazzák azokat a fejlődő országokra, amelyek még nem fejezték be vagy még csak el sem kezdték az iparosodást.¹⁹⁹ Konkrétan, a fejlett országokban a kisebb kormányzat és a nagyobb dereguláció szükségessége nem ugyanúgy érvényes a fejlődő országokra, amelyeknek több (és nem kevesebb) szabályozásra, politikai koncentrációra és a jó kormányzáson alapuló államépítésre lehet szükségük.²⁰⁰ Ezek az elméletalkotók az emberi természet szűk értelmezését alkalmazzák, feltételezve, hogy az abszolút szabadságnak abszolút kreativitáshoz és jóléthez kell vezetnie, de figyelmen kívül hagyják az abszolút anarchia és erőszak lehetőségét. Az elméletek elhanyagolják a demokrácia gazdasági alapjait a modern kapitalista civilizációban. A demokrácia, ha éretlenül jön létre a nem iparosodott nemzetekben, összeomlásra vagy elszíneződésre van ítélve.

Az általános választójog és a politikai hatalomhoz való nyílt hozzáférés az ipari forradalom gyümölcse volt, nem pedig oka. A politikai hatalom minden 19.th századi kapitalista országban, és még ma is, mindig is főként a vállalati vagyonon alapult, és aránytalanul nagy mértékben a gazdag osztály (kereskedők és kapitalisták) kezében összpontosult, nem pedig az egyszerű munkások és az alulról jövő rétegek kezében, még a demokratizálódás és a jelentősen megnövekedett szociális arány ellenére is.

---

¹⁹⁹ Az új intézményelméletek (pl. Acemoglu és Robinson, 2005 és 2012) még nem adtak egyértelmű és pontos meghatározást az "intézmények" fogalmára, és arra, hogy pontosan mit is értenek "kitermelő" és "befogadó" intézmények alatt. A kínai kollektív tulajdonú falusi ipar a "kivonó" vagy "befogadó" intézmények egy formája a jobb vagy rosszabb politikai jogok felé a Qing-dinasztia kézműves műhelyeihez és a magánföldtulajdonhoz képest? A 20%-os adókulcs extraktívabb, mint a 4%-os adókulcs? Ha igen, akkor a Qing-dinasztia kormánya sokkal kevésbé volt extraktív, mint a 19.th századi brit kormány, mivel az előbbi adókulcsa kevesebb mint egyötöde volt az utóbbinak. Ellentétben az arab tavasszal, amelyet Acemoglu és Robinson (2012, 1-5. o.) a politikai befogadás irányába mutató mozgalomként ábrázol, a dicsőséges forradalom nem tette a brit kormányt "befogadóbbá", hanem egyszerűen csak tekintélyelvűbbé és erősebbé az adók kivetésében és a merkantilista kereskedelmi korlátozások bevezetésében (lásd Acemoglu és Robinson, 2012, 191-202. o.). Egy másik esetként Acemoglu és Robinson a rabszolgatartással járó 19.th századi amerikai politikai rendszert "inkluzívna", a 20.th századi kínai kommunista intézményeket viszont "exkluzívna" nevezné, annak ellenére, hogy a nőknek egyenlő politikai és gazdasági jogaik vannak. Az ilyen intézményelméletek tehát úgy tűnik, hogy az intézmények számos jellemzőjét és rétegét válogatás nélkül keverik egymással a politikai hatalom és az érdekek túlzottan leegyszerűsített fogalma alapján, olyannyira, hogy ugyanazt a fajta merkantilista üzleti korlátozást "extraktívna" nevezik, ha a modern Kínában gyakorolják, és "befogadónak", ha a 18.th század Angliájában a dicsőséges forradalom után (lásd Acemoglu és Robinson, 2012, 437. o. és 200. o.).

²⁰⁰ Az emberiség történelmében a nagyobb gazdasági átalakulások mindig a konszolidált politikai hatalomra és

akaratra támaszkodtak, ritkán a demokráciára. A nagy politikusokat (akárcsak a nagy tudósokat) jobban érdekli a társadalomra gyakorolt hatásuk és befolyásuk, valamint a történelmi örökségük, mint a személyes fogyasztásuk. Még a hétköznapi emberek is dönthetnek úgy, hogy inkább a hitért és a becsületért halnak meg, mint az élelemért és a jelenlegi anyagi javakért. A kapitalizmus az, amely arra nevelte az átlagembereket, hogy az anyagi javakat a dicsőséggel és a társadalmi státusszal tegyék egyenlővé - az ilyen képzett materialista népesség aztán a neoklasszikus gazdasági elmélet és az intézményelmélet ideális alanyává vált. Ezek a közgazdasági elméletek azonban nem veszik tudomásul, hogy a modelljeikben szereplő hasznossági függvényeket az ideológia alakítja - a metahasznfüggvényeket. Ebben az értelemben a kapitalizmus nemcsak egy új termelési mód, hanem az ideológia új formája is.

mobilitás.²⁰¹ 1830-ban, Nagy-Britannia első ipari forradalmának vége felé, az Egyesült Királyság lakosságának mindössze 2%-a szavazhatott. Az 1832-es reformtörvény ezt a számot 3,5%-ra növelte. 1867-ben, jóval az első ipari forradalom befejezése után és a második ipari forradalom kezdetén ez a szám 7,7% lett. Csak 1928-ban, *jóval azután, hogy* Nagy-Britannia a világ legnagyobb ipari hatalmává és leggazdagabb nemzetévé vált, vezette be az általános választójogot minden férfi és női állampolgár számára. De még mindig, még a modern demokratikus társadalmakban is (nem is beszélve a nem iparosodott társadalmakról) megvásárolhatók a szavazatok, megvásárolhatók a kormányzati pozíciók, és a hírmédia manipulálható pénzzel és gazdagsággal.

A szerződés, a társaság, a csere és a szervezés szabadsága párhuzamba állítható a csalás, a törvénszegés, a fosztogatás, a monopolizálás, a rablás, a lopás és az erőszak szabadságával. A szabadság és a demokrácia kiterjedése tehát csak arányosan nőhet az állam jogállamiságot érvényesítő képességével és a kormányzás és a kormányzottakat irányító hatalmával.

A modern nyugati demokrácia a modern ipari államra épül, amely sokkal erősebb és kiválóan szervezett és irányított, mint bármely agrártermészetű állam. De a modern ipari állam maga is a merkantilizmus mellékterméke és találmánya, az ipari forradalom gyümölcse. Hatalmas katonai ereje és a társadalom felügyeletére és potenciális behatolására vonatkozó példátlan adminisztratív hatalma páratlan bármely agrár- vagy nem iparosodott nemzet számára. A modern ipari állam egy gigantikus és egységes szervezet, amely a tömeges specializáción és az összes társadalmi osztály tömeges koordinációján alapul. Minden állampolgárnak, valamint pénzértékének vagy el kell fogadnia ezt az ipari rendszert és kormányoznia kell magát; vagy el kell utasítania és magára kell hagynia. Ez az oka annak, hogy a nagyszabású szervezett bűnözés és a földalatti lázadás, valamint a katonai puccsok a nem iparosodott társadalmak normája (különösen azoké, amelyek az iparosodás befejezése előtt fogadják el a demokráciát, mint például Egyiptom, Mexikó, Pakisztán, a Fülöp-szigetek, Thaiföld és számos afrikai és latin-amerikai ország), de az iparosodott nemzetekben (mint például a legtöbb OECD-országban) hiányoznak vagy ellenőrzés alatt vannak.

---

²⁰¹ A demokrácia még az iparosodott nemzetek esetében sem váltotta be teljesen a "nép által, a nép által és a népért" ígését. Az úgynevezett "egy ember egy szavazat" rendszer a gyakorlatban gyakran "egy dollár egy szavazat" rendszerré vált. A jogállamiság gyakran az ügyvédek uralmát jelentette (akiket csak a gazdagok engedhetnek meg maguknak).

Az iparosodás példátlan képességgel és kapacitással ruházta fel az államot arra, hogy kormányozza a lakosságot; hogy információkat gyűjtsön, válogasson és szerezzon be a polgáraitól; hogy reagáljon az erőszakra és a lázadásra az információátvitel, a szállítás és a (legalább félig) militarizált rendőri erők gyorsasága révén; és hogy szükség esetén beavatkozzon a kormányzott lakosság magánéletébe. Az emberek csak azért mozoghatnak szabadon az ipari társadalmakban az országhatárokon belül és azokon túl, mert az államnak hatalma és képessége van arra, hogy egy kifinomult társadalombiztosítási rendszer, adórendszer és bevándorlási rendszer segítségével regisztrálja és nyomon kövesse őket. "A felügyelet az államigazgatás szükséges feltétele, bármilyen céllal is fordítsák ezt a hatalmat. ... A jóléti ellátást nem lehet megszervezni vagy finanszírozni, ha nem történik meg a lakosság életének szoros és részletes megfigyelése, függetlenül attól, hogy ténylegesen jóléti ellátásban részesülnek-e vagy sem." (S. E. Finer, 1999, 1624. o., "A kormányzás története III: Birodalmak, monarchiák és a modern állam").

A jogállamiság, az adóbeszedés és az adócsalás szankcionálásának képessége az ilyen kapacitásoktól függ. A 19.th századi politikai közgazdász és filozófus Proudhon 1851-ben szemléletesen leírta és jellemezte az ipari forradalomból eredő erőforrások és technológiák által működtetett iparosodott államkormányzat e hiper-képességét: "Kormányzottnak lenni annyit jelent, mint figyelni, ellenőrizni, kémkedni, irányítani, törvények által vezérelve, számon tartani, szabályozni, beíratni, beiskolázni, indoktrinálni, prédikálni, ellenőrizni, ellenőrizni, értékelni, elmarasztalni, dicsérni, ... Kormányzottnak lenni annyi, mint minden műveletnél, minden tranzakciónál feljegyezni, regisztrálni, számolni, adóztatni, bélyegezni, mérni, számozni, értékelni, engedélyezni, engedélyezni, felhatalmazni, figyelmeztetni, megakadályozni, megtiltani, megreformálni, kijavítani, büntetni....." "....then [amikor a rendőrséggel találkozik] a legkisebb ellenállásra, az első panaszszóra, hogy elnyomják, megbírságozzák, becsméreljék, megalázzák, zaklassák, levadászák, bántalmazzák, bunkósbottal verjék, lefegyverezték, megkötözzék, megfojtsák, bebörtönözzék, elítéljék, elítéljék, lelőjék,..." (S. E. Finer, 1999, p. 1610-1611, "The History of Government III: Empires, Monarchies, and the Modern State").²⁰²

---

²⁰² Nem hangzik ez egy kicsit úgy, mint Michael Brown lövöldözése 2014. augusztus 9-én a Missouri állambeli Ferguson városában?

Egy ilyen erős állami felügyeleti rendszer irányítása és működtetése, valamint a jogállamiság megerősítése azonban rendkívül költséges. Vegyük példaként a bürokrácia növekedését. 1821-ben az Egyesült Államokban a bürokraták vagy köztisztviselők száma 8000 volt (a lakosság 0,083%-a). Az ipari forradalom befejezése után, 1881-ben ez a szám 107 000-re nőtt (a lakosság 0,21%-a). 1985-ben ez a szám 3 797 000-re nőtt (a lakosság 1,6%-a). Az átlagos növekedési ütem több mint 3,8% volt évente, ami magasabb, mint az ország reál-GDP növekedése a növekedés aranykorában. Hasonlóképpen Nagy-Britanniában a számuk az 1821-es 27 000-ről (a lakosság 0,26%-a) 1985-re 1 056 000-re (a lakosság 2,25%-a) nőtt. Ezzel éles ellentétben ez a szám a késői kínai Qing-dinasztia idején mindössze 30 000 volt (a lakosság 0,015%-a), annak ellenére, hogy a népesség sokkal, de sokkal nagyobb volt (200 millió), mint a 19.th században az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban.²⁰³ Más szóval, a bürokraták száma a népesség arányában a 19.th század végi Kínában mindössze hat százaléka volt az 1821-es brit szintnek és nyolc százaléka az 1881-es amerikai szintnek, annak ellenére, hogy Kína ebben az időszakban jól ismert volt "gigantikus bürokratikus rendszeréről": Valóban, Kína rendszere elsápadt a frissen iparosodott Nagy-Britanniához és az Egyesült Államokhoz képest. Napjainkban az Egyesült Államoknak évente több mint 400 milliárd dollárjába kerülnek a bűnüldözés és a jogi szolgáltatások, ami évente fejenként körülbelül 1500 dollárt tesz ki. Ezenkívül az Egyesült Államok összesen 800 milliárd dollárt (vagyis személyenként 2500 dollárt) költ nemzetvédelemre. Ezek a számok a szegény fejlődő országokban még akkor is elérhetetlenek, ha ezek az országok a teljes GDP-jüket a rendőrségre és a nemzetvédelemre költhetnék.

A rendőrségnek és a bűnüldözésnek ez az átfogó képessége lehetővé teszi a szólás- és véleménynyilvánítás szabadságának (beleértve a pletykák terjesztésének és a hamis információk létrehozásának szabadságát is) tiszteletben tartását. Az általános választójoggal rendelkező demokrácia az állami hatalom és ellenőrzés ezen kapacitása alatt valósul meg értelmesen. Az emberi jogok (beleértve a gyülekezési jogot, a szervezkedéshez való jogot, a fegyvertartáshoz való jogot, valamint a bűnözők és a foglyok jogait) a felügyelet és az ellenőrzés ezen

kapacitása alatt tarthatók tiszteletben. A regisztrációnak is ez a képessége,

²⁰³ Lásd S. E. Finer (1999, 1613. és 1623-24. o.): "A kormányzás története III: Birodalmak, monarchiák és a modern állam".

nyilvántartás, az információk nyomon követése és az adóbeszedés, hogy az abszolút munkaerő-mobilitás ösztönzött, védett és produktív legyen.²⁰⁴

A "szabadság" és az "ellenőrzés" közötti dialektikus ellentmondás azt jelenti, hogy a fejlődő országoknak azt tanácsolni, hogy a gazdasági fejlődés előfeltételeként fogadják el a nyugati demokrácia, a szabadság és a teljes pénzügyi liberalizáció modern formáit, politikailag naiv, ha nem egyenesen destruktív. Ezt rosszindulatúnak is nevezhetnénk, az anarchia, a zűrzavar, az erőszak és az instabilitás receptjének. Függetlenül az ilyen tanácsok és bátorítás mögött álló motivációktól, ez Pandora szelencéjét jelenti a korrupció és az adminisztratív hatékonyság hiánya számára. A fejlődő országokban nem a jogállamiság *hiánya*, hanem a *jogérvényesítéshez szükséges erőforrások hiánya miatt* van féktelen korrupció. Az intézményi közgazdászoknak nem kellene meglepődniük azon, hogy a szabadság és a demokrácia mértéke tökéletesen korrelál és illeszkedik egy nemzet biztonsági erőihez és katonai erejéhez.²⁰⁵

---

²⁰⁴ Az Egyesült Államok kormányának a Nemzetbiztonsági Ügynökség (NSA) által a távközlési magáncégek együttműködésével működtetett, Edward Snowden által feltárt hatalmas "globális megfigyelési programja" senkit sem lephet meg, mert éppen az államkormányzat ilyen technológiai képességeinek az amerikai ipari forradalom óta történő felhalmozása és fejlesztése tette az Egyesült Államokat sokkal toleránsabbá a szólásszabadsággal, az emberi jogokkal, a demokráciával és az ezek által okozott kaotikus vagy negatív társadalmi következményekkel szemben, mint bármely fejlődő nemzet.

²⁰⁵ Az a tény, hogy az iparosodás állami hatalmat feltételez (vagyis létrehozza), nemcsak a gyarmati 19th században, hanem a háború utáni világrendben is megnyilvánul. Még a 21st században is a demokrácia és az emberi jogok a nacionalizmusra épülnek és annak vannak alárendelve. Az egyetlen ország, amely nyíltan állíthatja bármilyen külföldi vagy nemzetközi fórumon, hogy saját önnön nemzeti érdeke az irányadó és egyetlen vezérfonala külpolitikájának, az a hatalmas Egyesült Államok. Egyetlen más nemzet - talán a volt Szovjetuniót kivéve - sem képes arra, hogy a saját nemzeti érdekét használja egyetlen érvként külpolitikájának és más szuverén nemzetekkel szembeni fellépéseinek igazolására. "Minden nemzetnek vagy velünk kell lennie, vagy ellenünk" - mondta Hillary Clinton, és hasonlóan nyilatkozott George W. Bush volt elnök is. Tehát "egy gyenge nemzetnek nincs diplomáciája", ahogyan azt Li Hongzhang, a késői Qing-dinasztia monarchiájának külügyminisztere szomorúan fogalmazta meg a 19.th század nyugati gyarmatosító hatalmai előtt. Elmondható, hogy az iparosítás legerősebb motívuma a Nagy Utazás és különösen a brit ipari forradalom óta mindig is a nemzetépítés és a nacionalizmus érdeke volt. A népesség javuló jóléte csak mellékterméke az iparosításnak. Ironikus módon kiderült, hogy az iparosítás csak nemzetépítéssel valósítható meg, mivel az összes társadalmi osztály országos koordinációját és együttműködését foglalja magában, és óriási pozitív externáliákkal és tovagyűrűző jóléti hatásokkal jár minden polgárra nézve, amelyeket csak az állam képes teljes mértékben és hatékonyan internalizálni. 30 évvel ezelőtt Kína teljesen képtelen volt arra, hogy válsághelyzetben evakuálja vagy megvédje idegen földön élő polgárait, de ma már nem ez a helyzet. Amikor például 2011-ben kitért a líbiai és a szíriai háború, Kína volt az első ország, amely katonai repülőgépeket és hajókat küldött a hosszú távú evakuálás érdekében (mintegy 36 ezer kínai állampolgárt evakuáltak biztonságosan, lásd az NBC News beszámolóját: http://worldblog.nbcnews.com/_news/2011/03/03/6181345-china-organizes-hasty-retreat-from-libya). Tehát nemcsak a merkantilizmus a gazdasági nacionalizmus egy formája, hanem maga az iparosítás is. A történelem során nem volt olyan nemzet, amelyik megpróbált volna iparosodni, vagy fenntartani az iparosodás gyümölcsét, amelyik ne apellált volna így vagy úgy a nacionalizmusra. Jó példa erre "A fásztó élet" című híres beszéd, amelyet Amerika egyik legnagyobb elnöke, Theodore Roosevelt mondott 1899. április 10-én, amikor az Egyesült Államok világhatalomra és világelsőségre emelkedett. Ebben a beszédben

Roosevelt azt állítja, hogy a megerősítő élet nem csak az alábbiak javára válhat.

Ezért a szabadság nem szabad. A szabadság sem mindig értelmes. A közlekedési törvények felállítása a kevés forgalmat bonyolító nyílt mezőgazdasági területen szintén értelmetlen. A közlekedési törvények és a sebességkorlátozások semmit sem jelentenek a járművezetők számára, hacsak ezeket a törvényeket nem hajtják végre szigorúan.²⁰⁶ A végrehajtás azonban nemcsak költséges, hanem nagyszabású társadalmi koordinációt is igényel.

Egyébként a végrehajtás maga is lehet a korrupció alapvető forrása. A korrupció minden társadalomban, így az ipari nemzetekben is, pontosan a végrehajtás és a szabályozás találkozásánál fordul elő, de nem azért, mert hiányzik a jogállamiság vagy a korrupció elleni retorika. Ha nem akarjuk, hogy az elmaradott társadalmakban az emberek a szabadság nevében szabadon gyilkolhassanak, fosztogathassanak, rabolhassanak, randalírozhassanak és terrorizálhassanak, akkor a modern Egyesült Államokban létező félkatonai politikai erő lehet egy szükséges lépés. Ha azt akarjuk, hogy a fejlődő országokban élő emberek az emberi jogok retorikája alapján tisztességes bírósági tárgyalásokat kapjanak, akkor lehet, hogy kolosszális mennyiségű forrást kell költenünk egy bonyolult és kifinomult jogrendszer és börtönrendszer kiépítésére, ügyvédek sokaságával, ahogyan az Egyesült Államokban is.

A demokrácia politikai-jóléti fogalom. De a túléléshez (életben maradáshoz) való jog felülírja a szavazati jogot. A világ első ipari hatalma, az Egyesült Királyság csak 1928-ban vezette be az általános választójogot, jóval azután, hogy Nagy-Britannia befejezte az első és a második ipari forradalmat, és gazdaggá vált. Az afroamerikaiak még az 1960-as években is küzdöttek az emberi jogaikért, jóval azután, hogy az Egyesült Államok a világ legnagyobb termelőhatalmává és leggazdagabb nemzetévé vált. A nők elleni erőszakról szóló törvényt csak 20 évvel ezelőtt, 1994-ben írták alá az Egyesült Államokban, nem pedig 225 évvel ezelőtt, 1789-ben, amikor az amerikai alkotmány megszületett. Miért? A kapitalista ipari hatalmaknak csak a következő években sikerült tartós békét kötniük egymás között.

---

csak az egyén, hanem az egész ország. Ennek ellenére az imperializmust, mint a fáradságos élet meghosszabbítását támogatja. Egy másik jó példa John F. Kennedy 1961. január 20-i beiktatási beszédeth : "[M]agyar honfitársaim: ne azt kérdezzétek, mit tehet értetek az országotok, kérdezzétek, mit tehetnétek ti az országotokért". A nacionalizmus és

az iparosodás vagy a kapitalizmus közötti kapcsolatról lásd Liah Greenfeld: "*Nationalism: Five Roads to Modernity*" (Harvard University Press, 1992) és "*The Spirit of Capitalism: Nationalism and Economic Growth*" (Harvard University Press, 2001).

²⁰⁶ Például, bár a Függetlenségi Nyilatkozat kimondta, hogy "ezeket az igazságokat magától értetődőnek tartjuk: hogy minden ember egyenlőnek teremtett", az Egyesült Államok a dokumentum aláírása után közel kétszáz évig nem tartotta magát ehhez a meggyőződéshez, és nem is érvényesítette azt. Az 1866-os polgárjogi törvény volt az első polgárjogi törvényjavaslat az Egyesült Államok történetében. Ifjabb Martin Luther Kinget, az afroamerikai polgárjogi mozgalom leghíresebb vezetőjét 1968. április 4-én gyilkolták meg, közel 200 évvel azután, hogy az amerikai kontinentális kongresszus 1776. július 4-én elfogadta a Függetlenségi Nyilatkozatot.

a 20. század első felében lezajlott két véres és hatalmas világháború utánth - az emberi civilizáció 8000 éves történetéhez képest alig egy perc. Ezért naivitás a modern ipari hatalmak és az intézményi teoretikusok részéről azt tanácsolni a szegény agrárországoknak, hogy a demokrácia a gazdasági fejlődés előfeltétele, anélkül, hogy megkérdéznék maguktól, mit nyújthat a demokrácia vagy az általános választójog egy fejlődő nemzetnek (és a nagyszámú iskolázatlan szegénynek), amikor az emberek csak puszta kézzel tudnak termelni, keveset tudnak a munkamegosztásról, és nincs vécé és televízió a vályogszalmaházaikban. Vajon az agrártársadalomnak egy olyan képes kormányt kínál, amely kifinomult közigazgatási hálózattal rendelkezik, amely képes az anarchikus és autark parasztságot közösségek és szövetkezetek létrehozására, valamint a csalás, fosztogatás, lázadás és erőszak elleni küzdelemre szervezni?²⁰⁷

A demokrácia nem működhet iparosítás nélkül. Az iparosítás lehetetlen erős állam nélkül. Az első dolgokat először is.²⁰⁸

Amint azt North és Thomas *A nyugati világ felemelkedése* című könyvében elismerte, az intézmények létrehozásának és megerősítésének költségei vannak

.Ezek az intézmények csak akkor jönnek létre, ha hasznuk meghaladja költségeiket.²⁰⁹ Ez a logika mind a politikai, mind a gazdasági intézményekre érvényes. "Egy olyan világban, ahol a kereskedelem volumenét a kis népességszám, az alacsony jövedelmek és a magas szállítási költségek korlátozzák, a kereskedelem anarchikus és strukturálatlan lesz. Amikor azonban a kereskedelmi volumenek növekednek, nagyobb az ösztönzés arra, hogy olyan intézményeket hozzanak létre, amelyek megkönnyítik a kereskedelmet." (Gregory Clark, 2007) Nagy-Britannia csak akkor fogadta el teljes mértékben a "szabad kereskedelem" retorikáját és intézményeit, amikor a szabad kereskedelem előnyei meghaladták annak költségeit, *1860 után*, amikor az ipari forradalom befejeztével és a könnyű- és nehéziparban egyaránt többlet termelési kapacitással rendelkező tömegtermeléssel kialakította a tömegtermelést, és a világ gyáripari hatalmává vált.

²⁰⁷ Még egy jól fejlett Görögország sem tud népszavazás útján alkalmas kormányt választani adósságválságának és stagnálási problémáinak megoldására, hogyan tudnának az elmaradott nemzetek?

²⁰⁸ Az arab tavasz mozgalom és az azt követően kibontakozó kaotikus politikai-gazdasági következmények a közelmúlt bizonyítékai. Az erős állam azonban nem elégséges feltétel. A sikeres iparosításhoz megfelelő fejlesztési stratégiákra is szükség van.

²⁰⁹ Úgy vélem, hogy pontosan a kormányzati szabályozás, mint az üzleti és piaci tevékenységek társadalmi ellenőrzésének fő mechanizmusa közötti egyensúly eltolódása volt az, ami az Egyesült Államokban a 19. század végénth a 20. század elejénth az amerikai második ipari forradalom beindulási szakaszában a szabályozó államot hozta létre.

világ.²¹⁰ Kína ma minden korábbinál jobban a szabad kereskedelem aktív szószólójává vált, pontosan ugyanezen okból.

Minél alapvetőbbek az intézmények, annál költségesebb létrehozni, megreformálni és megerősíteni őket, ezért annál tovább kell várni a megfelelő gazdasági fejlődésre. Csak az iparosodott társadalmak, ahol a föld és a tőke helyett a munkaerő vált a termelésben a legszűkösebb erőforrássá, nagyobb valószínűséggel és nagyobb mértékben képesek az általános választójoggal rendelkező demokrácia kialakítására, és rendelkeznek az ebből származó előnyökkel, valamint az érvényesítéséhez szükséges erőforrásokkal. Egy nemzet átlagos életbiztosításának piaci értéke méri az emberi jogok mértékét. Az életbiztosítások terén az ipari és az agrárnemzetek között több százszoros a különbség, ami megegyezik az emberi jogok terén mutatkozó különbséggel. De az ok-okozati összefüggés az előbbitől az utóbbihoz vezet, nem pedig fordítva. Ezért az iparosodott nemzetekből a fejlődő országokra ráerőltetett vagy átültetett politikai intézmények nemcsak hogy NEM feltételei gazdasági fejlődésüknek, hanem maguk is az anarchia, a politikai rendezetlenség és a fejlődési kudarcok új forrásává válhatnak. .^{211,212}

A demokrácia *nem* hozza létre a láthatatlan kezet, és a láthatatlan kéz *nem* biztosítja a szabad piacot. A tömegtermelést támogató tömegpiac nélkül ki fogja ellátni az elszegényedett és munkanélküli emberek százmillióit Afganisztánban, Egyiptomban, Irakban, Líbiában, Szíriában és Ukrajnában?

---

²¹⁰ Az 1651. évi navigációs törvény megtiltotta, hogy külföldi hajók részt vegyenek az angliai parti kereskedelemben, és előírta, hogy minden, az európai kontinensről behozott árut vagy angol hajón, vagy az áru származási országában bejegyzett hajón kell szállítani. Az Anglia és gyarmatai közötti minden kereskedelmet angol vagy gyarmati hajókon kellett lebonyolítani. Az 1663. évi Staple Act kibővítette a Navigation Actet azzal, hogy előírta, hogy minden Európába irányuló gyarmati exportot egy angol kikötőben kell kirakodni, mielőtt újra Európába exportálnák. Csak 1860-ban, amikor Anglia felszámolta a merkantilizmus korszakának utolsó maradványait és az ipari szabályozást, törölték el a monopóliumokat és a vámokat, és szabaddá tették a kivándorlást és a gépek exportját.

²¹¹ Gondoljunk csak Egyiptomra és Ukrajnára, ahol a demokrácia előretört, majd összeomlott, pontosan a gazdasági alapok és a megerősítő mechanizmus hiánya miatt.

²¹² Az intézmények és a játékszabályok természetesen fontosak a gazdasági ösztönzők kialakításában. A lényeg azonban az, hogy gyakran endogén módon épülnek ki, hogy megkönnyítsék egy nemzet hosszú távú fejlesztési stratégiáit, mint például a szabad kereskedelem, a központi tervezési rendszer vagy az ISI-program. A nemzetek többnyire a rosszul (helyesen) megtervezett gazdaságpolitikájuk és fejlesztési stratégiáik miatt bukhatnak (sikeresek), nem pedig az ilyen stratégiák megvalósításának elősegítésére épített kapcsolódó intézmények miatt. Más szóval,

nem az intézmények okozzák a fejlesztési stratégiákat, hanem a fejlesztési stratégiák igénylik a megfelelő intézményeket. Kína sikeres fejlesztési tapasztalatai azt mutatják, hogy az 1978-as gazdasági reformot követően hogyan épülnek fokozatosan új intézmények Kína fokozatos, alulról felfelé haladó fejlesztési stratégiáinak elősegítésére. Kína korábbi, Mao alatti kudarca azt is megmutatta, hogy a központi tervezés intézményei hogyan épültek ki a kínai ugrásszerű fejlesztési stratégiák elősegítésére.

Úgy tűnt, hogy Deng Hsziao-ping megértette ezt a politikai-gazdasági logikát az 1980-as években, és a jelenlegi kínai politikai vezetők is megértették. Ez azt jelenti, hogy a világ nem várhatja el Kínától, hogy a Nyugat által kívánt módon és ütemben építse ki a demokratikus intézményeket mindaddig, amíg a kiépítésük, működtetésük és érvényesítésük költségei meghaladják a hasznukat. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Kína ne hozná létre a jogállamiságot és a tulajdonjogokat demokrácia nélkül. Japán, Dél-Korea, Tajvan, Hongkong és Szingapúr sikeres fejlesztési tapasztalatai bőséges példát nyújtanak a jogállamiság és a tulajdonjogok védelmére, valamint a kormánytisztviselők elszámoltathatóságára a demokrácia megvalósulása előtt. Ezek a gazdaságok mind élvezték a politikai stabilitást és a politikai rend és a társadalmi bizalom kolosszális előnyeit az iparosodás során.

Ennél is fontosabb, hogy a nemzeti szintű demokrácia alapvetően különbözik a mikroszintű vagy szervezeteken belüli adminisztratív demokráciától. Az, ahogyan a vállalatok és cégek a termelést és az emberi erőforrásokat irányítják, alapvetően különbözhet és elszakadhat attól, ahogyan a nemzet politikai rendszerét irányítja. És éppen a mikroszintű adminisztratív képességek és az irányítási tőke az, ami a termelékenység, a vagyonfelhalmozás, a nemzetépítés és a gazdasági fejlődés szempontjából számít - vagyis a tömegtermelő cégek és a tömegpiac tömeges elosztóhálózatokkal való kialakulása szempontjából. Sok fejlődő ország, amely az iparosodás előtt makroszinten éretlenül választotta a demokratikus politikai intézményeket, gyakran nem tudta azokat hatékonyan működtetni, és drága árat fizetett az ebből következő politikai és társadalmi rendezetlenségért, amelyet az ilyen intézmények érvényesítéséhez és hasznosításához szükséges társadalmi-politikai és szervezeti infrastruktúrák és erőforrások hiánya okozott. Az általános választójoggal rendelkező demokrácia a jóléti államhoz tartozik. De hogyan élvezheti a jóléti állam előnyeit egy olyan agrárnemzet, amely képtelen ellátni a lakosságát?²¹³

---

²¹³ Amikor a *Financial Times* interjút adott, hogy kommentálja Kína Ugandának nyújtott új hiteleit, amelyek két vízerőmű - a 600 MW-os Karuma és a 188 MW-os Isimba gát -, valamint egy vasútvonal finanszírozására irányulnak, amely Kampalát, az ugandai fővárost Kenyával, Dél-Szudánnal és a Kongói Demokratikus Köztársasággal határos, olajban gazdag nyugat-nílusi régióval köti össze, Yoweri Museveni ugandai elnök azt mondta: "Kicsit zavarba jöttem, amikor a Világbank (képviselőivel) beszéltem. Sok mindenről beszéltek, például a

strukturális kiigazításról, de nem értik az alapokat. Hogyan lehet strukturális kiigazítást végezni áram nélkül?" Museveni úr szerint a kínaiak értik az alapokat, Kína nemcsak finanszírozási képességei miatt kívánatos partner Uganda infrastruktúra-építésében, hanem azért is, mert tartózkodik a más országok belpolitikai ügyeibe való beavatkozástól. Elítélte azokat a nyugatiakat, akik a melegek jogaira összpontosító jogszabályokat kényszerítenek Ugandára. "Ők nem komoly...."

A gazdasági fejlődés és az iparosítás abszolút előfeltételként politikai stabilitást és társadalmi rendet igényel, mivel a piaci kockázat, a biztonság és a bizalom (a kisajátítási kockázatnál is inkább) a piac alapvető jellemzői. A piacon semmi sem történhet társadalmi-politikai rend, biztonság, stabilitás és bizalom nélkül. De a modern politikai demokrácia forradalom vagy háborúk útján történő bevezetése az agrártársadalmakban nem valószínű, hogy ilyen stabilitást és társadalmi rendet biztosítana. Az ilyen éretlenül beültetett demokrácia hajlamos arra, hogy tartalom nélküli retorikát generáljon. A demokrácia érvényesítéséhez szükséges erőforrások és adminisztratív kapacitás hiánya miatt a szabad választások gyakran szavazatvásárlásnak és szabad korrupciónak bizonyulnak. Kína iparosítása nem a politikai demokrácián alapul, hanem a megfelelő kormányzáson, a helyes fejlesztési stratégián és politikai döntéseken, amelyek fenntartják Kína status quo politikai intézményeit, miközben kiigazítják alapvető gazdaságpolitikáját és hatékony mikrogazdasági szervezeteket építenek ki. A reform helyes stratégiája nem a status quo politikai intézmények véres forradalmakkal történő megdöntése. Kína az elmúlt 120 évben, 1978 előtt többször is megpróbálkozott ilyen forradalmi, felülről lefelé irányuló fejlesztési stratégiákkal, de minden alkalommal gyorsan vad hatalmi harcok, merényletek, polgárháborúk, katonai puccsok és végtelen ideológiai retorikával folytatott belső pártharcok csapdájába esett. A zűrzavarok során Kína a szabad kereskedelem és az "oszd meg és uralkodj" taktikájának nevében az imperialista ipari hatalmak könnyű prédájává vált.

Az embereknek szervezettnek (egységesnek) kell lenniük ahhoz, hogy versenyezni tudjanak. Ez nemcsak a cégekre, hanem a nemzetekre is igaz. A volt kommunista kelet-európai országok és Oroszország a demokrácia és a sokterápia bevezetése után gazdaságilag összeomlottak, mert az ilyen esztelen reformok tönkretették társadalmi-politikai szövetüket és szervezeti (társadalmi) tőkéjüket, amelyek kulcsfontosságúak az iparosodás és a piacteremtés szempontjából. Kína megtartotta a Mao alatt felállított status quo társadalmi-politikai szervezeteit, és nagy hasznát vette a

---

Ezek tréfamesterek. Hibákat követnek el. Nem lehet középosztálybeli értékeket ráerőltetni egy preindusztriális társadalomra. Hogyan lehet a parasztnak középosztálybeli értékeket adni? Ők parasztnak. Sokan közülük prekapitalisták. Hogyan lehet rávenni őket, hogy olyan értékeket valljanak, mint a liberalizmus?" (*Financial Times*, 2014. október 21., 18:43)

egy egységes, társadalmi bizalommal rendelkező nemzeti piac megteremtésében és az alulról jövő munkaerő mozgósításában.²¹⁴

Az intézményelméletek (pl. Acemoglu és Robinson, 2005 és 2012) egy gigantikus mítoszt próbáltak létrehozni - azt, hogy a demokrácia, a magántulajdon joga, a jogállamiság és a politikai hatalomhoz való nyílt hozzáférés szükséges és elégséges feltételei (vagy alapvető okai) voltak a 16th 19th századi nyugati gazdasági fejlődésnek általában és a brit ipari forradalomnak különösen. Ez a mítosz egy másik, a neoliberalizmus által létrehozott mítoszra épül: A laissez faire és a szabadkereskedelem volt a titkos receptje annak, hogy Nagy-Britannia sikeresen elérte az iparosodást a 18. század végénth és a 19. század elejénth. Semmi sem állhatna távolabb az igazságtól. Tény, hogy a magántulajdonjog és a jogállamiság ősi dolog (mégsem vezettek automatikusan ipari forradalomhoz Egyiptomban, Görögországban, Kínában vagy Indiában); hogy a demokrácia az iparosodás és a kapitalizmus eredménye, nem pedig oka; és hogy a kapitalista iparosodás soha a történelemben nem volt gyakorlott és sikeres az állam erős részvétele nélkül.²¹⁵

---

²¹⁴ A háború utáni Japán és Németország helyzete alapvetően különbözött az 1978-as kínai helyzettől. Ez a két nemzet nemcsak teljesen (vagy majdnem teljesen) iparosodott fejlett piaci rendszerben a második világháború előtt, hanem vállalkozóiknak a háború előtt teljes tapasztalatuk volt az önszerveződésben és a piacteremtésben a magántulajdon környezetében. A háború csak a tárgyi tőkéjüket semmisítette meg, de az immateriális szervezeti tőkéjüket nem. Ezzel éles ellentétben a volt kommunista országok közel fél évszázadnyi központi tervezés után teljesen elvesztették piaci-szervezeti tőkéjüket. Magasan specializált és központilag tervezett ipari komplexumuk gyakorlatilag pótolhatatlan volt, ha egyszer felépült, mert a tömegtermelés piacának erjesztése erős kormányzati szerepvállalás és fejlesztési stratégiák nélkül sok évtizedbe vagy akár évszázadokba is beletelt volna. A legjobb alternatív fejlesztési stratégia a kelet-európai országok és Oroszország számára az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején talán egy olyan kétsávú megközelítés volt, mint amelyet Kína az 1980-as és 90-es években a piaci liberalizációja során alkalmazott (lásd pl. Lau, Qian és Roland, 2000, "China's Dual-Track Approach to Transition."). Egy ilyen megközelítés azonban csak egy olyan türelmes, autoriter kormányzat alatt valósítható meg, amely rendelkezik jövőképpel, központosított hatalommal és adminisztratív hatékonysággal, amely ellen tud állni a washingtoni konszenzus és a sokterápia csábításának.

²¹⁵ Nem tehetek mást, mint hogy McCloskey gazdaságtörténelemtől idézzem: "Acemoglu röviden szólva minden fontos részletében károsan tévedett a történelemben, és a nagyobbik részletei teljesen tévesek". (D. McCloskey, 2010, 322. o.) Először is, az általános választójog történelmileg csak akkor valósult meg a ma már fejlett országokban, amikor a legtöbbjük már régen befejezte a második ipari forradalmat: például Ausztráliában 1962-ben, Belgiumban 1948-ban, Kanadában 1970-ben, Franciaországban 1946-ban, Németországban 1946-ban, Olaszországban 1946-ban, Japánban 1952-ben, Portugáliában 1970-ben, Svájcban 1971-ben, az Egyesült Királyságban 1928-ban, az USA-ban 1965-ben. Még amikor ezek a fejlett országok elérték a formális demokráciát, a szavazatvásárlás és a választási csalás nagyon gyakori volt. Másodsor, a tulajdonjogok nem voltak jobban védettek ezekben a most fejlett országokban a korai iparosodásuk előtt és alatt, mint a korábbi időszakokban, vagy összehasonlítva sok mai későn fejlődő országgal. Angliában például az Enclosure a közös földek bekerítésével megsértette az akkoriban létező közösségi tulajdonjogokat. A squatterjogok elismerése döntő fontosságú volt az amerikai Nyugat fejlődésében, de sértette a meglévő földtulajdonosok jogait. 1868-ban a pennsylvaniai legfelsőbb bíróság a virágzó szénipar javára felülbírálta a földtulajdonosok meglévő jogát a tiszta vízhez való hozzáférés igénybevételére. Hasonlóképpen, a második

világháborút követő földreformok Japánban, Koreában és Tajvanon mind sértették a földbirtokosok meglévő tulajdonjogát. "Ami a gazdasági

6. Következtetés: A gazdasági fejlődés új szakaszának elmélete

A szegénység, az elmaradottság vagy az iparosodás hiánya mindig és mindenütt társadalmi koordinációs probléma.

A probléma azért merül fel, mert a piacok és a megfelelő gazdasági szervezetek létrehozása (a munkamegosztás elvén alapulva) rendkívül költséges, és óriási koordinációs erőfeszítéseket és bizalmat igényel a piac valamennyi résztvevőjétől. A "szabad" piac a legalapvetőbb értelemben közjó, méghozzá a legalapvetőbb közjó, miközben pillére a társadalmi bizalom.²¹⁶ Minden piaci tranzakció, például a szállítás, az információ, a kommunikáció, a csere, az irányítás, a tárgyalás, a szervezés, a fizetés és a szerződések érvényesítése társadalmi bizalmat foglal magában, és csalással, gazdasági kockázattal és politikai bizonytalansággal együtt jár. Ezek a tranzakciós költségek mind a politikai stabilitástól és a társadalmi rendtől függenek, és csupán elemei (attribútumai) ennek az alapvető közjónak. E legalapvetőbb közjó biztosításának és a társadalmi bizalom kiépítésének kolosszális költségei miatt az agrárországokból alapvetően nem a demokrácia vagy a modern, hatékony high-tech cégek hiányoznak, hanem az alapvető piaci alkotók.²¹⁷ A fejlődés tehát mindenekelőtt olyan probléma, amely a hiányzó piacokban és a hiányzó piacteremtőkben, a piaci koordináció és a kormányzat hibáiban egyaránt gyökerezik.²¹⁸

---

fejlődés nem egyszerűen az összes tulajdonjog védelmét jelenti, függetlenül azok jellegétől, hanem azt, hogy mely tulajdonjogok milyen feltételek mellett részesülnek védelemben." (Ha-Joon Chang, 2003, 83. o.) Éppen ezért a francia ipari forradalom évtizedekig késett, mert Franciaországban túlságosan is biztonságos volt a tulajdonjog: "[A] Provence-ban azért nem vállalkoztak jövedelmező öntözési projektekre, mert Franciaországnak nem volt megfelelője a brit parlament magánjogi aktusainak, amelyek felülbírálták a földjeik bekerítését vagy a földjükön átívelő ágyúk vagy forduló építését ellenző tulajdonostársakat". (Robert Allen, 2009, 5. o.) Harmadszor, a jogállamiság (mint például a szerződési jog, a társasági jog, a csődjog, a versenyjog, az öröklési jog, az adójog, a földszabályozási jog, a szellemi tulajdonjog, a pénzügyi ellenőrzés és közzététel stb.) vagy nem létezett, vagy rosszul gyakorolták, és nagy hiányosságokat mutatott számos ma fejlett országban az ipari forradalom előtt és alatt. Sok ilyen országban a jogérvényesítés még a 20. század elején is gyenge minőségű voltth. (Lásd Ha-Joon Chang, 2013, 71-123. o.)

²¹⁶ A társadalmi bizalom hiányában a kölcsönösen előnyös kollektív cselekvés látszólag nyilvánvaló lehetőségei elszalasztásra kerülnek. Alapvető bizalom nélkül nemcsak a hitel és a szerződés lehetetlen, de még a cserekereskedelem is. Ezért van az, hogy még a fejlett ipari országokban is a legtöbb hitel (különösen a nagy összegűek) biztosítékkal van ellátva. A biztosítékkal fedezhető eszközök köre azonban az iparosodással csak növekszik.

²¹⁷ Az új piacok létrehozása még a modern társadalmakban is hatalmas befektetéseket és a kormány segítségét igényli. Jó példa erre az internet, mint az e-kereskedelem piacának megjelenése.

²¹⁸ A "szabad" piac egyáltalán nem szabad. Minél nagyobb a piac mérete, annál költségesebb a létrehozása (és az

abban való részvétel). Tehát a piacok, különösen a nagyméretű piacok, nem alakulnak ki és nem működnek automatikusan laissez

A piac haszna nagyrészt társadalmi, míg költségei (a létrehozás és a részvétel) nagyrészt magánjellegűek. Ezért történelmileg a tömegpiacok kialakulásának/erjedésének természetes folyamata hosszadalmas evolúciós folyamat. Ezt kezdetben főként egy hatalmas és kolosszális kereskedőosztály valósította meg, amely *kollektíven*, nacionalista merkantilista szellemben cselekedett, és amelyet kormánya keményen támogatott.²¹⁹ Angliának és Európának több száz évre volt szüksége ahhoz, hogy a Nagy Utazás és Amerika felfedezése után, a 16th és 18th évszázadok között teljesítse a tömegpiacok létrehozásának történelmi feladatát.²²⁰

Az 1688-as angol dicsőséges forradalom, bármennyire is egyedülálló a nyugati történelemben, sok tekintetben ennek a hosszadalmas piacteremtési és államépítési folyamatnak a következménye volt. A kereskedőosztály politikai hatalmát a parlamentben összpontosította. Biztosította, hogy az uralkodó minden kereskedelmi és nemzetközi kereskedelmi politikája valóban tükrözze és védje a kereskedőosztály érdekeit, amely a vagyonteremtés központi ereje volt, és a fő adófizetők, akik az uralkodó más európai hatalmak elleni ismételt háborúit finanszírozták. Ez azt jelentette, hogy "a despotikus hatalom 1688 előtt csak időszakosan állt rendelkezésre, de mindig rendelkezésre állt

---

a demokrácia, a jogállamiság, a magántulajdonhoz való jog és a szerződéskötés szabadsága ellenére. Pontosan e kritikus közjavak biztosításának kolosszális költségei és gigantikus koordinációs hibái miatt tapasztaljuk ma is a tömeges szegénységet a világ számos fejlődő országában, annak ellenére, hogy 200 év telt el az angol ipari forradalom után.

²¹⁹ Az európai tengeri felfedezések és kereskedelem rendkívül tökeigényes volt a kolosszális költségek és kockázatok miatt. Az európai kereskedők által folytatott távolsági kereskedelem nagy része fegyveres kereskedelem volt, amelyet kormányaik jóváhagytak és katonailag támogattak. "[Éppen az Ázsiába irányuló hosszú távú fegyveres kereskedelem lebonyolításának egyedi kihívásai - nagyjából hasonló kihívások, mint az Újvilág gyarmatainak meghódítása, letelepítése és fegyveres kereskedelme - okozták azt, hogy a Holland Est India Társaság minden korábbinál "modernebb" típusú vállalkozássá vált." (Pomeranz, *The Great Divergence*, 2000, 192. o.)

²²⁰ Még az európai tömegpiaci erjedés és a kereskedelem és a katonai hatalom globális dominanciájáért folytatott éles verseny ellenére is a különböző európai nemzetek különböző iparpolitikákkal próbálkoztak nemzeti vagyoniuk gyarapítása érdekében. Hollandia a hajóépítéssel és a halászati ipar gépesítésével próbálkozott; Spanyolország a fűszerkereskedelemmel és a cukorgyártás gépesítésével; Olaszország és különösen Flandria a gyapjú- és vászontextíliával; Franciaország pedig a nyomdaipar gépesítésével. De e proto-ipari folyamatok és iparpolitikák egyike sem vezetett az ipari forradalomhoz. Anglia "szerencsés" volt, mert először a gyapjuszövetekkel próbálkozott, de aztán sikeresen áttért a pamutszövetekre, és éppen a különböző európai országok (köztük maga Anglia is) által létrehozott, de az angol kereskedők és kormányzat által alaposan megragadott kolosszális textilt piac, valamint a pamutszövet-gyártás jellege (amely a többlépcsős rugalmas input-output termelési láncok révén lehetővé

tette a fakeretes és vízzel hajtott gépesítést) és a hozzá kapcsolódó kolosszális világpiac és a pamutanyagok globális ellátási láncai (amelyek a gépesítést megvalósíthatóvá, nyereségessé és fenntarthatóvá tették) váltották ki az angol ipari forradalmat.

utána." ²²¹ Megmutatta, "hogyan válhat egy állam hatalmassá azért, hogy megbízhatóan fizeti adósságait a polgároknak és a külföldieknek, ahogyan azt Velence, Genova, Lübeck, Hamburg és a Holland Köztársaság már régen megmutatta.... Egy olyan parlamentáris monarchia, amely megbízhatóan tudott kölcsönt felvenni, képes volt beavatkozni a kontinens hatalmi egyensúlyába". (D. McCloskey, 2010, 314. o.)²²²

Kína fejlődési tapasztalatai azt mutatták meg a világnak, hogy az évszázados nyugati típusú "természetes" és hosszadalmas piaci erjedési folyamatot a kormányzat drámaian felgyorsíthatja és újratervezheti azért, hogy a hiányzó kereskedőosztály helyett a piac megteremtőjeként lép fel, anélkül azonban, hogy megismétlődne a nyugati hatalmak régi, a gyarmatosításon, imperializmuson és rabszolgakereskedelmen alapuló barbár, primitív felhalmozásra épülő fejlődési útja.

Kína fejlődési tapasztalatai tehát a gazdasági fejlődés új modelljét (elméletét) sugallják, amelyet az új szakasz elméletének (NST) vagy "embrionális" fejlődéselméletnek (EDT) nevezhetünk. Az NST szorosan kapcsolódik List (1841), Marx (1867) és Rostow (1960) régi szakaszelméletéhez, valamint a fejlődéselmélet más iskoláihoz, mint például a strukturalizmus és a strukturalizmus.

---

²²¹ Julian Hoppit, "Patterns of Parliamentary Legislation, 1660-1800", *History Journal*, 39. kötet, 109-131. o.; idézi Robert Allen (2009, 5. o.), "The British Industrial Revolution in Global Perspective".

²²² Más szóval, a dicsőséges forradalom nem sokat változtatott Nagy-Britannia régóta dédelgetett merkantilista hagyományán, nem tette a brit kormányt "befogadóbbá" (abban az értelemben, hogy megosztotta a politikai hatalmat a munkásosztállyal és az alulról jövő réteggel, ahogyan Acemoglu és Robinson (2012) ábrázolja); ha valami, akkor a kormányt egyszerűen tekintélyelvűbbé és erősebbé tette a nemzetgazdaságba való beavatkozásban. A dicsőséges forradalom után például a parlament adóemelésekbe kezdett, és szigorúbb szabályozásokat és importtilalmakat vezetett be, hogy megvédje a brit hazai textilpiacot és a brit feldolgozóipart. 1700-ban tilalmat rendeltek el a felsőbbrendű indiai pamuttermékek (calico) behozatalára. 1701-ben a brit parlament törvényt fogadott el, amely szerint Angliában tilos volt ázsiai selymet és kalikót viselni: "Minden megmunkált selyem, bengál és selyemmel vagy herbával kevert, Perzsiából, Kínából vagy Kelet-Indiából származó selyem, bengál és anyag, minden ott festett, festett, nyomtatott vagy festett kalikó, amelyet ebbe a királyságba importálnak vagy fognak importálni, nem viselhető". A brit gyapjúszövet-ipar védelmének elősegítése érdekében az 1721. évi Calico Act kimondta, hogy "1722. december 25. után senki vagy senki más nem használhat vagy viselhet Nagy-Britanniában, bármilyen ruházatban vagy öltözékben, bármilyen nyomtatott, festett, festett vagy festett calicot". (Lásd pl. Acemoglu és Robinson, 2012, 197-202. o.) De amint a brit kormány felismerte a gyapotgyártás jelentőségét a nemzeti kereskedelem és jólét szempontjából, elkezdte feloldani az ilyen korlátozásokat, és 1736-ban elfogadta a Manchester Actet. A manchesteri törvény alapvető fontosságú volt abban, hogy az ipari forradalom során később kikövesse az utat a gyapotipar gépesítése és a tömegtermelés gyáraiban történő előállítására felé. Egy másik példaként a dicsőséges forradalom előtt elfogadott hajózási törvények sora a következő kétszáz évben a dicsőséges forradalomtól és Adam Smith "szabadkereskedelmi" retorikájától függetlenül érvényben maradt. A törvények célja az volt, hogy megkönnyítsék Anglia monopolizálását a nemzetközi kereskedelemben, és illegálissá tették, hogy külföldi hajók

bárhonnan árut szállítsanak Angliába vagy annak gyarmataira. A tulajdonjogok nem váltak "biztonságosabbá és hatékonyabbá" (a la Acemoglu és Robinson) a dicsőséges forradalom után; de Anglia a dicsőséges forradalomtól függetlenül gazdagabbá és erősebbé vált a merkantilista politika keretében zajló folyamatos proto-iparosítás révén.

Új strukturalizmus,²²³ valamint az ISI és a "Big Push" fejlődéselmélet (ahogyan azt Paul Rosenstein-Rodan 1943-ban és Kevin M. Murphy, Andrei Schleifer és Robert W. Vishny 1989-ben).²²⁴

Az NST azt sugallja, hogy a nemzetek sikere vagy bukása szempontjából a mérlegelt gazdaságpolitika és a fejlesztési stratégiák a legfontosabbak. Az intézmények endogének, és gyakran azért jönnek létre, hogy megkönnyítsék egy nemzet fejlesztési politikáinak és stratégiáinak végrehajtását vagy megvalósítását. Ez az általános megállapítás összhangban van Justin Yifu Lin (1996, 2009, 2011, 2012, 2013) érveivel.²²⁵

Az NST a hiányzó piacokat és a hiányzó *piacteremtőket* a fejlődés kulcsproblémáiként azonosítja (ahogyan azt számos létező elmélet így vagy úgy már megértette), és hangsúlyozza a kormányzat fontos szerepét a koordinációs hibák és a *piacteremtés* és az ipari szervezés *kolosszális költségeinek* leküzdésében.²²⁶ Hasonlóan a régi szakaszelmülethez és

---

²²³ Lásd Justin Yifu Lin, 2013, "The Quest for Prosperity: How Developing Economies Can Take Off".

²²⁴ Az NST szorosan kapcsolódik ahhoz a fejlődési mintához, amelyet Joe Studwell (2003) azonosított "*How Asian Works-Success and Failures in the World's Most Dynamic Region*" (*Hogyan működik Ázsia - Sikerek és kudarcok a világ legdinamikusabb régiójában*) című, nagyon érdekes könyvében. A könyv három kritikus beavatkozást határoz meg, amelyekkel a kormányzat felgyorsíthatja a gazdasági fejlődést. Ezek a következők: (i) egy teljes körű földreform, amely a földbirtokosoktól a földet újraosztja a kisleptékű családi gazdálkodási rendszeren alapuló nagyszámú mezőgazdasági népességnek, ami maximalizálhatja a mezőgazdasági hozamokat; (ii) a gyártás és a technológiai korszerűsítés előmozdítása a gyártásban az exportteljesítményhez kötött támogatásokkal, ami segíthet a mezőgazdasági szektorból felszabaduló képzetlen munkaerő felhasználásában, és "exportfegyelmet" biztosít a verseny és a darwini "kreatív pusztítás" elősegítése érdekében; és (iii) beavatkozás a pénzügyi szektorba, hogy a tőkét az "intenzív, kisüzemi mezőgazdaságra és a feldolgozóipar fejlesztésére" összpontosítsák, ami lehetővé teszi, hogy a gazdaság a rövid távú hozamok és az egyéni fogyasztás helyett a hosszú távú, magas jövőbeli nyereségre összpontosítson. Joe Studwell részletes bizonyítékokkal bizonyítja, hogy ahol ezeket a beavatkozásokat a leghatékonyabban alkalmazták, mint például Japánban, Dél-Koreában, Tajvanon és az 1978 utáni Kínában, ott ezek eredményezték a leggyorsabb fejlődést a szegénységből a jólétbe; míg amikor nem követték ezeket a politikákat, mint például a többi kelet-ázsiai államban, akkor egy ideig gyors növekedést értek el, de a fejlődés fenntarthatatlannak bizonyult, annak ellenére, hogy ugyanazokkal a törekvésekkel és jobb adottságokkal indultak el. Az NST kiegészíti Studwell fontos megállapításait, és koncepcionális keretet kínál annak magyarázatára, hogy miért működnek az ilyen kormányzati beavatkozások, míg a gazdasági fejlődés felülről lefelé irányuló megközelítései, mint például az ISI, a neoliberalis washingtoni konszenzus és az intézményelmélet nem működnek. Ez a koncepcionális keret magának az ipari forradalomnak a régóta fennálló rejtélyére is fényt derít, és segít megmagyarázni, hogy miért először a 18th - 19th századi Angliában zajlott le Kína, India vagy Európa más részei helyett.

²²⁵ Lásd Lin részletes elemzését arról, hogy Kína központi tervezési intézményei és ármanipulációs rendszere hogyan épültek ki Kína ugrásszerű fejlesztési stratégiáinak megvalósítására az 1950-es és 1970-es évek között. A gazdaságpolitika és az államkormányzat fontosságát a gazdasági fejlődésben sokan mások is egyértelműen hangsúlyozzák, például Joe Studwell (2003) és Dani Rodrik (2008).

²²⁶ Justin Yifu Lin (1996, 2009, 2011, 2012 és 2013) az ország "komparatív előnyén" alapuló fejlesztési stratégiát hangsúlyozza. Az NST kiegészíti Lin elméletét azzal, hogy a *piacteremtés* költségeit hangsúlyozza. India például ugyanolyan komparatív előnnyel rendelkezik az olcsó munkaerő terén, mint Kína, de fejlődése évtizedek óta

elmarad Kínától, pontosan azért, mert a helyi és központi kormányok nem tudtak ugyanolyan méretű belföldi és nemzetközi piacokat teremteni India számára, mint a kínai kormányok Kína számára. Következésképpen India képtelen annyi munkaigényes árut előállítani, mint Kína, annak ellenére, hogy a munkaerőköltsége valójában alacsonyabb, mint Kínáé. Az indiai gazdák egyszerűen nem tudnak ilyen tömeges piacokat kiépíteni saját erőből, függetlenül attól, hogy mennyire olcsó a munkaerő.

a strukturalizmus, az NST hangsúlyozza, hogy még a később fejlett vagy fejlődő országok esetében is az iparosodásnak mindig több nagy és jellegzetes szakaszon kell *egymás után* végigmennie, és minden szakasznak saját problémájával kell szembenéznie a hiányzó piac és a piaci alkotók miatt. Ezért a fejlődési problémát nem lehet egyetlen nagy lökéssel, egy egyszeri, külföldi segélyek által elősegített kolosszális nemzeti beruházási fellendüléssel vagy felülről lefelé irányuló megközelítéssel megoldani. A sikeres gazdasági fejlődéshez több körös, lépésről lépésre, alulról felfelé történő, *egymást követő* "nagy lökésekre" van szükség mind a helyi, mind a központi kormányok részéről.

Más szóval, mivel az ipar szerves rendszer, hatalmas állandó működési költségekkel, ezért kolosszális piacra van szüksége ahhoz, hogy a szervezett termelést a hatalmas mérethatások révén nyereségessé tegye. A tömegesen előállított ipari termékek piaca azonban nem hozható létre egyetlen "nagy lökéssel" az importhelyettesítés vagy a "sokkterápia" keretében. Csak lépésről lépésre, a megfelelő sorrendben (szekvenciában) lehet létrehozni.

Az iparosodás tehát egy szerves, "embrionális" fejlődési folyamat, amely *egymást követő* piacteremtésekből áll, és amelynek minden egyes szakaszát a korábbi szakaszok "primitív" felhalmozásaiból finanszírozzák. Másképpen fogalmazva, ez a szekvenciális embrionális fejlődési folyamat a szervezeti fejlődés és a szerkezeti átalakulások megkülönböztetett szakaszain megy keresztül, és minden szakasz újabb és mélyebb piacteremtéssel jár együtt, és újabb, nagyobb és kerekébb ipari struktúrákat foglal magában, amelyeket a korábbi szakaszokból felhalmozott megtakarítások finanszíroznak, és a korábbi szakaszokban létrehozott vásárlóerő (kereslet) támogat.

E fejlesztési folyamat lényege, hogy a kereslet és a kínálat közötti nyomás és húzás révén fokozatosan kiépül a tömegtermelés és a tömeges elosztás, valamint a tömeges ellátási láncok és ipari klaszterek kapacitása, hogy több lépésben kihasználják a méretgazdaságosságot: ez a folyamat egymás után leküzdí az élelmezésbiztonság átkával, a malthusi csapdával, a hiányzó ipari szentháromsággal, a gyermekiparral, a közepes jövedelmek csapdájával, a versenyképesség hiányával, a pénzügyi válsággal, az

adósságproblémákkal stb. kapcsolatos problémákat, amelyekkel oly sok fejlődő ország szembesült.

A nemzetközi kereskedőket és a külföldi cégeket sem ösztönzik erre. Ez a felelősség az indiai kormány vállát nyomja.

országok különböző fejlődési szakaszaiban, különböző formákban. E fejlődési folyamat során az ipari szerkezet egyre specializáltabbá és kerekébbé, egyre tőkeintenzívebbé, valamint egyre versenyképesebbé válik. Minden ipari "szerv" és "alkatrész" egyre inkább felcserélhetővé és önreprodukálhatóvá válik.

Különösen ahhoz, hogy egy agrárnemzet (még a 21. században isst a harmadik ipari forradalom előtt álló) három fő szakaszon kell keresztülmennie a teljes iparosodáshoz, hogy felzárkózzon a brit, francia, német, japán és amerikai példához, és egy modern, organikus ipari gazdasággá fejlődjön: (i) a proto-iparosítási szakasz,²²⁷ (ii) az első ipari forradalom (IR) szakasza, és (iii) a második IR szakasz. A modern pénzügyi kapitalizmus a második IR-szakaszra épül, és azért erős, mert képes tömegesen rendelkezésre bocsátani kézzelfogható, reprodukálható tőkét, nem pedig azért, mert képes pénzt nyomtatni vagy adósságokat kibocsátani (amelyek mögött végül is valódi, reprodukálható eszközök állnak; különben a nemzetek adósságválságba kerülnek, mint például Argentína és Görögország esetében). Minden egyes szakaszhoz "nagy lökésre" van szükség, mivel az egyes magasabb szakaszok sikeres megkezdése olyan kollektív intézkedéseket és állami finanszírozást igényel, amelyek meghaladják az egyes iparágak és cégek pénzügyi kapacitását; de a kezdeti első szakasz a legkritikusabb és legalapvetőbb, mivel a magasabb szakaszok gazdasági és ipari struktúrái mind a korábbi szakaszok struktúráira épülnek. A matematika metaforájával élve: nem remélhetjük, hogy megértjük a számítást anélkül, hogy előbb megtanulnánk az algebrát, ami viszont lehetetlen az aritmetika ismerete nélkül.

Az iparosítás minden egyes szakaszán belül három fázis lehet: az aktiválási fázis, az indulási fázis és a befejezési fázis. Az egyes szakaszok utolsó fázisa egyben a következő szakasz kezdeti aktiválási fázisát is jelenti.

---

²²⁷ Ahogy L. A. Clarkson (1985, 1996) hangsúlyozza, a proto-iparosodás a vidéki iparon múlik, amely markánsan különbözik a városi kézműves műhelyektől. Az utóbbi a helyi és korlátozott piacok kielégítésére termel, míg az előbbi a nemzeti és nemzetközi piacok kielégítésére. A városi kézművesek már jóval a proto-iparosodás szakasza előtt léteztek minden agrártársadalomban, például az ókori Rómában és a középkori Európában. A proto-iparosodásra sokkal később, a 17.th - 18.th századi Európában került sor, mivel a Nagy Utazás után drámaian megnövekedett nemzeti és nemzetközi piacok és kereskedelmi hálózatok arra készítették a meggazdagodott kereskedőket és a korai kapitalistákat, hogy olcsóbb és bőségesebb vidéki munkaerőforrást keressenek a folyamatosan növekvő nemzeti és globális kereslet kielégítésére. A proto-iparosítás szakaszában azonban a piac

mérete még mindig nem volt elég nagy ahhoz, hogy a gyári rendszer és a tömegtermelés nyereségessé és pénzügyileg/szervezetileg megvalósíthatóvá váljon.

magasabb szintre. Például az első IR három fázisát a következők jellemzik: (i) a kezdetleges iparosodás, amely magában foglalja a kezdetleges, kereskedelmi jellegű mezőgazdasági termelést, a munkamegosztást, a regionális gazdasági szakosodást és a kezdetleges tőkefelhalmozódást a munkaigényes és alacsony hozzáadott értékű áruk helyi és távolsági kereskedelmén keresztül, (ii) a nagyüzemek kialakulása és a könnyű fogyasztási cikkek tömeges előállításának a gépesítés révén (pl., az a szakasz, amikor 100 millió pólót használnak fel egy Boeing repülőgépre cserélve, ahogyan azt Kína tette az 1990-es években), és (iii) a kereslet által vezérelt fellendülés az energia, a mozdonyerő és a közlekedési infrastruktúra ipari hármasságában. Az első IR-szakasz második fázisának (a startfázis) zászlóshajója a szuper jövedelemrugalmas textilipar, a harmadik fázis (a kiteljesedési fázis)é pedig a szén/olaj és a vasút/autópálya és gőz/égetőmotor-ipar.²²⁸

Az első IR szakasznak ez az utolsó fázisa egyben a második IR szakasz kezdeti aktiválási fázisa is. Az ipari hármasság és a könnyűiparban használt szerszámgépek iránti növekvő kereslet által vezérelve természetesen a gépek, a villamos energia, az ásványi anyagok, a cement, az acél, a vegyi anyagok, a teherautók, a hajók és a hajtóművek tömegtermeléséhez vezet. Ezért a második IR-szakasz csúcspontja (az indulási szakasza) az a képesség, hogy elérjük a motorok és nehézszerkezetek (beleértve a finom precíziós esztergákat és műszereket) gépesített gyártásának azt a pontját, amely egykor lehetővé tette és hajtotta az első ipari forradalom gépesítését, amely a könnyű fogyasztási cikkek tömegtermelését jellemezte. A második IR-szakasz zászlóshajója az acélipar (az aktiválási fázisban), az autó- és hajóépítő ipar (a felszállási fázisban, ahol Kína most van), valamint a pénzügyi ipar (a befejezési fázisban).

A mezőgazdaság teljes gépesítése csak a második IR-szakasz második és harmadik szakaszában valósulhat meg, amikor a gépek (és a terménytárolási technológia) tömeges gyártása lehetővé vagy jövedelmezővé válik. Tehát csak a második IR oldhatja meg alapvetően az élelmiszer-átkot.

---

²²⁸ Az ipari szentháromság konkrét formái idővel fejlődnek. Ami az energiát illeti, a 19.th században a szén, a 20.th században a kőolaj.

században az olaj, a 21.st században pedig a napenergia. A kommunikáció tekintetében a 19. században a távíró volt ath , a 20. században a telefon, ath és a 21. században az elektronikus posta.st .

biztonsági probléma, amely a mezőgazdasági civilizáció korában végigkísérte az emberi társadalmakat.²²⁹

A régi szakaszelméletekkel ellentétben az NST nem sugall egyetlen egyszeri, mindenre kiterjedő "Nagy Lökést" és determinizmust. Minden fejlődési szakasz vagy szakasz jelentős mennyiségű állami beruházást igényel a kormányzat irányításával, vagy az államra támaszkodik, hogy stratégiai vezető, közvetítő, piacteremtő és társadalmi koordinációs szerepet játsszon.²³⁰

Nagy-Britannia az 1600-1760-as években az első IR szakasz kezdeti szakaszán, az 1760-1830-as években az első IR szakasz felszálló szakaszán, majd az 1830-1860-as években a befejező szakaszon ment keresztül. Az 1830-1860-as években lépett a második IR-szakasz kezdeti (aktiválási) szakaszába, az 1860-1890-es években a második (felszálló) szakaszba (amikor Karl Marx megírta a Des Capital-t), és az 1890-1920-as években a harmadik (befejező) szakaszba.

Az Egyesült Államok az 1700-1820-as években (proto-iparosodás), az 1820-1850-es években (az első IR beindulása), az 1850-1880-as években (a vasút- és acélipar fellendülése és a második IR aktivizálódása, Európa mint felemelkedő világhatalom figyelmének felkeltése),²³¹ 1880-1910-es években (a második IR beindulása, az autóipar fellendülése) ment keresztül ezeken a szakaszokon, átvette Anglia szerepét, és globális gyártó- és szuperhatalommá vált, pénzügyi ipari fellendülés aktiválása), 1910-1940-es évek (a második IR befejezése, mezőgazdasági gépesítés és pénzügyi ipari fellendülés, a jóléti vagy posztindusztriális szakasz aktiválása), 1940-1970-es évek (a jóléti szakasz elindulása és a harmadik IR információtechnológiai szakaszának aktiválása), 1970-2000-es évek (befejeződése

---

²²⁹ Az élelmiszerbiztonság átka és az ezzel kapcsolatos problémák (például az élelmiszerár-infláció) a fejlődő országokban a társadalmi zavargások és forradalmak legfontosabb kiváltó oka. Ez igaz volt Kína 5000 éves történelmében, igaz a mai világban is, például a 2010-2011-es arab tavaszban (lásd pl. Jane Harrigan, 2011, "Did Food prices Plant the Seeds of the Arab Spring?", és Natali Fytou, 2014, "World food crisis and the Arab Spring", elérhető a http://www.academia.edu/5743155/World_food_crisis_and_the_Arab_Spring_oldal).

²³⁰ Az iparpolitika és a technológiai korszerűsítés erőteljes kormányzati támogatásának hiánya magyarázza, hogy a 18.th századi Európában (például Flandriában, Franciaországban, Németországban, Spanyolországban, Svájcban, Svédországban és Írországban, kivéve Angliát) miért nem sikerült olyan sok proto-iparosítási folyamatot elindítani

az ipari forradalomban. Ami azt illeti, számos európai országban még a 17th és 19th század közötti proto-ipari fellendülés után is deindusztrializáció zajlott. Lásd Franklin F. Mendels (1981) és Sheilagh C. Ogilvie és Markus Cerman (1996), *European Proto- Industrialization*. Ez magyarázza Kína és India kudarcát is az ipari forradalom beindításában a 17th és 18th század között.

²³¹ Az Egyesült Államokban a vasúti pályák összmérföldszáma az 1830-as alig több mint 20 mérföldről 1870-re több mint 52 000 mérföldre, 1890-re pedig több mint 166 000 mérföldre nőtt.

jóléti szakasz és az információs szakasz beindulása), 2000-2030-as évek (az információs szakasz kiteljesedése és a harmadik ipari forradalom befejezése).²³²

Kína részben átment ezeken a szakaszokon 1978-1988 (teljes körű proto-iparosítás, az első IR aktiválása), 1988-1998 (az első IR befejezése, a textilipar és más könnyű fogyasztási cikkek globális óriássá válása, valamint a szén-, acél- és infrastrukturális ipar hármass boompjának aktiválása) során, 1998-2008 (az ipari-hármassági fellendülés folytatása az energia, az acél, az infrastruktúra, a kommunikáció és a vegyipar területén, valamint a második IR aktiválása), 2008-2018 (a második IR beindulása, a nehézipari termelésben a "világ gyárává" válás, és az Egyesült Államok átvétele a legnagyobb gép- és tőkejavak exportőrének és a legnagyobb GDP-vel rendelkező gazdaságnak, és aktiválja a pénzügyi ipari boomot és az RMB nemzetközivé válását), 2018-2028 (a második IR befejezése, az urbanizáció és a mezőgazdasági modernizáció/gépesítés befejezése, az RMB dominanciájának elérése a globális kereskedelemben és tőkeáramlásban, a pénzügyi kapitalizmus korszakába való belépés és a világ pénzügyi központjává válás,²³³ formálisan belép a jóléti szakaszba érett orvosi és egészségügyi iparágakkal, a harmadik ipari forradalom aktiválása az információs technológia és a zöld technológia terén), 2028-2038 (teljes körű információs szakaszba való belépés és világelsővé válás a nehéz- és számítástechnikai ipari technológiák terén, valamint felzárkózás a

USA-t az információs technológiák terén), és 2038-2048 (a harmadik ipari forradalom befejezése és az USA-t megelőzve a technológiai innovációk globális vezetőjévé válás).

Az NST kronológiája szerint Kína általános iparosodási foka 2014-ben történelmi távlatban csak az Egyesült Államok 1910-20-as évek körüli iparosodási fokával egyenértékű, annak ellenére, hogy egyes kínai csúcstechnológiák csak 20-30 évvel vannak lemaradva az Egyesült Államokéhoz képest. Kína általános iparosodási fokának ez a becslése összhangban van két független becsléssel is, amelyek (i) a vidéki/városi népesség arányán és (ii) az egy főre jutó jövedelemnövekedésen alapulnak. Kína

²³² A 2014 utáni események pusztá feltételezéseken alapulnak.

²³³ Az Egyesült Államok Export-Import Bankja, mint a kormány által vezetett, külföldi országoknak amerikai áruk vásárlására alacsony kamatozású kölcsönöket nyújtó nagy ügynökség, az elmúlt 80 évben 590 milliárd dollárnyi kölcsönt adott ki. Kína azonban 670 milliárd dollárnyi hasonló kölcsön az elmúlt két évben. Az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank (AIIB) sikeres létrehozása egy másik példa Kína növekvő befolyására a globális pénzügyekben.

a városi népesség aránya 2014-ben elérte az 52%-ot, míg a USA városi lakosságának aránya 1920-ban elérte az 51%-ot. Emellett az USA egy főre jutó reál-GDP-je az 1910-es években (1920-as években) körülbelül egy tizede (egy nyolcada) volt a jelenlegi szintnek, ami nagyjából ugyanannyi különbség, mint a jelenlegi egy főre jutó GDP Kína és az Egyesült Államok között.

Ath legfontosabb hasonlóság a mai Kína és a 20. század eleji Egyesült Államok között azonban nem a jövedelemszint vagy a városi lakosság aránya, hanem az átalakulás és a növekedés lendülete (ereje és dinamizmusa). Az Egyesült Államok az 1910-20-as évek környékén látványos ipari növekedési hullámmal robbant be a világ színpadára, és ugyanez történt Kínával is a 2010-es években. Feltételezve, hogy Kína egy főre jutó GDP-je képes fenntartani az évi 7%-os növekedési ütemet, míg az Egyesült Államok a következő évtizedekben évi 2%-os növekedési ütemet tud tartani, Kína mindössze 40 év múlva (vagy a vásárlóerő-paritáson számolva 30 év múlva) fogja utolérni az Egyesült Államokat az egy főre jutó jövedelem tekintetében, ami ismét nagyjából megfelel az NST kronológiáján alapuló előrejelzésnek.²³⁴ Addigra Kína gazdasága négyszer nagyobb lesz, mint az USA gazdasága, feltételezve, hogy mindkét országban hasonló a népességnövekedés.

Kínának azonban egy sor kulcsfontosságú kihívást kell leküzdenie, mielőtt odaérne. Először is, a fejlődési szakaszok során a termelési mód (a kemény mag technológia) forradalmi változásokon megy keresztül, és ugyanígy az irányítás módszere is. A menedzsment az ipari forradalmak puha ereje. Például a 19. század fordulója körül, az első ipari forradalom (1760-1830) felszálló időszakában (th) a brit iparban a gyári rendszer által képviselt menedzsmentforradalom zajlott le. A 20. század fordulója körülth a második ipari forradalom (1880-1920) beindulásának időszakában az Egyesült Államokban is megtörtént a menedzsment forradalma (amelyet a Taylor-rendszer képviselt). Kína ma a második ipari forradalom felszálló időszakának fordulópontjánál tart, így a termékminőség és a szolgáltatásminőség javításának szűk keresztmetszetével is szembe kell néznie, és ezért égető szüksége van egy menedzsmentforradalomra, nemcsak a vállalatokon belül, hanem a vállalaton belül is.

---

²³⁴ A regionális egyenlőtlenségek miatt Kína keleti partvidéke, például Jiangsu, Zhejiang és Guangdong tartomány jelentősen rövidebb idő alatt érheti el az amerikai életszínvonalat.

vállalkozások, hanem az összes közigazgatási intézmény és helyi önkormányzati hivatal is.

Ezért Kína második ipari forradalma nem valósulhat meg az ipari termelés, a fogyasztói szolgáltatások (beleértve a pénzügyi, orvosi és kiskereskedelmi szolgáltatásokat) és a kormányzati igazgatás (beleértve a helyi adózást, a közintézményeket és az iskolarendszert) irányítási forradalma nélkül. A nagy együttműködések gyorsan növekvő piaca és a vezetői humán tőke - képzett menedzserek és ügyintézők minden ágazatban és minden szinten - iránti növekvő piaci kereslet fogja elindítani Kína menedzsmentforradalmát.

Másodszor, Kínának olyan modern pénzügyi rendszert kell létrehoznia, amely egyszerre prudens és hatékonyabb is abban, hogy a társadalom nem produktív szereplőitől (megtakarítóktól) a produktív szereplőkhöz (vállalkozókhoz) irányítsa a forrásokat. Ehhez Kínának sokat kell tanulnia a nyugati kapitalizmus hosszú történelmi (rossz és jó) tapasztalataiból legalább a Holland Köztársaság óta (pl. a tulipánbuborék).

Harmadszor, Kínának ki kell találnia egy olyan modern oktatási rendszert (az általános iskolától a főiskoláig), amely ötvözi a hagyományos keleti konzervatív erényeket, amelyek a családon belüli és iskolai tanulást hangsúlyozzák, valamint a kreativitásra és kritikus gondolkodásra ösztönző nyugati liberális oktatást.

Végül, de nem utolsósorban, Kínának olyan állami egészségügyi rendszert és gyógyszer- és élelmiszer-adminisztrációs rendszert kell kialakítania, amely képes egyensúlyt teremteni az egyenlőség (tömeges hozzáférés) és a minőség között, és képes egyensúlyt teremteni az ilyen rendszerek költségei és előnyei között. Az egészségügyi gyógyszeripar és az élelmiszer-feldolgozás két olyan kulcsfontosságú iparág, ahol a piaci mechanizmusok drámai és szánalmas kudarcot vallhatnak, mivel a csúcstechnológiai ismeretek terén súlyos aszimmetrikus információval rendelkeznek, és az orvosoknak a betegek és a vállalatoknak a fogyasztók feletti hatalmas térbeli-természetes monopolhelyzete miatt. Ezekben az iparágakban a klasszikus kereslet-kínálat elemzés és az ármechanizmusok egyszerűen tévútra mennek. Mindezek és más hatalmas kihívások ellenére Kína alapjai jónak tűnnek, és a jövője is fényesnek ígérkezik.

Az alapvető ok, amiért Hollandia helyett az Egyesült Királyság indította el az ipari forradalmat, az az volt, hogy Nagy-Britannia sikeresen létrehozta a világ legnagyobb textilpiacát és kereskedelmi elosztórendszerét a 17.th és 18.th század között. Az alapvető ok, amiért az Egyesült Államok Franciaország és Németország helyett az Egyesült Királyságot előzte meg, és lett a következő világnagyhatalom, az a sokkal nagyobb egységesített belföldi piaca volt (az Egyesült Királyság belföldi piacának többszöröse), ami lehetővé tette az Egyesült Államok számára, hogy az angol ipari forradalmat lényegesen nagyobb léptékben utánozza, és a tömegtermelés és a tömeges forgalmazás bevezetését nemcsak a textiliparban, hanem szinte minden más iparágban is, beleértve a házépítőipart, az autóipart, sőt az élelmiszer-feldolgozóipart is. A tömegtermelés módjának ez a sokkal alaposabb átvétele az Egyesült Államok számára sokkal nagyobb igényt teremtett az energia, a hajtóerő és az infrastruktúra (pl. a vasúti és autópálya-rendszer) iránt, ami viszont az Egyesült Államok számára sokkal nagyobb termelőerőt és tőkekínálatot, valamint pénzügyi mélységet teremtett. És így uralja a világkereskedelmet és a világ tőkeáramlását.

Ugyanígy, az alapvető ok, amiért Kína - India helyett - jó helyzetben van ahhoz, hogy megelőzze az Egyesült Államokat, és a 21. században a következő szuperhatalom legyenst annak ellenére, hogy Kína jelenlegi egy főre jutó jövedelme csak tizede vagy hetede az amerikai szintnek, nem a későn jövők előnye, hanem inkább a helyes államilag irányított fejlesztési stratégiája és az Egyesült Államoknál sokkal nagyobb egységes belső piaca miatt van. Kína lakossága négyszerese az Egyesült Államokénak, egységes belső piaca pedig folyamatosan fejlődő, világszínvonalú infrastrukturális hálózattal rendelkezik. Mindezekon felül 2000 éves kulturális hagyománya van, amely a nemzeti egységet és az oktatást hangsúlyozza, valamint egy képes merkantilista kormány, amely a pragmatizmust (John Dewey filozófiáját, nem pedig a dogmatikus ideológiát) vallja, így Kína rendkívül befogadó az üzletorientált társadalmi-politikai-intézményi változásokkal szemben. Ez a négyszeresen nagyobb, egységes belső piac és egy üzleti és oktatási orientált nyitott társadalom (amely teljesen nyitott a nemzetközi versenyre, a kereskedelemre és a diákcsere) nyereségessé teszi a tömegtermelés Kínában történő bevezetését olyan szempontok szerint és olyan szinten, ahogyan azt az

Egyesült Államokban soha nem láttuk.

már megnyilvánult Kína gyors ütemben kiépített, teljes értékű belföldi gyorsvasút-hálózatában (amint azt már korábban említettük, amely egészen délre Szingapúrig, északra Oroszorszáig és keletre Európáig húzódik), valamint a gigantikus nemzetközi "Egy övezet, egy út" tervében, amely az új "selyemutak" kiépítésére irányul mind az eurázsiai kontinensen, mind az Indiai- és az Atlanti-óceánon keresztül. E nagyra törő és példátlan infrastruktúra- és piacteremtő program mögött Kína 50%-os nemzeti megtakarítási rátája (ami az amerikai GDP 25%-ának vagy a PPP alapján az amerikai GDP 50%-ának felel meg) és közel 4 billió dollárnyi devizatartaléka áll, amelyet az 1980-as évekbeli proto-iparosítás, az 1990-es évekbeli első ipari forradalom és a 2000-es évekbeli második ipari forradalom révén halmozott fel.

A gigantikus piac gigantikus keresletet teremt a gyártási innovációk és a mérnöki csodák iránt. Így lett az Egyesült Királyság a fonógép és a gőzgép feltalálásával Hollandiát megelőzve az első ipari nagyhatalom a 18.th században. Így lett az Egyesült Államok az Egyesült Királyságot megelőzve a következő szuperhatalom a Ford futószalag és az internet feltalálásával a 20.th században. Valószínűleg Kína is ezért fogja megelőzni az Egyesült Államokat, hogy a 21.st században az új szuperhatalom legyen azáltal, hogy olyan technológiákat talál fel, amelyekkel a Földet ismét sok száz százalékkal több száz százalékkal kisebbre lehet zsugorítani és laposabbá lehet tenni, mint amit Kolumbusz nagy utazása egykor elért.

A Nyugat felemelkedése, látványos léptéke és az emberiségre gyakorolt dübörgő hatása ellenére, még mindig nem volt képes Afrikát (az emberiség közös szülőföldjét és származási országát) több száz éve kiemelni a malthusi szegénység csapdájából, a nyugati gyarmatosítás öröksége és az olyan nemzetközi szervezetek, mint az IMF és a Világbank által tervezett elhibázott fejlesztési politikák miatt.

Kína azonban a fejlődő világnak egy "új" fejlődési modellt kínál, amely az ipari forradalom és a kapitalizmus "régii" vaslogikáján alapul. Joggal remélhetjük, hogy Kína gyors felemelkedése, amelynek belföldi piaca nagyobb, mint Észak-Amerika és Európa, Oroszország és Japán együttvéve, valamint a nemzetközi és geopolitikai kapcsolatokban tanúsított nem-beavatkozó pragmatizmusa egy lépéssel közelebb kerülhet

a "cél" vagy a "történelmi végcél" eléréséhez.

az angol ipari forradalom által (hallgatólagosan) kitűzött célt - a kapitalizmus célját, hogy az egész világot a saját képére (újra)teremtse (a tömegtermelésen alapuló jólétet), a célt, hogy a Föld minden elszegényedett emberi lényét "polgári méltósággal" és anyagi javakkal ruházza fel, és a célt, hogy megvalósítsa a kommunizmus eszményét: "mindenkinek a képességei szerint, mindenkinek a szükségletei szerint".²³⁵

Kína felemelkedésének kilátásai, amelyek az ipari forradalom és a kapitalizmus vaslogikáján alapulnak, megmagyarázzák, hogy a legendás befektető és kapitalista Jim Rogers miért nyilatkozta többször is, hogy "ahogy a 19. században a briteké, a 20. században az amerikaiaké volt a jövő, úgy a 21. század is a kínaiaké lesz." Az emberek aggódnak a kínai gazdasági növekedés és annak fenntarthatósága miatt. Érdemes megjegyezni, hogy a

Az USA-ban a 19. században 15 depresszió volt, szörnyű polgárháború, kevés emberi jog, kevés jogállam, időszakos mézszárlások, kongresszusi képviselőket lehetett venni és eladni (még mindig lehet kongresszusi képviselőket venni és eladni, de akkoriban olcsók voltak), és 1907-ben az egész rendszer csődbe ment. Ez éppen akkor történt, amikor az Egyesült Államok a világ legerősebb országává válás küszöbén állt".²³⁶ Lehet, hogy Rogers úr nem rendelkezik gazdasági elmélettel, hogy alátámassza a Kínával kapcsolatos merész állításait és bullish értékeléseit, de ezeket az állításokat alapvető üzleti ösztönei, józan történelmi érzéke és életre szóló globális befektetési tapasztalatai alapján tette.

Az intézmények endogének.²³⁷ A hosszú távú fejlesztési célok megvalósítására és a fejlődés gyümölcseinek védelmére épülnek és jönnek létre. A különböző fejlesztési stratégiák különböző intézményeket igényelnek.

---

²³⁵ Kína azonban egyedül nem tudja elvégezni a munkát. Kínának meg kell változtatnia a régimódi, nacionalista, Amerika- és Európa-központú kapitalizmust (amely két véres világháborút eredményezett, és még az ENSZ létrehozása és a hidegháború befejezése után is nélkülözte a valódi nemzetközi koordinációt). Kínának arra kell használnia kolosszális termelőerejét, növekvő termelőerejét és tőkeáttételét, hogy az ipari világot Délkelet-Ázsiával, Közép-Ázsiával, Latin-Amerikával, a Közel-Kelettel és Afrikával egységes piaccá egyesítse, amely nem a kultúrán, valláson, dogmatikus ideológián vagy erkölcsi felsőbbrendűségen, hanem a gyorsvasúton, a kereskedelemben és a földhözragadt közös üzleti érdekeken alapul - a kapitalizmus lényegén, amely túlmutat a kultúrán, valláson és ideológián.

²³⁶ Lásd pl. <https://www.youtube.com/watch?v=doMXI89Lur8>.

²³⁷ Az országok közötti adatok és a meglévő szakirodalomban széles körben használt eszközváltozók alapján Luo és

Wen (2015) egy nemrégiben megjelent munkadokumentumban, "Institutions Do Not Rule: Reassessing the Driving Forces of Economic Development" című tanulmányukban azt mutatják, hogy az intézmények vagy intézményi tulajdonságok (például a tulajdonjogok és a jogállamiság vagy a kisajátítási kockázattal szembeni védelem erőssége) nem magyarázzák a gazdasági fejlődést és az iparosodás mértékét, hanem ehelyett a gazdasági fejlődés magyarázza őket, ami éles ellentétben áll Acemoglu, Johnson és Robinson (2001) következtetéseivel és máshol végzett empirikus elemzéseikkel.

A jogállamiság és a magántulajdon fogalma ősi, de konkrét formájuk és tartalmuk az idők során a termelési módnak, a gazdaság szerkezetének és a fejlődési céloknak megfelelően alakult. Mózes törvénye mindössze egy tucatnyi szabályt határozott meg, a modern polgári és társasági jog azonban több millió szabályt határoz meg (az üzleti gyakorlatra és a társadalmi-gazdasági változásokra adott endogén válaszként).

A korrupcióellenesség a fejlődés bármely szakaszában lévő társadalmak endogén igénye, mivel a korrupció (i) aláássa a kormány (vagy az uralkodó osztály) legitimitását, (ii) eltorzítja a méltányosság alapvető fogalmát - a civilizáció és a társadalom szervezésének egyik kulcselemét, (iii) ellentétes a társadalmi normákkal és a jogállamisággal, függetlenül attól, hogy autokrácia vagy demokrácia,²³⁸ (iv) veszélyezteti a társadalmi-politikai rendet, és (v) hajlamossá teszi az államot és a nemzeti érdekeket külföldi (gazdasági, politikai vagy katonai) behatolásra vagy invázióra.

A korrupcióellenes küzdelem (a jogállamiság érvényesítése) azonban rendkívül költséges. Történelmileg ezért csak az ipari kapitalizmus a második ipari forradalom befejezésének kritikus pontján - a hatalmas pénzügyi és információs technológiai képességek felügyeletével, valamint azzal, hogy mind a középjövedelmű munkásosztály, mind a kormányzat kritikus érdekeltjévé vált az iparosítás gyümölcseinek, amelyek az egyre inkább összefonódó érdekeken alapulnak egy országos munkamegosztáson és specializáción alapuló, rendkívül szerves és szervezett társadalomban - volt képes komolyan küzdeni a korrupció ellen és azt olyan szintre visszaszorítani, hogy az már ne legyen endemikus, és ne jelentsen komoly veszélyt a további gazdasági növekedésre és jólétre.²³⁹

---

²³⁸ Például Mao kommunista Kínája az 1950-es és 60-as években lényegesen kevésbé volt korrump, mint Deng kapitalista Kínája az 1990-es és 2000-es években.

²³⁹ "A "zsákmányszerző" rendszer, amelyben a köztisztviselőket a kormányzó párt lojálisai kapták, a kétpártrendszer 1828-as kialakulásától, Jackson elnök megválasztásától kezdve az amerikai politika kulcsfontosságú elemévé vált. Ez a polgárháborút követően néhány évtizedig még sokkal rosszabbá vált. Az egész XIX. században hangosan kiáltottak a közszoigálati reformért, hogy egy professzionális és pártoktól független bürokráciát hozzanak létre, de az 1883-as Pendleton Act-ig nem történt előrelépés" (Ha-Joon Chang, 2003, 78-79. o.), amikor Amerika már a második ipari forradalom közepén járt. A kutatások azt mutatják, hogy az 1870-es évek elején, amikor az Egyesült Államok éppen befejezte első ipari forradalmát, és az egy főre jutó reáljövedelem körülbelül 2800 dollár volt (2005-ös dollárban), a korrupció szintje 7-9-szer magasabb volt, mint Kínában 1996-ban, az egy főre jutó jövedelem szempontjából megfelelő évben, amikor Kína hasonló fejlettségi szintet ért el. Mire az USA befejezte második ipari

forradalmát, és 1928-ban elérte az egy főre jutó jövedelem 7500 dolláros szintjét, ami nagyjából Kína jelenlegi, 2014-es fejlettségi szintjének felel meg, a korrupció

Ezért, ha a féktelen korrupció a 19.th és a 20. század elejénth században nem akadályozta meg az Egyesült Államokat abban, hogy befejezze második ipari forradalmát és globális gazdasági és politikai hatalomra emelkedjen, miért akadályozná meg a mai Kínát, ha Kína már a második ipari forradalom befejezésének közepén jár, és már egy magasan specializált társadalommá vált, ahol az ipari apparátus minden része és szerve annyira függ egymástól, hogy minden társadalmi osztály önérdeke kritikusan függ a nemzet folyamatos jólététől, amelyet a korrupció veszélyeztet?

Az ipari forradalom kibontakozásával és eszkalálódásával mindig eljön az idő, hogy az ipari korszak jogállamiságát és a kormányzat elszámoltathatóságának új formáit követeljük minden nemzetnél.²⁴⁰ A modern nyugati intézményeket azért hozták létre, hogy megvédjék az ipari forradalom gyümölcseit, amely minden társadalmi osztály érdekeit összefonódottá és kölcsönösen nélkülözhetetlenné tette. Az ilyen intézmények az ipari forradalom *miatt* váltak kívánatossá és megfizethetővé. Az általános választójog, a jogállamiság, a kisajátítás elleni védelem, a kormány elszámoltathatósága, a társadalmi rend és más közjavak biztosításának képessége, a politikai hatalom újraelosztása és a társadalmi osztályok mobilitása, a vallás társadalomszervező erejének hanyatlása, az élet értelmének és a családi struktúráknak a visszaszorítása, az egyenlőség védelmének képessége és az emberi jogok modern felfogása (beleértve a

---

szintek jelentősen csökkentek és hasonlóak voltak mindkét országban (lásd Carlos Ramirez, 2014). 2014-től kezdődően Kína példátlan új hullámot indított a korrupcióellenes kampányban, hogy a század közepére sikeresen befejezhesse iparosítását és modernizációját. A nyugati hírmédia azonban ezt a lépést egyszerűen a kommunista párton belüli érdekcsoportok közötti belpolitikai hatalmi harc újabb fordulójának tekintette. Hogyan is lehetne másként tekinteni rá, ha a nyugatiak csak az intézményelmélet ideológiai szemüvegén keresztül látják a dolgokat?

²⁴⁰ A jelenlegi kínai elnök, Hszi Csin-ping heves korrupcióellenes mozgalma jó példa egy ilyen hegeliánus történelmi szükségyszerűsége. Ez annak a jele, hogy Kína sikeresen és gyorsan felkapaszkodott az iparosodás létráján. A nyugati média többsége a jelenlegi kínai korrupcióellenes mozgalmat csupán a Xi kormányán belüli, az érdekcsoportok közötti belső hatalmi harc megnyilvánulásaként ábrázolja. Ez a szűk látókör csak egy újabb megnyilvánulása Kína nyugati félreértésének és alábecsülésének az intézményi elméletek rossz befolyása alatt. Az igazság az, hogy a több mint három évtizedes gyors iparosodás után Kína elegendő társadalmi-politikai igényt, valamint pénzügyi forrásokat, adminisztratív tőkét és információs technológiákat halmozott fel ahhoz, hogy alaposabb intézményi reformokat és törvények megerősítését támogassa. Kína a második ipari forradalom befejezésének és a második ipari forradalom gyümölcseinek védelméhez szükséges intézményépítésnek a kritikus pontjához érkezett, egy olyan ponthoz, ahol az intézményi reform haszna meghaladja annak költségeit. Ez egy Kínaközpontú korszak, amely nagyszerű politikusokat kíván és nagyszerű politikusokat hoz létre - erőteljes vezetéssel, szenvedéllyel és karakterrel rendelkező politikusokat, akiknek stratégiai tervezési és látásmódjuk van a 21. század gazdasági szuperhatalmának felépítéséhezst.

társadalmakra gyakorolt hatásukkal és történelmi örökségükkel, mint a létminimumot meghaladó személyes fogyasztásukkal.

kisebbségi és gyermek- és nőjogok) és a nemek és fajok közötti elosztási igazságosság megerősítése..., mindezek az ipari forradalom következményei, az egységesített személytelen piaci cserekereskedelem *hatásai*, a jövedelmi középosztály mint a gazdaság érdekeltjei felemelkedésének és a munka értékének a tőkéhez viszonyított százszoros felértékelődésének *következményei*, valamint a kapitalista tömegtermelésre és tömeges elosztásra adott *társadalmi-politikai válasz*.

A valódi társadalmi egyenlőség végső soron a tömegtermelés által fenntartott személytelen tömeges fogyasztói kultúrában való részvétel képességén, nem pedig azon a retorikán vagy pusztá kijelentésen alapul, hogy "minden ember egyenlőnek teremtett".

A kapitalista tömegtermelés az emberiség legnagyobb találmánya a mezőgazdaság felfedezése óta, mert a munkamegosztás (személytelen és személyközi együttműködés) és a méretgazdaságosság elvén alapul, így óriási termelési externáliákkal és tovagyűrűző hatásokkal jár, amelyek minden egyén tevékenységéből származnak és visszahatnak. Az emberi társadalmak csak a munkamegosztáson (beleértve a szellemi munkát is) és a méretgazdaságosságon alapuló kapitalista termeléssel érhetik el a javak és szolgáltatások, a tudás és az információ bőségét, és léphetnek a jóléti állam szakaszába. Ezért a kapitalista termelés nem zéróösszegű játék, és soha nem is volt az, még a gyarmatosítás és az imperializmus korában sem. Ezért, ahogyan az Egyesült Államok felemelkedése nagymértékben hasznára vált (ahelyett, hogy abszolút értelemben csökkentette volna) az Egyesült Királyságnak és az angol munkásosztály jólétének, úgy Kína felemelkedése is hasznára vált (ahelyett, hogy csökkentette volna) az Egyesült Államoknak és az amerikai emberek jólétének, és ez a jövőben is így lesz. Például a Kínába irányuló teljes amerikai export 1983 óta elképesztő mértékben, mindössze 30 év alatt 50-szeresére nőtt, miközben a hazai inflációs ráta évtizedekig kivételesen alacsony maradt, köszönhetően Kína felemelkedésének.²⁴¹

Ugyanígy India és a szubszaharai Afrika esetleges felemelkedése is még látványosabb lesz a maga idejében. De ahhoz, hogy ez megtörténjen, a *helyes*

²⁴¹ A 21. század legnagyobb kihívása azonban továbbra is az, hogy ez a két óriási ország hogyan tud békésen megbirkózni egymással, hogy megvalósítsa a hatalmas, nem zéróösszegű nyereséget.

a fejlődés *eljárásai*, a fejlődés *helyes sorrendje* és a *megfelelő* fejlesztési *stratégiák*, amelyek az ipari forradalom történelmi logikáján alapulnak (az NST-ben felvázoltak szerint), számítanak.

Az utolsó lesz az első,
a lassú lesz a gyors, a
hüvelyk lesz a
mérőöld,
Feltéve, hogy a választott út helyes.

Hivatkozások

Acemoglu, Daron és Robinson, James A. *A diktatúra és a demokrácia gazdasági eredete*. New York: Cambridge University Press, 2005.

Acemoglu, Daron és Robinson, James. *Miért buknak el a nemzetek: A hatalom, a jólét és a szegénység eredete*. New York: Crown Business, 2012.

Agence France-Presse. "Kína a szabadalmi bejelentések növekedésének motorja világszerte." *Industry Week*, 2014. december 16. <http://www.industryweek.com/global-economy/china-drives-growth-patent-applications-worldwide>.

Albert, William. *Az angliai úthálózat: 1663-1840*. Cambridge University Press, 1972.

Allen, Robert C. *A brit ipari forradalom globális perspektívában*. 2009

Arrow, Kenneth J. "The organization of economic activity: issues pertinent to the choice of market versus non-market allocations," in *The analysis and evaluation of public expenditures: the PPB system; a Compendium of papers submitted to the Subcommittee on Economy in Government of the Joint Economic Committee, Congress of the United States*. Washington, D.C.: Government Printing Office, 1969, pp. 47-64.

Ashton, Thomas S. *Az ipari forradalom, 1760-1830*. 38. kötet. CUP Archívum, 1970.

Azariadis, Costas; Kaas, Leo és Wen, Yi. "Self-Fulfilling Credit Cycles", mimeo, Konstanzi Egyetem. 2015.

Benhibab, Jess; Wang, Pengfei és Wen, Yi. "Sentiments and Aggregate Demand Fluctuations" (Érzelmek és az aggregált kereslet ingadozásai). *Econometrica* (megjelenés előtt), Working Paper No. 2012-039B, Federal Reserve Bank of St. Louis, 2014.

Berlinger, Joshua. "A világ 50 legveszélyesebb városa". *Business Insider*, 2012. október 9. <http://www.businessinsider.com/most-dangerous-cities-in-the-world-2012-10>.

Boldrin, Michele és David K. Levine. *A szellemi monopólium ellen*. Cambridge University Press, 2008.

Boldrin, Michele, David Levine és Salvatore Modica, "A Review of Acemoglu and Robinson's *Why Nations Fail*" (Acemoglu és Robinson "Miért buknek el a nemzetek" című könyvének áttekintése). Kiadatlan kézirat. 2014.

Bown, Stephen R. *Merchant Kings: Amikor a vállalatok uralták a világot, 1600-1900*. Macmillan, 2010.

Brandt, Loren; Ma, Debin és Rawski, Thomas G. "From Divergence to Convergence: Reevaluating the History behind China's Economic Boom" (Kína gazdasági fellendülése mögött álló történelem újraértékelése)." Working Paper No. 158/12, London School of Economics, 2012.

Breslin, Shaun. "Az állam által irányított fejlődés történelmi távlatokban: Listától a kínai kormányzási módig?" Előadás a Pekingi Egyetemen, *The Beijing Forum*, Peking, 2009. november.

Broadberry, Stephen és Gupta, Bishnupriya. "Lancashire, India és a versenyképes előnyök változása a pamuttextíliában, 1700-1850: The Neglected Role of Factor Prices (A tényezőárak elhanyagolt szerepe)". *The Economic History Review*, 2009. május, 62(2), pp. 279-305.

Byrne, Eileen. "Tunézia az Iszlám Állam harcosainak táptalajává válik". *The Guardian*, 2014. október 13. <http://www.theguardian.com/world/2014/oct/13/tunisia-breeding-ground-islamic-state-fighters>.

Cipolla, Carlo M., *Az ipari forradalom előtt: European Society and Economy, 1000-1700*. WW Norton & Company, 1994.

Chandler, Alfred D. Jr., *A látható kéz: The Managerial Revolution in American Business*, Harvard University Press, Cambridge, 1977.

Chang, Gordon G. *Kína közelgő összeomlása*. New York: Random House, 2001.

Chang, Ha-Joon. *Kicking Away the Ladder: Development Strategies in Historical Perspective*. London: Anthem Press, 2003.

Chen, Ping, "The Coase Problem," (kínaiul: "科斯问题和普里戈金视角：来至工业和科学的实践 验", 学术界 月刊, 总第 188 期, 2014.1).

Clark, Gregory. "Miért nem fejlett az egész világ? A gyapotgyárak tanulságai." *Journal of Economic History*, 1987, 47(1), 141-173.

Clark, Gregory, "A mezőgazdasági forradalom és az ipari forradalom: Anglia, 1500- 1912." Working Paper, University of California, Davis, 2002.

Clark, Gregory. *Búcsú az alamizsnától: A világ rövid gazdaságtörténete*. Princeton University Press, 2007.

Clark, Gregory. "Egy áttekintő esszé a felvilágosult gazdaságról: An Economic History of Britain 1700-1850 by Joel Mokyr." *Journal of Economic Literature*, 2012, 50(1), 85-95.

Clarkson, Leslie A. és a Gazdaságtörténelmi Társaság. *Proto-iparosodás: az iparosodás első szakasza?* London: Az iparosodási folyamatok és az iparosodási folyamatok kezdete, London: Macmillan, 1985.

Clarkson, Leslie A., Írország 1841: preindusztriális vagy proto-indusztriális; iparosodó vagy dezindusztriális? Sheilagh és Cerman (1996) 6. fejezete.

Coase, Ronald és Wang, Ning. *Hogyan lett Kína kapitalista*. Palgrave Macmillan, 2013. Coase, Ronald H. "A vállalat természete". *Economica*, 1937. november, 4(16), 386-405. o.

Coury, Tarek és Wen, Yi. "Global Indeterminacy in Locally Determinate Real Business Cycle Models (Globális meghatározatlanság a lokálisan determinált reálgazdasági ciklusmodellekben)." *International Journal of Economic Theory*, 2009. március, 5(1), pp. 49-60.

Defoe, Daniel. *Körutazás Nagy-Britannia egész szigetén*. London: 1724-26. Online is elérhető: <https://archive.org/search.php?query=A%20tour%20thro%20the%20Whole%20Island%20of%20Great%20Britain%20AND%20mediatype%3Atexts>.

Desmet, Klaus és Stephen L. Parente. "A piacok fejlődése és az ipar forradalma: a növekedés egységes elmélete". *Journal of Economic Growth* 17(3), 2012, p. 205-234.

Diamond, Jared M. *Fegyverek, csírák és acél: Mindenki rövid története az elmúlt 13 000 évben*. Random House, 1998.

Díaz Frers, Luciana. "Miért bukott meg a washingtoni konszenzus politikája?" Előadás a *Center for the International Private Enterprise*, 2014.

Encyclopedia.com. "Putting-Out rendszer." *International Encyclopedia of the Social Sciences*, 2008. Letöltve a <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3045302138.html>.

Engels, Friedrich. *A természet dialektikája*. Moszkva, [1883] 1974.

Finer, S. E., *A kormányzat története*, III. kötet. Oxford University Press, 1999.

Fukuyama, Francis. *Politikai rend és politikai hanyatlás: Az ipari forradalomtól a demokrácia globalizációjáig*. New York: Farrar, Strauss and Giroux, 2014.

Fytrou, Natali. "WorldFoodCrisisandtheArabSpring." 2014. Elérhető a http://www.academia.edu/5743155/World_food_crisis_and_the_Arab_Spring_oldal.

Gallagher, Kevin. "A "washingtoni konszenzus" vége." *The Guardian*, 2011. március 7. <http://www.theguardian.com/commentisfree/cifamerica/2011/mar/07/china-usa>.

Gates, Bill. "Egy megdöbbentő statisztika Kínáról és a betonról." Gates Notes, 2014. június 25. <http://www.gatesnotes.com/About-Bill-Gates/Concrete-in-China>.

Gerschenkron, Alexander. *Gazdasági elmaradottság történelmi távlatokban*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 1962.

Greenfeld, Liah. *Nacionalizmus: Öt út a modernitáshoz*. Harvard University Press, 1992.

Greenfeld, Liah. *A kapitalizmus szelleme: A nacionalizmus és a gazdasági növekedés*. Harvard University Press, 2001.

Gupta, Bishnupriya és Ma, Debin "Európa egy ázsiai tükörben: Broadberry, Stephen és O'Rourke, Kevin (szerk.): *The Cambridge economic history of modern Europe*. New York: Cambridge University Press, 2010, pp. 264-84.

Hafeez, Seema. "A szabályozás hatékonysága a fejlődő országokban". Egyesült Nemzetek Szervezete, 2003.

Hansen, Gary D. és Edward C. Prescott. "Malthustól Solowig". *American Economic Review* (2002): 1205-1217.

Harner, Stephen. "A "Schadendreude" csapása a Kínáról szóló külföldi tudósításokban". *China-U.S. Focus*, 2014. október 3. <http://www.chinausfocus.com/culture-history/dealing-with-the-scourge-of-schadenfreude-in-foreign-reporting-on-china/>.

Harrigan, Jane. "Az élelmiszerárak ültették el az arab tavasz magvait?" *SOAS Inaugural Lecture sorozat*, 2011.

Harrigan, Jane. "Az Észak-Afrikába irányuló segélyáramlások politikai gazdasága". WIDER Working Paper No. 72, World Institute for Development Economic Research, 2011.

Hegel, Georg W. F. *A szellem fenomenológiája*. 1807.

Hoppit, Julian. "A parlamenti jogalkotás mintái, 1660-1800". *History Journal*, 1996. március, 39(1), pp. 109-131.

HuaSheng, "OnPrivateLandPropertyRights, "2014,(kínaiul,elérhető a http://www.360doc.com/content/14/1210/21/14561708_431886261.shtml oldalon.)

Jacques, Martin. *Amikor Kína uralja a világot: A Középső Birodalom felemelkedése és a nyugati világ vége*. London: London: London: Penguin Press, 2009.

Jacques, Martin. *Amikor Kína uralja a világot: A Középső Birodalom felemelkedése és egy új világrend születése*. Második kiadás. London: Penguin Press, 2012.

Jiang, Kun és Susheng Wang, "A Contractual Analysis of State versus Private Ownership" (Az állami kontra magántulajdon szerződéses elemzése). Working Paper, Hong Kong University of Science and Technology.

Keynes, John M. *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*. New York: Harcourt, Brace & World, [1936] 1964.

Killough, Ashley. "Biden: 'Nevezzen meg egy innovatív terméket' Kínából." *CNN*, 2014. május 28. <http://politicalticker.blogs.cnn.com/2014/05/28/biden-name-one-innovative-product-from-china/>.

Kriedte, Peter, Hass Medick és Jürgen Schlumbohm, *Az iparosítás előtti iparosítás: Rural Industry in the Genesis of Capitalism*, fordította Beate Schmpp, Herbert Kisch és Franklin F. Mendels közreműködésével, 1977, Cambridge University Press.

Kynge, James. "Uganda kelet felé fordul: Museveni szerint kínai pénzből épül majd az infrastruktúra". *Financial Times*, 2014. október 21. <http://www.ft.com/cms/s/0/ab12d8da-5936-11e4-9546-00144feab7de.html>.

Landes, David S. *A nemzetek gazdagsága és szegénysége: Why Some Are So Rich and Some So Poor*. New York: Norton & Company, Inc., 1999.

Law, Marc T. és Sukkoo Kim. "Az amerikai szabályozási állam felemelkedése: A Progressive Era nézőpontja". *Handbook on the Politics of Regulation* (2011): 113.

Lewis, Arthur. "Gazdasági fejlődés korlátlan munkaerő-kínálattal". *The Manchester School*. 1954, 22(2), pp. 139-91.

Li, Eric Xi. "A Tale of Two Systems," Előadás a TEDGlobal 2013-on.
<http://blog.ted.com/2013/06/13/a-tale-of-two-systems-eric-x-li-at-tedglobal-2013/>.

Li, Xiaopeng, *A nemzet kérdése: Kína felemelkedésének megértése* (kínaiul). China Development Press, 2012.

Li, Xi, Xuewen Liu és Yong Wang. "A kínai államkapitalizmus modellje". Kiadatlan munkadokumentum, Hong Kong University of Science and Technology, 2014.

Lin, Justin Y. *Gazdasági fejlődés és átmenet: Gondolat, stratégia és életképesség*. 2009. Cambridge University Press.

Lin, Justin Y. *Demystifying the Chinese Economy*. 2011. Cambridge University Press.

Lin, Justin Y. *Új strukturális közgazdaságtan: A fejlődés és a politika újragondolásának kerete*. 2012. Világbank kiadványok.

Lin, Justin Y. *The Quest for Prosperity: How Developing Economies can Take Off*. Princeton University Press, 2013.

Lin, Justin Y.; Cai, Fang és Li, Zhou. *A kínai csoda*. Hongkong: The Chinese University of Hong Kong, 1996.

Lipton, Michael. *Miért maradnak a szegények szegények: városi előítéletek a fejlődő országokban*. London, Temple Smith, 1977.

List, Friedrich. *A politikai gazdaságtan természetes rendszere*. London: London: Longmans, Green, and Co, [1841] 1909.

Long, CherylandZhang, Xiaobo, "Cluster-Based Industrialization in Financing and Performance," *Journal of International Economics*, 84 (1), 2011, pp.112-123.

Long, Cheryl és Zhang Xiaobo, "A kínai iparosítás mintái: China Economic Review, 23(3), 2012, pp. 593-612.

Lucas, Robert E. "Az ipari forradalom: Az ipari forradalom: Múlt és jövő." Federal Reserve Bank of Minneapolis, 2003.

Luo, Jinfeng és Wen, Yi. "Az intézmények nem uralkodnak: A gazdasági fejlődés hajtóerőinek újraértékelése." Working Paper No. 2015-001A, Federal Reserve Bank of St. Louis, 2015.

Marx, Karl. *Capital*. 1. kötet. 1867.

Marx, Karl és Engels, Friedrich. *A Kommunista Párt kiáltványa*. 1. fejezet. 1848. McCloskey,

Deirdre N. *Burzsoá méltóság: Why Economics Can't Explain the Modern World*. Chicago: University of Chicago Press, 2010.

McKendrick, Neil; Brewer, John és Plumb John H. *A fogyasztói társadalom születése: A tizennyolcadik századi Anglia kommercializálódása*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 1982.

Mendels, Franklin F. "Proto-iparosítás: Az iparosítási folyamat első szakasza". *The Journal of Economic History*, 1972. március, 32(1), pp. 241-61.

Mendels, Franklin F. *Industrializáció és népesedési nyomás a tizennyolcadik századi Flandriában*. Arno Press, New York, 1981.

Mokyr, Joel. "Az ipari forradalom intézményi eredete". Kiadatlan kézirat, Northwestern University, 2008.

Mokyr, Joel. *A felvilágosult gazdaság: An Economic History of Britain 1700-1850*. Yale University Press, 2009.

Morris, Charles R. *Az innováció hajnala: Az első amerikai ipari forradalom*. New York: Public Affairs, 2012.

Morris, Ian. *Miért a nyugat uralkodik - egyelőre: A történelem mintái, és mit árulnak el a jövőről*. Profile books, 2010.

Murphy, Kevin M.; Shleifer, Andrei és Vishny, Robert W. "Industrializáció és a nagy nyomás". *Journal of Political Economy*, 1989. október, 97(5).

Naughton, Barry. *A tervből kinőve: Kínai gazdasági reform, 1978-1993*. Cambridge University Press, 1995.

Haditengerészeti hírek. "Sárkányok legyenek itt - kezdődik a kínai haditengerészet legnagyobb látogatása az Egyesült Királyságban". 2015. január 12.
<https://www.navynews.co.uk/archive/news/item/12225>.

North, Douglas. *Struktúra és változás a gazdaságtörténetben*. New York: Norton, 1981.

- North, Douglass C. és Robert Paul Thomas. *A nyugati világ felemelkedése: A New Economic History*. New York: Cambridge University Press, 1973.
- North, Douglass C. és John Joseph Wallis. *Erőszak és társadalmi rendek: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*. Cambridge University Press, 2009.
- Ogilvie, Sheilagh és Markus Cerman. *Európai proto-iparosítás: bevezető kézikönyv*. Cambridge University Press, 1996.
- Pintus, Patrick A. és Wen, Yi. "Leveraged Borrowing and Boom-Bust Cycles" (Tőkeáttételes hitelfelvétel és fellendülési ciklusok). *Review of Economic Dynamics*, 2013. október, 16(4), pp. 617-33.
- Pomeranz, Kenneth. *A nagy eltérés: Kína, Európa és a modern világgazdaság kialakulása*. Princeton University Press, 2001.
- Pomeranz, Kenneth és Steven Topik. *A világ, amelyet a kereskedelem teremtett*. ME Sharpe, 2013, harmadik kiadás.
- Pritchett, Lant és Summers, Lawrence H. "Az Ázsiafória találkozik az átlaghoz való visszafejlődéssel". NBER Working Paper No. 20573, National Bureau of Economic Research, 2014. október.
- Qiu, Larry D., "China's Textile and Clothing Industry" (Kína textil- és ruházati ipara). Mimeo, Hongkongi Tudományos és Technológiai Egyetem, 2005.
- Ramirez, Carlos D. Ramirez. "A korrupció Kínában "elszabadult"? Összehasonlítás az Egyesült Államokkal történelmi perspektívában." *Journal of Comparative Economics*, 2014. február, 42(1), pp. 76- 91.
- Rodrik, Dani. "Viszlát washingtoni konszenzus, helló washingtoni zűrzavar? A Világbank "Gazdasági növekedés az 1990-es években: Tanulságok a reformok évtizedéből."" *Journal of Economic Literature*, 2006. december, 44(4), pp. 973-987.
- Rodrik, Dani. *Egy közgazdaságtan, sok recept: Globalizáció, intézmények és gazdasági növekedés*. Princeton University Press, 2008.
- Roll, Eric. *Kísérlet az ipari szervezésben*. [1930] 1968.
- Roosevelt, Theodore. 1899. "Roosevelt kormányzó beszéde: A 'Rough Riders' híres vezetője a 'The Strenuous Life' (A fáradságos élet) című beszédében." *Chicago Tribune*, Chicago: (1849-1985).
- Rosenstein-Rodan, Paul. "Kelet- és Délkelet-Európa iparosításának problémái". *Economic Journal*, 1943, 53(210/211), pp. 202-11.
- Rostow, Walt W. *A gazdasági növekedés szakaszai: Egy nem kommunista kiáltvány*. Cambridge University Press, 1960.

Shammas, Carole. *A preindusztriális fogyasztó Angliában és Amerikában*. Oxford: Clarendon Press, 1990.

Shimposha, Toyo K. "The Industrialization and Global Integration of Meiji Japan", in *Globalization of Developing Countries: Is Autonomous Development Possible?* Chapter 5. 2000, 37-59. o.

Smith, Adam. *A nemzetek gazdagsága*. 1776.

Stiglitz, Joseph. "A washingtoni konszenzus megkérdőjelezése - Interjú Lindsey Schönfelderrel". *The Brown Journal of World Affairs*, 2002. május, 9(2), pp. 33-40.

Stokey, Nancy L. "A brit ipari forradalom mennyiségi modellje, 1780-1850". *Carnegie-Rochester közpolitikai konferenciasorozat*. Vol. 55. No. 1. North-Holland, 2001.

Studwell, Joe. *Hogyan működik Ázsia: Siker és kudarc a világ legdinamikusabb régiójában*. Grove Press, 2013.

The Economist. "Tethered by History." 2014. július 5.
<http://www.economist.com/news/briefing/21606286-failures-arab-spring-were-long-time-making-tethered-history>.

U.S. Energy Information Administration. "China Country Analysis Brief Overview", elérhető a <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=CH> oldalon.

U.S. Energy Information Administration. "Nemzetközi energiastatisztika."
<http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm>.

Vogel, Ezra F. *Deng Xiaoping és Kína átalakulása*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2013.

Weatherill, Lorna. *Fogyasztói magatartás és anyagi kultúra, 1660-1760*. London: London: Routledge, 1988.

Wen, Tiejun. *A falusi ipar Sunan-modelljének megértése*. 2011.

Wen, Yi és Wu, Jing. "A nagy recesszió ellenállása Kínához hasonlóan". Working paper No. 2014-007, Federal Reserve Bank of St. Louis, 2014.

Wikipedia közreműködők. "Fundamental Theorems of Welfare Economics," in *Wikipedia, The Free Encyclopedia*, February, 2015.
http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Fundamental_theorems_of_welfare_economics&oldid=645389250.

Wikipedia közreműködők. "Healthcare reform in China," in *Wikipedia, The Free Encyclopedia*, December 24, 2014.
http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Healthcare_reform_in_China&oldid=639446638.

Wikipedia közreműködők. "Textile Manufacture During the Industrial Revolution," in *Wikipedia, The Free Encyclopedia*, February, 2015.
http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Textile_manufacture_during_the_Industrial_Revolution&oldid=645777223.

Williams, Eric és Palmer, Collin A. *Kapitalizmus és rabszolgaság*. Richmond, VA: University of North Carolina Press, 1944.

Wrigley, Edward A. *Energia és az angol ipari forradalom*. Cambridge University Press, 2010.

Xinhua Net. "Profil: Xi Jinping: Xinhuanet English News, 2012. december 23.
http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-12/23/c_132058866.htm.

Xu, Chengang és Zhang Xiaobo, "The Evolution of Chinese Entrepreneurial Firms: 2009, IFPRI Discussion Paper 00854.

Yang, D. T., & Zhu, X. "A mezőgazdaság modernizációja és a hosszú távú növekedés". *Journal of Monetary Economics*, 60(3), 2013, 367-382.

Yang, Yufan. *Ipari klaszter és regionális márka: Gu Zhen világitástechnikai ipari klaszterének tanulmányozása*. Guangzhou, Guangdong People Press House, 2010.

Zhang, Taisu, *Property Rights in Land, Agricultural Capitalism, and the Relative Decline of Pre-Industrial China*, Yale Law School, 2011.

Zhang, Weiwei. *A kínai hullám: A civilizációs állam felemelkedése*. Hackensack, NJ: World Century Publishing Corporation, 2012.

Zhang, Yi és Zhang, Song-song. "A kínai falusi vállalkozások rövid története". 2001.

Zhou, Li. "A vidéki iparosítás eredete és fejlődése Kínában: Yong falu esettanulmánya (1978-2004)". 2005.

Zhu, Tian, "Hiányzik-e Kínából az innováció?" 2013, <http://www.ftchinese.com/story/001059724>.

Zhu, Tian, "Vajon Kína beleesik a közepes jövedelműek csapdájába?" 2013,
http://www.guancha.cn/ZhuTian/2014_10_17_274362.shtml.

Zhu, Xiaodong. "Kína növekedésének megértése: (Összefoglaló): A kínai növekedés megértése: múlt, jelen és jövő (Összefoglaló)." *Journal of Economic Perspectives* 26, no. 4 (2012): 103-124.